

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 145

Yıl: 12

Temmuz 2006 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

4 YTL (KDV Dahil)

Filozof, matematikçi, astronom ve şair **Ömer HAYYAM**

Çağında yalnız kalan bir düşünür
Rubailerin gölgesindeki bilimadamı

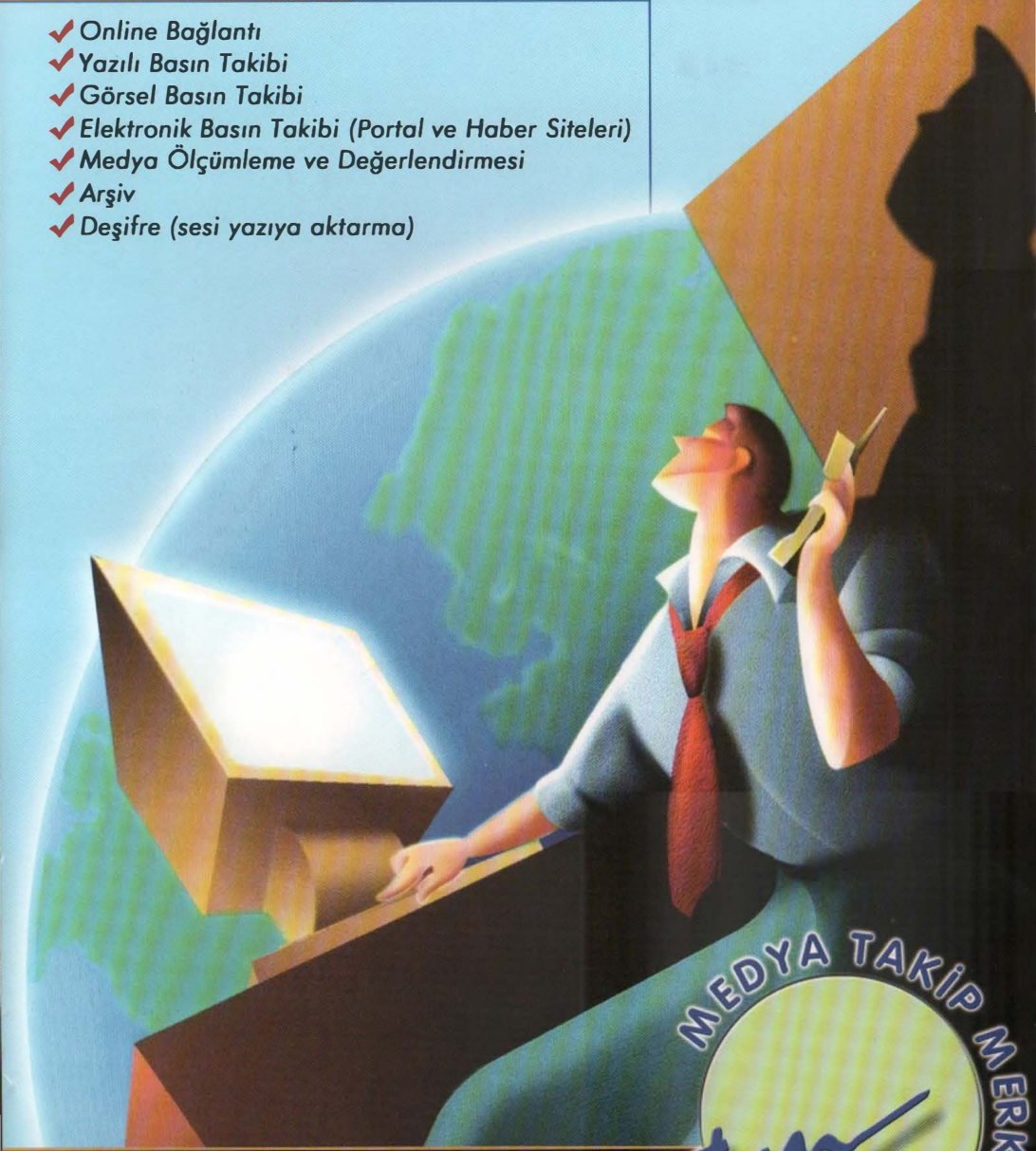
Prof. Dr. Remzi DEMİR
Prof. Dr. Melek Dosay GÖKDOĞAN
Doç. Dr. Yavuz UNAT
Cengiz GÜNDOĞDU

Ultraviyole ışınların
zararlı etkileri

MEDYA ELİNİZİN ALTINDA

- ✓ Online Bağlantı
- ✓ Yazılı Basın Takibi
- ✓ Görsel Basın Takibi
- ✓ Elektronik Basın Takibi (Portal ve Haber Siteleri)
- ✓ Medya Ölçümleme ve Değerlendirmesi
- ✓ Arşiv
- ✓ Deşifre (sesi yazıya aktarma)

MEDYA TAKİP MERKEZİ!

MTM MEDYA TAKİP YAYINCILIK VE
İLETİŞİM MERKEZİ

Tel: 0212 442 20 82 www.medyatakkip.com - <https://rantey.org>

Ömer Hayyam'ı anlamak

Bilim ve Ütopya ilk sayısından itibaren bir misyonun taşıyıcılığı yapıyor; bilimi ve bilimsel düşünceyi ülkemiz topraklarında her türden gericiliğe karşı kararlılıkla savunmak ve yaymak. Bilimin doğduğu toprakların bağrında bunu yapmanın tüm zorluklara rağmen tarihsel bir zorunluluk, aynı zamanda akil biricik yol olduğunu görüyoruz. Bu yol Sumerlerden gelen görkemli düşünce tarihimizin yoludur. Çin, Hint, Mısır zincirlerinin muhteşem sentezleyicisi olan Anadolu-Mezopotamya ek-seni toplumsal ve tarihsel zenginliğiyle bu nehrin yatağıdır. Çağımızda büyük insanlık ailesinin aydınlanma meşalesinin Asya'da olduğu gerçeği her gün biraz daha kendini kanıtlıyor. Bilim ve Ütopya dergisi olarak, ne sadece geçmiş öven ve geçmişle "teselli" bulan bir anlayışımız oldu ne de geçmişine kayıtsız güne vurgu yapan dar bir anlayışı kabullendik. Tarihi bütünsel bir süreç olarak kavramak temel düsturumuzdur.

Doğruları anlatmak zorunluluğu

Liberal düşünce anlayışı günümüzde bilim ile arasına ciddi bir mesafe koymuştur. Bilimsel anlayışı toplumun belleğinden ve eğitimden özelleştirmeler ile çıkartma çabasıdır. Onun yerine sonu gelmez bir teknoloji hayranlığı ikame etmiştir. Bu hayranlık, artık, gözükara bir tüketim hırsıyla soslanmış budalalık boyutuna ulaşmıştır. Toplum sadece teknolojik tüketim aracına indirgenmeye çalışılmaktadır.

Sürekli vurgularız; sanat güzelin, bilim doğrunun peşinden koşar diye. Doğruların ve gerçeklerin insanlığın belleğinden bu kadar kazınmaya çalışıldığı günümüzde, bilim adamları görevlerini çok daha disiplinli ve kararlılıkla yapmak zorundalar. Artık sadece bilime yöneltilen saldırılara cevap vermekle yetinmemeliyiz. Bilimi toplumsal ihtiyaçlar çerçevesinde, ulusal ve evrensel nitelikte bir bilim politikası ile gündeme taşımamız. Ayrıca bu genel çer-

çeveyi en detaylı bilimsel işleyişine kadar, toplumsal kaynakları ile tarif etmeliyiz. Liberalizmin yıkıcı etkisi, bilimsel olarak, ancak bu yolla durdurulabilir. Bunu da önümüzdeki sayılarda tartışmak ümidiyle burada dikkatinize sunuyorum.

Ömer Hayyam'ı anlamak

Bu tarif ettiğimiz çerçeveyi derinlemesine incelediğimizde bir bilim adamı tipiyle karşılaşırız. Bilimi sadece teknik bir mesele olarak görmeyen, kendi bilimsel kavrayışını disiplinler arası bir yaklaşımla zenginleştiren bilim adamı tipidir bu. Felsefe ile bilimi, toplum ile bütünleştiren bir anlayıştır. Bu yıl bu konuda yaptığımız dosyalarımızda bu anlayış üzerine temellendi. Bu yüzden Ömer Hayyam'ı çokça bilinen edebiyatçı yanı sıra sınırlamaktan kaçındık. Yukarıda çizdiğimiz çerçevenin önemli bir taşıyıcısı olduğu için 8 yıl aradan sonra Ömer Hayyam'ı tekrar hatırlatmanın gerektiğini düşündük. Dergimizin bu dosyasına emeği geçen tüm hocalarımızın ve yazarlarımızın ellerine sağlık.

İnönü Üniversitesi tarafından düzenlenen "Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı" başarıyla gerçekleştirildi. Üst paragraflarda belirttiğimiz bilim politikamızın doğrultusuna iyi bir örnek teşkil eden bu Kurultayın sonuç bildirgesini, forum sayfalarımızda okuyabilirsiniz.

Çanakale 18 Mart Üniversitesi'nde kurulan "Bilim ve Düşünce Topluluğu" üniversiteli gençlerimizin bilim çalışmalarındaki yeni araçlarından. Çalışmalarına başlayan topluluk ile ilgili haberleri önümüzdeki sayımızdan itibaren sayfalarımızda bulacaksınız.

Dergimiz yazarlarından, Kitap Kurdu köşesini hazırlayan arkadaşımız Ayşeğül Yılmaz'ın babası Yüksel Yılmaz'ı kaybettik. Ailesine başsağlığı diliyoruz.

Ağustos sayısında görüşmek üzere, sağlıklı kalın.

Bilim ve Ütopya dergisi olarak, ne sadece geçmiş öven ve geçmişle "teselli" bulan bir anlayışımız oldu ne de geçmişine kayıtsız güne vurgu yapan dar bir anlayışı kabullendik.

S.S. Ütopya Bilim ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Erdem ERGEN

Yazı İşleri Müdürü: Murat AKKÜN

Yazı İşleri: Begüm DANDIK

Asıl YAZICIÖĞÜLÜ

Görsel Yönetmen: Aslı YAZICIÖĞÜLÜ

Kurumsal İlgiler: Gülten TEPE

Dağıtım Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Atilla Altunel, Dr. Bora Ataman,
Zöhre Bayar, Dr. M. Köret Bodurt,
Dr. Necmi Dayday, Dr. Cemal Dindar,
Prof. Dr. Ercan Eng, Prof. Dr. Uğur Gıray,
Prof. Dr. Çağrı Güler, Erkan İldiz,
Prof. Dr. Bekir Karaoğlu, Prof. Dr. Zeferr
Kara, Doç. Dr. Çağrı Karakök,
Prof. Dr. Semih Kızı, Ayda Odabaşı,
Feyyaz Özbek, Dr. Hakan Seğin,
Prof. Dr. Kadir Yamaç,
Prof. Dr. Osman Şadi Yenen

Yönetim Yeri: İstiklal Cad. Deva Çıkarmazı
No:7/2 80070 Beyoğlu/İST
Tel-Faks: (0212) 244 23 61-244 23 72

e-posta: posta@bilimutopya.com.tr
İnternet adresi: www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyyaz ÖZBERK
Toros Sok. No: 9 Kat:3 Sıhhiye/Ankara
Tel: (0312) 232 04 79

İzmir Temsilcisi: Engin AKON
Cumhuriyet Bulvarı Konak İşhanı No:24
Kat:4 Daire No: 402 Konak/İzmir
Tel: (0232) 445 68 70

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL
Frankenale 39, 60327/Frankfurt
Tel: +4969-73918773 Faks: +4969-75008310

Belçika Temsilcisi: Sabri BAL
Tel: +32 22154964

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKEEŞ Tel: +86 1057637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 875451587

Hollanda Temsilcisi: M. Ozan UYAR
Tel: +316 4555664

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: M. Akif GENÇ
Tel: +4113030715

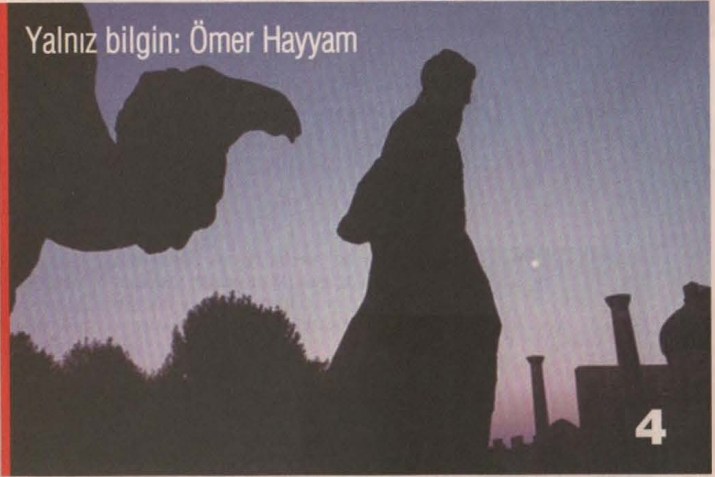
Abone Koşulları: 6 Aylık: 24.00 YTL
Yıllık: 48.00 YTL Avrupa ve Ortadoğu yıllık:
50 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için, S.S. Ütopya
Kooperatif İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 1022 0778251

Yurtiçi Satış Fiyatı
Avrupa: 4.5 Euro

Organizasyon: Ulusal Haber Hız. Prod. Of.
San. Tic. A.Ş.
Basıldığı Yeri: TriChrome
Dağıtım: Merkez Dağıtım A.Ş.
ISSN 1301-6717

Yalnız bilgin: Ömer Hayyam

■ Çiviyazısı

1

■ Kapak

Prof. Dr. Remzi Demir / Ömer Hayyâm'ın
felsefî öğretisi üzerine bir deneme

4

■ Kapak

Prof. Dr. Melek Dosay Gökdoğan / Ömer Hayyâm'ın cebiri

11

■ Kapak

Doç. Dr. Yavuz Unat / Ömer Hayyâm ve Melikşâh Gözlemevi

13

■ Kapak

Çev: Akgün Özsoy / Öklit'in 5. postulası üzerine
El-Haytam'ın "kanıt"ı ve Ömer Hayyam'ın cevabı

15

■ Kapak

Cengiz Gündoğdu / Ömer Hayyam

19

■ Prof. Dr. Ertuğrul H. Aydemir / Güneşe bağlı hasarlar ve deri kanserleri

24

■ Dr. Deniz Oral / Ultraviyole ışınlar ve göz sağlığımız

28

■ Prof. Dr. Fahri Işık / Hellen Tanrıçalarının anası: Anadolu Anatanrıçası

33

■ Prof. Dr. Övgün Ahmet Ercan / Çekirdekcil (nükleer) ortaylar (santral) - Savunmasız kaynaklar

40

■ Dr. Kemal Yürümezoğlu / Fen öğretimi ve gözlem: "Görmeksizin gözlemlemek"

44

Ultraviyole ışınlardan nasıl korunacağız?

24

- Emircan Güzel / 1950-1960 yılları arasındaki kültür politikaları ve müzelere etkileri

48

- İz Bırakanlar / Feyziye Özberk Filiz ve Fikret Otyam

53

- Arkeo-Söyleşi / Erkan İldız Türkiye'deki antik mozaikler, oluşturulacak veri bankasında toplanacak

61

- Bilim ve Teknoloji Güncesi

65

- Arkeoloji Haberleri / Erkan İldız

79

- Kitap-Eleştiri / Dinçer Kaya Kıbrıslı bir Jön Türk'ün aydınlanma savaşı

85

- Kitap Kurdu

86

- Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi Dünyasından / Erkan İldız

88

- Matematiğin B&Ü'sü / Mustafa Saka

89

- Sahaf / Yılmaz Gruda

92

- Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Necmi Dayday

93

- Satranç / Dr. Murat Akdağ

94

- Bulmaca / Semra Larçın

96

Ömer Hayyâm'ın felsefî öğretisi üzerine bir deneme

Ömer Hayyâm'a göre, filozoflar, "mantiğa uygun kanunlara göre, aklî kanıtlarla marifete ulaşmaya çalışmışlar, mütekellimler gibi tartışmalara razı olmamışlarsa da, mantık koşullarına sonuna kadar bağlı kalamadıkları için marifete ulaşamamışlardır."

Matematik tarihinde, ilk defa kübik denklemleri tasnif ederek bütün tiplerini koni kesitlerinden yararlanarak genel bir yöntemle çözmeye girişmesiyle ve astronomi tarihinde ise "Celâî Takvimi" olarak adlandırılan mükemmel bir güneş takvimi tertip etmesiyle tanınan XII. yüzyılın ünlü düşünürü ve bilgini Ömer Hayyâm'ın mensûr ve manzûm eserlerinin Türk bilimi ve felsefesi üzerindeki etkileri, bugüne değin yeterince araştırılmamıştır; ancak şurası bir hakikattir ki 19. yüzyılın ikinci yarısında (ve muhtemelen materyalizmin ve pozitivistizmin giderek yayılmasının ve güçlenmesinin yarattığı uygun ortam sebebiyle) söz konusu eserlerden özellikle rubailer, yoğun bir şekilde Türk aydınlarının ilgisini çekmeye ve özellikle de Ömer Hayyâm'a ait olsun veya olmasın derlenerek Türkçe tercümeleriyle birlikte yayımlanmaya başlanmıştır.

Osmanlı'da Ömer Hayyâm konulu yayınlar

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Ömer Hayyâm'a dair yapılan yayınlar arasında, özellikle Muallim Feyzî Efendi'nin *Hayyâm, Tercüme-i Hâliyle Rubâ'îyyât-ı Müntehasibini Hâvidirîni* (İstanbul 1886), Abdullah Cevdet'in *Rubâ'îyyât-ı Hayyâm ve Türkçe'ye Tercü-*

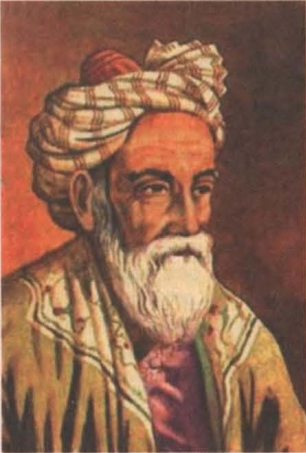
*meleri*hi (İstanbul 1914), Hüseyin Dâniş Bey ile Rıza Tevfik'in *Rubâ'îyyât-ı Ömer Hayyâm'ını* (İstanbul 1922) ve Hüseyin Rifat Bey'in *Rubâ'îyyât-ı Hayyâm ve Manzûm Tercüme*leri'ni (İstanbul 1926) burada anmak gerekir.

Filozof Rıza Tevfik Bey'in Hüseyin Dâniş Bey ile birlikte kaleme almış olduğu *Rubâ'îyyât-ı Ömer Hayyâm*'in, söz konusu şair ve düşünürü konu edinen ve bütün lisanlarda yapılan bilimsel araştırmalar arasında hakikaten de çok seçkin bir yeri vardır; çünkü bu çalışmada (Ömer Hayyâm'ın hayatına ve eserlerine ilişkin bilgiler, mevcut tarihi belgeler çerçevesinde sağlam bir biçimde toparlanmış olduğu gibi) rubailerinin, edebiyat tarihi ve felsefe tarihi bakımından geniş bir değerlendirmesi de yapılmıştır; özellikle de Filozof Rıza Tevfik'in hazırlamış olduğu "Nişâbürlü Filozof" başlığını taşıyan takriben 100 sayfalık monografik bölüm, Türk felsefe tarihi ve dünya felsefe tarihi araştırmaları bakımından büyük bir ihtimalle ilk olma özelliğini taşımaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Ömer Hayyâm konulu yayınlar

Bilindiği üzere, Cumhuriyet Dönemi'nde de Ömer Hayyâm'a duyulan ilgi artarak devam etmiştir; ancak bu dönem-

Ömer Hayyâm bakışlarını Görüngüler Evreni'ne yönelterek evvela "olayların akışı"nı ve sonra "hayatın manası"nı, yani maksat ve gâyesini anlamaya çalışmıştır.

"Ömer Hayyâm'ın eserlerinin Türk bilimi ve felsefesi üzerindeki etkileri, bugüne değin yeterince araştırılmamıştır."

de yapılan çalışmalardan sadece ikisinin, felsefe tarihi bakımından önemli bir birikim içerdiği görülmektedir; bunlardan birisi, yine Filozof Rıza Tevfik'in *Ömer Hayyâm ve Rubâileri* (İstanbul 1945) ve diğeri ise Abdülbâki Gölpinarlı'nın *Rubâiler ve Silsilat al-Tartib*, *İbn-i Sînâ'nın Tâncid'i ve Tercemesi* (İstanbul 1953) adlı kitaplarıdır(1); özellikle bu ikincisi, Ömer Hayyâm'ın felsefeye ilgili iki bilinmeyen risalesinin Türkçe tercümelerini de içermesi bakımından ilgi çekicidir.

Bu küçük makalede, özellikle Filozof Rıza Tevfik Bey ile Abdülbâki Gölpinarlı'nın eserleri kullanılacak ve Ömer Hayyâm'ın mensûr ve manzûm eserlerinde beliren felsefî öğretisinin hakiki boyutları tesbit edilmeye çalışılacaktır.

İbn Sînâcı mı?

Ömer Hayyâm tarafından yazılan ve 1953 yılında Gölpinarlı tarafından yayımlanan iki küçük risale, onun felsefî görüşlerinin aydınlanması bakımından çok faydalıdır. (2) Bu risalelerden birisi, meşhur Selçuklu veziri Nizâmü'l-Mülk'ün büyük oğlu Ebû'l-Feth el-Muzaffer Fahrü'l-Mülk (1042-1106) adına adanmıştır

ve *Silsile el-Tertib* (Varoluş Düzeninin Aşamaları) başlığını taşımaktadır. Dört bölümden oluşan bu çalışmanın, Birinci Bölümünde Fârâbîci ve İbn Sînâcı kozmolojinin temel öğeleri olan akıllar, nefisler ve unsurlar ile bunlar tarafından yaratılan ve yönlendirilen madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar, İkinci Bölümünde akıllarla nefisler arasındaki ilişkiler, Üçüncü Bölümünde "külliyyât" (tümeller) ve "makûlât" (kategoriler) ve nihayet Dördüncü Bölümünde ise "Hakkat", yani "Tanrı"yı arayan mevcut dört farklı felsefî eğilim konu edilmiştir.(3) (Genel ontolojik ve epistemolojik çerçevede İbn Sînâ'ya bağlı olması bir yana bırakılacak olursa) söz konusu risalenin en ilginç yönlerinden birisi, hiç kuşku yoktur ki güvenilir bilginin arından koştan düşünürlerin, İmam Gazzâlî'nin (1058-1111) *el-Munkız min el-Dalâli*nde (Sapıklıktan Kurtuluş) olduğu gibi, "mütakellimler", "filozoflar", "İsmâîlîler veya Talimîler" (İmam Gazzâlî'de Bâtınîler) ve "mutasavvıflar" olarak dört kısma ayrılması ve "Tasavvuf Yolu'nun hepsinden üstün olduğunun bildirilmesidir.

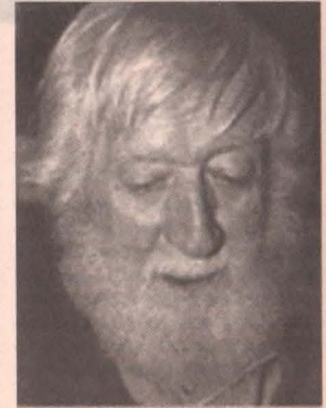
İmam Gazzâlî ile Ömer Hayyâm'ın, dönemin düşünce hayatını temsil ettikleri anlaşılan bu dört sınıfa ilişkin görüşlerini mukayese etmek, gerçekten de ilginç ve öğretici olacaktır(4); bir kere mütakellimler ve mutasavvıflar hakkında aşağı yukarı benzer bir eğilim geliştirmiş oldukları görülmektedir; onlara göre, mütakellimler "cedelî" (diyalektik) tartışmalara daldıkları için "tanrısal bilgi"ye, yani "marifet"e ulaşamamışlar, ama mutasavvıflar akli aşan bir sezgiyi kullandıkları için "tanrısal bilgi"ye, yani "marifet"e ulaşmışlardır; diğer zümrelere ilişkin kanaatler de okunduğunda açığa çıkar ki hakikate ulaşan yegâne topluluk mutasavvıflardır; buna karşılık Ömer Hayyâm'a göre, filozoflar, "mantığa uygun kanunlara göre, akli kanıtlarla marifete ulaşmaya çalışmışlar, mütakellimler gibi tartışmalara razı olmamışlarsa da, mantık koşullarına sonuna kadar bağlı kalamadıkları için marifete ulaşamamışlar" ve İmam Gazzâlî'ye göreyse, "Fârâbî ve İbn Sînâ da dahil olmak üzere, Aristoteles'in izinden giden yavaş gitmeyen bütün filozoflar küfür ve ihat damgasıyla damgalanmışlardır"(5); böylese Ömer Hay-

yâm, filozofları tenkit ettiği, ama asla tekfir etmediği için bu iki yaklaşım arasında bâzı bir farklılığın olduğu aşîkârdır.

Diğer taraftan Ömer Hayyâm, Sünnîler'in ve Caferîler'in şiddetle eleştirdikleri İsmâiliyye hakkında da oldukça ılımlıdır; tenkit etmekten çok tasvir eder; buna göre, "marifet"e ulaşmak, "muhbir-i sâdık"ın, yani doğru bir habercinin haberlerinden başka bir şeyle mümkün değildir; çünkü Yaratan'ın bilgisine ilişkin akli kanıtlarda birçok müşküller vardır; kanıtlar birbirlerine aykırıdır ve bu nedenle akıllar, bu hususta şaşırmış ve âciz kalmıştır(6); buna karşın Halife tarafından Bâtınîler'in inançları konusunda bir eser yazmak da görevlendirilmiş olan İmam Gazzâlî ise, İsmâilî Mezhebi'nin temellerinin çürük ve görüşlerinin ise değersiz olduğunu açıkça beyan etmiştir; ayrıca onların "Biz her şeyin anlamını, hakikati öğretmeğe memur masum bir imamdan öğrenmişiz." şeklindeki inançlarını idâretin tasdik etmekle birlikte, "Masum İmam"ın Hazret-i Muhammed olduğunu ve buna karşın imamlar bir yana, peygamberlerin bile "ictihad"a ilişkin meselelerde yanılmaktan kurtulamayacaklarını söylemekten çekinmemiştir.(7)

Felsefe ile tasavvufu kaynaştırma

Tasavvuf karşısındaki olumlu tavrına karşın, Ömer Hayyâm'ın gerçek bir "mu-

Abdülbâki Gölpinarlı.

Ömer Hayyâm İbn Sînâcı mı?

tasavvıf" olduğu asla söylenemez; nitekim bu alanın en önde gelen uzmanlarından Filozof Rıza Tevfik Bey, rubailerde ortaya çıkan "Agnostisizm" ile "Yeni Platonculuk"un uyumsuzluğunu açıkça bildirmiş(8) ve Abdülbâkî Gölpinarlı ise Ömer Hayyâm'ın felsefe alanında İbn Sînâ'nın yolunu tuttuğunu, ama tasavvufu da eğilim duymakla birlikte gerçek bir "süfi" sayılamayacağını, İbn Seb'in, Sühreverdî-i Maktûl ve Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddîn gibi, "felsefe" ile "tasavvuf"u kaynaştırma yoluna gittiğini bildirmiştir.(9) Öyle anlaşılmaktadır ki Ömer Hayyâm, bir Selçuklu yöneticisi

adına yazmış olduğu öğretici nitelikteki böyle bir risalede, kelimenin doğru anlamıyla "idâre-i kelâm" etmiş ve ihtiyatlı bir dille yönetimin kendisinden duymak istediği görüşleri beyan etmiştir.(10)

İbn Sînâ eleştirisi

İkinci risale ise, girişinde de belirtildiğine göre, İsfahan'da "kardeşler"den bir topluluğun isteği üzerine Hicrî 472 (Milâdî 1079/1080) yılında yazılmıştır(11) ve İbn Sînâ'nın Tanrı'yı yüceltme görüntüsü altında Aristotelesçi evren tasarımını ana çizgileriyle sergilediği küçük bir "hut-

be"sinin tercümesi ve şerhinden ibarettir. Ömer Hayyâm, bu çalışmasında da, öncekinde olduğu gibi, ana çizgileriyle de olsa, İbn Sînâ'yı benimser, ama yine de bazı önemli meselelerde tenkitlerini esirgemez; (bu açıdan bakıldığında bir "mukallid" olmadığı ve yeri geldiğinde kendi fikirlerini bildirmekten kaçınmadığı açığa çıkar); meselâ İbn Sînâ'nın tanrısal yaratımdaki aslî maksadın "insanın yaratılması" olduğunu belirttiği yerde, çok ilginç bir çıkış yapar ve aslında bu görüşe açıklık getirmek için şunları söyler: Tanrı'da hiçbir şey hususunda "garez" yoktur; çünkü garez, güçsüzlük ve eksiklikten ileri gelir ve zararı da aslında garez sahibinedir; belki bütün varlıklar, Tanrı'nın varlığına nisbetle "vâcibü'l-vücûd"dur; hiçbir varlık, "varlık" olmak bakımından diğerinden üstün değildir; hepisi de nizam, iyilik ve güzellik, mükemmellik açısından eşsizdir; ancak "Tanrısal Açılım" (sudur) bakımından "Heyûlâ'nın, yani "ilk madde"nin oluşuma kadar süren "inîş süreci"nde, bir varlık ile Tanrı arasındaki aracı ne kadar azsa, o varlık daha yüce, "Heyûlâ'nın, yani "ilk madde"nin oluşumdan sonra "dönüş süreci"nde ise, bir varlık ile "Heyûla" arasındaki aracı ne kadar çoksa, o varlık daha şerefli; yoksa varlık bakımından birisinin diğerine üstün olması gibi bir şey söz konusu değildir.(12)

Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur ki Ömer Hayyâm, çağının bir filozofu olarak İbn Sînâ'dan büyük ölçüde etkilanmıştır, ama aşağıdaki rubâisinde olduğu gibi manzûm çalışmalarında açıkça görüleceği üzere, yeri geldiğinde filozofları ve yeri geldiğinde ise diğer düşünce akımlarına mensup düşüncüleri eleştirmekten geri kalmamıştır:

Madem ki bu manastırda (yani bu dünyada), bizim makamımız sâbit değildir;

Öyle ise şarapsız ve maşukasız yaşamak büyük bir yanıltır.

Ne vakte kadar "kadîm ve muhdes bahsî"ni müzâkere edip duracaksın, ey salâderun adamcağız?

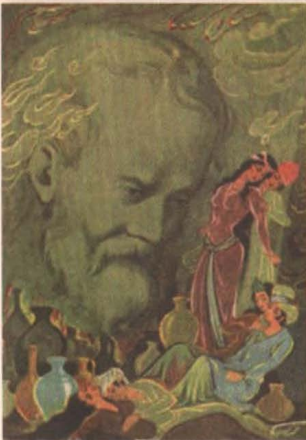
Ben bir kere bu dünyadan gittikten

sonra, dünya ister "kadim", ister "muhdes" olsun; benim için hep birdir.(13)

Bilinmektedir ki Ortaçağ İslâm Dün-yası'nda "filozoflar" ile "mütekellimler" arasında önde gelen tartışma konuların-dan birisi de, "Evren'in Başlangıcı Mese-lesi'dir; filozoflara göre Evren, belirli bir anda yaratılmamış ("kadim" veya son-suz), mütekellimlere göre ise belirli bir anda yaratılmış ("muhdes" veya sonra-dan olma) bir varlıktır; yukarıdaki ruba-sinde Ömer Hayyâm, bu tartışmaların değersiz olduğunu ve temel insanî me-selenin, Evren'in yaşından değil, ama in-sanın ölümlü olmasından kaynaklandığı-na dikkat çekmek suretiyle, felsefî dü-şüncüyü geleneksel alanın dışına çek-meye çalışmıştır.

Agnostisizm

Türkiye'deki felsefe tarihi araştırma-larının öncüsü Filozof Rıza Tevfik'e gö-re, metafizik bahislerinde, yani "Mutlak Varlık", "Eşyanın Hakikatleri", "Ruhun Tabiatı" ve "Mebde ve Mead" meselele-rinde, Ömer Hayyâm, açıkça agnostiktir; yani bu meseleleri, insan aklının kuşata-mayacağına inanan ve bu konuda bilgi-sizliğini itiraf etmekten çekinmeyen dü-

"Ömer Hayyâm, dünya hayatını bir 'fırsat anı' gibi görerek, bu kısa ömrün zevk içinde geçirmesi gerektiğini vasiyet eder."

şünürler arasında bulunur; bu şekilde düşünenlere şimdi "lâ-edrî", yani bilene-mezciler denilmektedir.

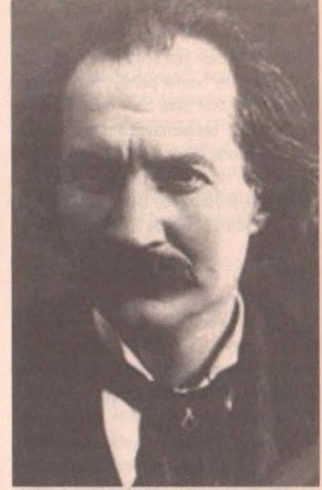
Bununla birlikte agnostisizm, iki fark-lı biçimde yorumlanabilir; çünkü böyle bir sav, inkârı da içerebilir; ger-çekten de "Bilemeyiz" demenin iki türlü manası vardır: "Öyle bir şey yoktur ki bi-lelim" demek de çıkar, "Bir şey var, ama onun hakikatine ulaşmak, insan için ko-lay değildir" demek de anlaşılır. Ömer Hayyâm, bir "Mutlak Hakikat'e, bir "Ev-rensel Kudret'e inanmıyor değildir; bila-kis bu konudaki itikadına tercüman olan bazı rubailere bakılırsa, "sıdk'la inandığı-na şüphe yoktur; fakat anlamıştır ki her fırka, bu "hakikat'i yanlış kavrayarak sapkınlığa düşmüştür.

Şüphe yok ki Ömer Hayyâm inan-maktadır; hatta "insanî irade'nin mevcu-diyetini inkâr etmesi de, insan üstü bir kudrete iman ettiğini göstermektedir; lâ-kin Alem'in yaratılışı ve insanoğlunun Mukadderâtı bahsinde fikir ve nazarı, âmiyâne akidelerden çok farklı ve doğal olarak çok daha yüksek ve felsefîdir; Tanrı'nın anlaşılamaz ve kavranamaz ol-duğunu beyan etmek için öyle şairâne ifadeler bulmuştur ki bu husustaki kana-atlerine doğrumuş nazarıyla bakılabilir; ancak Ömer Hayyâm'ın inandığı "Evren-sel Kudret", dinlerin ve bu arada İslâm'ın "Allah'ından çok, felsefenin "Mutlak Var-lık'ına benzemektedir denilebilir.

Din, gerek itikadî, gerekse amelî hü-kümlerinde zerre kadar şüpheye yer ver-mez ve zerre kadar eleştiriye tahammül etmez; buyrukları ve yasakları, mutlaka uygulanmalı ve yapılmalıdır; halbuki Ömer Hayyâm, özgür ve bağımsız miza-cıdır, araştırıcı ve sorgulayıcı zekasını böyle bir cendere içine sokacak adam-lardan değildir; bunu her davranışı ve sözleriyle göstermiş ve şeran uyulması vacip olan şeylerin hemen hiçbirine önem vermemiştir.(14)

Ömer Hayyâm'ın "hakikat"i

Agnostik olmakla birlikte, Ömer Hay-yâm, mutasavvıflardan da farklı düşü-nür; Hakk'ı görmek ve onun kesin bilgisi-

Türkiye'de felsefe tarihi araştırmalarının kurucularından Filozof Rıza Tevfik Bey.

ne (ilm-i yakîn) ulaşmak için karşımızda duran ve "hakikat'i görmemizi engelle-yen bu "varlık perdesi", mutasavvıfların görüşüne mani değildir; çünkü mutasav-vıflar, his gözüyle görmezler; gönül gö-züyle görürler; "ilm'i, yani "hakikat'in bil-gisini, aklın himmetiyle değil, ilhamın desteğiyle hâsıl ederler; oysa Ömer Hayyâm'ın bir rubaisinde açıkça belirt-miştir ki ezeli olan sırrı, hiç kimse gö-re-mez ve bilemez; bizim "hakikat'e yönelik tartışmalarımız ve tahminlerimiz ise, "hakikat'i gizleyen "perde'nin önünde gerçekleşir(15); buradan yola çıkarak Ömer Hayyâm, âhîret hayatını da inkâr eder ve dünya hayatını bir "fırsat anı" gi-bi görerek, mümkün olduğu kadar bu kı-sa ömrün zevk içinde geçirmesi gerek-tiğini vasiyet eder.

Rıza Tevfik Bey'e göre, fikir bu mer-haleye varınca durmaz ve emniyet için-de bir adım öteye gitmek ister; bu taktir-de, yine kâhîr bir mantıkî zaruret ile "Mutlak Varlık"; inkârâ varır; çünkü bu durumda Hâdiseler Âlemi'nden başka bir varlık olmadığını ve olamayacağını zar zor da olsa teslim ve kabul etmek lâ-zım gelir; zira "varlık perdesi'nin ardında bir şey yoksa, ortada "varlık perde-

si'nden gayri bir "Hakikî Mevcûd" da yoktur demektir; gerçi Ömer Hayyâm açıkça böyle bir şey söylemez; ama şüpheli etmesi ve "varlık perdesi"nin ardında gizli bir hakikat olsa bile, onun bilgisine hiçbir vakit ulaşamayacağımızı savunması, aslında inkârı yakındır; âdetâ bir "gizli inkâr"dır; çünkü düşünce sonunda bu noktaya varır.(16) Bu tutum Doğu'da çok yaygındır; meselâ Ziya Paşa da,

İdrâk-i ma'âli bu küçük akla gerekmez,

Zîrâ bu terâzû, o kadar sikleti çekmez.

derken aslında agnostik bir eğilim içinde olduğunu ortaya koyar.(17)

Mobilizm

Ömer Hayyâm, "dönüşüm" felsefesi taraftarıdır; metafizik, zarurî bir agnostisizm yüzünden iflas edince, filozofların -daima "meşhûdât"ın, yani fenomenlerin sınırlarını aşmaya eğilimli olan- cevval zihinleri için, yine Görüngüler Evreni'nden ("Âlem-i Şühûd) başka bir endişe meydanı ve başka bir araştırma sahası kalmaz; halbuki bu âlem, daima dönüşümlere maruz kaldığından ötürü kararsızdır; zâten böyle olduğu içindir ki filozoflar, öyle daima dönüşüp duran Hâdiseler Âlemi'nin (le monde phénoménal) mutlak hakikat olabileceğine asla inanmamışlar ve onun bağrında bir "İçkin Hakikat" (réalité immanente) veyahüt ötesinde bir "Aşkın Hakikat" (réalité transcendente) aramakta ısrar etmişlerdir; bu nedenle söz konusu bu "hakikat", dönüşmez ve başkalaşmaz olmalıdır; ama Ömer Hayyâm gibi agnostikler için durum çok farklıdır; Görüngüler Evreni'nin ötesinde karanlık bir boşluktan başka bir şey seçemediğini görünce, Ömer Hayyâm, zorunlu bir biçimde bakışlarını Görüngüler Evreni'ne yönelterek evvela "olayların akışı"nı ve sonra "hayatın manası"nı, yani maksat ve gayesini anlamaya çalışmıştır.

Hâdiselere bakışı çok filozofâne ve çok âlimânedir; asrımızda ve her asırda naturalistlerin benimsemiş ve savunmuş oldukları felsefî anlayışa harhiyen uygun

düşmektedir; bu konudaki rubâileri incelendiğinde açıkça görülür ki kendisi kesinlikle "dönüşüm felsefesi" (philosophie du changement) taraftarıdır ve bugün bu öğretiye "mobilizm" denilmektedir.

Ömer Hayyâm'a göre, bu Evren, ezelden ebede doğru akıp gitmekte bulunan dâimî bir sele benzer; insan dahi bu akıntının içinde bir çöp parçası gibi yuvarlanmakta ve asla nereden gelip, nereye gittiğini bilmemektedir; daimî bir oluşum ve bozuşum (kevn ve fesâd), öğelerin mütemediyen birleşmekte ve ayrışmakta olduklarını göstermektedir; şu gördüğümüz ve etkilerine kapıldığımız "dönüşüm" selinin hakikî sebebi, bu toplanma ve dağılmadır; bu nedenle insan dahi ölüp de "Tabiat" dediğimiz o büyük ameliyathâneye vücûdunu teslim edince, tekrar çözülmeye uğrar ve perişan olan öğelerinden bazıları meselâ bir servi kozalağının, bir ebeğümeci çiçeğinin birleşimine dâhil ve hayatının devamına âmil olduğu gibi, diğer bazıları ise meselâ lülecî çamurunun kitlesine karışarak çömlükçünün umursamaz ve önemsemez elleriyle yoğrula yoğrula nihayet bir testi kulpunda mekân tutar; sâkinin elinde dolaşan şarap kadehinde, belki Keyhüsrevler'in, Keykâvuslar'ın kafataslarından zerrelere vardır; öyleyse "varlık perdesi" olarak adlandırdığımız serse bir biçimde dolaşan "madde", bu dönüşümlerin yönlendirmesi ve etkisiyle konum değiştirerek, cisimden cisme intikal

ederek ve şekilden şekle girerek devrân edip gider(18); ezelden beri böyle değişmekte bulunduğu için, ebede değin de böyle değişeceğinden kesinlikle şüphe etmemek gerekir; diğer taraftan çözülmeye sonrasında bir cismin öğeleri, başka başka cisimlerin birleşimlerine dâhil olduğundan dolayı, onların tekrar bir araya toplanmasına ve yine başlangıçtaki cismi varlığa getirmesine imkân da yoktur, fırsat da yoktur! Öyleyse bu bir "dönen ve tersinen dönüşüm" (changement périodique et récurrent) değil, bir "sonsuz ilerleyen dönüşüm"dür (changement infini).(19)

Hayatın anlamı

"Agnostisizm" ve "Mobilizm" akımlarına iman, hayatı güçleştirir; çünkü bu öğretiler, insanoğlunun başı ve sonu olmayan zarurî hâdiseler silsilesinde kaybolup gideceğini savlar; bu savı, "beşerî irade" kayırsıyla da uzlaştırmamanı imkânı yoktur; nereden geldiğimizi ve nereye gideceğimizi bilemiyoruz ve sadece doğum ile ölüm arasında sürükleniyoruz; öyleyse "irâdî" değil, "cebrî" bir hareketin yönlendirmesiyle yaşıyoruz; demek ki biz bir "kukla"yız; meçhul bir insan-üstü kudret, bizi varlık sahasına getirmekte ve bir süre parmaklarıyla oynattıktan sonra yeniden yokluk sandığına kaldırmaktadır; (buna "otomatizm" diyebiliriz). Bütün Doğulular gibi Ömer Hayyâm da, bu kudrete, "Felek" demektir ve feleğin iradeyi de ve bunun doğal bir uzantısı olan mesuliyet duygusunu da ortadan kaldıracaklarını görmektedir; nitekim, açıklamaya hâcet yoktur ki böyle bir görüşle, "öldükten sonra tekrar dirilmek" ve Âhîret Hayatı'nda Cennet ile mükâfât veya Cehennem ile mücâzat görmek gibi Kurânî inançları bağdaştırmak mümkün değildir; böyle düşünenler ve bununla birlikte "vicdan azabı"nın önemini takdir edenler, Cennet ile Cehennem'i "enfûs", yani sübjektif bir biçimde tefsire yönelmişler ve Ömer Hayyâm da dâhil olmak üzere, Cennet'i, dünya hayatında geçirdiğimiz mutlu anlarla ve Cehennem'i ise dünya hayatında geçirdiğimiz mutsuz anlarla açıklamışlardır.

Ömer Hayyâm'a göre, bu Evren, ezelden ebede doğru akıp gitmekte bulunan dâimî bir sele benzer; insan dahi bu akıntının içinde bir çöp parçası gibi yuvarlanmakta ve asla nereden gelip nereye gittiğini bilmemektedir.

"Felsefî bedbinlik"

Rıza Tevfik Bey'e göre, agnostisizm, mobilizm ve nihayet otomatizm, birbirleriyle çok sıkı mantıksal bağlar kurmak ve birlikte pek meşhur bir felsefî öğretinin temel taşlarını oluşturmak suretiyle bütün dinlerin ahkâmını ve talimatını toptan reddetmişler ve esasından yıkmışlardır; Ömer Hayyâm da, dinin, yani İslâ-

miyet'in tertip etmiş olduğu "buyruklar ve yasaklar" cetvelini ortadan kaldırmış ve bu dünyada bulunduğumuz müddetçe "hayat"ımızdan mümkün olabileceği kadar istifade edebilmemiz için, bizi yeni bir "davranış ilkesi" (düstürü'l-amel) belirlemek ve ona uygun yeni bir cetvel tertip etmek mecburiyetinde bırakmıştır; öyleyse Friedrich Nietzsche'nin (1844-1900) tabirince, eski "Değerler Cetveli"ni

(échelle des valeurs) büsbütün değiştirmeli ve yenisini yapmalıdır ki ona göre yaşayalım ve mümkün olabildiği kadar bahtiyar olalım! Ama söz konusu "davranış ilkesi", hayatın acılarına ve sıkıntılara katlanabilmemiz için bize biraz ümit vermemelidir; çünkü bu felsefî öğreti, sonunda nihilizm girdabına kapılacak ve bizleri pesimizmin, bedbinliğin kucagina atacaktır; halbuki bedbin yaşamak, bedbaht yaşamaktır.(20)

Rıza Tevfik Bey'e göre, Ömer Hayyâm bedbindir; "felsefî bedbinlik", Âhiret Hayatı'nı inkâr etmek suretiyle "yokluk" düşüncesine yol açan felsefî bir öğretilerdir ki nihilist inançları doğrular ve güçlendirir; öyle anlaşılmaktadır ki "Eşyanın Hakikati" veya "Evren'in Ahvali"nden çok, bizim mukadderâtımızla ve özellikle de yaşam ve ölüm meselesiyle alakadardır ve bu önemli meseleyi, "olumsuz" bir biçimde çözerek, insanların en mukaddes ümidini yok etmektedir; ölüm zaten tahammül edilemez bir hâdisedir ve Ömer Hayyâm gibi düşünürler, aslında ölümün kederini giderecek dinî ve felsefî önerileri çürütmek suretiyle, insanları mutlak bir karanlığın içine sevk etmektedirler.

Hayat: İki yokluk arasında bir nefes

Aslında bu durumdan Ömer Hayyâm'ın kendisi de rahatsızdır. Nitekim bir rubâisinde, bu umutsuzluğun verdiği endişeden yakınır ve kendisini teselli etmek ister ama sonunda yine başladığı noktaya döner ve "Bu uzun [hem de sonsuzluk kadar uzun (!)] yolun bir sonu olsaydı da, oraya erişen insan, artık burada durabilse ve dinlenebilseydi; halbuki hâdiseler aksini gösteriyor; varlıkları biçimden biçime sokan bu dönüşümsel sürüklenişin sonu yoktur ve hatta yüz sene sonra toprağın bağrından bir ot gibi türemek ümidi bile yoktur" biçiminde düşünür. Ona göre, insan hayatı sonsuzluğa nisbetle sadece kısa bir andan, kısa bir nefesten ibarettir; yani açıkça söylemek gerekirse bir "hiç"tir. Önceki anlar çoktan geçmiş, sonraki anlar ise daha gelmemiştir. Bu nedenle hayat, aslında şu içinde yaşadığımız küçücük bir

İran baskısı Rubâ'îyyât'tan bir gravür. "Ömer Hayyâm, büyük Yunan düşünürlerinden Epicuros'un açtığı çığırda giderek, saadeti zevkte bulmuş ve bir ölçüde de olsa nihilizmin ve pesimizmin amansız pençesinden kurtulmuştur."

"an" içine sıkışıp kalmıştır ki bir süre sonra, bu da hiçliğe karışıp gidecektir; bu takdire göre, şayet hayata bir kıymet biçilebilme mümkün ise, ancak şu "ân-ı hâzır"ı (le moment actuel), yani iki yokluk arasında bir nefes kadar süren bir varlığı, müstesnâ ve yagâne bir fırsat bilip hoş geçirmekten başka yolu yoktur. Böylece Ömer Hayyâm, büyük Yunan düşünürlerinden Epicuros'un açtığı çığırdan giderek, saadeti zevkte bulmuş ve bir ölçüde de olsa nihilizmin ve pesimizmin amansız pençesinden kurtulmuştur.(21)

Sonuç

Ömer Hayyâm'ın, mensûr eserleri (felsefî risâleleri) ile manzûm eserlerinde (rubâilerinde) farklı felsefî öğretileri savunuyormuş gibi görünmesi aslında aldatıcıdır; kaynaklarımızın da tanıklık ettikleri üzere, Ömer Hayyâm, insanî ilişkiler bakımından "yakın olmadıkları" arasında İbn Sînâci (veya daha doğrusu, tasavvufa bulanmış bir rasyonalist görünümü vermek isteyen) bir filozof, "yakın oldukları" arasında ise "rind" bir şairdir ve bu nedenle felsefî öğretisinin bir yüzü (görünen yüzü), Selçuklu yönetiminin bütün İslâm âleminde hâkim kılmaya çalıştığı "resmî öğreti"nin sınırları içinde kalmış, ama diğer yüzü (görünmeyen yüzü) ise bu sınırların çok ötesine taşmıştır; yani muhtemelen Ömer Hayyâm, "mutasavvî" kisvesine bürünmek mecburiyetinde kalmış agnostik bir "filozof"tur.

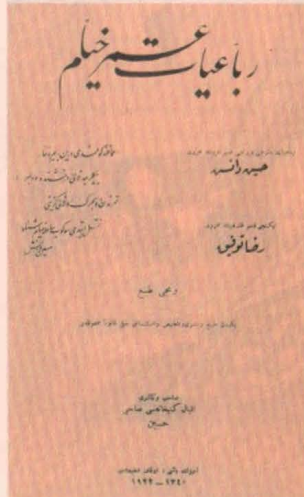
Yukarıda da belirtildiği üzere, dönemin önde gelen düşünürlerinden İmâm Gazzâlî'nin *el-Munkız min el-Dalâ'il*inden ve Ömer Hayyâm'ın *Silsile el-Terfîb*inden anlaşıldığına göre, Selçuklular Dönemi'nde "hakikat" arayışı içindeki düşünürler, esas olarak mütekellimler, filozoflar, talimciler ve mutasavvıflar olarak dört sınıfa ayrılmışlardır; her biri farklı bir "bilgi kaynağı"na ve farklı bir "bilgi yöntemi"ne yaslandıkları için, farklı "felsefî öğretiler"e ulaşmışlar ve bu nedenle birbirleriyle "hakikat" konusunda tartışmaya ve çatışmaya başlamışlardır. Selçuklu Yönetimi, muhtelif inançlara ve kavimlere mensup topluluklar arasında siyasi bir hâkimiyet kurabilmek veya zaten mev-

cut olan hâkimiyeti güçlendirebilmek için, yönetimleri altındaki Müslümanlar'ın ekseriyeti tarafından benimsenen Eşarîlik Mezhebi ile Tasavvuf Yolu'nu merkeze alan felsefî bir tercihi, "resmî ideoloji" haline getirmek ve bu ideolojinin kurmuşmuş medreseler ve dergâhlar eliyle Müslümanlar arasında yayılmasını sağlamak mecburiyetinde kalmıştı; bu siyasi tercih, süreç içinde mütekellimler ile mutasavvıfların güçlenmesi, filozoflar ile talimcilerin ise zayıflaması ile sonuçlanacak ve dolayısıyla siyasi düzenin korunmasına yönelik tedbirler yüzünden filozofların, yani Fârâbî ve İbn Sînâ geleceğini sürdürmeye çalışan düşünürlerin önü kesilecekti; böylece Dünya'ya felsefenin açtığı pencereden bakmak isteyenler için iki seçenek ortaya çıkacaktı; söz konusu seçenekler ise, 1) ya uygun bir zaman ve zemin buluncaya kadar susmak, 2) ya da (aslen Yeni Platonculuk'un İslâmî versiyonu olduğu için filozofları kolaylıkla kucaklayabilecek nitelikle olan) "tasavvuf"un koruyucu kanatları arasına sığınmaktı. Öyle anlaşılacaktır ki Ömer Hayyâm da dâhil olmak üzere birçok Müslüman filozof, kerhen

de olsa, bu ikinci yola iltica etmek ve böylece bir bakıma İbn Sînâcılık'ın akılcı yorumuyla değil, sezgici yorumuyla yetinmek mecburiyetinde kalmışlardır.

DİPNOTLAR

- 1) Tam bir liste için bkz., Muhammed Ali-yi Furûğî, Kâsım-ı Ganî ve Ali Asgar-ı Halebî, Hayyâm, Haya-ı, Felsefesi ve Gerçek Rubâileri, Farsça'dan Çevirenler ve Yayına Hazırlayanlar: Hasan Çiftçi ve Orhan Başaran, Erzurum 2002, s.45-49.
- 2) Kaynaklar, burada bahsi geçen risâlelerin dışında, Risâle fi el-Vücûd, Risâle fi el-Cevâb 'an Selâse Masâ'il ve Risâle fi el-Kevn ve el-Teklîf başlığını taşıyan başka felsefî risâlelerinin de bulunduğunu bildirmektedirler; bkz., Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ömer Hayyâm ve Rubâileri, İstanbul 1945, s.282 ve Muhammed Ali-yi Furûğî, Kâsım-ı Ganî ve Ali Asgar-ı Halebî, s.28-30.
- 3) Hayyâm, Rubâiler ve Silsilat el-Terfîb, İbn-i Sînâ'nın Tâmcid'i ve Tercemesi, Hazırlayan: Abdülbâkî Gölpinarlı, İstanbul 1953, s.XXXI-XXXII.
- 4) Rıza Tevfik'in bildirdiğine göre, güvenilir kaynaklardan anlaşılmaktadır ki "Hüccetü'l-İslâm" İmâm Gazzâlî, Ömer Hayyâm ile birkaç defa karşılaşmış, bazı ilmi ve felsefî meseleler üzerine tartışmış ve kendi tîkadına ve meşrebine tamâmen muhalif bir filozof olduğunu anlayınca, bir daha görüşmek üzere münâsebetini kesmiştir; bununla birlikte Ömer Hayyâm hakkında kıbar ve nazik davranmış olduğu muhakkaktır; çünkü aleyhinde herhangi bir söz sarf etmemiştir; Hüseyin Dâniş ve Rıza Tevfik, Rubâ'iyât-ı Ömer Hayyâm, İstanbul 1922, s.138-139.
- 5) Gazzâlî, el-Munkız min ad-Dalâ'il, Çeviren: Hilmi Güngör, İstanbul 1990, s.26-29.
- 6) Gölpinarlı, s.174.
- 7) Gazzâlî, s.42-55.
- 8) Filozof Rıza Tevfik Bey, bu konuyu tartıştığı bölümün başında, görüşlerini ve inançlarını mümkün olabildiği kadar dikkatle incelemiş olduğu Ömer Hayyâm'a "sûlî" diyebilecek miyiz diye sorduktan sonra, "Ben bu cesareti kendimde görmüyorum" şeklinde cevap veriyor; bkz., Rıza Tevfik, İstanbul 1922, s.138.
- 9) Gölpinarlı, s. XXXIII.
- 10) Rıza Tevfik Bey, yeni harflerle yayımladığı ikinci çalışmasında, ulaşılmış olduğu sonucu şu cümlelerle ilan eder: "Felsefe ile çok meşgul olduğum da muhtemeldir. Kendisinin takriben 86 seneye evlat vefat eden meşhur filozof ve tabip Ebû Ali el-Hüseyin İbn Sînâ'nın eserlerine çok düşkün olduğum çok kişiler ri-yayet etmişlerdir. Felsefede başlıca prensipleri, İbn Sînâ'nın ayırdır derler."; bkz., Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ömer Hayyâm ve Rubâileri, İstanbul 1945, s.157.
- 11) Gölpinarlı, s.179.
- 12) Gölpinarlı, s.184.
- 13) Rıza Tevfik Bölükbaşı, İstanbul 1945, s.182-183.
- 14) Rıza Tevfik, İstanbul 1922, s.71-74.
- 15) Rıza Tevfik, İstanbul 1922, s.77.
- 16) Rıza Tevfik, İstanbul 1922, s.78.
- 17) Rıza Tevfik, İstanbul 1922, s.82.
- 18) Bu durumda Hacıvat, "Yükün perdesi eyledin vîrân. Yarayım sahibine haber vereyim hemân" demez miydi?
- 19) Rıza Tevfik, İstanbul 1922, s.86-88.
- 20) Rıza Tevfik, İstanbul 1922, s.91-96.
- 21) Rıza Tevfik, İstanbul 1922, s.96-108.

Hüseyin Dâniş ile Rıza Tevfik'in birlikte hazırladıkları Rubâ'iyât-ı Ömer Hayyâm'ın iç kapağı.

Ömer Hayyâm'ın cebiri

Ömer Hayyâm ile İslâm Uygarlığı'nda matematik en yüksek noktasına ulaşmıştı. Onun cebirsel olguların geometrik olgular olduğunu belirtmesi, nümerik ve geometrik cebir arasındaki boşluğu kapatma yönünde atılmış önemli bir adımdı.

Ömer Hayyâm, üçüncü derece denklemlerini sistemli biçimde çözdüğü için, cebirde Hârezmî'nin gerçekleştirmiş olduğu gelişmenin ötesine geçmiştir. Bu denklemlerin aritmetiksel çözümlerinin imkânsız olduğuna inandığı için, yalnızca geometrik çözümlerini vermiştir.

Ortaçağ İslâm Dünyası'nda cebir büyük gelişme göstermiş ve bağımsız bir disiplin haline gelmişti. Bu ilerlemede, cebirin aritmetikselleşmesinin ve tümevarım yönteminin yaygın biçimde kullanılması yanı sıra, denklem çözümlerine geometrinin uygulanması da rol oynamıştı. 9. yüzyıl sonlarında artık temel Yunan metinlerini okumuş bulunan İslâm matematikçileri, bazı geometri problemlerinin kübik (üçüncü derece) denklemlere yol açtığını fark etmişlerdi. Bu problemler arasında, kübün iki kat yapılması (Delos Problemi) ve Arkhimedes'in bir küreyi hacimleri arasında belirli bir oran olan iki parçaya bölmesi gibi problemler vardı. Menaechmus (MÖ 350) ve Arkhimedes (yak. MÖ 290-212) gibi Yunanlı matematikçiler kübik denklemleri iki koni kesitinin (koniğin) kesişme noktasının bulunmasıyla çözebilmişlerdi. 10. ve 11. yüzyıllarda İbn Heysem (965-1039) gibi bazı İslâm matematikçileri de Yunanlıların bu konikleri kesiştirme fikrini alarak, bazı kübik denklemleri çözdüler. Fakat ilk defa, rubailerle meşhur şair Ömer Hayyâm (1048- 1131), bu genel yöntem ile bütün kübik denklem tiplerini önce sistemli biçimde sınıflandırmış ve sonra da çözmüştür. Hayyâm, üçüncü derece denklemi ile ilk karşılaşmasında düşüncesini şöyle ifade etmiştir: "... içinde bir küp olduğundan, düzlem geometri (yani sadece cetvel ve pergel) ile çözülemez. Çözüm için koni kesitlerine ihtiyacımız var."

olan *Risâle fî el-berâhîn 'alâ mesâ'il el-cebr ve'l-mukâbele* (Cebir ve Mukâbele Problemlerinin İspatları Üzerine Eser), esas olarak kübik denklemlerin çözümünü üzerinedir. Ömer Hayyâm, eserinin ön-sözünde, bu kitabın okuyucusunun, Apollonios'un (MÖ 262-190) *Konikler*'inin ilk iki kitabının yanı sıra, Eukleides'in (MÖ 300) *Elementler ve Data* adlı eserlerini de çok iyi bilmek zorunda olduğunu belirtmiştir, çünkü kübik denklemler yalnızca koni kesitlerinin özellikleri kullanılarak geometrik olarak çözülebiliyordu. Ancak, kitapta geometrik değil cebirsel problemlerin ele alındığını da unutmamalıyız. Hayyâm tıpkı ikinci derece denklemlerin çözümü için Hârezmî'nin verdiği üç algoritma (hesaplama formülü) gibi, kübik denklemlerin çözümü için de cebirsel algoritmalar bulmayı istemiştir. Ancak, kübik denklemlerin hesap ile çözülemeyeceğine inancını şu sözleriyle ifade etmiştir: "...Fakat, problemin hedefi bir mutlak sayı olduğunda, ne biz ne de cebirle ilgilenen herhangi birisi bu denklemi çözebilir, belki de bizden sonrakiler bu boşluğu doldururlar." Ömer Hayyâm'ın bu ümidi 16. yüzyıla kadar gerçekleşmemiştir. Batı'da onun çözümleri, Descartes (1596-1650) ve Thomas Baker bu çizimleri yeniden buluncaya kadar bilinmeden kalmıştır.

Ömer Hayyâm eserinin başında, üçüncü derece denklemlerinin tam bir sınıflamasını vermiştir. Önceki matematikçiler için olduğu gibi, Hayyâm için de bütün sayılar pozitif olduğundan, pozitif köke sahip olabilen çeşitli denklem tiplerini ayrı ayrı listelemek zorunda kalmıştı.

Hayyâm'ın başlıca matematik eseri

Bu tipler içinde on dördü ikinci ya da birinci derece denklemlere indirgenemiyordur. Bunlar üç gruptu:

Bir tanesi iki terimli denklemdi. $x^3 = d$

Altı tanesi üç terimli denklemdi:

$$\begin{aligned}x^3 + cx &= d \\x^3 + d &= cx \\x^3 &= cx + d \\x^3 + bx^2 &= d \\x^3 &= + bx^2 \\x^3 &= bx^2 + d\end{aligned}$$

Yedi tane dört terimli denklem de şunlardı:

$$\begin{aligned}x^3 + bx^2 + cx &= d \\x^3 + bx^2 + d &= cx \\x^3 + cx + d &= bx^2 \\x^3 &= bx^2 + cx + d \\x^3 + bx^2 &= cx + d \\x^3 + cx &= bx^2 + d \\x^3 + d &= bx^2 + cx\end{aligned}$$

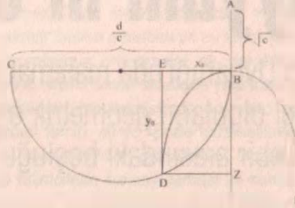
Bu denklemlerin her birini Ömer Hayyâm ayrıntılı olarak incelemiştir. Bunların çözümünü için gerekli olan koni kesitlerini tasvir etmiş, çözümlerinin doğru olduğunu kanıtlamış ve sonunda çözümün olmadığı ya da 1'den fazla çözüm olduğu koşulları incelemiştir.

Kübik denklem $x^3 + ax^2 + b^2x + c^3 = 0$ olsun. Bu denklemde x^2 'yerine $2py$ koyarsak, $2pxy + 2apy + b^2x + c^3 = 0$ denklemini elde ederiz. Bu denklem bir hiperbolü temsil ettiğinden ve $x^2 = 2py$ eşitliği de bir parabolü gösterdiğinden, eğer hiperbol ve parabol aynı koordinat eksenleri üzerinde olurlarsa, iki eğrinin kesişme noktalarının abislerinin, kübik denklemin kökleri olacağı açıktır. Pek çok başka koni kesiti çifti de, kübik denklem çözümü için benzer biçimde kullanılabilirler. Nitekim Ömer Hayyâm kullanmıştır.

Ömer Hayyâm'ın, $x^3 + cx = d$ (onun ifadesiyle, bir küp ve kenarlar toplamı bir sayıya eşittir) denkleminin çözümünü örnek olarak verelim:

Ömer Hayyâm, kübik denklemleri üç boyutlular (cisimler) arasında bulunan bir denklem olarak anlar. x , bir küpün bir kenarını temsil ettiğinden, c bir alanı (bir kareyi) temsil etmeli, böylece cx bir ci-

sim olur, d de bir cisimi gösterir. Ömer Hayyâm çözümü çizimle yapmak için, karesinin bir kenarına eşit

uzunlukta AB'yi alır, yani $AB = \sqrt{c}$ olur. Sonra, $BC \times AB^3 = d$ veya $BC = \frac{d}{\sqrt{c}}$ olacak şekilde, AB'ye dik BC'yi çizer. Bundan sonra, AB'yi Z yönünde uzatır ve B tepe noktası, BZ eksen ve AB parametresiyle bir parabol çizer. Modern notasyonla, bu parabolün denklemini $x^2 = \sqrt{c}y$ dir.

Benzer şekilde, BC üzerine bir yarım daire çizer. Bunun denklemini de

$$\left(\frac{d}{2c}\right)^2 + y^2 = \left(\frac{d}{2c}\right)^2 \text{ ya da } \frac{d^2}{4c^2} + y^2 = \left(\frac{d}{2c}\right)^2 \text{ dir.}$$

Daire ve parabol D noktasında kesişirler. Bu noktanın x koordinatı (burada BE doğru parçasıyla temsil edilmiştir), bu denklemin çözümünü verir.

Ömer Hayyâm, bu çözümün doğru olduğunu, parabol ve dairenin temel özelliklerini kullanarak kanıtlamıştır.

Eğer $BE = DZ = x_0$ ve $BZ = ED = y_0$ ise, öncelikle $y_0 = \sqrt{c}x_0$ ya da $\frac{\sqrt{c}}{x_0} = \frac{y_0}{x_0}$ dir, çünkü D parabol üzerindedir.

$$\text{İkinci, } x_0 \left(\frac{d}{c} - x_0 \right) = y_0 \text{ ya da } x_0 = \frac{y_0}{c - x_0}$$

$$\frac{c}{x_0^2} = \frac{y_0^2}{y_0^2} = \frac{y_0^2}{\left(\frac{d}{c} - x_0 \right)^2} = \frac{y_0^2}{\frac{d^2}{c^2} - \frac{2dx_0}{c} + x_0^2} = \frac{y_0^2}{\frac{d^2}{c^2} - \frac{2dx_0}{c} + x_0^2}$$

$$x_0^3 = d - cx_0 \text{ olur.}$$

Böylece, x_0 , aranan çözümdür. Burada Hayyâm herhangi bir ispat yapmadan bu denklem tipinin daima tek bir çözümü sahip olduğunu belirtmiştir. Başka deyişle, parabol ve daire daha orijin dışında tek bir noktada kesişirler. Orijin, bu problem için bir çözüm değildir. Hayyâm'ın söylediği şey, modern ifade biçimiyle, $x^3 + cx = d$ denkleminin her zaman kesinlikle bir pozitif çözüme sahip olduğudur.

Hayyâm, on dört denklem tipinin her birini aynı biçimde ele almıştır. Bir pozitif çözümün her zaman olmadığı denklemlerde, çözümün mevcut olmasına ilişkin geometrik bir koşul verir: Koni kesitlerinin kesişmemesi ya da bir veya iki noktada kesişmesine bağlı olarak, sıfır, bir ya da iki çözüm vardır. Yapmış olduğu bu analizde, üç çözüm imkânını keşfetmediği $x^3 + cx = bx^2 + d$ denklem tipinde yanılmıştır. Negatif katsayı kavramı olmadığından, b , c , d parametrelerinin pozitif, negatif ya da sıfır olmasına göre problemi pek çok ayrı duruma ayırmak zorunda kalmış, genel olarak bir veya iki çözümün varlığını katsayıların durumuna bağlamamıştır. Ayrıca, koniklerin bütün kesişmelerini de dikkate almamıştır.

Ömer Hayyâm, üçüncü derece denklemlerini sistemli biçimde çözdüğü için, cebirde Hâzemi'nin gerçekleştirmiş olduğu gelişmenin ötesine geçmiştir. Bu denklemlerin aritmetiksel çözümlerinin imkânsız olduğuna (16. yüzyılda bunun yanlış olduğu anlaşılabilecek) inandığı için, yalnızca geometrik çözümlerini vermiştir. Uzun üç boyutlu olduğunu zannettiğinden, üçten yüksek dereceli denklemler için benzer geometrik yöntemler düşünmemiştir. Nitekim şu sözleri, bu düşüncesini yansıtmaktadır: "Matematikçilerin sürekli bir büyüklük (nicelik) olarak ifade ettikleri kare-kare (x^4), kuramsal bir olgudur. Hiçbir şekilde gerçekliği yoktur."

Ömer Hayyâm ile İslâm Uygarlığı'nda matematiğin en yüksek noktasına ulaştığı ve ondan sonra artık duraklamaya geçtiği, bilim tarihçilerinin yaygın değerlendirmesidir. Ömer Hayyâm'ın "Kim, cebirin bilinmeyenleri bulma oyunu olduğunu düşünüyorsa, yanılıyor demektir. Cebir ve geometri sadece görünüşte farklıdır. Cebirsel olguların geometrik olgular olduğu ortaya çıkmaktadır" sözleri, nümerik ve geometrik cebir arasındaki boşluğu kapatma yönünde atılmış önemli bir adımdır. Bu yöndeki kesin adımı çok daha sonra Descartes atmıştır.

KAYNAKÇA

- 1) Carl Boyer, A History of Mathematics. John Wiley and Sons. 1968, s.264-265.
- 2) Florian Cajori, A History of Mathematics. The Macmillan Company, London 1931, s.107.
- 3) Victor J. Katz, A History of Mathematics.

Ömer Hayyâm ve Melikşâh Gözlemevi

Gözlemevinin kuruluş amacı kullanılan takvimlerin düzeltilmesi ve Melikşâh adına yeni bir takvimin hazırlanmasıdır. 1079 yılında gözlemlerin tamamlanmasıyla Celâleddin Takvimi (Celâli Takvim) hazırlanmıştır. Celâli Takvim, 5000 yılda 1 günlük bir hata payı içermektedir. Oysa günümüzde kullandığımız Gregorian Takvim ise 3330 yılda 1 günlük bir hata vermektedir.

Gıyâs el-Dîn Ebu el-Feth Ömer ibn İbrahim el-Hayyâm, 1044 yılı civarında Horasan eyaletinin merkezi olan Nîşâbü'r'da doğdu. Nîşâbü'r'da eğitim gördü ve hayatının büyük bir kısmını burada ve Semerkand'ta geçirdi. Nizâm el-Mülk'ün(1) çağdaşıydı. Sultan'ın sarayında görev yapmaktan hoşlanmadı ve bilimsel araştırmalara adanmış sakin bir hayat sürmeyi yeğledi. Semerkand, Buhara, Belh ve İstahan gibi zamanın önde gelen bilim merkezlerine gitti. 1123-1124'te Nîşâbü'r'da öldü.

Bir bilgin olmasının yanı sıra, Hayyâm, 1839'dan, yani Edward Fitzgerald'ın Rubâiyyât'ın (Dörtlükler) İngilizce çevirisinin yayımlanmasından itibaren Batı dünyasında daha çok şair olarak tanındı.

Bilimsel eserleri

Bilimin değişik alanlarında çalışmasına karşın Ömer Hayyâm'ın katkıda bulunduğu alanlardan en önemlisi cebirdir. Ömer Hayyâm, üçüncü dereceden

denklemleri de kapsayan birçok cebirsel denklemi sınıflandırdı ve bunlardan birçoğu için çözümler teklif etti. Bunlar arasında kübik denklemlere ilişkin geometrik çözümler ve diğer birçok denkleme ilişkin kısmi geometrik çözümler de yer alıyordu. Eseri, *Makâlât fi el-Cebr ve el-Mukâbele* (Cebir Üzenne), cebir konusunda yazılmış bir başyapıttır ve cebirnin gelişiminde büyük bir öneme sahiptir.

Ömer Hayyâm, çok sayıda kitap ve risale kaleme aldı. *Rubâiyyât ve Makâlât fi el-Cebr ve el-Mukâbele* dışında, 10 kitabı ve 30 risalesi daha bulunduğu saptanmıştır. Bunlardan dördü matematikle, üç fizikle, üç metafizikle, biri cebirle ve diğer birisi ise geometri ile ilgilidir.(2)

Gözlemevi ve takvim çalışmaları

Selekuklu Sultanı Celâleddin Melikşâh (1072-1092) ve Nizâmü'l-Mülk, Ömer Hayyâm'ı 1074/75 yılı civarında İsfahan'da kurulan yeni gözlemevine çağırdı ve doğru bir Güneş takvimi hazırlamakla görevlendirdi. Yıllık gelirlerin düzenli bir biçimde toplanması ve yılın muhtelif dönemlerinde yapılması gereken diğer idari işlerin gerçekleştirilmesi bakımından bunun yapılması gerekiyordu. Ömer Hayyâm'dan başka burada çalışanlar arasında Ebû el-Muzaffer İsfîzârî, Meymun İbn Necib el-Vâsîti, Ab-

durrahman Hârisî ve Muhammed Hâzini de bulunmaktaydı.(3)

Gözlemevinin kuruluşunun amacı kullanılan takvimlerin düzeltilmesi ve Melikşâh adına yeni bir takvimin hazırlanmasıdır. Ömer Hayyâm diğer bilim adamları ile birlikte yapmış olduğu araştırmalar sonucunda, daha önce kullanılmış olan takvimleri düzeltmek yerine, mevsimlere tam olarak uyum gösterecek yeni bir takvim düzenlemenin daha doğru olacağına karar verdiler ve bu amaçla gözlemler yapmaya başladılar. 1079 yılında gözlemler tamamlandı, hem *Zîc-i Melikşâhî* (Melikşâh Zîci, 1090) adlı bir zîc ve hem de Celâleddin Melikşâh adına *Celâleddin Takvimi* (Celâli Takvim) hazırlandı.(4)

Celâli Takvim'in başlangıcı 15 Mart 1079 (9 Ramazan 471 Cuma) olarak belirlendi. Bir yıl, 30'ar günlük 12 aydan oluşuyordu. Takvimde İranlıların eski aylarının isimleri kullanıldı. Ancak ayların isimlerini Kadim yerine Celâli olarak koydular. Örneğin, Ferdevdin-i mâh-ı Kadim yerine Ferdevdin-i mâh-ı Celâli olarak adlandırıldılar. Böylece ayların isimleri şöyle oldu: Ferdevdin mâh-ı Celâli, Ürdibehşt mâh-ı Celâli, Hurdâd mâh-ı Celâli, Tir mâh-ı Celâli, Murdâd mâh-ı Celâli, Şehrivar mâh-ı Celâli, Mihr mâh-ı Celâli, Âbân mâh-ı Celâli, Azar mâh-ı Celâli, Day mâh-ı Celâli, Behman mâh-

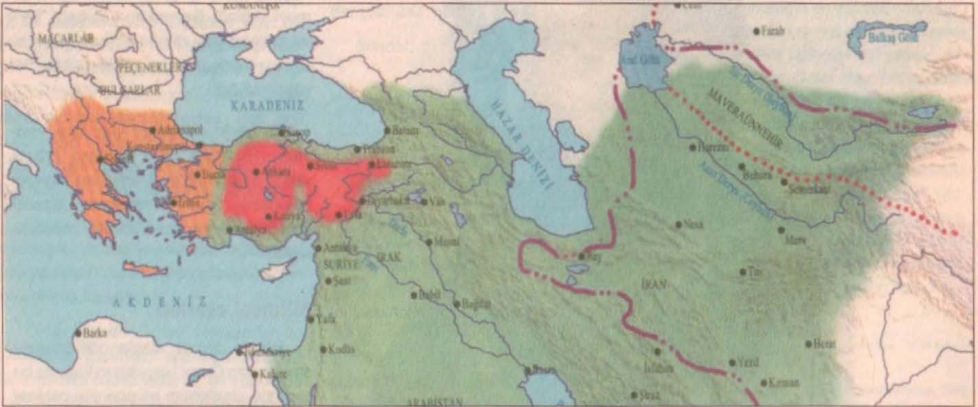
Celâli, İstendârmûz mâh-ı Celâli.(5)

Takvimin yıl uzunluğu 365,2424 gündür. Gerçek yıl uzunluğu ise 365,2422 gündür. Fark 0,0002 gündür. O halde Celâli Takvim 1 yılda 0,0002 gün, 10.000 yılda 2 gün, 5000 yılda ise 1 gün geri kalır. Yani Celâli Takvim, 5000 yılda 1 günlük bir hata payı içermektedir. Oysa günümüzde kullandığımız Gregorian Takvim ise 3330 yılda 1 günlük bir hata vermektedir.(6)

Bu takvimin iki farklı yorumu daha vardır. Şirâzi'ye (ölümü 1311) göre bu takvimde 70 yılda 17 artık gün vardır ve hata yaklaşık 1540 yılda 1 gündür. Uluğ Bey'e göre ise 62 yılda 15 artık gün vardır ve hata payı yaklaşık 3770 yılda 1 gündür.(7)

DİPNOTLAR

- 1) Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun meşhur veziri ve büyük devlet adamlarından biridir (1018-1092). 1064 senesinden 1092 senesine kadar aralıksız vezirlik görevini sürdürmüştür.
- 2) Hakim Muhammed Said (Edirli), *İslâm Bilim ve Felsefesine Giriş*, Çeviren: Remzi Demir, Ankara 1999, s.54-55.
- 3) Ahmed Cevdet Paşa, *Takvimü'l-Edvâr* (Takvimler), Hazırlayanlar: Remzi Demir ve Yavuz Unat, Ankara 1996, s.18-19; 74-77.
- 4) Aydın Sayılı, *The Observatory in Islam*, Ankara 1988, s.159-166.
- 5) A. Necati Akgür, "Celâli Takvim", *İA*, cilt 7, İstanbul 1993, s.257-258.
- 6) George Sarton, *Introduction to the History of Science*, cilt I, Baltimore, 1950, s.761.
- 7) Yavuz Unat, *İlkçağlardan Günümüze Astronomi Tarihi*, Ankara 2001, s.100.

Selçuklular devrinde İsfahan Tarih Atlası, D.B.R., İstanbul 2004.

Öklit'in 5. postulası üzerine El-Haytam'ın "kanıt"ı ve Ömer Hayyam'ın cevabı

Hayyam, Haytam'ın kullandığı kayma metodunun geometrik ispatlarda kullanılmasına karşı çıkmaktadır ve bu nedenle Haytam'ın ispatını önemsememektedir. Ancak Öklit'in 5. postulasının geçerliliğinden de en ufak şüphesi yoktur.

Okuyacağınız makale Bilim ve Ütopya dergisinin Aralık 1999 tarihli 66. sayısında yayımlanmış olup önemi üzerine aynen aktarılmıştır.

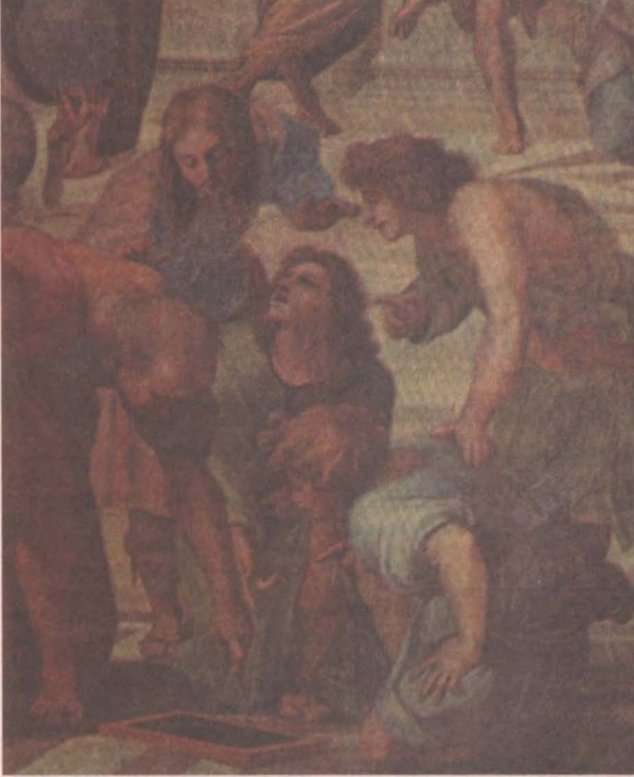
Matematik'in en etkileyici yönlerinden biri hem doğru hem de yanlış olarak nitelendirilebilen ifadelerdir. Bu ifadelerin belki de en ünlüsü Öklit'in 5. postulasıdır. Bugüne kadar postulanın öne sürüldüğü görüşten çok, matematikçilerin postulanın doğruluğunu veya yanlışlığını kanıtlama yönündeki sonuçsuz çabaları tartışıldı. Öklit'in gerek büyük çalışması Elemanlar'da (The Elements) gerekse de ilk 28 önermesinde bu postulayı kullanmaması, kendisinin de 5. postulaya tam olarak güvenemediğini göstermekte. Bu makalede 5. postulanın özet bir tarihi, özellikle de El Haytam tarafından sunulan yaratıcı bir kanıt ve büyük Pers matematikçisi Ömer Hayyam'ın bu kanıtın geçerliliği üzerine yaptığı yorumlar sunulacaktır.

Öklit'in paraleller postulası

Baştan almak gerekirse, Öklit'in paraleller postulası olarak da adlandırılan 5. postulası diğerlerine nazaran çok daha çarpıcıdır. İlk dört postula oldukça kısa ve açık olmasına karşın; 5. postula oldukça uzundur ve kulağa da pek sevimli gelmemektedir. Elemanlar'ı oluşturan postullar şöyledir:

- 1) Bir noktadan bir başka noktaya sadece bir tek doğru çizilebilir.
- 2) Bir doğru içerisinde bir başka sonla doğru türetilbilir.
- 3) Bir çemberin merkezi herhangi bir nokta, yarıçapı da herhangi bir uzunluk olabilir.
- 4) Tüm dik açılar birbirine eşittir.
- 5) Düzlemdaki herhangi iki doğruyu kesen bir başka doğrunun bu doğrularla aynı yöne doğru yaptığı yönde açılarının toplamı iki dik açıdan küçükse, bu doğrular yeterince uzatıldıkları vakit mutlaka kesişirler.

Açıkça görüldüğü gibi son postula ile ilk dördü epeyce farklıdır. Öklit'in de

Raffaello'nun *Atina Okulu* adlı tablosundan bir ayrıntı: Öklid, elinde pergelıyla öğrencilerine ders veriyor.

esas olarak uzunluğundan dolayı 5. postulanın doğruluğundan emin olamadığı bilinmekte. Bugün, Playfair'in "Herhangi bir doğruya o doğru üzerinde olmayan bir noktadan sadece bir tek paralel doğru çizilebilir" şeklinde aksiyomu Öklit'in önermesine nazaran çok daha fazla kabul görmektedir. Öklit'in önermesini sunarken niye değişik cümle yapılarından kaçındığı, niye bu formu tercih ettiği pek açık değildir (Gans 17). Belki de kendi geometri dünyasının 'olumsuz ifadeler' üzerine kurulmasını istememiş olabilir.

Gereğesi ne olursa olsun, Öklit'in kanıtlarını ve açıklamalarını ilk 4 postula ya dayanarak vermesi ve ilk 28 önermesini sunarken paraleller postulasını

Eski çağlarda, Yunanlılar tarafından kullanılan bir başka yöntem ise bir ifadenin doğruluğunu kabul etmek, bu ifadenin olumsuzunun olamayacağını ispatlamak ve böylece bu ifadenin doğruluğunu kanıtlamaktır (Olmayana ergi yöntemi).

göz ardı etmesi, zamanın matematikçileri için paraleller postulasını daha da ilginç kılmıştır. Genel olarak ispatlanmaya çalışılan eşitliğin ispatı içinde de kullanılması anlamına gelen ve petitio principii olarak adlandırılan anlaşılmasız zorluk, söz konusu ispatlar için de geçerlidir. Şüphesiz bu dögüsel anlatım şekli matematikçi tarafından kasten seçilmiş değildir. Aslında, genellikle kesin ifade bulunana veya aksi ispatlanana dek, her ispat, yıllarca doğru olarak kabul edilmektedir. Pnor Analytic adlı çalışmasında Aristotle şunları yazmıştır:

"Bu durum paralel doğruları açıklamalarını iddia edenler için de geçerlidir. Eğer paraleller yoksa, farkında olmadan varsaydıkları şeylerin olumsuzlanması da imkânsızdır."

Posidonios'un da dahil olduğu birçok matematikçi paralel doğruları Öklit'den daha farklı bir yöntemle açıklamaya çalıştı. Ne var ki bu açıklamaların 5. postulayı dayanak noktası olarak aldığı kısa sürede ortaya çıktı. Eski çağlarda, Yunanlılar tarafından kullanılan bir başka yöntem ise bir ifadenin doğruluğunu kabul etmek, bu ifadenin olumsuzunun olamayacağını ispatlamak ve böylece bu ifadenin doğruluğunu kanıtlamaktır (Olmayana ergi yöntemi). Petitio principii'nin kabul görmesiyle birlikte yanıldıklarını anlamışlar, bunun üzerine bu yöntemi bulmuşlardır. Birçok büyük Yunan matematikçisinin değişik yöntemler kullanarak 5. postulayı ispatlamaya girişiklerini ve tamamının başarısız olduğunu belirtmeye sanırım gerek yoktur.

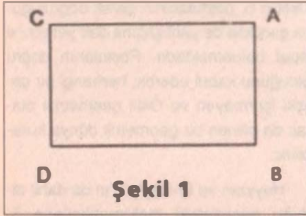
El-Haytam'ın ispatlama girişimi

Matematik alanında Yunanlılardan sonra gelen Arap matematikçileri de paraleller postulası üzerine eğildiler. Aynen Yunanlı meslektaşları gibi onlar da aynı dögüsel ifadelerle problemi açıklamaya çalıştılar. Bu ispatlama girişimlerinin arasında, MS 1000 yıllarında Mısırlı fizikçi, matematikçi ve astrolog Abu Ali ibn el-Haytam'a ait olanı oldukça ilgi çekicidir.

Haytam ispatına Öklit'in paralel doğ-

ular açıklamasını şöyle vererek başlar: "aynı düzlemde bulunan paralel doğrular her iki yönde sonsuza dek uzatıldıkları vakit hiçbir yönde kesişmezler." Görülmektedir ki Öklit doğruları sonsuz uzunlukta kabul etmektedir. Ne var ki Haytam "Böyle bir kabul imkansızdır, ne koşulda olursa olsun doğrular sonlu kabul edilmelidir. (Öklit'in kendi postullarında da belirttiği gibi) bütün doğrular sonlu doğrulardan oluşmaktadır." (Rosenfield 59) diye eklemekte ve bu noktaya dikkat çekerek açıklamalarına başlamaktadır.

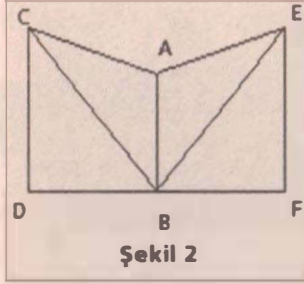
Haytam öncelikle ispatlayacağı ifadeyi şekle döktü. Bitim noktaları A ve B olan bir AB doğrusu çizerek başladı, ardından aynı doğrultuda AC ve BD doğrularını çizdi. Böylelikle ortaya çıkan açıların ikisi de dik açıdır. AC doğrusu üzerindeki C noktasından BD doğrusunu D noktasında kesen bir dik indirdi. Haytam'ın iddiasına göre bu dik CD doğrusu AB doğrusuna eşittir (Şekil-1)

Şekil 1

Haytam bu durumu "Bu kesinlikle böyle olmalıdır, çünkü aksi imkansızdır." şeklinde ifade etti. Böylelikle Haytam'ın olmayana ergi yöntemine başvurduğu görülmektedir. Başlangıçta, CD doğrusunun AB doğrusundan büyük olduğunu kabul etti. Dikkat edilmesi gereken nokta bu halde bile CAB açısının hâlâ bir dik açı olduğudur. Ardından Haytam, başlangıç noktası A olacak şekilde CA doğrusunu uzattı ve bu doğruya AE doğrusunu çizdi. Haytam AE doğrusunun uzunluğunu AC doğrusuna eşit olacak şekilde belirledi. E noktasından BF doğrusunu F noktasında kesen bir dik indirdi. Son olarak CB ve BE doğrularını ekledi. Böylece Haytam şekil 2'deki çizimi elde etti.

Ardından Haytam ispatının çok

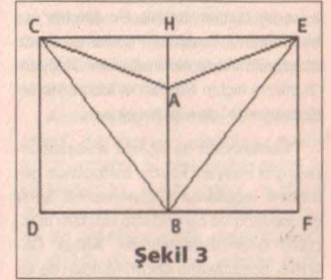

Şekil 2

önemli adımlarından biri olan CD doğrusunun EF doğrusuna eşit, dahası her iki doğrunun da AB'den büyük olduğunu göstermeye girişmekte. CA doğrusu AE doğrusuna eşit, CAB ve EAB açıları eşit (her ikisi de dik açı) ve AB kenarı ortak, dolayısıyla CAB ve EAB üçgenleri Kenar-Açı-Kenar (KAK) olarak bilinen teoreme göre eşit olmaktadır. Böylelikle CB doğrusu EB doğrusuna eşittir ve üçgenlerin geri kalan ikişer açıları da birbirine eşittir. Haytam CBA açısının EBA açısına eşit olduğunu, ABD ve ABF'nin eşit olduğunu (her ikisi de dik açı) ve CBD ve EBF açılarının da eşit olmaları gerektiğini önemle belirtmiştir. Bunlara ek olarak CDB ve EFB açılarının eşitliği (her ikisi de dik açı) ve DB ve BF kenarlarının eşitliği bize CDB ve EFB üçgenlerinin Açı-Kenar-Açı (AKA) teoremine göre eşit olduklarını vermektedir. Bu nedenle bu üçgenlerin CD ve EF kenarları da eşit olmalıdır. CD zaten AB'den büyüktü (öyle kabul edilmişti), öyleyse EF de AB'den büyüktür. Gelinen bu noktada, Haytam, en radikal adımı atmak üzeredir.

Haytam şöyle devam eder: "EFB açısı dik kalmak ve EF, FB'ye tüm hareket boyunca daima dik olarak inmek koşulu ile EF doğrusunun FB doğrusu üzerinde ilerlediğini farz edelim." F noktası B noktası üzerine geldiği vakit EF doğrusu AB doğrusu ile çakışacak ve EFB ve ABD açıları (birer dik açı olarak) eşit kalmaya devam edeceklidir. Ancak EF uzunluğu AB'den büyük olduğu için, E noktası AB doğrusunun A noktası tarafından doğru uzantısında olacaktır. Böylelikle EF uzunluğu BH uzunluğuna eşit olacaktır

(Şekil-3). Ardından Haytam yeni elde ettiği BH doğrusunu D noktasına doğru BD doğrusunu üzerinde kaydırmaya başladı. Haytam, "BH doğrusunun bu hareketi sonucunda B noktası D noktası üzerine geldiği vakit BH doğrusu da DC doğrusu ile çakışır. HBF ve CDB açıları hâlâ birer dik açıdır ve birbirlerine eşittir." şeklinde devam eder. Ardından H noktasının geçişlilik özelliği uyarınca C noktasıyla kesiştiğini ekler (BH=EF=CD). Böylelikle Haytam EF doğrusunun FD doğrusu boyunca hareket etmesi halinde E ve C noktalarının, tıpkı F ve D gibi kesişeceğini göstermiş oldu.

Şekil 3

Ardından Haytam paralel doğruların tanımını "Düz bir doğrunun bu şekilde kayması halinde, hareket sonunda başka bir düz doğru tanımlar" şeklinde verdi. Bu nedenle E noktası (Şekil-3) bitim noktaları E ve C olan EHC doğrusunu tanımlamaktadır. Ne var ki, ilk başta yaptığımız kabul gereği, EAC de aynı bitim noktalarından oluşan bir başka doğrudur. H noktası AB doğrusu üzerinde olmadığı için, A noktasıyla kesişemez. Bu durum –Haytam'ın "saçma" olarak nitelendiği– iki doğru tarafından sınırlanan bir bölgenin ortaya çıkmasına yol açar. Bu nedenle de CD doğrusunu AB'den büyük olamaz. Haytam benzer şekilde CD doğrusunun da AB'den küçük olamayacağını ispatladı, böylelikle CD'nin –ve AC'den BD'ye incek her dikmenin– AB doğrusuna eşit olacağını gösterdi.

Ömer Hayyam'ın itirazı

Ömer Hayyam bu geometrik ispatta kullanılan kayma metodunda birçok yan-

İş nokta olduğunu ileri sürdü. Haytam'ın ispatının "Elimizdeki bir doğru parçasından ona dikmeler incek şekilde ayrılarak hareket eden bir başka doğrunun bitim noktalarından birinin oluşturacağı doğru, diğer bitim noktasının oluşturacağı doğruya paraleldir" varsayımına dayanması, Hayyam'ın itirazının esas noktasıdır. Hayyam "Bir ispat nasıl olur da böyle bir iddia üzerine kurulabilir?" diye sormaktadır. Hayyam geometride kayma metodunun kullanılmasını belirli kurallar çerçevesinde onaylamaktadır. Bu kuralların ilki, sadece tek bir elemanın hareketine izin verilesidir: Bir noktanın hareketi bir doğru, bir doğrunun hareketi ise bir düzlem belirtir. Bir çember ise bir doğrunun sabit bir nokta etrafında döndürülmesiyle elde edilebilir. Hayyam "Bunların hiçbirisi Haytam'ın iddiasıyla örtüşmemekte" diye eklemektedir.

Yazılarından da açıkça anlaşılabilceği gibi Hayyam kayma metodunun geometrik ispatlarda kullanılmasına karşı çıkmaktadır ve bu nedenle Haytam'ın ispatını önemsememektedir. Ancak Öklit'in 5. postulasının geçerliliğinden de en ufak şüphesi yoktur.

Farklı geometrilere doğru...

Paraleller postulasını ispatlama yönündeki umarsız çabaları problemi daha da eskitmekten başka bir işe yaramadı. Bu girişimlerin birazcık parlak olanlarından biri de 1697'de Saccheri tarafından sunulandır. Saccheri postulasının yanlış olduğunu kabul etmiş ve bir çelişki yakalamayı deneyerek bu kabulün yanlış olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Böyle yaparak farkında olmadan Öklit geometrisi dışında kalan birçok teoreme ulaşmıştır. Legendre ve Lambert gibi birçok matematikçi Saccheri'nin çalışmalarını devam ettirmeye çalıştı, ancak Öklit geometrisini olumsuzlamaya çalışırken hepsi de döngüsel sonuç tuzağına düşmekten kurtulamamıştır.

Öklit dışı olarak geometrinin farklı bir formu olabileceğine ilişkin olarak ilk çalışmalar Gauss tarafından başlatıldı. 19. yüzyılın başlarında çalışmalarına başla-

Nasireddin Tüsi tarafından Öklit'in Elemanlar'ına yazılan şerhin ilk sayfası.

yan Gauss, aynı noktadan geçen doğruların aynı zamanda paralel olabileceğini ileri sürmekteydi. Bütün itirazlara rağmen çalışmalarına devam etti. Aslin-

Legendre ve Lambert gibi birçok matematikçi Saccheri'nin çalışmalarını devam ettirmeye çalıştı, ancak Öklit geometrisini olumsuzlamaya çalışırken hepsi de döngüsel sonuç tuzağına düşmekten kurtulamadı.

da başka bir geometri formu olabileceğine dair yayımlanan ilk çalışma Janos Bolyai'ye aitti. Babasının geometri kitabının ekler bölümünde bu konudaki çalışmalarına yer verilmişti.

Aynı yıllarda, Rusya'da Lobachevsky kendi alternatif geometrisi hakkındaki çalışmalarını yayımladı. Çalışmaları fazla önemsenmedi; ancak o daha önceki hiçbir çalışması için sarf etmediği emeği bu teorisini geliştirmek için sarf etti. Benzer şekilde Gauss modeli altında çalışan Riemann ölümüne dek yayımlanmayan bir makalesinde küresel bir geometriden bahsetmişti. Onun geometrisinde paralellik imkânsızdı.

O zamanın matematikçileri paralel doğruların gizeminin hiçbir zaman tam olarak bulunamayacağını kabul etmişlerdi. Bugün esas olarak iki geometri çetidi vardır: Öklit geometrisi ve gerek Bolyai-Lobachevsky gerekse de Riemann modellerine dayanan Öklit dışı geometri. Öklit'in 5. postulasının gerek doğruluğuna gerekse de yanlışlığına dair yeterince ispat bulunmaktadır. Postulanın doğru olduğunu kabul ederek, herhangi bir çelişki içermeyen ve Öklit geometrisi olarak da bilinen bir geometrik dünya kurabiliriz.

Hayyam ve El-Haytam'ın da dahil olduğu geçmişteki matematikçilerin 5. postulayı ele alırken düşüktleri ortak hatıra sanki başka bir seçenek yokmuş gibi davranmalardır. Postulasının doğruluğundan kimsenin şüphesi yoktur ancak herkes onun ispatlanması gerektiği, kendi başına yeterli olamayacağı kanısındadır.

KAYNAKÇA

- 1) Bonola, Roberto, *Non-Euclidean Geometry: A Critical and Historical Study of It's Developments*, Translated by F. Enriques, Dover, 1955.
- 2) Cajori, Ronald, *Classics of Mathematics*, Prentice Hall, 1935.
- 3) Gans, David, *An Introduction to Non-Euclidean Geometry*, Academic, New York Univ., 1973.
- 4) Rosenfield, B. A. A. *History of Non-Euclidean Geometry. Evolution of the Concept of a Geometric Space*, Springer-Verlag, New York, 1968.
- 5) http://www-groups.dcs.b1-and.ac.uk/history/hist-topics/non-Euclidean_geometry.html

Kimsenin kimseye kulluk etmeyeceği dünyanın kurucu taşı

Ömer Hayyam

Hayyam, bu dünyadan ya da ölümden korkmaz. Umurunda değildir böyle şeyler. Hiççilik ya da Kyniklik değildir bu. Hayyam'ın sorunu, insanca yaşayamamaktır. Kimsenin kimseyi ezmediği, sömürmediği bir dünya kurulmadıkça, insanın evrensel bir sorunudur bu.

Islam dünyasında dokuzuncu yüzyılda Kindî'yle başlayan felsefe neden birdenbire denecek bir hızla çöktü? Bu, birçok kişinin içinden çıkamadığı bir sorundur. Bu sorun, aslında enine boyuna tartışılması gereken bir çöküştür. Doğu'da Farabi, İbn Sina, Batı'da İbn Rüşd gibi filozoflardan sonra, benim deyişimle İslamda ışıklar niye söndü?

Edward Sachau bu konuda şöyle der: "4. yüzyıl İslamın akli ve fikri tarihinde bir dönüm noktası olduğu gibi yaklaşık olarak 500 (1106) ehl-i sünnet akaidi kuvvetle teessüs ederek ilimde serbestçe araştırma devrini kesin olarak kapatmıştır. Eşari ve Gazali gelmeseler de Araplar belki Galileleri, Keplerleri ve Newtonları yetiştiren bir toplum olacaktır." (1)

Fuat Sezgin, Gazali'nin çöküşte etkisi olduğunu benimsemeyiz. Sezgin çöküşü 16. yüzyıldan sonra başlatır. "Bir yıpranma var. Bu yavaş yavaş baş göstermiştir." der.(2)

Süleyman Uludağ bu konuda şunları söyler: "Gerçekten de Gazali felsefi düşüncüyü yıkarken belki de bilmeden ve istemeden ilmi düşüncüyü de yıkmış oluyordu. Artık Doğu İslam dünyasından felsefi düşünce kovulmuştu, filozof yetiştirmiyordu. Batı İslam dünyasına sığınan felsefi düşünce İbn Rüşd'e kadar bazı filozoflar yetiştirdi ise de Gazali'nin fikirlerinin hakim olması üzerine burada da yaşama imkanı bulamadı. (...) Gazali'den sonra gelen din alimleri onun izini takip etmeye başladılar, felsefe okudu-

lar, filozofları reddetme işi ile uğraştılar. O kadar ki İslam aleminde bir tek filozofun bulunmadığı dönemlerde bile habire felsefeyi reddettiler." (3)

Ahmet Arslan şöyle der: "... İslam'da felsefi düşüncenin kötürümleşmesini açıklayabilecek iki çeşit neden grubu ile karşılaşyoruz. Bunlar genel ve dışsal olan 'tarihsel' nedenlerle, daha içten, belirli bir uygarlığın içinde çeşitli düşünce ve etkinlik disiplinlerinin birbirine bağlılıklarında aranması lazım gelen 'organik' diyebileceğimiz nedenlerdir." (4)

Ahmet Arslan ayrıca şunu söyler: "Gazali ve İbn Rüşd, bizce İslam'da felsefenin kötürümleşmesi olayının devamını önleyebilecek iki büyük düşünür idiler; fakat onlar istisnadılar ve verdikleri örnek anlaşılamamıştır." (5)

Ben, İslam dünyasının karanlığa gömülmesini şöyle açıklamaya çalıştım, "İslam ülkelerinde aristokrat sınıf artı değere el koyuyor. Bunlar, sonradan görmeler gibi har vurup harman savuruyorlar. İslam ülkelerinde artı değeri yatırıma dönüştürerek atılımcı, girişimci bir sınıf oluşmuyor. Sözgelimi İbni Arabi, sultanların verdiği parayı yoksullara dağıtıyor. Oysa Voltaire kazandığı parayla borsaya giriyor. Avrupa'da girişimci sınıf... burjuva sınıfı, işi gereği, deneyi, gözlemi savunmak zorunda." (6)

Gazali, aristokratların egemen olduğu bir toplumda etkin oluyor. İslam uygarlığında burjuva sınıfı çıksaydı, aykırı bir düşünür olarak dar bir çevrede kalırdı.

Hayyam 400 yıl boyunca insanlara materyalizm anlatılırsa, insanların o yönde eyleyeceklerini düşünür. Hayyam bu düşüncelerinden ötürü, döneminde yalnız bırakılmıştır. Bu bir yana, adı şarapçıya çıkmıştır.

İslam dünyasında felsefenin çöküşünde Gazali'nin etkisinin olup olmadığı hâlâ tartışma konusudur.

Ömer Hayyam(1050-1131) felsefenin sarıldığı, karışık bir dönemde yaşadı. Abdülbakî Gölpinarlı'nın deyişiyle, "Hayyam'ın zımanı, öyle bir zamandı ki vefanın kokusu bile zümrüt-ü anka gibi yoktu."

Durum, zamanla daha da kötüleşecek. Hatıf-ı Şirazi, toprakları yeni bir insan yaratılmasını isteyecek.

Cahil kentin yabancısı

Farabi, cahil kente düşmüş bir filozofun o kente, o insanlara yabancı olduğunu söyler. Ömer Hayyam için ilk elde söylenmesi gereken budur. O, cahil bir toplumda yaşayan bir yabancıdır.

Bir şiirinde bu durumu şöyle anlatır:

"En ince düşümler nasıl çözülür,
gösterdiler dostlara bir bir
erdem, yolu yordamı bilen kişiler
Ama atamadılar nedense tek adım
şu karanlık gecenin içersine
anlatı anlatı bitiremediler masalı
daldılar deliksiz uykuya(7)

Erdem, erdemin yolu yordamı gösterilmiştir, ama kimse kılıcı kıpırdatmamıştır. Burada Herakleitos'u anmanın tam sırası. Şöyle der Herakleitos: "Uyanık olanların ortak bir dünyası vardır. Fakat uyuyanların her biri kendi dünyalarında yaşarlar." Ömer Hayyam herkesin uyuduğu, bir anlamda kendi öznel dünyasında kaldığı bir dönemde yaşad.

bir anlamda kendi öznel dünyasında kaldığı bir dönemde yaşadı. Bunun canlı bir örneğini İsmail Hakkı İzmirli anlatır: "Ömer Hayyam usta bir düşünür olmakla birlikte tartışmada sözü uzatır, asıl soruna yaklaşmazdı. Nitekim Ebu Hamid el-Gazali bir gün yanına gelerek kendisine gökbilim hakkında bir soru sormuştur. Hayyam sözü uzatarak bir türlü asıl konuya girmedi. Sonunda öyle ezanı okundu el-Gazali ezan sesini duyunca 'Hak geldi, batıl yok oldu' dedi, sonucu beklemeden kalkıp yürüyüverdi." (8) Akla önem veren Ömer Hayyam'la, akli yerle bir eden Gazali... İzmirli, Hayyam'ın bir türlü konuya girmediğini söylüyor. Yüzyıllar sonra bile Ömer Hayyam'a çentik atıldığını düşünüyorum, bu sözlerle. Bu konuşmada, ezan sesini duyduktaki, "Hak geldi, batıl yok oldu" demekle şunu söylemek istiyor Gazali: "Senin söylediklennin hiçbir önemi yok, hepsi yanlış."

Gazali'nin Ömer Hayyam'ı sevdiği söylenemez. Çünkü Gazali, matematik için şöyle der. "Riyaziye hesap (aritmetik) geometri ve astronomi ilimlerini içine alır. Bu ilimlerde gerek lehte, gerekaleyhte olmak üzere dini konularla ilgili hiçbir şey yoktur. Tersine bu ilimlerin konuları kavranıp anlaşılınca inkâr edilmeleri mümkün olmayan apaçık delillere dayalı meselelerdir. Fakat matematikten iki afet (tehlike) doğdu. Birinci afet şudur: Matematik ilimlerini inceleyen kimse bu ilimlerin incelik ve didikleyciliğine, deliklenn berraklığına hayran kalır ve bu yüzde n felsefeci- lere karşı sempatisi, güveni artar. Zanneder ki berraklık ve delil güvenilirliği bakımından bütün bilgileri matematik gibidir. Bu arada matematikçilerin kâfir oldukları, dini konuları umursamadıkları ve şenatı küçümsedikleri hakkında dillerde dolaşan söylentileri duyunca sırf onları taklit ederek kâfir olur. (9)

Ömer Hayyam'ın matematikçi olduğunu biliyoruz. Bu bir yana, materyalizme yakın bir düşündürdü Ömer Hayyam. Gülnihal Küken, Ömer Hayyam'la ilgili bir olayı şöyle anlatır: "Kendi zamanında her türlü düşüncenin tartışıldığı cuma toplantılarında birinde özgür düşünceler ve materyalist eğilimler içeren kitaplar hakkında '400 yıl boyunca cami kürsülerinde bunları okutun ondan sonra söyleyin' demiştir. (10)

İslam dünyasında kimi düşüncüler öykünme yoluyla dinin sürdüğünü söylemişlerdir. Sözgelimi Ar-Razî'ye göre "Başlangıçta hoş görünmeyen bazı fiil ve hareketler, alışkanlık ve tekrarı neticesinde benimsenir. Dini faaliyetler de bir âdet ve alışkanlık haline gelerek devam eder. (11)

Ömer Hayyam da dinlerin öykünme yoluyla sürüp gittiğine inanır. Alışkanlık tek düzelikle sürüp gider. Hayyam 400 yıl boyunca insanlara materyalizm anlatılırsa, insanların o yönde eyleyeceklerini düşünür.

Hayyam bu düşüncelerinden ötürü, döneminde yalnız bırakılmıştır. Bu bir yana, adı şarapçıya çıkmıştır.

Hayyam'ın metafiziği

İslam dünyasında Tekâfû'ül Edilleye kümesi vardır. Bu konuda Çubukçu şöyle der: "Tekâfû'ül Edille, delillerin eşitliğine anlamına gelmektedir. (12) Kanıtların eşitliğine inananlar da üç kümeye ayrılır: Tanrı ve peygamberlerle ilgili olumlu ve olumsuz kanıtların eşit olduğuna inananlar, Tanrının varlığını kabul edip peygamberleri kabul etmeyenler, Tanrıyla peygamberleri kabul edenler ama kimi konuları kabul etmeyenler. Ömer Hayyam kanımca ikinci kümeye girer.

Ar-Razi'ye göre dini faaliyetler bir âdet ve alışkanlık haline gelerek devam eder. Ömer Hayyam da dinlerin öykünme yoluyla sürüp gittiğine inanır.

İslam felsefi düşüncesinde Fara-bî'nin başlattığı türüm kuramı vardır. Türüm kuramına göre Tanrı zorunlu varlıktır, ilk varlıktır. Yaratılmamıştır. Özülü vardır. Tanrıdan türüm yoluyla, taşma yoluyla öbür varlıklar oluşur. Bu oluş, Tanrıda bir eksiklik yaratmaz. Farabi şöyle der, "İlk varolan (mavcûd) bütün diğer varolanların varlığının (vucûd) ilk nedenidir (sabab). O her türlü eksiklikte (...) mûnezzehdir. (13)

İlk Neden salt akıldır. Bütün varlıklar İlk Nedenden taşarak oluşur. Farabi'nin taşma görüşüyle ilgili olarak şöyle der Arslan: "Taşma görüşü aynı zamanda, İslam dininin temel bir görüşü olan kadir-i mutlak ve hikmetinden sual olunmaz bir Tanrı tarafından evrenin yaratımı anlayışını akıl bakımından anlaşılır kılmaya yönünde felsefi bir teşebbüs olarak tasarlanmıştır. (14)

Ömer Hayyam'a dönersek, Ömer Hayyam'a göre de Tanrı zorunlu varlıktır. Şöyle der Hayyam: "... Vâcib-al-vücûd birdir, fakat sayı itibarıyla değil. Çünkü söyledüğümüz gibi bir, sayı değildir, ondan önce bir sayı yoktur." (15) Tanrı, Hayyam'a göre salt akıldır. Bütün varlıklar Tanrıdan taşarak oluşurlar. Bu yazıda şunu da görürüz: Hayyam peygamberin varlığına inanmaktadır. Hayyam'a göre Tanrı akıldır. Akla gereksinmesi yoktur. Buna karşılık insanın akla gereksinmesi vardır. Buna karşılık insanların yapıldığı bir dönemde Ömer Hayyam'ın akılı önemsemesi son derece önemli. Bir kez daha söylemek gerekirse Hayyam'a göre Tanrı akıldır. Oysa Gazali'ye göre akıl değil, iradedir.

Akla saldırının yoğunlaştığı bu dönemde Hayyam'ın konumu şöyleydi: "El-Hayyami İslahan'da iken saray astrologu olarak da çalışmıştı. Ancak astroloji-

ye hiç inanmadı ve bu görevini en isteksizce yaptığı görev olarak nitelendirdi. El-Hayyami yalnızca astrolojiye inanmakla kalmadı. Ünlü Rubâiyyat'ındaki dörtlüklerden bazılarının gösterdiği gibi, başka konularda da hür düşünceliydi. Gerçekten de görüşünde dinden uzak oluşu Sünnileri kızdırdı ve 1092'de Sultan'ın ölümünden sonra saraydaki saygınlığı azaldı, gözlemesini yürütmek için gerekli olan mali kaynaklar kesildi. El-Hayyami dinsizlik suçlamalarından kurtulmak için sıkı adımlar atmak zorunda kaldı. Mekke'ye Hac'a gitti ve yazdığı son felsefi yazılar da bu hedef doğrultusunda yazılmış gibi görünmektedir." (16)

Hayyam'ın anlamı

Bugün için Ömer Hayyam'ın anlamı nedir? Hayyam neyi göstermektedir? Hayyam'ı eleştiren kaynaklar bile Hay-

yam'ın akla önem verdiğini, özgür düşünceli olduğunu belirtir. Bunun anlamı nedir?

İslam dünyasının neden karanlığa gömüldüğünü Hayyam'a saldırıların nedeni bize gösterir. İslam dünyası feodal-aristokrat egemenliğinde akli, özgür düşüncüyü Hayyam'ın kişiliğinde yerle bir etmiştir. Yüzyıllarca süregelen karanlığın temel nedeni, akla, özgür düşünceye sırt çevirmektir.

İslam felsefi hareketinde materyalist bir çizgi vardır. Sözgelimi Ebu'l-Ala al Ma'rri'nin Ömer Hayyam'ı etkilediği bilinir. Çubukçu şöyle der Ma'rri için: "Ahret hayatını kabul etmezdi. Vahye inanmazdı. Ona göre insanlar toplumu yönetebilmek için birtakım dinler düzenlemişlerdir. Peygamberler dinleri vahiyle değil, kendi akıllarıyla kurmuşlardır. Bu dinler ört ve adetin bir neticesi olarak devam etmektedir. (17)

Bu, akılcı, materyalist çizgi, İslam dünyasının ışıklı döneminde varlığını sürdürmüştür. Ömer Hayyam bu çizginin sürdürücüsüdür. Bir şiirinde şöyle der,

"Güneşi balçıkla gel de siva
Gizli türkülen gel de söyle
Bir güzel inci çıkardı akıl
Düşüncemin denizinden
Sıkırsa gel de del."

Trajik bir sesleniştir bu. Bu şiiri, bu şiirdeki akli hayata geçirecek, akılla insan soyunun önünü aydınlatacak bir sınıf olmadıkça, güzel bir şiir diye kalacaktır bu şiir. Gerçekten de öyle olmuş, akli delmek bir yana, paramparça edilmiştir akıl.

Hayyam karanlığın ayırındadır. Şöyle der bir şiirinde,

"Bir yemiş koparsaydım umut dalından
bir uç bulsaydım yumağıma
yoluna koysaydım işimi bir parçacık
Açılsaydı tokluk ülkesine bir kapı
bu karanlık, kör zindanda"

Alan temizliği

İslam felsefesi yazarları, materyalist filozofları geçirirler. Geçirirken bile İslamın doğrularına göre değerlendirirler. Oysa bir filozofu değerlendirirken, ne

söylediyse ona bakmak zorunlu. Sözgelimi, İslamda materyalist filozoflara zındık denir, aşağılayıcı bir kavramdır zındık. Zındığın öbür anlamı, yine İslam felsefesi yazarlarına göre şüpheciliktir. Ama bu şüphecilik Gorgias gibi, Piron gibi şüphecilik değildir. İslamın ilkelerine inanmadın mı şüpheci sayılırsın.

Buradan Ömer Hayyam'a gelisek, İsmail Hakkı İzmirli'ye göre "Hayyam hiçkiddir (...) Hayyam bilinmezcidir. (...) Hayyam yazgıcidir (...) Hayyam kyniktir (...) Hayyam kötümserdir (...) Hayyam Epikuroscudur (...) zevkperesttir (...) Hayyam ruh göçüne inanır. (18)

Cavit Sunar, İsmail Hakkı'dan alıntılarla Hayyam'ı anlattıktan sonra şöyle der: "Hayyam Epikürücüdür, saadedi lezzette bulmuş ve 'iki yokluk' arasındaki fırsatı ganimet bilin' düsturuna bağlanmış, bunun sonucu olarak da maadı (Her şey Tanrıdan gelir, Tanrıya döner C.G.) inkâr etmiştir. (19)

Ömer Hayyam'la ilgili söylenenlerde alan temizliği zorunlu. Epikuros'tan başlayalım.

Epikuros maddeci bir düşündürdü. Bu nedenle idealistlerce yerden yere vurulmuştur. Epikuros'a "zevkperest" denmiştir, "saadeti lezzette bulmuş" denmiştir. Hiçbiri doğru değildir bunların. Epiku-

İslam felsefi düşüncesinde Farabi'nin başlattığı türüm kuramına göre Tanrıdan taşma yoluyla öbür varlıklar oluşur.

ros şöyle der bu konuda: "... hazzın erək olduğunu söylerken, bununla öğretimizi bilmeyen, bizimle aynı görüşte olmayan ya da yanlış anlayan bazı kimselerin düşündüğü gibi, yoldan çıkmış insanların ve cinsel hazları söylemiyoruz, tersine bedence acı çekmemeyi ruha sarsıntı içinde olmamayı anlıyoruz. (20)

Ömer Hayyam, felsefeden, bilgiden haz almıştır Epikuroscu anlamda. Şöyle der Ömer Hayyam,

"Doyacak kadar aşın varsa,
başını sokacak bir de damın
insanoğluna kulluk etmiyorsan
başkasının sırtında değilsen geçimin
tamam, güneşli günler içindedin."

Hayyam akla önem vermiş. Akılla doğruların bulunabileceğini savunmuştur. Böyle bir düşünür nasıl olur da hiç-çi ya da bilinmezci denir?

Döneme yönelttiği eleştiri kötümserlik olarak değerlendirilmiştir. Hayyam, bir şiirinde şöyle der,

"İyi bir düzen olsaydı dünyada
doğru tartışılseydi insan onuru
dünya, sevilen dünya olurdu
Erdemli insanlar kalmazdı köşede"

Ömer Hayyam olup bitenlere alaysı

bakar. Hayyam'ın bu alaysılığı yanlış yorumlanmıştır. Oysa Hayyam'ın alaysılığında ince bir eleştirisi vardır. Bakın ne der bir şiirinde.

*"Namaz namaz yalan
böyle bir bahane gerekti
Neden mi geldik camiye?
Burdan yürüttüğümüz seccade eskidi
Belki bir yenisi vardır, bakalım dedik."*

Hayyam'ın sorunu

Hayyam, bu dünyadan korkmaz. Ölümden de korkmaz. Umurunda değildir böyle şeyler Hayyam'ın. Hiçlik değildir bu. Kynikiilik de değildir bu. Hayyam'ın sorunu, insanca yaşayamamaktır. Bütün hayatı boyunca bunu aramış, kimseye pohpohçuluk yapmadığı için dışlanmıştır. Şöyle der bir şiirinde,

*"Bir sün'ü ite kopuğu kulluk
daha ne kadar sürecek?
Konma ordan oraya sinek gibi
Kimseye eyvallah etme
yeter ki iki günde bir somun etmek
iç yüreğinin kanını
ellerin aşını yeme"*

Kimsenin kimseyi ezmediği, sömürmediği bir dünya kurulmadıkça, insanın evrensel bir sorunudur bu. Hayyam bu sorunu aramış, "iç yüreğinin kanını" dileyerek haykırmıştır.

Hiç kimseye kulluk etmeden yaşamak için özgürlük yoluna girmek gerekir. Bakın ne diyor bu konuda Hayyam,

*"Özgürlük yoluna girmezsen
bu yolda koşmazsan var gücünle
yakamazsan yüzünü kanında yüreğinin
yarın avucunu yalarsın
Er dediğin kendini yok bilmedi mi
cayır cayır yanmadı mı yürek dediğin
hadi öyleyse, uğurlar olsun."*

Ömer Hayyam eylemiyle, görüşleriyle Doğu'da aydınlanma ateşini yakmak isteyenlerin temsilcisi bir düşünürdür. Hayyam, bu yanıyla, insan soyunun kuraacağı eşitlikçi dünyanın, kimsenin kimseye kulluk etmeyeceği dünyanın kurucu taşlarından biridir.

DİPNOTLAR

- 1) Edward Sachau, Aktehan A. Adıvar, Tarih Boyunca İlim ve Din, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s.122.
- 2) Fuat Sezgin, İslam Kültürü Dünyasının Bilimler Ta-

nindeki Yeri, Türkiye Bilimler Akademisi Forumu, Ankara, 2004, s.44.

3) İbn Rüşd, Felsefe-Din İlişkileri, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1985, s.88

4) Prof. Dr. Ahmet Arslan, İslam Felsefesi Üzerine, Vadi Yayınları, Ankara, 1996, s.46-47.

5) Arslan, age., s.66.

6) Cengiz Gündoğdu, Soru, İncansil Yayınları, İstanbul, 1998, s.144-145.

7) A. Kadir, Bugünün Dilinde Hayyam, Say Yayınları, İstanbul, 1986. (Bütün şiirleri bu eserden alındı)

8) İsmail Hakkı İzmirli, İslam'da Felsefe Akımları, Hazırlayan: A. Ahmet Özalp, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1997, s.167.

9) İmam Gazali, El Munkizü Mine'd De'âl. Hazırlayan ve şerh eden Prof. Dr. Abdülhamid Mahmud Müteccim Salih Uçan, Kayhan Yayınları, İstanbul, 1997.

10) Gölünhal Küken, İslam Dünyasında Şiir Geleneği IV, İncansil Dergisi, Mayıs 98, İstanbul.

11) İbrahim Ağah Çubukçu, Gazali ve Şüphacilik, YKY, İstanbul, 1996, s.54.

12) Çubukçu, age., s.45.

13) Farabi, İdeal Devlet, Açıklamalı Çeviri Prof. Dr. Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s.33

14) Arslan age., s.148

15) İzmirli, age., s.173.

16) Colin A. Renan, Bilim Tarihi, Çev. Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu-Prof. Dr. Feza Günergun, Tübitak Yayınları, Ankara, 2003.

17) Çubukçu, age., s.57.

18) İzmirli, age., s.167-170.

19) Dr. Cevat Sunal, İslam Felsefe Derstleri, İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1967, s.112

20) Diogenes Laertius, Ünlü Filozofların Yaşamaları ve Öğretileri, Çev. Candan Şentuna, YKY, İstanbul, 2002.

Bilim ve Ütopya

BİLİM BİLİM KÜLTÜR VE FELSEFE DERGİSİ

**Bilim ve Ütopya okurları,
"Türkçemiz Uzaya" kampanyası
ile uzay coğrafyasına
Türkçe isimler öneriyor!**

www.turkcemizuzaya.org
internet sitesini ziyaret edin,
hem ülkemizin uzaydaki varlığı
kanıtlansın hem de önerdiğiniz
isim ile gurur duyun.

Aşık Veysel

Atatürk

Harrah

Toros

Uzay

www.turkcemizuzaya.org

Güneşe bağlı hasarlar ve deri kanserleri

Başta deri kanserleri olmak üzere güneşin olumsuz etkilerinin netleşmesi, güneşten korunma kavramlarının gündeme gelmesine neden olmuş ve olay ciddi bir toplumsal boyut kazanarak, önemli bir koruyucu hekimlik sorunu haline gelmiştir.

Güneş, yaklaşan yazla birlikte güzel ve sıcak, aydınlık yüzünü kıydan köşeden göstererek uzun kıştan yılmış olan moralimizi düzelterip, tatil içgüdülerimizi uyandırmaya başladı. Son 40-50 yıldır tatil kavramı güneş, deniz ve bronz ten kavramıyla özdeş hale gelmiş ve bu yakın ten bir prestij olarak toplumsal yargılar arasında yerini almıştır. Son 30 yıldır da güneşin bazı bilinen zararlı etkileri daha kesinlik kazanırken, bazı bilinmeyen etkileri de ortaya çıkmıştır. Başta deri kanserleri olmak üzere bu olumsuz etkilerin netleşmesi, güneşten korunma kavramlarının da gündeme gelmesine neden olmuş ve olay ciddi bir toplumsal boyut kazanarak, önemli bir koruyucu hekimlik sorunu haline gelmiştir.

Bir "Aslan Burcu" üyesi olarak güneş hakkında olumsuz şeyler yazmak yüreğimi sızlatırsa da görev bilincim ve insanlığa yardım dürtülerim bu görevi yapmamı zorunlu kılıyor. Güneşten gelen ışınların niteliklerini ve olumlu veya olumsuz etkilerini bilirsek konunun önemini daha iyi kavrayabilir, kendimizi daha iyi koruyabiliriz. Yıllar boyu güneş hep sağlık ve moral kaynağı olarak tanımlanmış; gündüzün, aydınlık ve sıcaklığın, güzel ve olumlu duyguların simgesi olmuş, yıllarca gözümüz hep güneşin olumlu etkilerini görmüştür. Dünyanın enerji kaynağı olması, bitkilerde fotosentezi sağlaması

(Bu özellikten yararlanmak için gelecekte genetik düzeltmelerle klorofilli bir insan nesli ortaya çıkarsa beslenme sorunu ortadan kalkabilir, fakat yeşil deri rengine uyum sanıyorum biraz zor olacaktır), D vitaminin sentezine yardımcı olması ve buna bağlı kemik hastalıklarını önlemesi, mikrop öldürücü özellikleri ve sedef hastalığı gibi bazı deri hastalıklarına iyi gelmesi olumlu etkileridir. Zamanla bu olumlu etkiler giderek abartılmış ve yazın iyi güneşlenenlerin kışın hastalandıkları veya az hastalandıkları, romatizmalarını uzun süre iyi ettiği, derinin daha sağlam, güçlü olduğu düşünceleri hakim olmaya başlamıştır. Bu düşünceler bir ara o kadar abartılmıştır ki güneşle biz doktorların arasında rekabet ortamı yaratılmış ve meslektaşlarımız güneşin girdiği yerlere alınmamaya başlamıştır. "Güneş giren yere doktor giremez" sözcükleri ilkokul kitaplarımızdan beri kafamıza yerleştirilmiştir.

Oysa derideki D vitamini sentezine katkısı, sıcak yüzüyle ve verdiği bronz tenin güzelliğiyle moral etkisi dışında vücudumuz ve özellikle de derimiz üzerinde doğrudan yararlı etkisi yoktur. D vitamini sentezi için ise akşam üzeri yarım saatlik bir güneş etkisi yeterlidir.

Bulutlu havalar güneşin zararlı etkisini azaltır mı?

Veryüzüne ulaşan güneş ışınları içe-

Bedelsiz ve zararsız bronzlaşma mutlak mutluluk gibi bir ham hayaldir; her bronzlaşma, her güneş yanığı bir miktar hasar bırakır.

"Son 40-50 yıldır tatil kavramı güneş, deniz ve bronz ten kavramıyla özdeş hale geldi."

risinde dalga boylarına göre değişen etkileriyle farklı ışınlar vardır. Biz güneşin görünür ışınlarını tanırız, bunlar aydınlanmamızı sağlarlar ve gelen ışınların yarısına yakın bir kısmını oluştururlar. Yeryüzüne ulaşan ışınların yarısına yakını da kızıl ötesi ışınlardır ve bunlar da ısı yayarlar. Göremediğimiz bölümler içerisinde deri üzerinde en önemli etkileri yapan kısım ise "mor ötesi=ultraviyole" ışınlarıdır ki bunlar yeryüzüne ulaşan ışınların yüzde 5 kadarını oluşturur. UV ışınları (200-400 nm) dalga boyu uzunluğuna göre UVA(320-400 nm), UVB(290-320 nm) ve UVC(200-290 nm) olarak üç kısma ayrılmışlardır. Bunlardan UVC ozon tabakası tarafından tutularak atmosferde kalır ve yeryüzüne ulaşamaz (Eğer biz "Ozonu" delen itici gazları kullanmaya devam edersek bundan sonra zor tutulur). Uzun yıllar güneşin zararlı etkilerinin özellikle UVB'ye bağlı olduğu düşünülmekteydi. Fakat son zamanlarda UVA'nın da UVB ile aynı etkilere sahip olduğu fakat aralarında şiddet farkı olduğu görülmüştür. UVB, UVA'dan 600-1000 kat kadar güçlü etkiye sahiptir. Buna karşılık yeryüzüne ulaşan ışınlar arasında UVA, UVB'den 20 kat kadar daha fazladır. UVB pencere camından

geçemeyen UVA geçer. Ayrıca deride UVB daha yüzeyde tutulur ve yansıran, UVA daha derinlere inebilir. Yüksek dozlarda UVA da zararlı etkilerini gösterebilir. Genellikle sık düşülen bir yanığı bulutlu havalarda zarar görülmeyeceği veya gölgede ışın etkilerinden korunulabileceği şeklindedir. Bulutlar ve gölgeler UV'nin ancak yüzde 40-50'sini keserler, buna karşılık rahatsız edici olan görünür ışık ve kızıl ötesi ışınları tuttukları için yanma hissi duymayan insanlar, daha çok UV alarak daha çok hasar görebilirler. Gölgeler de emniyetli değildir, UV ışınları doğrudan deriye ulaştıkları gibi

Derideki D vitamini sentezine katkısı, sıcak yüzüyle ve verdiği bronz tenin güzelliğiyle moral etkisi dışında vücudumuz ve özellikle de derimiz üzerinde güneşin doğrudan yararlı etkisi yoktur.

çevreden yansarak da ulaşabilir. Karadan yüzde 95, kum ve betondan yüzde 20-25, sudan yüzde 5 yansıma vardır. Ayrıca UV ışınları suyun içine de 2 m derinliğe kadar girebilir, yani suyun içi de emniyetli değildir. Toz, duman, sis gibi havada asılı parçacıklar UV'yi tutarlar, bu nedenle bu parçacıkların az olduğu yüksek yerlerde, deniz kıyısı gibi alanlarda UV daha etkili olarak gelir.

UV ışınlarının etkisi yüksek bölgelerde daha fazla

Günün değişik saatlerinde UV şiddeti farklıdır. Güneş ışığının en dik olduğu saatler öğlen saatleridir. Öğlen güneşin en dik olduğu saatin iki saat öncesi ve sonrası günlük UV miktarını üçte ikisinin yeryüzüne indirdiği saatlerdir ve en tehlikeli saatler kabul edilir. Bu saatler coğrafi bölgelere ve mevsimlere göre değişebilmekle birlikte ülkemiz için saat 11-15 arası kabul edilebilir. Ekvatorda en yoğun, kutuplarda en zayıf olan güneş ışınları, orta kuşaklarda mevsimsel değişiklikler gösterir ki ülkemiz bu kuşağın içindedir. Yani yazları yoğun güneş alırken, kışları bu tehlikeden uzak kalmaktayız. Geniş bir alana sahip ülkemizde ayrıca coğrafi bölgelere göre de değişiklikler gösterir. Güney bölgelerimiz yoğun güneş alırken kuzeye gildikçe etki azalır. Bunun yanı sıra yükseklik de çok önemli bir faktör olup, UV etkinliği yüksekleri çıkıldıkça her 300 metrede yüzde 4 artar. Bizim için bunun anlamı yüksek bölgelerimizde de UV ışınlarının etkisinin arttığı ve bulunduğu enlem göre, deniz seviyesindekinden çok daha yüksek değerlere sahip olduğudur. Deriye ulaşan UV'nin şiddeti tüm bu saydığımız etkenlerin yanı sıra güneşte kalan süreyle ve kişisel özelliklerle de ilgili olarak değişir. Açık tenli kişiler, gerçek sarışınlar ve kızılalar güneş ışığına daha duyarlıdır. Örneğin ortaya çıkışları çok büyük ölçüde UV'ye bağlı olan deri kanserleri beyaz ırkta, siyahlara göre 15 kat fazla görülür. Her ne kadar son yıllarda yeşil sahalarda siyah vatandaşlarımızın sayısı artsa da toplum olarak beyaz ırk grubunda yani, deri kanseri için duyarlı grupta yer almaktayız.

"Ortaya çıkışları çok büyük ölçüde UV'ye bağlı olan deri kanserleri beyaz ırkta, siyahılara göre 15 kat fazla görülür."

UV ışınları deriye geldiklerinde bir kısmı yansır, bir kısmı emilir ve özellikle deriye renk veren madde olan "Melanin" tarafından tutulur ve zarar önlenmeye çalışılır. Bu nedenle zenciler ve koyu renk derililer UV ışınlarına daha dayanıklıdır, fakat son zamanlarda UVB'ye karşı iyi etkili olan koyu deri renginin, UVA'ya karşı aynı başarıyla koruyuculuk yapmadığı ve özellikle deri yaşlanmasında etkili olduğu gösterilmiştir. Deriden geçerek dokulara ulaşan ışınlar da bazı özel moleküller tarafından tutulur ve buralarda doğrudan veya dolaylı doku yıkımına neden olurlar. Normal koşullarda bu yıkım doku onarım mekanizmaları tarafından onarılabiliyor, ışınlar yüksek dozlarda ve sürekli geldiği zaman onarım kapasitesi yetmez ve yıkım kalıcı olur. Özellikle DNA adı verilen genetik kodlarımızın temel yapı taşlarındaki yıkımlar çok önemlidir. Hem hücre yapısını bozularak "mutasyon" dediğimiz bozuk hücre yapımı ortaya çıkar ki bunlar deri kanserlerinin çekirdekleri sayılabilir, hem de vücudun savunma sistemi bu ışınlardan etkilenecek zarar görür, görevini yeterli derecede yapamaz ve kanser gelişimini kolaylaştırır.

UV'nin deri üzerindeki etkileri ortaya çıkış zamanlarına göre akut (hızlı gelişen) ve kronik (yıllar içinde gelişen) değişiklikler olmak üzere ikiye ayrılır:

Akut değişiklikler

Bunların en iyi bilineni ve en sık görü-

rüleni güneş yanıklarıdır. Benim çocukluğumda yaz tatiline çıkanların bir kere güneş yanığı geçirmeleri değişmez kural gibiydi. Kıpırmızı ve su toplamış vücutlarla ağrı, yanma ve sızılar içerisinde gelinen evde buzlar konur, yoğun t ve daha sonraları moda olan dış macunları sürülür, üç gün sonra kırmızı, kahverengi, beyazımsı alanlarla harita görünüşlü soyuluk bir deriyle güneş altına koşulurdu. Bu konu kırmızı renginden dolayı istakoz benzetmeleriyle gazete, magazin karikatürlerine çok iyi malzeme oluşturmdu. Kızarma ve diğer belirtiler UV ile değişmeden 4-6 saat sonra ortaya çıkar, 24 saatte en üst noktasına ulaşır ve 3-4 gün sonra da gerilerler. Kızarıklık ve şişlere bazen irili ufaklı su kabarcıkları da eşlik eder, hatta bazen ateş, bulantı, baş ağrısı gibi belirtiler de eşlik edebilir. Bu değişiklikler UV'nin hücrelerde yaptığı ani yıkım sonucu ortaya çıkan maddelere ve bunların oluşturduğu iltihabi olaylara bağlıdır. Bunun yanı sıra esmerleşme de başlar. Erken esmerleşme çok erken ortaya çıkıp, aynı gün içinde geniler. Esmerleşme bizim rengimiz bronzlaşıp, havamız iyi olsun keyfimiz yerine gelsin diye gelişen bir olay değildir, organizma daha fazla hasar görmeyi engellemek için renk hücrelerinin çalışmasını ve sayısını artırarak, deriyi biraz kalınlaştırarak daha fazla hasar görmesini önlemeye çalışmaktadır (geç esmerleşme). Eğer kızarıp soyulmadan yanmayı beceirebilirsek, bu esmerlik birkaç hafta sürecektir. Güneşten koruyucu ürünlerin ilk çıkışları da temel olarak ağrısız, acısız

ve uzun kalan bir esmerleşme sağlamak amacıyla yönelik olup, bugünkü gibi gerçek anlamda bir koruma kavramı söz konusu değildi. Ayrıca bağışıklık sistemi üzerinde de geçici de olsa baskılayıcı etkiler başlar.

Kronik etkiler

Bunlar güneş hasarının yıllar içinde birikimine bağlı olarak ve alınan toplam UV dozunun şiddetine koşut oranda artarak gelişir. Bunlardan en iyi bilineni deri yaşlanmasıdır. Oluşan yıkımlar sonucu, deride kuruluk, incelleme, kırışma, lekelenme, gevşeme ve damarlarda genişlemeler ortaya çıkar. Bunun için uzun ayrıntılı tanımlamalara çok gerek yok, kırsal kesimden tarlada uzun yıllar çalışmış kırk yaşın üzerinde herhangi bir vatandaşımızın yüzünde bunları görebiliriz. Bu oluşumda UVB ve UVA her ikisi de değişik şekil ve derecelerde etkilidirler.

İkinci ve en önemli yan etki ise deri kanserleri olup, bunların oluşumundan başta söz etmiştik. Deri kanserlerinin gelişiminde genetik faktörleri ayrı tutarsak en önemli etken yüzde 90'ın üzerinde etkiyle güneş ışıkları yani UVB ve UVA'dır. Ülkemizde deri kanseri sıklığı hakkında, diğer pek çok hastalıkta olduğu gibi çok sağlam veriler olmadığı için kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Üstelik en sık görüldüğünü söylediğimiz kırsal kesimde gerek olanaklıklar ve gerekse de sağlık konusundaki genel ihmalciliğimiz nedeniyle, ağrı, sızı da yapmayan bu belirtiler yıllarca doktora gitmeden, "Bir yara ıste" söylemiyle taşınmakta, bazen ölüm nedeni de olabilmektedir. UV'ye bağlı olarak çıkan deri kanserleri Basal hücreli Karsinoma (BCC), Spinal hücreli karsinoma (SCC) ve Malin Melanomadır. Bunlardan BCC ve SCC gelişiminde UV'nin kümülatif (yaşam boyu toplam alınan doz) dozu etkilidir, bu nedenlerle geç yaşlarda ortaya çıkarlar. Oysa Malin Melanomada yanık yapacak boyuttaki ani ve yüksek doz UVA daha etkilidir, her güneş yanığı tehlikeyi biraz daha artırır. Bu nedenle MM 20-50 yaş hastalığıdır. Çocukluk yaşlarında (On yaşın altı) alınan UV, yaşanan güneş yarıkları, tehlike boyutunu kat kat artırır.

Esmerleşme bizim rengimiz bronzlaşıp, havamız iyi olsun diye gelişen bir olay değildir. Organizma derinin hasar görmesini engellemek için renk hücrelerinin sayısını artırır ve deriyi biraz kalınlaştırır.

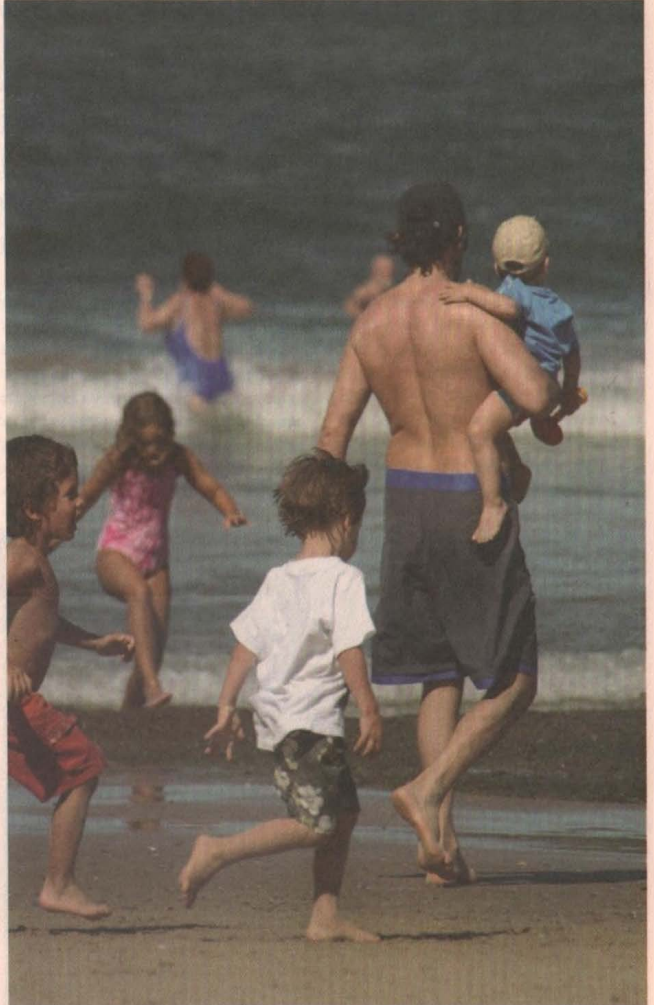
Alınması gereken önlemler

Hekim olarak, bizim yapmamız gereken, öncelikle kanser gelişmeden, daha önemlisi güzel hanımların yüzleri kırıışmadan (Hiç abartmıyorum, hanımlar tarafından bu, daha somut bir tehlike olarak algılanmakta) erken önlemler alınarak olayların gidişini durdurmaştır. Güneş hasarından korunmanın en iyi yolu, güneşli günler, aylar ve yıllarda dışarı çıkmamak ve bina içinde kalmak, hatta perdeleri de kapatmaktır (UVA camdan geçer). Bu yol garantili koruma sağlarmaktaysa da pratik geçerliliği yoktur. Güneş altında geçen saatler kısıtlanabilir. UV'nin en dik olduğu ve 2/3'ünün yer yüzüne indiği 11.00 ve 15.00 saatleri arasında güneşte kalınmaması çok önemlidir, bunu tatilcilere uygulayabilirsek de çalışanlar için bu da çok pratik bir öneri değildir. Gün işi altında en iyi koruyucu giyimdir, deri kanserlerinin yüzde doksandan fazla yüzde, yani giyim-siz alanımızda görülür, deri kırıışması ve yıpranması da hep yüzde ve el sırtlarında görülür. Bu bölgelerin korunması için eldiven, peçe, şemsiye gibi aksesuarlar, gölgede kalmak, gölgede çalışmak da önerilebilir de, gölgeler ancak yüzde 50 oranında koruyucudur. Giysilerin koruyucu özellikleri dokuma sıklıklarına, kalınlıklarına, ıslak veya kuru olduklarına göre değişir. Sık dokulu (transparan sahne kıyafeti gibi olmamalı), kuru ve sanılanın aksine koyu renkli giysiler (açık renk sıcaktan korur) daha iyi korur. Günlük aktiviteyi aksatmayan modern, uygar koruyucular "Günperdesi=Suncscreen" adı verilen krem veya losyonlardır. Bunların hem UVB ve hem de UVA'ya karşı koruyucu olanları yeğlenmelidir. Açıkta kalan alanlara tam olarak özenle ve güneş altına çıkılmadan 20-30 dakika önce sürülmesi, üç saatte bir yenilenmesi koruyuculuğu etkin kılar. UVB'ye göre belirlenen koruma güçleri 1-50 faktör arası değişir, fakat normal sağlıklı bir deri için 15-25 arası koruma faktörü (SPF=Güneşten koruma faktörü) yeterlidir, gerçek bir koruma için SPF 15'in altına inmemelidir. UVA koruyucuları daha sonra gelişmiş ve kuralları daha geç oturmuştur. Fakat korumanın tamamlama-

yıcısı olmuş ve etkinliği artırmışlardır. Özellikle yaşlanma ve bağışıklık sisteminin baskılanması üzerindeki etkiler çok artmıştır.

Sonuç olarak güneşin moral veren, depresyondan koruyan güler yüzünden yararlanalım, provitamin D'mizi vitamin

D'ye çevirtirelim, fakat dostumuzu iyi tanıyıp, gelecek tehlikelerden de korunalım. Bu korunmayı özellikle çocuklarımızda erken yaşlarda başlatmaya da çok özen göstermeliyiz. Bedelsiz ve zarsarsız bronzlaşma ise mutlak mutluluk gibi bir ham hayaldir; her bronzlaşma, her güneş yanığı bir miktar hasar bırakır.

"UV'nin en dik olduğu ve 2/3'ünün yer yüzüne indiği 11.00 ve 15.00 saatleri arasında güneşte kalınmaması çok önemlidir."

Ultraviyole Işıklar ve göz sağlığımız

İnsan gözüne ulaşan ışımanın temel kaynağı güneştir ve UV ışınlar tüm güneş enerjisinin sadece yüzde 5'ini oluşturmalarına karşın en fazla zarar verme potansiyeline sahiptirler. Ultraviyole ışınların zararlı etkileri zaman içinde kaybolmaksızın sürekli birikme özelliğine sahip olduğundan bu ışınlardan her mevsim ve günün her saati korunmak gereklidir.

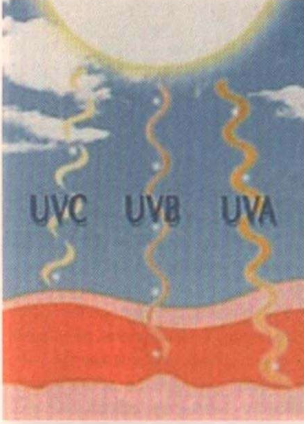
Görünmez oldukları için farkına varmasak da güneşten yayılan ultraviyole (UV) ışınlardan havanın güneşli ya da bulutlu olmasına bakmaksızın her mevsim etkileniriz. Ultraviyole ışınlar normal kemik ve diş gelişimi ile D vitamini yapımındaki rolleri nedeniyle vücudumuz için gerekli olmalarına karşın fazla miktarda UV alımı uzun dönemde göz ve deri sağlığı

açısından çok ciddi sorunlara yol açma potansiyeline sahiptir.

Gözlerimize ulaşan ışımanın temel kaynağı güneştir ve UV ışınlar tüm güneş enerjisinin sadece yüzde 5'ini oluşturmalarına karşın en fazla zarar verme potansiyeline sahiptirler. Dalga boylan 100 ile 400 nm arasında değişen UV ışınlar biyolojik etkileri temel alınarak A, B ve C olmak üzere 3 grupta sınıflandırılırlar; UVA(400-320nm), UVB(320-290nm), UVC(290-100nm). Güneşten gelerek yeryüzüne ulaşabilen UV ışınların yüzde 95'i UVA ve yüzde 5'i ise UVB'den oluşur. UVA ışınları cildin bronzlaşması ve güneş alerjisine neden olurken, UVB güneş yakıklarına sebep olur. UVC ışınları ozon tabakası tarafından tamamen süzülükleri için doğal ortamlarda bulunmazken, kaynak yapımı ve sterilizasyon ışıkları gibi bazı yapay koşullarda bu ışınlarla karşılaşılabilir. Ozon tabakası tüm UVC ışınları ile UVB ışınların yüzde 90'ını süzebilir. Ancak özellikle endüstriyel kirlenmeye bağlı olarak son 20 yılda ozon tabakasında ortaya çıkan incelme zararlı ışınların ve özellikle UVB dalga boylanının yeryüzüne daha fazla miktarda ulaşmasını izin vermeye başlamıştır.(1) UVB ışınlarının yeryüzüne ulaşma miktarı farklı çevresel etkenlere göre de değişiklik gösterebilir. Bunlardan en önemlisi ışınla-

"Havanın güneşli ya da bulutlu olmasına bakmaksızın her mevsim güneşten yayılan UV ışınlardan etkilenebiliriz."

"UV ışınlar A,B ve C olmak üzere 3 grupta sınıflandırılırlar; UVA(400-320nm), UVB(320-290nm), UVC(290-100nm)."

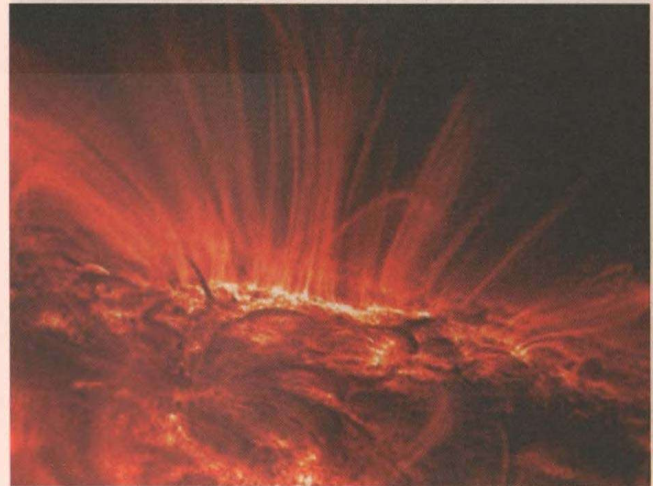
rın yeryüzüne geliş açısı olduğundan tropikal bölgeler, yaz mevsimini ve öğlen saatleri UVB ışınlarının en fazla olduğu ortamlardır. Yine deniz yüzeyinden yükselti her bir kilometre arttığında ortamdaki UVB ışınlarının miktarı yüzde 10 artar. Bunun dışında havadaki bulutlar ve küçük tanecikli yapılar UVB'yi emerek ışın miktarını azaltabilirken aynı şekilde dağlar, ağaçlar, binalar ve plaj şemsiyeleri ışınların yeryüzüne ulaşma miktarını etkiler.(2) Yeryüzüne doğrudan ulaşan ışınlar kadar bulunan ortamın yüzeyinden oluşan yansımalar da UV miktarında önemli farklar doğurur. Kar yüzde 90, kum yüzde 15-18, su yüzde 3-13, deniz yüzeyindeki köpükler yüzde 25 ve asfalt yüzde 4-9 oranında yüzeyine ulaşan UV ışınları çevreye yansıtarak ortamdaki UV miktarında çok ciddi artışlara sebep olur.(3)

Gözlerimize ulaşan UV ışın miktarı bulunduğumuz genel ortamda mevcut UV miktarından çok farklıdır. Çünkü sadece yatay düzlemde gelen ışınlar göz kapaklarının arasından geçerek gözlerimize ulaşabilirler.(4) Ayrıca burun, kaşlar, yanaklar ve göz kapakları da birer anatomik kalkan görevi yaparken, parlak ışıktaki gözleri kısmak da doğal bir koruyucu reflektir. Siperlikli şapka takmak, UV korumalı gözlükler kullanmak gibi ki-

şisel alışkanlıklar ve açık hava ortamlarında bulunma sıklığı gibi yaşam tarzı farklılıkları da UV alımı miktarında farklılıklar yaratır.(5) Gözün farklı yapıları UV ışınların farklı dalga boylarını süzebilme yeteneğine sahiptir. Kornea tabakası (saydam tabaka) UVC'nin tümü ve 295nm'den kısa dalga boylu UVB ışınları süzebilme yeteneğine sahiptir.(6) Korneaya ek olarak genç bireylerde saydam lens (göz merceği) UVB'nin kalan kısmı ile 370nm'den kısa dalga boyuna sahip UVA ışınlarını süzerken, yaşlanma ile beraber sararan lens 400nm ve ötesindeki UV ışınları da süzebilir hale gelir.(7) Böylece kornea ve lens kendileri UV ışınların zararlı etkilerine maruz kalmalarına karşın retina (ağ tabaka) tabakasına sadece görülebilen dalga boylarındaki ışınların ulaşmasına izin verirler.

Göz dokularına ulaşan UV ışınlar proteinlerin çapraz bağlanması, doğrudan DNA hasarı, enzim işlevlerinde bozulma, iyon pompa inhibisyonu, membran hasarı ve p53 mutasyonu gibi çok çeşitli mekanizmalar ile hasar oluşturabilme potansiyeline sahiptir.(8) Ayrıca UV ışınlar serbest radikal oluşumu ve programlanmış hücre ölümüne (apoptozis) yol açarak da hücre hasarı oluştura-

bilir.(9,10) Ultraviyole ışınların neden olduğu hasara bağlı olarak uzun ve kısa dönemde göz ve göz çevresi yapılarda çok çeşitli bozukluklar ortaya çıkabilir. Aşırı UV alımı sonrasında ani olarak ortaya çıkan fotokeratit, ciltteki güneş yağığının korneadaki karşılığıdır. Uzun dönem içinde tekrarlayan UV hasarı ile göz kapaklarını kaplayan deride kanser oluşumu, gözün konjonktiva tabakasında kanser oluşumu ve pterijum olarak adlandırılan dejeneratif büyüme, kornea yüzeyinde kalıcı bozulma ve katarakt oluşumu arasındaki ilişki çeşitli bilimsel çalışmalarda gösterilmiştir. Ultraviyole ışınların hemen tamamı kornea ve lens tarafından süzülüyor için UV ışınlardan oldukça iyi korunan retina tabakası UV ışınlarla olduğu kadar güneş ışığının görünen kısmına da hassastır. Uzun süre güneşe bakanlarda makula (sarı nokta) hasarı oluşabileceği gibi, ileri yaşlarda ortaya çıkan makula dejenerasyonu ile kişilerin geçmişte maruz kaldığı güneş ışığı miktarı arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Ultraviyole ışınların hücrel bağışıklık cevabında da azalmaya neden oldukları bilinmektedir.(11) Bu durum özellikle gözünde Herpes Simplex Virüsü (HSV=uçuk virüsü) gibi sürekli

"UV ışınlar tüm güneş enerjisinin sadece yüzde 5'ini oluşturmalarına karşın en fazla zarar verme potansiyeline sahiptirler."

olarak bağışıklık sisteminin baskısı ile kontrol altında tutulması gereken mikro-organizmaların sebep olduğu sessiz enfeksiyonları olan kişiler açısından önem taşımaktadır. Göz yüzeyi fazla miktarda güneş ışığı veya excimer lazer tedavisi nedenli UV ışınlarla karşılaştığında korneadaki sessiz HSV enfeksiyonunda alevlenme görülmesi riski vardır.(12) Ultraviyole ışınların etkilerine bağlı olarak göz ve göz çevresi dokularda gelişebilecek yukarıda saydığımız sorunları daha detaylı olarak inceleyelim.

Fotokeratit

Ani olarak yoğun UVB ve UVC ışınlarına maruz kaldıktan sonraki ilk 6 saat içinde gözlerde kızarıklık, sulanma, ağrı ve şişme ile ortaya çıkan bir durumdur.

"Kar yüzde 90, kum yüzde 15-18, su yüzde 3-13, deniz yüzeyindeki köpükler yüzde 25 ve asfalt yüzde 4-9 oranında yüzeyine ulaşan UV ışınlarını çevreye yansıtarak ortamdaki UV miktarında çok ciddi artışlara sebep olur."

Ani güneş yanıkları ile beraber deride görülen su toplanmalarına benzer şekilde kornea tabakasının yüzeyini kaplayan epitel hücrelerinde UV etkisi ile oluşan hasar sonucu oluşur. Fazla miktarda UV alımının yüzey epitel hücrelerinde apoptoza yol açtığı düşünülmektedir.(13) Epitel tabakasının kendini çok hızlı bir şekilde yenileyebilmesi sayesinde 8-12 saat için kendiliğinden iyileşir. Fotokeratit halk arasında "kar körlüğü" ya da "kaynak alması" olarak da adlandırılır. Günlük hayatta en sıklıkla kayak merkezleri veya plaj gibi çevreden UV yansımalarının çok olduğu ortamlarda korunmasız olarak uzun süre bulunulması ya da kaynak yapımı veya solaryum sırasında UV ışınlarla korunmasız olarak bakılması sonucu ortaya çıkar.

Göz kapağı kanserleri

UV ışınların deri üzerindeki yıkıcı etkileri, güneş yanığından bazal hücreli veya yassı hücreli cilt kanserine kadar değişen boyutlarda olabilir.(14,15,16) UVB'nin bu tür etkilere yol açma potansiyeli UVA'dan 3-4 kat daha fazladır. Deri kanserlerinin oluşumunda UVB'nin rolü çeşitli bilimsel çalışmalarda kanıtlanmıştır. UVB'nin kanserojen etkisinin daha çok yassı hücreli kanser oluşumunda rol oynadığı düşünülmektedir.(17) Yassı hücreli kanser, vücudun güneş gören bölgelerinde daha sık olarak görülmekte ve güneş ışınlarına maruz kalınan sürenin artması ile görülmeye sıklığı da artmaktadır. Göz kapağı kanserlerinin yüzde 80-90'ını oluşturan bazal hücreli kanser gelişiminde ise UVB'nin rolü daha az belirgindir. Bazal hücreli kanser oluşumunun alınan toplam UV ışın dozu yerine erken yaşta alınan UV dozu ile daha yakın bir ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak UV ışınların yassı hücreli kanser oluşumunun her safhasında etkili olduğu, bazal hücreli kanser oluşumunun ise sadece erken dönemlerinde rol oynadığı düşünülmektedir.

Göz yüzeyinin yassı hücreli kanserisi

Gözün kornea veya konjonktiva tabakalarının yüzey epitelinde gelişen bir yassı hücreli kanser türüdür. Diğer yassı hücreli cilt kanserlerinden çok daha nadir olarak görülür. Bu kanser türünün oluşumunda pek çok etkenin rol aldığı düşünülmesine karşın UVB'nin en önemli paya sahip olduğu düşünülmektedir.(17,18)

Pterijum

Gözün beyaz kısmını örten konjonktiva tabakasından kornea üzerine uzanan üçgen şekilli fibrovasküler doku büyümesidir. Kornea tabakasının orta kısmına kadar ilerlemesi durumunda görmeyi tehdit etme potansiyeline sahiptir. Pterijumun oluşmasında uzun süre güneş ışınlarına maruz kalma esas etken-

"Kornea tabakası (saydam tabaka) UVC'nin tümü ve UVB'nin bir kısmı olmak üzere 295 nm'den kısa dalgaboylu UV ışınları süzebilme yeteneğine sahiptir."

dir ancak bu etkinin yalnızca UVB ışınlarından değil UV bandına giren tüm ışınlardan kaynaklandığı düşünülmektedir.(19)

Kornea yüzeyinde kalıcı bozulma

Labrador keratopatisi olarak da adlandırılan bu durum aşırı miktarda UV ışınlarına maruz kalan plazma proteinlerinin fotokimyasal olarak parçalanması ve korneanın yüzeyel tabakalarında sarı damlacıklar oluşturacak şekilde birikmesi ile oluşan bir kornea dejenerasyonudur.(20) En sık olarak UV alımının en fazla olduğu kutup ve tropikal bölgelerde rastlanmaktadır.

Refraktif cerrahi ve ultraviyole ışınlar

Göz bozukluklarının giderilmesi için excimer lazer tedavisi uygulanması sırasında UVC bandına giren 193 nm dalga boyunda lazer ışını kullanılır. PRK ve LASIK teknikleri ile tedavi sırasında korneanın yüzeyel tabakaları buharlaştırıldığı ve kornea tabakası incelendiği için korneanın UV ışınlarını süzme etkisinde

azalma olmaktadır. Ayrıca lazer tedavisi sonrası iyileşme döneminde korneanın orta katmanında yer alan keratosit hücrelerinin aktiviteleri değişmektedir.(21) PRK tekniğinde lazer tedavisi kornea tabakasının yüzeyine uygulanırken, LASIK yönteminde korneanın yüzeyinden flep adı verilen ince bir tabaka kaldırılmasını takiben lazer tedavisi ara yüzeye uygulanır ve flep tekrar geri kapatılır. Refraktif cerrahi sonrasında UVB ışınlarına maruz kalma özellikle PRK tekniği kullanılan hastalarda önem taşımaktadır. Bu teknikte tedavi sonrasında fazla miktarda UV ışınlarla karşılaşılması ile korneada bulanıklık oluşması arasında belirgin bir ilişki olduğu saptanmıştır.(22) Tavşanlarda yapılan çalışmalarda ise PRK sonrasında UVB ışınlarına maruz kalmanın iyileşme cevabını uzattığı ve korneada bulanıklık oluşumu sıklığını artırdığı görülmüştür.(23) LASIK tekniğinde ise korneanın yüzey tabakası sağlam kaldığı için korneanın keratosit hücrelerine daha az miktarda UV ulaşmasının bulanıklık oluşma riskini azalttığı düşünülmektedir. Bu nedenle özellikle PRK tekniği ile tedavi edilen hastalar olmak üzere refraktif cerrahi sonrası iyileşme döneminde UVB ışınlarından korunmak çok önemlidir.

Katarakt

Göz merceğini oluşturan liflerde koyulaşma ve buna bağlı olarak görme keskinliğinde azalma ile karakterize olan katarakt en sık ileri yaşa bağlı olarak ortaya çıkar. Kataraktlar göz merceğindeki koyulaşmanın yerine göre nükleer, kortikal ve subkapsüler gibi farklı isimlerle adlandırılırlar. Kortikal katarakta göz merceğinin kabuk kısmındaki liflerde koyulaşma görülür. Kortikal kataraktların oluşumunda çok sayıda etken rol oynamasına karşın, farklı pek çok epidemiyolojik çalışmada UVB'nin çok belirgin bir risk faktörü olduğunu göstermiştir.(24, 25) Göz merceğinin ön kapsülünün UVB'yi emme yeteneği çok azdır ve UVB bandına giren 300 ile 305 nm arasındaki dalga boyuna sahip ışınlar göz merceği için en zararlı olanlardır. Nükleer ve arkasub-

kapsüler tip kataraktların oluşumunda da UVB alımının rol oynadığının ileri sürülmesine karşın henüz bu ilişkiyi açık olarak ortaya koyacak yeterli veri mevcut değildir.

Retina ve ultraviyole ışınlar

Retina UV ışınlar da dahil olmak üzere zararlı ışınların etkilerine karşı çok hassas olmakla beraber kornea ve göz merceğinin UV ışınları emebilme yeteneği sayesinde oldukça korunaklı bir ortamda yer alır ve normal şartlar altında çok az miktarda UV ışın retina kadar ulaşabilir. Yaşa bağlı makula dejenerasyonu (YMBD) retina tabakasında görme işlevinin yüzde 90'ını yerine getiren ve sarı nokta olarak da adlandırılan makula bölgesinde yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkan dejeneratif bozukluklar ve bunun sonucunda görme keskinliğinde azalma ile karakterize bir hastalıktır. Tam anlamda bir körlüğe yol açmakla beraber çok ciddi görme kaybına neden olabilen YBMD gelişimi ile güneş ışığı arasında bir ilişki olduğu ileri sürülmesine karşın bu konudaki araştırmalar çelişkili sonuçlara ulaşmıştır.(26,27,28) Bazı çalışmalarda elde edilen sonuçlara bakıldığında retina üzerindeki ışık toksitesinin UV ışınlardan çok, özellikle 400 ile 500 nm arasında dalga boyuna sahip kısa dalga boyulu görünür mavi ışınlar daha kaynaklanıyor olma ihtimalinin daha fazla olduğu görülmüştür. Hayvan çalışmalarında görülebilir dalga boyları arasında retina hücreleri üzerinde en fazla fotokimyasal hasarı mavi ışığın oluşturduğu gösterilmiştir.(29) Yaşlanma sonucu göz merceğinde oluşan sararma ile beraber doğal merceğin UV ışınları emme kapasitesi 470 nm'ye kadar olan düşük dalga boyulu görünür mavi ışın da kapsayacak şekilde genişler. Mavi ışığın YBMD oluşumu ve ilerlemesi üzerindeki payı özellikle katarakt ameliyatı geçirmiş kişiler açısından önem taşımaktadır çünkü bu kişilerde doğal merceğin koruyucu etkisi mevcut değildir.(30) Katarakt ameliyatı sırasında koyulaşmış doğal merceğin alınmasını takiben göz içine yerleştirilen yapay mercek implantları

Hellen Tanrıçalarının anası: Anadolu Anatanrıçası

Olympos'un en önemli tanrıçalarının "Anadolu Bacıları"ndan olması Anadolu Ege halklarının inançta da Hellenizmden bağımsız olan ve kendi yerli alışimlarıyla harmanlanarak kendi öz geleneğinden kök süren bir Anadolu kimliğine sahipliklerinin de tanıtıdır. Hellen uygarlığıyla birlikte Batı'yı yaratanlar da bu halklardır; bizim Selçuklu'dan bu yana "Anadolu" anlamında "Rum" adıyla "Yunan"dan soyutladığımız halkın Anadolulu ataları...

Okuyacağınız makale Prof. Dr. Fahri Işık'ın 13-14 Mayıs 2006 tarihinde düzenlenen Uygartık ve Bilim Sempozyumu'na sunduğu bildiri metnidir.

Bu bir düşüncede Anadolu gerçeğinin öyküsüdür; yaratıcılığın öyküsü. Tarihöncesi çağlarda adı bilinmeyen, Tunç Çağ'ın Wuruşemu'suna, Hepat ya da Kubaba'sına;

Demirçığ'ın Kybele'sinden, Ortaçağ'ın Meryem Ana'sına salt değişen adlarla gelenek süren, insanlığın en uzunuyla yaşadığı bir evrensel inancın; Anadolu Anatanrıçası ve O'ndan türeyen Ege tanrıçalarının öyküsü:

Çünkü "Toprak"tır O. İnsanı doğuran, doyuran ve içinde saklayandır. Çünkü Göktanrı gibi "Dağ"dır O. Bulut topar başında, yağmura dolar, düşer toğrağa ve döllenir. Phrygler O'na "Dağ'ın Anası" anlamında "Matar Kubeleya" der; adının Kargamış'ın dağa egemen olan ve "evi" kayanın derinliğine oyulan en ulu tanrıçası Kubaba'dan aktarılmışlığı şaşırtmaz. Mağara'da ilk O'nun resmi çizilmiştir (Res. 1). Oradaki dolgun gövdesiyle ve yabanıl hayvanıyla Çatalhöyük'e göçmüş (Res. 2); Neolitik Çağ'ın leopar ya da panteri, bir aslana dönüşerek, Anadolu'nun pagan tarihinde Roma Çağı içlerine dek binlerce yılın sürekliliğinde onu hiç terk etmemiştir (Res. 3). Bir Hurri mührü üzerinde aslanların arka ayakları üzerinde kalkarak bir tanrıyı kuşatmaları örgesi, dağ tepeleri üzerinde duran Girit Anatanrıçası'na geçmiş (Res. 4); İÖ 2. binyıl üçüncü çeyreği içinde Hattuşa Aslanlı Kapı'da olduğu gibi Hititler'deki "kent koruyucu" kimliğiyle bir arada, bu kez Mykenai kale kapısı üzerinde Akha Hellenle

Resim 1

Resim 2

ri'nin ağaçla algılanan Anatanrıçası'na simge olmuştur (Res. 5). O'nun yerli Anadolu'luğunu Phrygia'nın Aslankaya kaya tapınağı mihrabı içinde oturan ve iki aslanla kuşatılan Kybele resmi belgeler (Res. 6). Bundan az zaman sonra, İÖ 7. yüzyıl başlarında, Akhaları yıkarak Hellenistan'a egemen olan Dor Hellenleri'nin bir Böotia çömleği üzerindeki resmi aynıdır (Res. 7); ad değişir. 6. bin yıl kadar önce Anadolu düşüncesinde çizilen tanrısallık bir resim, Ege'nin her iki yakasındaki insan belleğinde değişmeden yaşamış; belli ki O'nun varlığı, aynı zamanlarda ay-

rı kültürlerde ve ayrı adlarda algılanmıştır.

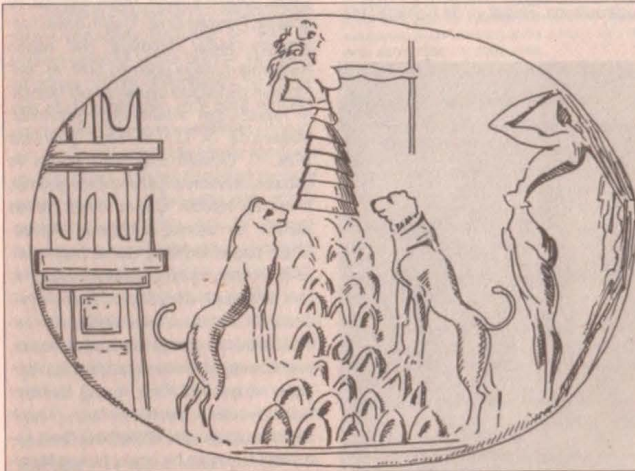
Eski Anadolu inancında dağ, Babatanni ve Anatanrıça'nın tahtıdır. Hitit öncesi Anadolu'da Hatti pantheonunun başında bulunan Göktañrı Taru ya da Tarhu, boğayla simgelenir ve özde dağ tanrısıdır. Bu nedenle İÖ 3. binyıl sonlarına tarihlenen Alacahöyük'ün ünlü kült gereçleri boğa boynuzları üzerindedir. "Dağ" ve "boğa" ve de Babatanni sözcük olarak aynı kökten türemiştir; bu nedenle "Tauros" Toroslar'ın, Minotauros, "Minos Boğası'nın ve "Tarhu" tanrının adıdır. Ve bu nedenle Hititler Teşup'un resmini, olasılıkla Hattiler geleneğinde, tek başına boğa resmiyle simgelerler. İÖ 6. binyıl başlarında Çatalhöyük'te Tapınak A III 1'in duvarında, çevresinde dinsel törenler yapılan görkemli boğa O olmalıdır; az zaman öncesinden boğa üzerine oturmuş biçimde betimlenen sakallı erkek yontucuyu da O'dur. Girit Anatanrıça tapınaklarındaki boynuz sunaklar, Çatalhöyük kutsal odalarının da yaygın tapınım gereçleri arasındadır. Ege'nin öte yakasında saygı gören Girit ve Akha anatanrıçasının kökeninde Anadolu Anatanrıçası'nın varlığını, boynuz sunak (Res. 4) ve ağaç (Res. 5) kültüyle en iyi Beycesultan ikiz tapınakları kanıtlar (Res. 8).

Hitit Anatanrıçası Hepat'in dağlara egemenliği, dağ tanrıları üzerinde duran

Resim 3

kocas Teşup'un karşısında dört dağ doruğuna basan bir aslan üzerindeki resmiyle anlatılır Yazılıkaya'da (Res. 9). Sipylos Dağı'nın Hermos Vadisi'ne bakan dik kaya duvarına aynı dönemde oyulan Kubaba resmi, aşağısındaki Akpınar kaynağıyla da salt dağa değil, suya da egemenliğin resmini verir. Ellatunpınar'da yine kocası Göktañrı'yla birlikte oturan üstteki ortak güneş kursuyla suyun yanı sıra göğe egemenliği de paylaşır. İzleyen Erken Demirçağ'da Yenihi-titler'in Dağana için Kargamış'ta yeniden yaptıkları tapınak da kayanın derinliğindeydi. Çünkü dağlar Kubaba'nın "evi"dir; gücü, dağın gücünde algılanır. Dağlarda kayalara oyulan mihraplara Anadolu insanı geçmişinden süren gelenekle bugün bile "kapı" der. Dağ O'nun "evi" ise, mihraplar da o eve, tapınağa, açılan "kapı"lardır. Ve ilk kez İÖ 9. yüzyılda Doğu Anadolu'nun dağlığına egemen güçlü Urartu Ülkesi'nde başlar, bu düşünce biçiminin kaya mihraplarıyla somutlaşması. Tuşpa/Van'da "Meherkapı" (Res. 10) ya da Pagan/Yeşilalıç'ta "Taşkapı" der halk onlara. İçinde Babatanni Haldi'nin resmi olmasa da, O onun içinde "var" diye düşünülür. Kaya mihraplarının adı ay-

Resim 4

Resim 5

nı çağda Phryg Ülkesi'nde de "kapi"dır; "Büyükkapıkaya" ya da "Kumcaboğazkapıkaya" gibi. Urartu'dan batıya salt "sahibi" değişmiştir mihrapların; batıda Matar Kubeleya'nın "evi"ne açılır. "Kapi" oluşun gizemi, Aslankaya'da mihrabın yan duvarlarına işlenen somut kapı karnatlarıyla çözülmüştür (Res. 6). Mihrabın derinliği, tapınağın kutsal odasıdır; sanki kapı açılmış da, O'nun aslanlarla kuşatılmış olan ve bir tahtta oturan kült heykeli

Resim 7

kutsal oda içinde görülüyor gibidir. Urartu'da olduğu gibi, "resimsiz" mihraplar da vardır Phryg ülkesinde ve belli ki "resimsiz" olsa da öz değişmez; her iki durumda da tanrıça orada var düşünülür. Hititler'in Yazılıkaya duvarına tanrı resimleri (Res. 9) kabartılmadan önce de onlar "oradaydı"; çünkü o kayalık çok eski zamanlarda da kutsaldı. Dağ tanrılığını, kayayı derinliğine oyarak oluşan sunu çanaklarıyla algılama biçiminde de Hititler, Urartu ve Phrygler'le ortak bir inancı paylaşmışlardır; Anadolu insanına ortak bir inancı...

O, Panayır Dağı'nın kuzey eteğine oyulan sayısız mihraplarla Ege'nin kıyısına, İonia'ya, kök sürmüş; orada Ephesoslu'nun Dağana'sı olmuştur. Ve "Dağana"lık hiçbir başka resimde Artemis Ephesia'nın kült heykelindeki kadar somutlaşmamıştır (Res. 11). Boğa testisleri nasıl ki dağ tanrılığının simgesi olarak Kariyalı Zeus Labrandeus'un göğsünde vardır, aynı nedenle bunda da vardır. Aynı nedenle Malatya'dan bir Yenihitit kabartmasında Kubaba'nın aslan pençeli tahtı, bir boğa üzerindedir ve Gordi-on'dan bir Phryg Kybele'si o geleneğe boğayla yanyana betimlenmiştir.

"Anadolu Bacıları"

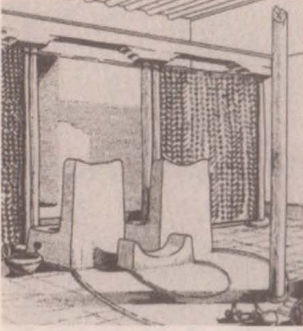
"İdol" olarak adlandırılan yassı putlardan tek yuvarlak gövdede ikiz ya da

Resim 6

üzü kadın başlarıyla bütünleşenler, "Büyükanan"ın tüm evrene egemenliğini paylaşmak için ondan türeyen, doğan yeni tanrıçalar olmalıdır" diye düşünmekteyim. Gövdeleri üzerinde tıpkı kendisi gibi betimlenmiş tekli ve çoklu yassı putlar da ola ki, onları rahminde taşıyışın resimsel anlatımıdır (Res. 12). Anatanrıça'dan "doğan" yeni tanrıçalara R. Fleischer "Anadolu Bacıları" der.

Artemis, onlardan en iyi bilineni, her yerde yazılanıdır. Destanların "doğum yeri" olarak verdiği Ortygia, Ephesos'un bitişiğinde Leto ve çocuklarına kutsal bir inanç merkezidir. Doğumunun 6 Mayıs günü Ephesia ya da Artemisia adı altında dinsel törenlerde kutlandığı antik kaynaklardan bilinir. Ephesos'ta İÖ 6. yüzyıl ortalarında yapılan ve dünyanın yedi harikası arasında ünlenen tapınağı da bir anatanrıça tapınağının üzerine temellenmiş; Artemis, kutsal alanı O'ndan devralmıştır. Anatanrıça'dan türemişliğini ve O'nunla özdeşliğini Sardes'te Artemis Kybele adıyla perçinler. Üzerinde tüm evrene egemen öğeler içeren soyut "ağaç" gövdeli Artemis Ephesia (Res. 11), Karia'da Kaunos Artemis'i, Pamphylia'da Artemis Pergaia ve Lykia'da Artemis Eleutherna olarak gelenek sürer. Letoon'daki tapınağının kutsal odası bir kayalık küttlesinden oluşur; kayanın "kült heykeli" yerine algılandığı bellidir, çünkü, yukarıda gördük ki, özünden türediği Anatanrıça'nın kendisi de kayada algıla-

Resim 8

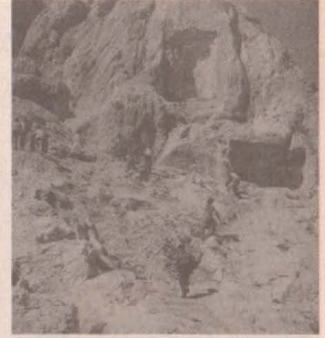
nır. Anılan önemli merkezlerde, Kanos'ta, Perge'de, Myra'da ve o etkide başkalarında Artemis tapınakları içindeki kült heykellerinin biçimi, saygı gördükleri tüm zamanlarda hiç değişmez; Anadolu Anatanrıçası özüne sadık kalır.

Leto, kızını doğurduğu Ortygia'ya komşu Ephesos'ta ve oğlunu doğurduğu Patara'ya komşu Letoon'da özellikle öne çıkar; çünkü O, Artemis ve Apollon'un anası olarak ünlüdür. Çocuklarının geç mitoslarda okunan "ikiz"liği, bu tanrı ailesini "Delos"lu yapmaya yönelik panhelle-

Resim 9

nist bir saptırmacıdır. Birçok özel Anatanrıça olarak Anadolu Anatanrıçası'ndan türemesi, O'nunla özdeşliği şaşırtmaz. O'nu çocuklarıyla bir arada gösteren en erken betimleme, İÖ 600 dolaylarından Ephesos yapımı bir Elmalı İfidişi (Res. 13), hem elinden tuttuğu Artemis'in, omuzunda taşıdığı Apollon'dan yaşca büyüklüğünü, yani onların "ikiz" olmadıklarını tanımlar; hem de tanrısallık başlığı, altından çıkan çarşafı ve kısa

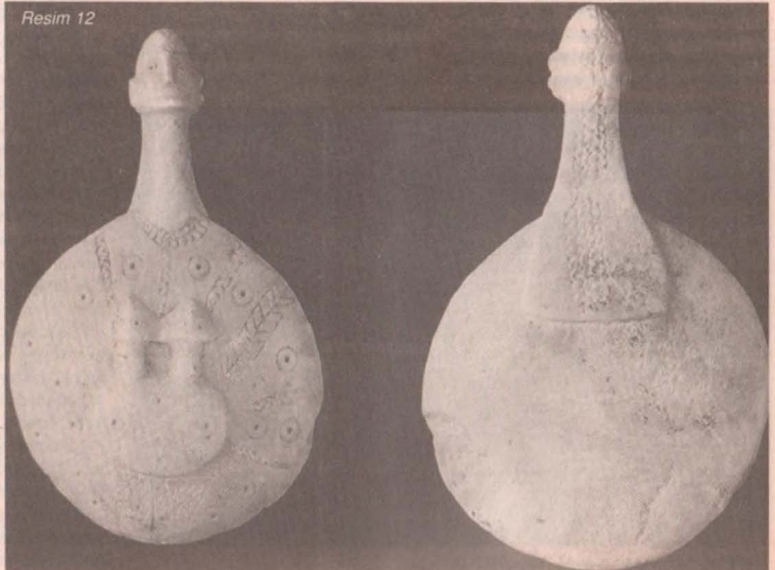

Resim 10

kesilmiş saçıyla, yani bir Gordion Kybeleri'ne benzer resmiyle, O'nu biçimde Phryg Anatanrıçası'yla birleştirir. Delos'taki kutsal alanına, Hellenistan'da tek örnek olarak bir "aslanlı yol" ile çıkışı, Anadolu Anatanrıçası'nın o yabaniyla binlerce yıl gelenek süren birlikteliğinin bir gereğidir. Ve Delphi Apollon Tapınağı dibindeki kayalığın "Leto Kayalığı" oluşu da, Anatanrıça özünün Anadolu'da kayada algılanmasındandır. Bunlar, Leto'nun "aslanı" ve "kayası" ile ve de çocukları ile Anadolu'dan Ege'nin öte yaka-

Resim 11

Resim 12

Resim 13

sına göçtüğünün tanığıdır. Hitit Yazılıka-ya'sında tanrı oğlu Şarruma'nın, ana Hepat'in arkasında tıpkı onun gibi bir aslan üzerinde betimlenişinin yorumu ne ise (Res. 9), Anadolu kökenli erken Apollon yontucuklarının bir aslanla birlikteliğinin yorumu da o olmalıdır. Ve Leto adı, Likçe "lada/kadın" sözcüğüyle hem ses uyumunda ve hem de anlamda örtüşür. Ve de O'nun adını taşıyan tek antik kent, Letoon, Lykia'dadır.

Hera: Yerel tarihçiler, Ege'nin en tanınmışlarından Samos Hera kültünün yerli, yani Anadolu kökenli olduğunu yazarlar. O'nun tapınağı, Imbrasos Irmağı ağzında bir lygos/hayıt ağacının köklendiği alana temellenmiştir, çünkü yerli halk bu ağaçta Anatanrıçaları'nın kendisini görmüşür; tıpkı aynı Tunç Çağ'da Beycesultan'da (Res. 8), Girit'te ve

Resim 14

Mykenai'da (Res. 5) görüldüğü gibi. Ve Samos'ta, Ephesos'ta olduğu gibi, mihraplarla kutsallaşmış bir kaya tapınağı vardı; çünkü Anadolu Anatanrıçası ağacın özünde olduğu gibi, kayanın da özünde algılanırdı. Yukarıda gördük ki, Mykenai kale kapısı üzerinde aslanlarla kuşatılan "ağaç/sütun" bir Akha Helleni için neyse (Res. 5), bir İÖ erken 7. yüzyıl Böotia çömleğinde, tanrısal başlığın- dan her iki yana bitkiler çıkan, aslanlarla kuşatılmış somut resim de bir Dor Helleni için odur (Res. 7). İkisi de öзде Anadolu Anatanrıçası'nın resmidir (Res. 6); Ege'nin öte yakası için değişen salt adıdır. Samos Hera Tapınağı'na sunulan adaklardan haşhaş kapsülü, Kargamış Kubabası'nın da elinde vardır; boğa adakları, O'nun Dağana'lığının tanıtıdır. "Paris'in Kararı"nı betimleyen bir Klasik Çağ çömleğinde Hera'nın elinde bir aslanla betimleniş, O'nun ileri zamanlarda bile Hellenistan'da Anadolu Bacısı kimliğiyle tanınmasındandır. Ve bir İS 3. yüzyıl sikkesi üzerindeki kült heykeli resmi, soyut "ağaç" gövdesi ve bileklerinden sarkan düğümlü yün ipiyle O'nun Artemis Ephesia geleneğini Roma Çağ'ında bile terketmediğindendir.

Demeter: Artemision'un kazıcıları A.

Bammer ve U. Muss'a göre "tapınakta günyüzüne çıkan altın ve fildişi yontucuklar Kybele'nin yanı sıra Demeter ve Leto'yu da betimleyebilir; çünkü her ikisi de Ephesos'ta Anadolu Anatanrıçası ile özdeş ana tanrıçalardır". O'nun ege-menlik alanı "toprak'ta ve "başak'ta odaklanır. Neolitik Çağ'dan bu yana "do-yuran" Anatanrıça'nın kendisidir toprak ve de tahıl. Çünkü yağmur Göktanrı'dır; Babatanrı. İnen yağmurla dölenir toprak, ürüne durur, doğurur ve doyurur; toprak da bitki de Anatanrıça'dır. Kızı Kore'nin, kardeşi Hades tarafından eş olarak yeraltına kaçırıldığını öğrendiğin-de, başağı insana ve tanrıya artık ye-şertmeyecek denli güçlüdür O. Hellenler Kybele'yi Rheia ya da Ge (toprak) ile özdeş sayarlar ve Demeter Rheia'nın Kro-nos'tan olma kızıdır. O'nun Anadolu'da Hellenistan'dan farklı algılanışı, Anadolu Anatanrıçası ile özdeş resminden belli-dir ve bu başkalk en somutıyla Lykia'da vurgulanmıştır. İÖ 500 dolaylarında Ksanthos'a bir beyin tapınak mezarı ola-rak dikilen "Harpy" anıtının batı yüzünde sol baştaki mezar kapısı önünde kızının "yer altından" gelişini beklerken (Res. 14); vurgulanan göğüsleriyle doğuran ve doyuran, yeraltına da egemen olan Ana-dolu Anatanrıçası'nın kendisi gibidir.

Hekate: Bu gizemli tanrıçanın Karieli

Resim 15

Resim 16

olduğu, Arkaik Dönem'de Anadolu'dan Hellenistan'a geçtiği ve izleyen çağlarda tüm Hellen-Roma dünyasında saygı gördüğü eskiçağ bilimcilerinin ortak kanısıdır; Kyme kütüklü Hesiodos'ta başlayan varlığının gelecekteki Anadolu araştırmalarıyla İÖ 2. binyıla dek inebileceği düşünülür. Hekate adının Hekatos'la aynılığı, her iki ismin aynı kökten geldiği ve Homeros'ta Apollon'un takma adlarından biri olan Hekatos'un Hekate'nin eril biçimi olduğu olgusu da pek tartışılmaz. Her iki ad da Hellence'ye yabancıdır. Nasıl ki Apollon adı kapı koruyucu tanrı olarak ap-pa-li-u-na-as biçiminde okunmuştur Hitit tabletlerinde, Hekate adının da günün birinde Hattuşa'da okunması beklenir. Bu ikiden biri "ay tanrısı" diğeri "güneş tanrısı" olarak da benzer işlevdedirler. İkisi de "kapı tanrısı"dır, an-

cak Hekate'nin "kapı tanrılığı", O'nun "Ölüm ve Hayalet Tanrısı" olarak ege-men olduğu öte dünyayla bağlantılıdır; simge olarak elinde taşıdığı anahtar, yeraltının anahtarıdır. O ayrıca doğum tanrısı, evlilik tanrısı, ocak tanrısı, sihir ve büyü tanrısıdır da; gece gizeminin tanrısıdır. En önemli simgesi olan meşale, kendisi gibi özellikle Karia'da saygı gören Demeter ve kızı Kore'nin de belirteçler; kişiliği Demeter'le içiçe sarmalanmıştır. Hesiodos'un Theogonia'sında göğe, yere ve denize egemen bir resim çizer Hekate. Her yerde her şey için yardıma çağırıldığı ve O'nun her darlıkta ve zorlukta insana koştuğu gibi bir egemenliktir bu. Klasik Çağ Atina'sında ügüğüdeli bir resimle farklı algılanması bu çokyönlülükte örtüşür. Anatanrıça'nın gücüyle özdeş bir güce sahiplik, ender de olsa tanrıçanın iki aslan arasında betimlenişinde de vardır. O'nun kökünde Kariyalılar'ın Anatanrıçası olabileceği de düşünüldür çünkü; Hekataios gibi Miletoslu ünlü bir bilginin ve Hekatomnos gibi Mylasalı ünlü bir beyin adlarını O'ndan aldıkları anlaşılar.

Aphrodite'nin yeri Anadolu'luğu genelde, adını verdiği Aphrodisias'daki kült heykelinin (Res.15) Artemis Ephesia (Res. 11) ile benzerliğine dayandırılır. Ayrıca Stephanos'un bu Karia kentinin önceden Ninoe olarak adlandırıldığını yazmasından yola çıkılarak, bu sözcüğün Mezopotamya'nın ünlü aşk ve savaş tanrısı İhtar'ın Akkadça karşılığı olan Nin ile bağlantısı sorgulanmış ve sonuçta Aphrodisias adı, Nin-İhtar'ın Geç Hellenistik Çağ'da Hellenceye çevirisi biçiminde yorumlanmıştır. En geç İÖ 15. yüzyıl ortalarında Hurri kültürünün Anadolu'ya yoğun akışıyla birlikte Şauşga adıyla Hitit pantheonuna girmiştir İhtar. Yazılıkaya'nın tanrıçalar alanında sivri tanrısal başlığıyla betimlenmiştir ve kanatlıdır (Res. 17). Yeni Hitit Dönemi'nin bir Malatya kabartmasında ayrıca iki kuş üzerinde durmaktadır ve bunlar güvercin olmalıdır. Çünkü güvercin, Amanoslar'da Tell Açıana'dan bir pişmiş toprak levha üzerindeki Hurri İhtar'ın da belirleyici özelliğidir. Bu simge kuş, Yenihitit'ten İonia'ya bir Anadolu Anatanrıçası'nın sağ avucunda gelenek sürerken, sol kolda da çıplak bir oğlan çocuk

vardır (Res. 16). Böylece Ege'nin güvercinli ve Eros'lu -sözde- "Hellen" Aphrodites resmi ilk kez İÖ 600 dolaylarında Ephesos'ta yaratılmış olur. Ve bu fildişi yontucuk, ilk bakışta farklı gözükten Aphrodisias kült heykeli ile başında çarşafı, yuvarlak yakası ve ucundan amulet sarkan gerdanlığı ile benzeşir. Aphrodisias'ın kazıcısı K. Erim'e göre O'nun kültü kent odağındaki höyükte gün yüzüne çıkan tarihöncesi zamanların soyut idollerine dek inebilir. O, orada Anadolu Doğanası'nın yerel uyarlamasıdır.

Athena: E. Akurgal'a göre, İonia'da Miletos, Priene, Kolophon, Phokaia, Klazomenai, Erythrai, Smyrna ve Phokaia gibi başlıca İon yerleşimlerinde Athena tapınakları en eski ve en önemli olanlardır. -ki ünlü İon adası, Chios ve Samos da Athena tapınaklarına sahiptir. Belli ki Hellenler Anadolu'ya göçtüklerinde tanrıçaları Athena'yı da birlikte getirmişlerdir; çünkü İonia'yı sömürgeleştiren Neleus, destanlara göre, Atina Kralı Kodros'un oğludur. Yine Akurgal'a göre, kıyıya kuzeye doğru Aiolis ve Troas sömürge bölgelerinde de Athena baştanrıça olarak saygı görmüştür ve bundan anlaşılan odur ki Athena tapınakları Batı

Resim 17

Hitit kült simgesi "kurşa" ile ilişkilendirirler. O öзде bir Anadolu Athenası'dır; çünkü sivri tanrısal başlık da, iğ de Anadolu Anatanrıçası'nın sembeleri arasındadır. Ve O'nun Anadolu Bacıları'ndan olduğu gerçeği, Athena Nikephoros'un hem de İÖ 2. yüzyıl gibi geç bir zamanda basılan Pergamon sikkeleri üzerindeki kült heykeli resminde çok daha çarpıcıdır (Res. 20). Göğsünde boğa testisi, bileklerinden sarkan düğümlü yün ip Artemis Ephesia ile eşçesine benzerlikler içerirken (Res. 21); sivri başlığı Şauşga'ya (Res. 17), hatta İÖ 5000 dolayları Hacılar Anatanrıçası'na dek uzanır. Sivri başlık ve düğümlü yün ip, Athena Ergane'de de vardır. Artık belli ki Athena, Anadolu'nun batı kıyılarındaki kentlere Hellen sığınmacılarla birlikte Hellas'tan bir kültür göçüyle gelmiş olamaz. Kıyı boyunca yaşayan yerli Luvi halklarının yarattığı kendi Athenası'dır O; bir "Anadolu Bacısı"dır. Bu nedenle Phokaia'daki tapınağı, Anatanrıça'ya mihraplarla "ev"leşmiş bir kaya tapınağının üzerindedir.

Anadolu'da İlion'dan köklenen bir Athena geleneğine sahiptir. Bu iki görüşü birbirleriyle çeliştir, çünkü kuzey bölgelerinin sözde "sömürgecileri" Atinalılar değildir; genelde Teselyalılar'dır. Ve en önemlisi de İlion/Troia'dan kök salan Athena, Hellenler'in savaşçı Athena Promachos'u değil, Anadolu'nun iş işleyen Athena Ergane'sidir (Res. 19). Bir elinde iğ taşır, Ephesos'tan bir fildişi Anatanrıça yontuçu gibi. Artemis Ephesia gibi bileğinden düğümlü yün ipler sarkar ve özellikle Assos'tan pişmiş toprak bir yontucukta Hititler'in İstar Şauşga'sı gibi sivri tanrısal

başlık giyer (Res.17). Şauşga'nın savaşçılığı elindeki balta ile, Athena İlas'ın savaşçılığı omuzundaki mızrağıyla yansıtılmıştır. Ve de Kiklatlar'dan Tenos'da bulunan İÖ erken 7. yüzyıl bir Hellen küpü üzerinde Athena, babası Zeus'un başından doğarken, Anadolu'lu özellikleriyle doğar (Res. 18). Hem İstar Şauşga gibi kanatlıdır, hem sol elinde Athena Ergane gibi bir iğ tutar; savaşçılığı sağ eliyle fırlattığı mızrakla vurgulanmış, sivri başlığı bir miğfere dönüştürülmüştür. Ve de dilbilimciler O'nun Hellence "pallas" adını Hititçe "palahh" ile; göğsündeki "egis"i ise

Ve Olympos'un en önemli tanrıçalarının "Anadolu Bacıları"ndan olması Anadolu Ege halklarının –daha önce heykel, mimari ve çömlek sanatında, düşünce ve bilimde de beğelemeye çalıştığım gibi– inançta da Hellenizmden bağımsız olan ve kendi yerli atışmalarıyla harmanlanarak kendi öz geleneğinden kök süren bir Anadolu kimliğine sahipliklerinin de tanıtıdır. Hellen uygarlığıyla birlikte Batı'yı yaratanlar da bu halklardır; bizim Selçuklu'dan bu yana "Anadolu" anlamında "Rum" adıyla "Yunan"dan soyutladığımız halkın Anadolu'lu ataları...

Resim 19, 20 ve 21.

Çekirdekci (nükleer) ortaylar (santral) - Savunmasız kaynaklar

Çekirdekci (nükleer) ortay seçimlerinde deprem güvencesi, çevre etki değerlendirmesi, işletim bağımsızlığı, çağdaş uygulamı, ulusal güvenlik önde gelen sorunlardır.

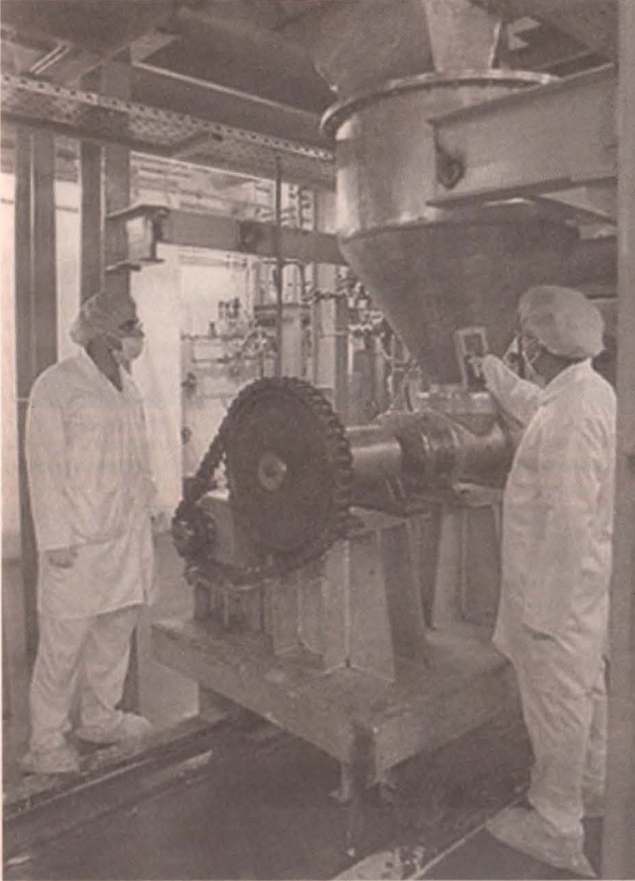
Ükelere göre bölünen toplumlar geliştikçe erke (enerjiye) bağılılıkları artmış, erk üretimini çeşitleme yollarını aramış, erki (enerjiyi) denetimleri altına alarak yönlendirme çabalarına girmiştir.

insanoğlu doğada yaklaşık 14.5 milyon yıl önce doğmuştur. Sonra kendi yapay yaşamını, gelişen uygulamıyla (teknolojiyle) yaratmış, ona bağımlılığı artmış, onun içinde gittikçe artan bir bağımlılık içinde tut-saklaşmıştır sanki. Ükelere göre bölünen toplumlar geliştikçe erke (enerjiye) bağılılıkları artmış, erk üretimini çeşitleme yollarını aramış, erki (enerjiyi) denetimleri altına alarak yönlendirme çabalarına girmiştir. İşte bu erk üretim kaynaklarından biride çekirdekci (nükleer)dir. Bu amaçla işinan (radyoaktif) uranyum kullanılır. Çekirdek bölünürken erk çıkar, ısıma yapar. Bu ısımanın denetiminden çıkması çevre etkileri yaratır. O nedenle özellikle çekirdek erki kullanımından ürktür. Ancak kıvıl (elektrik) çarpar diye elektrik kullanmamazlık etmeyiz. Onu taşıyan telleri yalıtarak güvenlik sağlarız. Her yeni buluntunun da yan etkileri vardır. Üretim yetisine bakıldığında birim ağırlık başına çekirdeksel yakıt (uranyum); kömürden 17 bin kat, petrolden 13 bin kat daha çok erk üretebilir. Bu gün için yeryüzünde 441 tane çalışan çekirdekci ortay çalışırken Türkiye'de bir tane bile yoktur. Oysa bugün yapım aşamasında 25 tane çekirdekci ortay vardır.

Çekirdekci (nükleer) ortayların üç amacı vardır;

- 1) Çekirdekci (nükleer) uygulamı (teknolojiyi) yakalamak ile araştırmalar yapmak,
- 2) Çekirdekci (nükleer) kaynaklı erk (enerji) üretmek,
- 3) Çekirdekci (nükleer) savut (silah) yapmak.

Uygulamalar özellikle sağlık alanında kullanılır. Çekirdekci (nükleer) ortayınız olmadıkça bu tür deneyleri, araştırmaları yapma olanağınız yoktur. Türkiye'nin 1960'tan beri araştırmalarını yaptığı yer, T.C. Enerji Bakanlığı Atom Enerjisi Kurumu Çekmece Çekirdekci (nükleer) Araştırma Merkezi'dir. Daha sonra İTÜ'de Gümüşsuyu yerleşkesinde de çekirdekci (nükleer) araştırma ortayı kurulmuştur. Dolayısıyla İstanbul'un göbeğinde bir tane, kıyısında bir tane çekirdekci (nükleer) araştırmayı (research center) vardır, yıllardır çalışmaktadır. Tüm çekirdekci (nükleer) fizikçiler, kimyacılar, çekirdekci (nükleer) mühendisleri araştırmalarında bu ortayları kullanmaktadır. Deprem sırasında bunları bölebilecek bir diri kırık yada göçme diğer ortaylardan daha başka bir çekince yaratmayacaktır. Sinop'da, Akkuyu-Taşu-

Son aylarda nükleer tartışmalar konusundaki net tavırlarıyla tartışmanın odağında bulunan İran'ın İsfahan kentindeki nükleer santrali.

cu'nda olabilecek bir korku, İstanbul için geçerli değildir. Bunların her ikisi de deprem güvencelidir. Kaldı ki Yeraltı Aramaçılık olarak 2005 yılında "yer davranışı ile deprem etkisi" bakımından inceleme yaptıığımız Çekmece Araştırma Ortayı'nın daha da güvenceli yapılabilmesi için neredeyse bir yıldır çalıştırılmamaktadır. Olasılıkla Kırklareli kuzeyine yada Nallıhan'a taşınacaktır.

Kaldı ki, çekirdekci (nükleer) tıpin ışıma artıkları olan çöplerin, İstanbul çöplerinden çıktığının sık sık konu edil-

mesi, bu konuda vurdumduymazlığın bir simgesidir. Gülünç olana, herkesin cebindeki sigara tüttürüldükçe ışıyım (radyasyon) yaydığının çekirdekci (nükleer) karıştırlarınca göz ardı edilmesi anlaşılır bir konu değildir.

Çekirdekci (nükleer) ortaylarının kurulmasının ana nedeni erk üretimi değildir. Savunma ya da saldırı amaçlı çekirdekci (nükleer) bomba gücüne erişmek, bilimsel yenilikleri yakalamak, araştırmalarda geri kalmamaktır. Çekirdekci (nükleer) ortayı olan pek az ülkenin, çe-

kirdekci patlatkısı (nükleer bombası) yoktur. Şu işin aymazlığına bakın ki, bugün başka ülkelerin çekirdekci (nükleer) bomba yapmasına karşı duranlar, çekirdekci (nükleer) ortayları ile çekirdekci (nükleer) bombaları olan ülkelerdir. Bunların belli başlıları bizim yedi düvel dediğimiz ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya'dır. Sonra da Kanada, Güney Afrika, İsrail, Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, İsveç'te de çekirdekci (nükleer) bomba vardır.

Bugün çekirdekci (nükleer) ortay yapımının tutumsal (stratejik) önemi daha ağırlıklıdır. Barışçıl çekirdekci (nükleer) ortay bu amacın kılıfıdır. Bu durum her ülke için böyledir. Çekirdekci (nükleer) ortaylar olmazsa çekirdekci (nükleer) bilgi ile uygulama geliştiremezsiniz, patlatki (bomba) da yapamazsınız.

Bir ülkenin varlığı, yeraltı kaynakları olası saldırı altında ise, o ülke kendini, ayrıca kaynaklarını korumak için çekirdekci (nükleer) yönelmesi kaçınılmazdır. İran'da bu kaçınılmaz yola bu nedenle girmiştir. Çünkü, Batı sömürgecileri (emperyalizm) yeraltı kaynaklarının çoğunu elinde tutan İslam ülkelerine karşı savaş açmıştır. Türkiye için böyle bir savunma yapma gereksinmesi yoktur. Çünkü yuvarlaşma (küreselleşme) dümeni ile ülkenin akçası(maliyesi), iç yönetimi, tutumu yabancıların denetimine girmiştir. Yeraltı kaynaklarının da yabancıların eline geçmesi için, Maden ile Petrol yasaları, genelgeler, tüzükler, ötesi ülkenin yönetimi onların çıkarları doğrultusunda ayarlanmıştır. Ordusunu yollamaya gerek yoktur. İşte İran bunu öngördüğü, ayrıca onur ile özgürlüğüne düşkün olduğu için kendini korumaya almış, önce uzun gidimli füzeleri, sonra da atom bombası olan sömürgecileri karşılamak için benzer savutu elde etme girişimi içine girmiştir.

Yeryüzü petrol ile doğal gaz yataklarının yüzde 81'i İslam ülkelerindedir. Bunlar, Araplar, Farstar, Turan Ulusları, Uzak Doğular elindedir. Bu ülkelerin kaynakları çok, yönetimleri kötü olduğu için ulusları yoksuldu. Bu ülkelerin yerli savunma uranları (sanayileri) yoktur, ya-

da başka bir çekirdekci (nükleer) güce erişmiş sömürgeci bir ülkeye bağlıdır.

Türkiye'deki tüm çekirdekci (nükleer) ortaylar Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun (açıkçası ABD'nin) yakın denetimi altındadır. O nedenle Çekmece'de çekirdekci (nükleer) odada bir kutu bir yerden alınıp bir yere konduğunda ABD durumu Vaşington'dan izlemektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin bütün çevresi çekirdekci (nükleer) ortayları olan ülkelerle çevrilidir. Bunlar, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya, Ermenistan, (İran), İsrail'dir. Çekirdekci (nükleer) sızıntı, ulusal sınır tanımaz. Bulgaristan'daki ortay ile Ermenistan sınırının hemen öbür yanındadır. 1986'da Kiev'deki Çernobil'de sızıntının Türkiye'ye uzaklığı yaklaşık 1500 km olmasına karşın ışıma bulutları Trakya'dan, İstanbul oradan Hopa'ya dek tüm Karadeniz'i sarmıştı. Tüm kişiler ışıma bombardımanı altında kalırken tüm çay ile ındık bahçeleri ışıma ya boğulmuştur. Son yıllarda Marmara ile Karadeniz'deki kan kanseri olaylarının kökeninde bu vardır.

ABD demokrasi mi getiriyor? Kaynakları ele mi geçiriyor?

ABD'yi yöneten başkan Bush, Rice ile diğer üst yönetimin tümünün petrol işletmeleri vardır. Kısacası ABD'yi petroleciler yönetiyor. Petrolün en ucuz ürettiği yer Irak'tı (3.5 dolar/arkıt(vanil)), sonra İran (4.5 \$ / arkıt). Yeryüzündeki petrolünde yüzde 65'i Orta Doğu'da yer alıyor. İşte onun içindirdi ki "ABD'nin petroleciler yönetimi" işini gücünü bırakmış, bu yöreye "öldürerek elerki (demokrasi) "getirmeğe çalışıyor. Kısacası, ABD kötü yönetilen, varlıklı yeraltı kaynakları üzerine oturan Müslüman ülkeleri ele geçiriyor. Türkiye'ye de sıra gelecek. Ancak ivedi olmasına gerek yok. İşte bu nedenle İran kendini korumaya aldı. Komşusu Türkiye'de ise yabancılar tüm yeraltı ile yerüstü kaynakları üzerine oturmuştur.

ABD'nin yeryüzü egemenliğini kurma girişimleri, girdiği ülkelere barış değil

Bir ülkenin varlığı, yeraltı kaynakları olası saldırı altında ise, o ülke kendini, ayrıca kaynaklarını korumak için çekirdekci (nükleer)e yönelmesi kaçınılmazdır. İran'da bu kaçınılmaz yola bu nedenle girmiştir.

kan getirmesi, kan dökücü davranışları Türkiye'nin de İran gibi önlem almasını gerektirebilir.

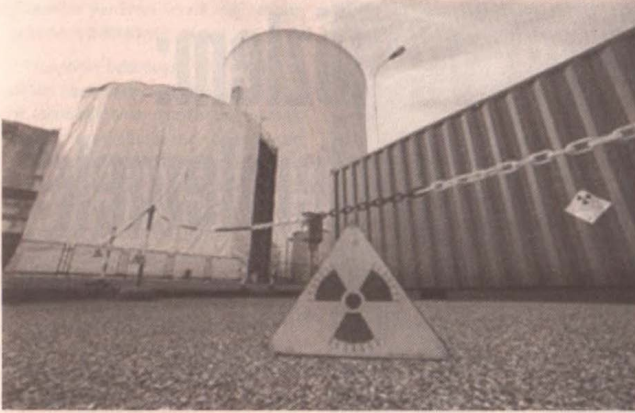
ABD bu gün için onur ile bağımsızlık başkaldırısı veren İran'ı söndürmek için

çevresini sarmaktadır. NATO aracılığı ile Bulgaristan, Romanya, Ukrayna'da üstler edinirken, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan da da çok önemli yığınakları ile karakollar oluşturmıştır. Başta Karadeniz olmak üzere Türkiye kıyılarındaki yeni üsler edinme girişimindedir.

İran bizim 17. yüzyılda imzalanan Kasrı Şirin anlaşmasından beri sürekli barış içinde yaşadığımız kardeş ülkedir. Kaldı ki İran'ın yüzde 55'i Oğuz Türkü olan Azeriler ile Türkmenlerdir. Kısacası İran bir Türk-Fars ortak ülkesidir. ABD, İsrail, Ermeni, ile Kürt kümeleri Türkiye yönetimini İran karşıtlığı, İran'ı kışkırtma amaçlı yönlendirmek istemektedir. Türkiye bu oyuna, bu kandırmacaya gelmemelidir. Türkiye İran'ın yanında yer almalı, ayrıca İran'ı uluslararası ilişkilerde de korumalıdır. İran'daki yönetimin

Türkiye'nin bütün çevresi çekirdekci (nükleer) ortayları olan ülkelere çevrilidir.

Nükleer santrallerin çevre sağlığı açısından verimi ciddi tartışmalar yaratmaktadır.

inançgüder(şeriat), bizim bilimgüder (la-
ik) olması hiç önemli değildir.

Türkiye'nin Çekirdekci (nükleer) ortay girişi

Türkiye, barışçıl amaçlı çekirdekci (nükleer) işleme geçmek istiyor. Bu girişim 1976'da başladı. Atom Enerjisi Kurumu İTÜ-Jeofizik Bölümüne uygun bir yer önermesi için başvurdu. Prof. Dr. Kazım Ergin başkanlığında Prof. Dr. Nezih Canitez, Dr. Silva Büyükaşkoğlu, Dr. Ahmet Ercan'dan oluşturulan bir kurul oluşturuldu. Kurul çalışmalar sonucunda depremce en dingin yerler olan Mersin-Taşucu-Akkuyu, Sinop, İçneada-Kırklareli'ni önerdi. Ulusal Güvenlik Kurulu o günkü koşulları göz önünde bulundurarak Taşucu'nu seçti. 1976 yılında benim yönetimimde Haluk Eyidoğan, Zeki Uz'dan oluşan takım ile Taşucu ortay olmak üzere yaklaşık 25 km yarıçap üzerinde seçtiğimiz yerlerde depremci(microearthquake) algılama ağını kurduk, çalıştırmaya başlattık. En az 10 yıl TAEK'e diri kırıklar üzerine bilgi verdik, bildirgeller düzenledik. Bu konuda ODTÜ'de bağımsız araştırmalar sürdürürken, Prof. Dr. İhsan Ketin yönetiminde jeolojik yuruklama (haritalama), genel avkulanma (neo-tectonic) araştırmaları, EİE'ce yerden elektrik özendirip, sarsım(sismik) yöntemlerle kırık yerleri belirlenirken, yerin davranış özellikleri

üzerine "yer inceleme çalışmaları da" sürdürülmüştür. Benzer çalışmalar Sinop içinde yapılmıştır. Akkuyu bölgesinden geçen yüksek deprem etki alanı bir kırık yoktur. Ancak uzağından geçen Ece- miş kırığı önemlidir. Ancak bu kırık çekirdekci ortay yapısına engel değildir.

Çekirdekci erk üretim yerlerinde önemli güvenlik bileşenleri şunlardır; yer seçimi, yapı direnci, yakıt sağlama, yakıt atığından kurtulma

Türkiye'de Bartın dışında tüm Karadeniz kıyı kuşağı bu tür bir yer seçimi için uygundur.

Süre içinde, uluslararası ip oynatıcılarının yönlendirdiği tutum ile yatırımlar sonucu bu işler soğutulmuş, gündemden düşmüştür. Dışarıdan alınan doğal uçun (doğal gaz) ile kayayağının (petrolün) satış tutarı artınca, Türkiye'de yeniden çekirdekci(nükleer) erk gündeme gelmiştir. Erk üretiminde Türkiye dışı yapmayı oylamıştır. 2020 yılında gerekse- necek elektrik erki 300 milyar kilovat saat dolayındadır. Şimdiki yönetim 2013'e dek üç tane çekirdekci (nükleer) ortay yapmayı oylamıştır. Ancak bunlar Türkiye gereksinmesinin yalnızca yüzde 5'ini karşılayacaktır. Oysa, çekirdekci erk üretiminin çıkışı karşılaştırılırsa; suya göre 10 kat, kömür, kızık alan (jeotermal) göre 3 ile 5 kat daha pahalıdır. Kurulum giderleri olarak da diğerlerine göre

2.5 ile 3 kat daha pahalıdır.

Türkiye bugünkü Çekirdekci (nükleer) Araştırma Ortaylarındaki uranyumu dışarıdan izinle almaktadır. Ayrıca Türkiye atom bombası yapmayacağına ilişkin IAEA ile sözleşme de yapmıştır. Türkiye'nin yeterli bilgi düzeyi ile uranyum kaynakları da vardır. Ancak kendi uranyumunu geliştirememekte, yakıtı satın almaktadır. Ne var ki, ilgili Türk bilim adamlarının deyişine göre izin verilirse ya da güç düşerse Türkiye 6 ay gibi sürede atom bombasını yapabilecektir.

Çekirdekci (nükleer) ortay seçimlerinde deprem güvencesi, çevre etki değerlendirmesi, işletim bağımsızlığı, çağdaş uygulamayı, ulusal güvenlik önde gelen sorunlardır.

Sonuç olarak, Çekirdekci Ortaylar ile araştırma kuruluşları yapılmalı mıdır sorusuna gelince!

- 1) Jeofizik, ayrıca deprem çekincesi bakımından: sakıncası yoktur,
- 2) Çevre koruma bakımından: sakıncalıdır,
- 3) Erk çeşitlendirmesi bakımından: yetersizdir,
- 4) İşletim bakımından: bağımlılık getirir,
- 5) Ulusal savunma uranı (endüstrisi) için: gereklidir,
- 6) Çekirdekci araştırmalar için: gereklidir,
- 7) Tutum (strateji) olarak: gereklidir.

Türkiye'nin sömürgele karşı duruşunu önlemek üzere "Batının uç kolları olan Green Peace" gibi aygıtlar kullanılmaktadır. Kökü dışarıda sözde çevreci kuruluşlar, Türkiye'nin uluslararası oynamasını engellemektedirler. Türkiye kendi oylamasını kendi yapmalıdır.

Diri kırık üzerinde olmadıkça, deprem işleyişi belli olan etki alanları yakını yada dışını çekirdekci (nükleer) ortay yapılabilir. Çekirdekci (nükleer) bilgi ile uygulamayı yakalamak için barışçıl amaçlı çekirdekci (nükleer) ortaylar yapılmalıdır. Türkiye ABD'den bağımsız savunma uranını (sanayisini) kurmalıdır. Çünkü yeryüzünde yandaş, yağı(düşman) kavramları değişiyor.

Fen öğretimi ve gözlem: "Görmeksizin gözlemlemek"

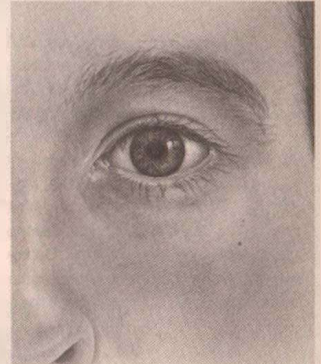
Bilimsel bilginin oluşumları sırasında ona eşlik eden düşünce sistemlerini ve metodolojilerini iyi tanırsak, fen öğretimi-öğrenimi ya da bilimsel çerçevede gerçekleşen herhangi bir aktivitemiz daha anlamlı ve kalıcı olacaktır.

Fen öğretimi hangi yaştaki bireyler söz konusu olursa olsun öğrenimi ve öğretimi kendi kuruluş ve gelişme mantığı içerisinde yapılandırılmaktadır. Yani kendi oluşum paradigması(1) ile uyumlu olmalıdır. Algı, gözlem-deney ve bunlarla sürekli etkileşim içinde olan organize bir düşünce, yaşadığımız dünya ile bireyler arasında düzenli ve anlamlı bir veri akışı sağlar. Bilginin özü de bu veri akışının doğru anlamlandırılması, bilimsel yöntemlerle sınıma-yanılma-yanılgıyı ayıklama(2) sürecine tabi tutulması ve yorumlanması ile oluşur. Bu süreçte rol oynayan elemanlar hemen hemen her çağda temelde aynı kalmasına rağmen, yapılandırılması ve işletilmesinde birçok farklı paradigmanın etkisi altında kalmıştır. Biz burada gözlemin görme sınırlarını aşarak, tekrar yeni bir boyut kazandırdığı modern bilimdeki yerini ele alacağız.

Bilimsel bilgi ve bilimsel aktivitelerin doğru anlaşılması ancak elemanlarının iyi tanınması ile mümkündür. Bu düşünceden hareketle bilimsel aktivitelerin merkezinde bulunan gözlem; bireyin bazen doğrudan olgu, bazen olguları oluşturan nesneler ve bazen de bu nesneleri betimleyen nitelikleri ile doğrudan ya da dolaylı etkileşim ile gerçekleşir. Burada asıl olan nesne ya da nesnelerin niteliklerini algılayabilmektir. "Gözlemlemek"

söz olarak görme ile çağrışım yapmasına rağmen anlam olarak günümüz biliminde daha çok doğrudan ya da dolaylı etkileşim ile algılamak olarak yorumlanmalıdır. Özellikle teleskop ve mikroskop keşfiyle gözlem sınırlarının genişlemesi bireyleri hep daha küçük ya da daha büyüklere doğru araştırmalara itmiştir. Fakat bu araçların da insanoğlunun merakının sınırlarını tanımlamaktaki yetersizliği, artık salt görme ile yaşadığımız dünyayı çözümlemenin imkânsızlığını ortaya koymuştur. İşte bu noktadan sonra görme ile şekillenen gözlem mantığı yerini diğer duyu organlarımıza ya

Algısal ile kavramsal çerçeve arasındaki sürekli geliş gidişlerle şekillenen deneyimlerimiz ve bilgi birikimiz, çevremizi daha ayrıntılı algılamaya ve anlaşılır kılmaya yardım ediyor. Yeter ki bunların farkında olalım.

Görme nötr bir algı değildir. Her zaman teorik bir bilgi üzerine kurulmuş yorumlama onu takip eder.

da bunlara yardımcı ikincil algı araçları algılamaya bırakmıştır.

Nesneleri betimleyen daha farklı nitelikleri keşfetmek ve bunlara erişebilecek teknolojik enstrümanlar tasarlamak, nesne hakkında daha çok veri toplamak ve bunların sınırlarını genişletmek, farklı duylardan ve bunlara destek enstrümanlardan gelen verileri bir bütün halinde görmek ve işlemek, nesneleri ile olguları bütünleştirmek, matematik temelli kavramsal çerçeve ile nesneden gelen tüm verileri görselleştirme ve/ya da anlamlandırma sürecinden geçirmek günümüz bilimsel gözlem paradigmasının temel yapı taşlarını oluşturmuştur.

Kendimizi bildik bileli 'görmeksizin gözlemliyoruz'

Aşağıda farklı bilim adamlarının farklı argümanlarla ortaya koyarak verdikleri örnekler konuyu daha somut ve geniş çerçeveli idrelememize yardımcı olacaktır. Eğer bilimsel bilginin oluşumları sırasında ona eşlik eden düşünce sistemlerini ve metodolojilerini iyi tanırsak, fen öğretimi-öğrenimi ya da bilimsel çerçevede gerçekleşen herhangi bir aktivitemiz daha anlamlı ve kalıcı olacaktır.

İlk olarak, teorik fizikçi ve bilim tarihçisi J. M. Levy-Leblond'un(3) görüşleri ile başlayalım: "Kendimizi bildik bileli 'görmeksizin gözlemliyoruz'. Bu bilim dışında da böyle. Görme, dünyamızı tanımaya yarayan algılarımızdan yalnızca biri, hiç şüphesiz en temel olanı fakat her zaman diğerlerini hesaba katmak gerekir. Teknikler (örneğin metalürji) çoğu zaman sese başvurur. Kimya, koku ve lezzet ile önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Mekanik, kuvvet ve ağırlık hisleri üzerine şekillenen bilimlerden ilkidir. Modern bilimlerde komple elektronik aletlerle doğrudan birçok gözlem kaydedildi. Bunlar çoğu zaman görselleştirilmeden elektronik olarak yorumlandı. Daha derin olarak 'görme' asla nötr bir algı değildir. Her zaman dolaylı, belirli ya da belirsiz teorik bir bilgi üzerine kurulmuş bir yorumlama onu takip eder. Bu yüzden ki atomun tek olarak varlığı onu gözlemlemeden çok önce belirlendi..."

"Teleskop ve mikroskop gözlem sınırlarımızı genişlettiyse de insanoğlunun merakının sınırlarını tanımlamakta yetersiz kalmıştır."

İkinci olarak, bir diğer bilim insanı J. P. Changeux'nun(4) "atomları görmek" tartışmasında görüşleri ile devam edelim. "Atomları görebilir miyiz? Teknoloji yakın zamanlarda bu soruya evet cevabını verdi. Fakat ne anlama geliyor atomu görmek? Cevap oldukça basit. Makroskobik objede olduğu gibi, objeden yansıyan ışığı detekte ederek bu objeyi görürüz. Makroskobik bir objeye baktığı-

mızda, gözlerimiz bir ışık kaynağından belirin diğerinde belirsiz olarak vurguladığı, günümüz biliminde gözlem mantığının nasıl şekillendiğini tasarımıyabiliyoruz. Bilimsel çerçevede gerçekleştirdiğimizde, gözlerimiz bir ışık kaynağından yayılan ve objenin farklı bölgelerinden yansıyan fotonları toplar. Fotonlar ile taşınan veriler beynimiz tarafından yorumlanır ve zihnimizde bu objenin imajı oluşur. Bir atomu görmek için, obje lazer ışığı ile aydınlatılır. Lazer demeti ile uyarılmış olan atom, fotonları farklı yönlerde dağıtır. Bu fotonlar, uygun bir optik araçla toplanır ve son olarak hassas bir foto-detektör (bazen çıplak göz ile) ile detekte edilir. Atom çok küçük ışıklı bir leke olarak belirlir. Işık dalgasının uzunluğu ile belirlenen bu lekenin büyüklüğü yaklaşık olarak bir mikrondur. Bu çap atomun çapından on bin defa daha büyüktür. Optik gözlem bize atomik objenin yapısı hakkında bilgi vermez, fakat ortalama yeri hakkında bilgi verir. Bu da atomları bir diğer gruptan ayırt etmek için yeterlidir."

Yukarıdaki iki bilim insanının birinde belirin diğerinde belirsiz olarak vurguladığı, günümüz biliminde gözlem mantığının nasıl şekillendiğini tasarımıyabiliyoruz. Bilimsel çerçevede gerçekleştirdiği-

17. yüzyılda, natüralist iki bilim adamı ilk defa bir bitki hücresini gözlemledi fakat canlıların organize hücrelerden oluştuğunu ortaya çıkaran bir hücre teorisi olmadığından, gözlemleri ancak bir yüzyıl sonra anlaşılabilirdi.

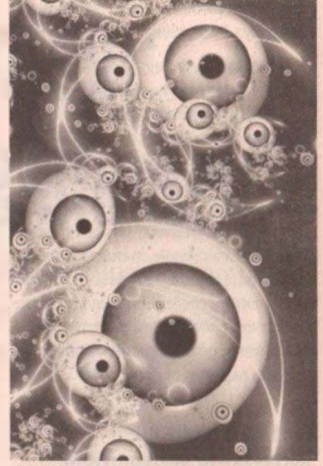
miz etkinliklerimizin büyük bir kısmında görme eylemi iş başında, fakat her zaman diğer duyu organlarımız, bu duyu organlarımıza yardımcı diğer teknik enstrümanlar ve en önemlisi de bütün bu verilere teorik ve kavramsal bir çerçeve sağlayan ve onları yorumlayan ve anlamlandıran zihinsel etkinliklerimiz de söz konusudur. Aşağıda bu kavramsal çerçevenin gözlem yapmada ne kadar önemli olduğunu gösteren güzel iki örnek ile düşüncelerimizi belirginleştireceğiz.

İlk örnek görüntüleme ve imaj üzeri-ne çalışan bir araştırmacının düşünceleri. "Bilimde imaj için imaj yoktur. Bunlar her zaman bir süreç ile ilintilidir. CNRS(5) - Images Media'dan proje şefi olan Monique Sicard; bir araç (ya da teknik bir süreç), bir referant (gözlenecek obje ya da olgu), image ve bilimsel bir düşünce'den oluşan "dörtlü ayrılmaz"dan bahsediyor. Bilimsel görüntüleme süreçleri görüntü iyileştirmeye yarayan birkaç enstrümana indirgenemez, tamamen başka bir süreç izler. Tek bir görüntü eğer ona eşlik eden uygun bir teorik alan yoksa etkili olmadığı gibi hiçbir şey demek değildir. Bir başka deyişle imaj görülmemiştir diyor Monique Sicard. Birçokları arasından bir örnek: 17. yüzyılda, natüralist iki bilim adamı, İngiliz Robert Hooke ve Hollandalı Antoine Van Leeuwenhoek, bitki hücrelerini gözle-

yen ilk bilim adamları idi. Fakat aynı temel prensip çerçevesinde incelenen canlı organizmaların, hayvanların ya da bitkilerin organize hücrelerden oluştuğunu ortaya çıkaran bir hücre teorisi olmadı, onları gözlemledikleri ancak bir yüzyıl sonra anlaşılabilirdi. Bir başka deyişle gözlemlerini anlayamıyorlardı. Bakıyorlar fakat göremiyorlardı."(6)

Bilgi artışıyla değişen gözlem yorumları

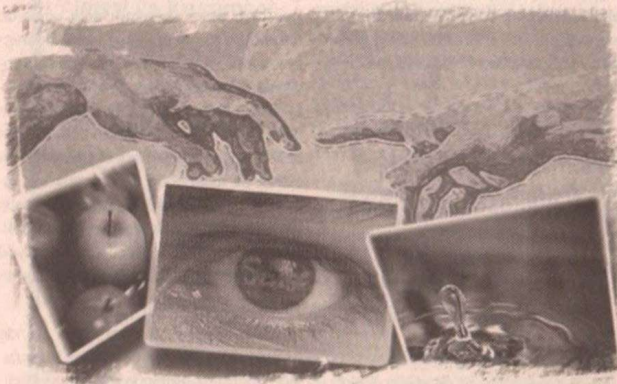
İkinci örnekte ise Michael Polanyi(7), bir tıp öğrencisinin deneyim ve bilgi artışı-meydana gelen değişimlerle nasıl gözlem yorumlarının değişime uğradığını betimliyor. "Akciğer kanserinin röntgen ile teşhisi konusunda kursa katılan bir tıp öğrencisi düşünün. O, karanlık bir odada, hastanın göğsünün karşısına yerleştirilen ekrandaki gölgeli izleri seyrediyor; bu gölgelerin önemli özellikleri konusunda radyologun asistanlarına yaptığı açıklamaları duyor. Önceleri öğrenci tam anlamıyla şaşkınlık içindedir. Çünkü o göğüs röntgeninde, sadece, aralarında birkaç ince leke ile birlikte kaburgaların ve kalbin gölgelerini görebilmektedir. Uzmanların muhayyilelerindeki hayallerden söz ettiklerini zanneder; uzmanların konuştukları şeyler dışında hiçbir şey göremeyebilir. Sonra farklı durumların tam anlamıyla yeni resimlerine dikkatle bakarak birkaç hafta

Araçların yetersizliği, artık salt görme ile yaşadığımız dünyayı çözümlenemeyen imkânsızlığını ortaya koymuştur.

boyunca dinleme işlemini sürdürürken, bu onda, tecrübe benzeri bir kavrayış ortaya çıkaracaktır; zamanla kaburga kemiklerini unutacak ve ciğerleri görmeye başlayacaktır ve sonunda, eğer önceden zekice ayırt edebilirse ona önemli detaylarla dolu zengin bir panorama görünecektir; fiziki değişikliklerle patolojik değişiklikler, yaralar, hastalık enfeksiyonları ve belirtileriyle dolu bir panorama. O artık yeni bir dünyaya girmiştir. Yine de hâlâ uzmanların gördükleri şeyin bir kısmını görebilmektedir; ancak resimler şimdi kesinlikle anlamıdır ve dolayısıyla onlar üzerinde çok geniş yorumlarda bulunabilecektir."

Şu ana kadar ortaya çıkan tabloda iki önemli düşünce biçimi ile karşılaşırız. Birincisi araştırma objemizi doğrudan görmeden onun hakkında kapsamlı verilere ulaşabileceğimizi, bizim "görmeksizin gözlemlemek" formülüyle özetlediğimiz modern bilimin gözlem paradigmasının çerçevesini çizen durum. İkincisi ise ister göz ile doğrudan gördüğümüz ya da diğer duyu organlarımız ve bunlara yardımcı algı araçları ile ortaya çıkan veriler topluluğunun (bazı durumlarda görselleştirilmiş imajlar) sonucu olarak algıladıklarımız olsun, onlara eşlik eden kavramsal bir çerçeve olmadan

"Bilimsel bilgi ve bilimsel aktivitelerin doğru anlaşılması ancak elemanlarının iyi tanınmasıyla mümkündür."

bilimsel olarak gözlemlemenin ve yorumlamanın olanaksızlığı.

Merleau-Ponty(8) *Göz ve Tin* adlı eserinde şöyle diyor: "Eğer ressamlar her şeyi görmüş olsalardı resim yapamazlardı. Onlar birçoklarının göremediklerini görünür kılmaya becerisine sahiptirler. İşte sanatçıları da sanatçı yapan zaten budur". Bilim adamları ile sanatçıları ortak kılan bu beceri sayesinde ki yaşadığımız dünyayı günden güne daha çok görünür ve anlaşılır kılmaya çalışıyoruz. Algısal ile kavramsal çerçeve arasındaki sürekli geliş gidişlerle şekillenen deneyimlerimiz ve bilgi birikimiz, her geçen gün çevremizi daha ayrıntılı algılamaya ve yaşadığımız dünyayı bireyler için daha anlaşılır kılmaya yardım ediyor. Yeter ki bunların farkında olalım.

Okullarımızdaki fen eğitimi

Özellikle okullarda fen eğitimi ile içinde yaşadığımız dünyada olup bitenleri anlamaya çalışıyoruz. Bir başka deyişle olguları ya da olgular bütünlüğünü çözümlemeye çalışıyoruz. Burada uygulanan yöntem daha çok şimdiye kadar varolan bilgi ve deneyimlerim tekrarı biçiminde. Çoğu durumda taklitten bile uzak olduğumuzu söylemek durumundayız. Çünkü bilimsel

Bilimsel düşünmenin güzelliğini toplumumuzu oluşturan bireylere yaygınlaştırmak için onun öğretiminde hünarlı davranmalıyız. Bu hayatımızın her anında bizimle varolan ve önemli bir yer işgal eden sağduyumuzu daha verimli ve üretken alanlara kaydırma imkânı verecektir.

bilginin oluşumunda sorgulama, gözlem, deney ve bunlara eşlik eden kavramsal çerçeve olmazsa olmazlardan olduğu halde bunların birini ya da birçoğunu göz ardı ederek, şu ana kadar varolan mevcut bilimsel bilgiyi anlamaya çalışıyoruz. Bu durum şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da eğitim sistemimizde özellikle fen eğitiminde önemli boşlukların oluşmasına sebep olacaktır.

Günümüzde bilimsel bilginin hacmi çok geniş boyutlarda. Mevcut okul sıralarında bunların hepsini öğrenmek hayal dünyamızın bile ötesinde. Fakat bu bilgi birikiminin ortak bir özelliği var. Bunların hepsi bilimsel süreçlerin bir ürünü. Okullarımızda fen eğitimi sırasında bilim tarihinden örnekler ile bu örneklerle eşlik eden düşünce sistemleri üzerinde de önemle durmalıyız ki belli dönemlerde belli düşünce akımlarında yapılan bilimsel bilgiyi kendi oluşum mantığı içerisinde inceleyebilelim ve kavrayabilelim. Bu da ancak okullarda erken yaşlardan itibaren bilim tarihi ve bilim felsefesi derslerinin diğer derslerle entegre biçimde yürütülmesi ile mümkün olabilecektir. Bilimsel düşünmenin güzelliğini toplumumuzu oluşturan bireylere yaygınlaştırmak için onun öğretiminde hünarlı davranmalıyız. Bu hayatımızın her anında bizimle varolan ve önemli bir yer işgal eden sağduyumuzu daha verimli ve üretken alanlara kaydırma imkânı verecektir.

DİPNOTLAR

- 1) Paradigma: 1) Belirli bir alanda bilim adamlarının paylaştığı ortak değerler ve anlayışlar dizisi (www.tdk.org.tr). 2) Thomas Kuhn "Bilimsel Devrimin Yapısı" adlı eserinde bilimsel paradigmayı şu şekilde tanımlıyor: Gerçek olayları ve gözlemlerin bütünü, sorgulayan bireyle gözümleyecek olan birey ile ilişkili soruların bütünü, metodolojinin belirlediği (bu sorular nasıl sorulacak) ve bilimsel araştırma sonuçları nasıl yorumlanmalıdır. Kuhn, T. S. (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: University of Chicago Press (1970, 2nd edition, with postscript). 3) Imre Lakatos bu kavramı araştırma programı adı altında diyalektik bir biçimde geliştirdi: Bilimsel bir topluluk tarafından belli bir zaman dilimi içerisinde, normlarla olduğu gibi, olayları bilimsel ölçütlerle sınırlandıran ve sorunsallaştıran içselleştirilmiş ve kabul edilmiş kurallar bütünüdür. (Lakatos, I. (1976). *Proofs and Refutations*. Cambridge: Cambridge University Press).
- 2) Yıldırım, C. (1997). *Bilimsel Düşünme Yöntemi*, Bilgi Yayınevi, 1. Basım, s.297.
- 3) Jean Marc Levy-Leblond ile görüşme, Nisan 2003. Fransa Nice Üniversitesi Teorik Fizik bölümü emekli profesörü.
- 4) Changeux, J. P. (2003). *La vérité dans les Sciences*, Odile Jacob, Janvier 2003, Paris.
- 5) Centre National de Recherche Scientifique .Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi.
- 6) *L'image scientifique*, (1995). *Textes et Documents pour la Classe*, no: 699, p.6-8, CNDP.
- 7) Chalmers, A. (1997). *Bilim Dedikleri*, Vadit Yayınevi, 3. Basım, Ankara, s. 65-66, Blz Polanyı, M. (1973). *Personal Knowledge*, London: Routledge and Kegan Paul, s.101.
- 8) Merleau-Ponty, M. (1964). *L'œil et l'esprit*, Editions Gallimard, Paris.

"Okullarda fen eğitimi ile içinde yaşadığımız dünyada olup bitenleri anlamaya çalışıyoruz."

1950-1960 yılları arasındaki kültür politikaları ve müzelere etkileri

DP hükümetlerinin kültür ve sanat faaliyetlerine kayıtsız kaldığı bu dönemde müzelerin gelişimini sürdürmesi ve birçok yeni müzenin açılması, 1950 öncesi dönemde yetişmiş Hamit Zübeyr Koşay gibi değerli müzecilerin ve kültür insanlarının görevlerinde kalıp çalışmalarını sürdürmeleriyle açıklanabilir.

Bu makale Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Bölümü yüksek lisans öğrencisi Emircan Güzel'in tezinin özellenmiş halidir.

Kültür politikaları, bir ülkede kültürün ve kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi için kültürden sorumlu devlet organlarının; bakanlıkların, yerel yönetimlerin, derneklerin, vakıfların, üniversitelerin kültür alanlarında izledikleri politikalara denir.

Bir kültür kurumu olan müzeler, içinde bulundukları dönemin kültür hareketleri ve kültür politikalarından bağımsız olarak düşünülemezler. İçinde bulunulan dönemin kültür politikaları çoğu zaman müzeleri ve müzecilik anlayışlarını doğrudan etkiler. Bu makalenin konusu, bu anlayıştan yola çıkarak 1950-1960 yılları arasında Türkiye'deki kültür politikalarını ve bu politikaların müzelere ve müzecilik anlayışına etkilerini içermektedir.

Makalenin konusunun 1950-1960 yıllarıyla sınırlandırılması, pratik bir seçimin ötesinde, bu tarihlerin taşıdıkları anlamda aranmalıdır. Bu iki tarih, Türkiye'nin tarihinde ulusal ve küresel çapta önemli dönemeç noktalarıdır. Dolayısıyla ekonomik ve siyasi anlamda köklü değişikliklerin yaşanmasına paralel olarak kültür politikalarında ve bunun müzelere yansımada belirgin etkileri olmuştur.

Türkiye'deki 1950-1960 yılları arasındaki kültür politikalarını incelemeye önce, kültür politikası kavramının ne anlama geldiğine ve dünyanın gelişmiş ülkelerinde nasıl algılandığına bakmak, araştırılan dönemi daha iyi anlayabilmek için faydalı olacaktır.

Kültür politikaları, bir ülkede kültürün ve kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi için kültürden sorumlu devlet organlarının; bakanlıkların, yerel yönetimlerin, derneklerin, vakıfların, üniversitelerin kültür alanlarında izledikleri politikalara denir. Biraz daha açmak gerekirse; toplumun kültürel yaşama katılabilmesi için uygun olanakların yaratılması, yani toplumdaki her bireye yaratıcılığını ortaya koymasına ve geliştirmesine için alınan önlemler, kurulan örgütler, sağlanan ekonomik ve sosyal kolaylıklara kültür politikası denir.

Kültür politikaları kavramı UNESCO toplantılarında 1960'lı yıllarda tartışılmaya başlanmıştır. Dönemin UNESCO Genel Müdürü René Maheu, bu kavramın yaratıcısıdır. Maheu kültür politikalarını, 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Bil-

dirges'inin 27. maddesindeki "kültür hakkı" kavramına dayandırmıştır. 27. maddede de: "Her kişinin toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma hakkı" olduğu belirtiliyordu.(1) Maheu, bütün bireylerin eğitim hakkı ve çalışma hakkı olduğu gibi kültür haklarının da olması gerektiğini savunmuştur. Ancak insanların bu hakları yararlanabilmesi için birtakım araçların sağlanması gerekmektedir. İşte kültür politikalarının temelinde her şeyden önce bu imkânların sağlanması yer almaktadır. Maheu'ya göre devletin görevi, kültürden toplumun bütün kesimleri yararlanmasını sağlamaktır.

1923-1950 yılları arasında, CHP kanallarıyla uygulanmaya çalışılan kültür politikalarının temel amacı, ulusal bir bilinç yaratma doğrultusundadır. Kalkınmış ve çağdaş medeniyetler seviyesini hedefleyen Cumhuriyet rejimi ve onun yöneticileri, ulusal kültürü geliştirmiş bir toplumun kalkınamayacağını düşünüyordular. Cumhuriyet rejimi, bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik olarak birçok önemli adım atmış, etkileri ve ürünleri çok sonraları da görülen kurumlar oluşturmuştur. Bu kurumlar arasında Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Köy Enstitüleri ve Halkeveleri başlıcalarıdır.

Cumhuriyet rejiminin kültür politikasının uygulanmasına yönelik olarak kurulan Halkeveleri etkinliklerini iki misyon üzerine temellendirir; sosyal reformları benimsetmek ve çağdaşlaşmayı sağlayacak kültürel ve sanatsal etkinlikleri yürütmek.(2) Halkeveleri'nin, başlıca 9 kol olarak çalışmalarını sürdürmesi planlanmıştır. Bu kollar arasında Tarih, Müze ve Sergi Kolları da vardır. Halkeveleri'nin 1932'deki açılışından 1950'de Demokrat Parti iktidarı tarafından kapatılıncaya kadar süren I. Dönem faaliyetlerinde, bu kolların etkin olarak çalıştığı ve dönemin müzecilik hareketlerine devrim kattığı görülmüştür.

Demokrat Parti dönemi kültür politikalarına genel bir bakış

Türkiye'nin çok partili dönem hükümetlerinde yönetilmeye başlanmasıyla birlikte, ekonomik, siyasi ve bunlarla pa-

Demokrat Parti iktidarının kültürel politikaları programsızlığa, diğer bir deyişle serbestiye dayanıyordu. Yeni hükümetin bir kültür ve sanat politikası yoktu. Devlet idarecileri kültür ve sanat olaylarına kayıtsız kalmışlardır.

ralel olarak da kültürel politikaları önemli değişikliklere uğramıştır. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik anlamda Batı'nın özellikle de ABD'nin global egemenliği etkisine girmesi; Truman Doktrini (Mart 1947), Marshall Planı (Mayıs 1947) ve NATO'ya üyelik (1952) ile bu süreç hızlanmıştır.

Çok partili döneme geçişle birlikte, kırsal kesim üzerinde etkin denetimi olan merkezi devlet anlayışının, Halkeveleri ve Halkodaları ile sürdürdüğü kültürel kalkınma modeli yerine, ekonomik kalkınma önemsenir olmuştur. Oysa 1970'li yıllarda UNESCO'nun Mexico konferansında, kültürle gelişme arasındaki ilişkiler önemli bir yer tutmuştur. De-

legelerin önemli bir kısmı gelişmenin tek ölçüsünün ekonomik kalkınma olmaya çağını belirtmişlerdir. Delegelere göre kültür, gelişmenin hem başında hem de sonunda yer almalıdır; gelişme toplumun kültürel değerleri üzerine oluşturulmalıdır. Gelişme bir halkın kimliğinin, isteklerinin, global yaşam kalitesinin zenginleşmesidir. Tarihsel bir bilinç ve kimlik olmadan gelişme olmaz.(3)

DP dönemi kültür politikalarının kültür-sanat ortamı ve müzeciliğe etkileri

Demokrat Parti iktidarının kültürel politikaları programsızlığa, diğer bir deyişle serbestiye dayanıyordu. Yeni hükümetin bir kültür ve sanat politikası yoktu. Devlet idarecileri kültür ve sanat olaylarına kayıtsız kalmışlardır. Hatta Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü kapatılmıştır. 1937 yılında açılan Resim ve Heykel Müzesi sürekli olarak kapalı tutulmuştur. Dünyanın en büyük şehirlerinden biri olan İstanbul'da tek bir devlet galerisi olmadıgından sergilerin çoğu yabancı ülke konsolosluklarında ve kültür merkezlerinde açılmıştır.

Devletin kültür ve sanat olaylarını planlı bir şekilde yönlendirdiği, kültürsüz bir yeniden yapılanmayı düşünmediği 1923-1945 dönemi politikalarının tersine

Adana Arkeoloji Müzesi.

1950 sonrasında Demokrat Parti hükümeti, buna benzer bir uygulama içinde olmamış, kültür-sanat hareketlerinin dışında kalmıştır. Devletin sadece, Devlet Resim ve Heykel Sergisi (bu sergi, gelecekte olarak yıllardan beri tertiplenmekteydi) düzenlemenin dışında herhangi bir sanatsal etkinliğe katkı sağlamadığı görülmektedir. Bu durum, devlet dışı oluşumların ve kurumların, kültür-sanat olaylarına katkı ve destekte bulunmalarını sağlamaya yönelmiştir.

1950'lerle birlikte devletin sergileme etkinliklerine katkısı oldukça azalmıştır. Ankara'da bulunan Sergievi, işlevini yitirmiş ve kullanım dışı kalmıştır. Bununla birlikte savaş öncesi yıllara oranla sergileme mekânlarında önemli bir artış vardır. Bu, şaşırtıcı bir gelişmedir. Devletin elini çektiği yerde özel kuruluşlar bu boşluğu doldurmuştur. 1952'de İzmir'de bir devlet galerisi açılmıştır. Ancak esas olarak 1950'li yılların en karakteristik özelliği, kültür ve sanat dünyasına özel galerilerin girmesi ve kişisel sergilerin gözle görülür biçimde artmasıdır. 1954-1955 yıllarında İstanbul'da birçok sergi salonu kendinden söz ettirmektedir. Bu mekânların sekizi Tünel ile Taksim arasında yer almaktadır. İstanbul'daki sergi mekânlarından bazıları şunlardır: Güzel Sanatlar Akademisi, Fransız Konsolosluğu, Amerikan Haberler Merkezi, Maya

Türkiye, 1949'da UNESCO'ya üye olmasıyla birlikte, kültür ve sanat faaliyetleri bakımından Batı dünyasıyla belirleyici bir etkileşime girmiştir. Özellikle de 1956 yılında UNESCO'ya bağlı Uluslararası Müzeler Konseyi'ne (ICOM) üye olunması, Türkiye müzeciliğini doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur.

Galerisi, Olgunlaşma Enstitüsü Galerisi, Kuyucu Murat Paşa Medresesi, Gamsız Galerisi, Galatasaray Lisesi Antresi, Tiyatro Derneği, Sanat Dostları Derneği, Casa d'Italia, Spor ve Sergi Sarayı, Şehir Galerisi, Çevre ve Sanat Derneği, Filarmoni Derneği.

Kültür ve sanat camiası, devletten beklediği desteği ve ilgiyi çeşitli derneklerle gidermeye çalışmıştır. Bunların

arasında; 1945'te kurulan Filarmoni Derneği (İstanbul), 1950'de kurulan Sanat Sevenler Cemiyeti (Ankara), 1951'de kurulan Sanat Dostları Derneği (İstanbul), 1952'de kurulan Helikon Sanat Derneği (Ankara) yer almaktadır. Bu yapılanmalar, kültür ve sanatın gelişimi için hareket alanları yaratmışlardır. Ancak "1950'lerin ortalarına doğru küme oluşumları giderek önemini yitirmiş, bireysel tavırlar öne çıkmıştır".(4)

Kamuya ait topraklar, SİT alanları Demokrat Parti döneminde işgalare maruz kalmış ve kentlerin tarihi dokuları zarar görmeye başlamıştır. Kültürel ve doğal varlıkların korunmaz hale geldiği ve seçim dönemlerinde oy kaygısıyla bu işgalere göz yumulduğu görülür.

Demokrat Parti iktidarının kültür ve sanat dünyasına kayıtsız kalması, ABD'nin ve Batılı devletlerin küresel politikasının içine girmesiyle paralellik gösterir. Bu küresel politikanın içinde yer alabilmek için Batı'nın hegemonik mantığına uygun bir ulus yaratılmak istenmiş ve Atatürk döneminin ulusalcı politikaları tümüyle silinmek istenmiştir. Bu doğrultuda, Atatürk döneminin simgeleyen kurumlarına karşı -ki bu kurumlar içinde kültür kurumları da vardır- bir savaşım verilmeye başlanmıştır. Bu düşmanlığın en somut biçimlerinden biri halkevlerinin kapatılması olmuştur. Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nin Demokrat Parti'nin hedefi haline gelmesinin en önemli nedeni bu iki kurumun, kültür olanaklarını halkın düzeyine götürmüş ve geniş kitlelerin aydınlanmasına hizmet ediyor olmasıdır. Halkevlerinin kapalı kaldığı dönemde ülke gençliği bir anlamda boşluğa sürüklendi; kültür-sanat ortamı ve mekânlarından yoksun kalmışlardır. Gerici, şoven milliyetçi yayınlar oldukça geniş olanaklar elde ederek yayılmışlardır.

Öte yandan Demokrat Parti dönemi, Türkiye'nin uluslararası kültür etkinliklerine ve dolayısıyla da müzecilik hareketlerine yoğun bir şekilde katılmaya başladığı bir dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ve ABD'nin çabalarıyla ülkelerarası kültür ve sanat sınırları ortadan kalkmaya başlamıştır. Birleş-

1935 yılında Yakup Çelebi Zariyesi'nde depo olarak kurulmuş olan İznik Müzesi.

Kariye Müzesi / Fatih-İstanbul

miş Milletler örgütüne bağlı UNESCO'nun 1946 yılında kurulmasıyla birlikte bu hareket ivme kazanmış ve Türkiye de kendisini bu hareketin içinde bulmuştur.

Türkiye, 1949'da UNESCO'ya üye olmasıyla birlikte, kültür ve sanat faaliyetleri bakımından Batı dünyasıyla belirleyici bir etkileşime girmiştir. Özellikle de 1956 yılında UNESCO'ya bağlı Uluslararası Müzeler Konseyi'ne (ICOM) üye olunması, Türkiye müzeciliğini doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur. 1950-1960 dönemi Türkiye hükümetlerinin, Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı) aracılığıyla

bu uluslararası kuruluşların Türkiye komisyon ve komitelerine destek olduğu görülmektedir.

Aşağıda bu dönemde kurulmuş olan müzeler sıralanmaktadır.

1950-1960 yılları arasında kurulan müzeler

Çankaya Eski Köşk Atatürk Müzesi (Ankara): Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanlığı Köşkü olarak 1932 yılına kadar kullanılan yapı, 1950 yılında Atatürk Müzesi adıyla, eşyaları ile birlik-

te ziyarete açılmıştır.(5)

Kızılıkule Etnografya Müzesi (Antalya): 1951-1953 yılları arasında onarılarak müzeye dönüştürülmüştür.

Aydın Müzesi: 1959 yılında kurulmuştur. Koleksiyonunda arkeolojik ve etnografik eserler yer alır.

Amasra Müzesi: 1955 yılında belediye binasında kurulmuştur. Koleksiyonunda arkeolojik ve etnografik eserler yer alır.(6)

Burdur Müzesi: 1956 yılında oluşturulmuştur. Resmi açılışı 1963 yılındadır. Koleksiyonunda arkeolojik eserler yer alır.

İznik Müzesi: 1935 yılında Yakup Çelebi Zaviyesi'nde depo olarak kurulmuştur. Osmanlı Sultanı I. Murad'ın 14. yüzyılda annesinin anısına yaptırmış olduğu Nilüfer Hatun İmaret'i'nde 1960 yılında açılışı yapılmıştır. Koleksiyonunda arkeolojik ve etnografik eserler yer alır.

Ziya Gökalp Müzesi (Diyarbakır): Ziya Gökalp'in doğup yaşadığı yapıda 1956 yılında kurulmuştur.

Fatih Müzesi (İstanbul): Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinin 500. yıl dönümü nedeniyle Çiniiliköşk'te 1953 yılında kurulmuştur.(7)

Tekfur Sarayı (İstanbul): 1955'te müzeye dönüştürülmüştür.

Kariye Müzesi (İstanbul): 1948-1958 yılları arasında Amerikan Bizans Enstitüsü'nün çalışmalarıyla yapı müze haline getirilmiştir.

Türebeler Müzesi (İstanbul): 1950 yılında açılmıştır. "1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin yasa uyarınca kapatılan türebelerden Türk büküklerine ait olanlarla sanat değeri bulunanlar 1950'de çıkarılan bir yasa ile müze olarak ziyarete açılmıştır.

Tanzimat Müzesi (İstanbul): 1952 yılında İhlamur Kasrı'nda açılmıştır. Müze-de 1839-1876 yıllarında Osmanlı Devleti ve toplumsal hayatında yaşanan batılılaşma hareketine ait belgeler ve eşyalar sergilenmektedir.

Kastamonu Arkeoloji Müzesi: 1943'te depolanmaya başlanan eserler, 1952 yılında İttihat ve Terakki Kulübü binasında müzeye dönüştürülmüştür.

Etnografya Müzesi / Ankara

Karatay Medresesi Çini Eserleri Müzesi (Konya): 1955 yılında, Selçuklu yapısı olan Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi olarak açılmıştır.

Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi (Konya): 1960 yılında, Konya Müzesi'ne bağlı "Mezar Anıtları" seksiyonu olarak ziyarete açılmıştır.

İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi (Konya): Selçuklu yapısı olan İnce Minareli Medrese, 1956 yılında Taş ve Ahşap Eserler Müzesi olarak hizmete girmiştir.

Niğde Müzesi: 1957'de kurulmuştur. Koleksiyonunda arkeolojik ve etnografik eserler yer alır.

Misis Mozaik Müzesi (Adana): 1959 yılında müze haline getirilmiştir.

Anıtkabir Atatürk Müzesi: 21 Haziran 1960 yılında açılmıştır.

Selânik Atatürk Müzesi: Müze 10 Kasım 1953'te törenle ziyarete açılmıştır.

Erzurum Kongre Binası ve Atatürk Müzesi: Erzurum Kongresi'nin yapıldığı bina, 1924 yılında yanmışsa da yerine yapılan okulun bir salonu, 1960 yılında Atatürk ve Erzurum Kongresi Müzesi olarak tanzim edilmiş ve ziyarete açılmıştır.(8)

Eczacılık Tanhi Müzesi (İstanbul): 1960 yılında İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi bünyesinde kurulmuştur.

1950-1960 arasında kurulan müze sayısı, kendinden önceki ve sonraki dönemlerde kurulan müze sayılarından daha az değildir. Müzelerin koleksiyonları ve kurulduğu binalar açısından da 1950 öncesine keskin bir fark olduğu gözlenmez. 1950 öncesinde ve sonrasında müzelerin genel olarak Selçuklu ve Osmanlı yapılarında kurulduğu görülmektedir. Bunun sebebi çağdaş müze binalarını inşa edebilecek bir maddi zenginliğin olmamasıdır. Tarihi yapılar bu yolla hem korunuyor hem de kazılarda elde edilen eserlerin bulunduğu ve sergilendiği mekânlar oluyordu. 1950'li yılların ortalarından sonra, çağdaş müzecilik doğrultusunda yeni müze binalarının yapılmasıyla ilgili fikirlerin ve önerilerin ifade edilmesi başlandığı görülmektedir.

Koleksiyon ve içerik olarak iki müzenin 1950 öncesi dönemden farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Bunlardan biri Çiniilköşk'te 1953 yılında kurulan Fatih Müzesi'dir. Ancak Fatih Müzesi'nin 1953 yılında kurulmuş olması, İstanbul'un Fethi'nin 500. yıldönümünün bu tarihe denk gelmesiyle açıklanabilir. Kaldı ki bu müzenin kuruluş çalışmaları Türk Tarih Kurumu Belletenlerinden anlaşıldığı kadarıyla yıllar öncesinden başlamıştır. Farklılık gösteren diğer müze ise Ziya Gökalp Müzesi'dir. Ancak Ziya Gökalp Müzesi de herhangi bir hükümet yönlendirmesinden ba-

ğımsız olarak Diyarbakır'daki yerel sivil toplum kuruluşları tarafından kurulmuştur.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Demokrat Parti dönemi, kültür politikaları ve müzecilik anlamında eksileri kadar artıları da olan bir dönemdir. Kendisinden önceki dönemin yani Mustafa Kemal Atatürk önderliği ve etkisindeki hükümetlerin ulusalcı ve Cumhuriyet rejimi doğrultusundaki kültür politikaları 1950-1960 arasında sekteye uğramıştır. İki dönem arasındaki temel fark budur. Ancak bu dönemde de özellikle yetenekli şahısların gayreti ile çağdaş müzecilik anlamında somut ve önemli adımların atılmış olduğu yaratıcı fikirlerin ortaya atıldığı bir gerçektir. DP hükümetlerinin kültür ve sanat faaliyetlerine kayıtsız kaldığı bu dönemde müzelerin gelişimini sürdürmesi ve birçok yeni müzenin açılması, 1950 öncesi dönemde yetişmiş Hamit Zübeyr Koşay gibi değerli müzecilerin ve kültür insanlarının görevlerinde kalıp çalışmalarını sürdürmelerineyle açıklanabilir. Yani DP hükümetlerinin yönlendirmesi ve planlaması doğrultusunda bir gelişmeden söz edilemez. Ülkemizde çağdaş müzecilik anlayışının azından fikri olarak yerleşmesinde ise uluslararası örgütlerle işbirliğine gidilmesi etkili olmuştur. Özellikle de 1956 yılında "non governmental" yani özel bir kuruluş olan Uluslararası Müzeler Konseyi'ne (ICOM) üye olunması ve millî bir komitenin kurulması, dünyadaki müzecilikle ilgili gelişmelerin takip edilmesi açısından olumlu yararlar sağlamıştır.

DİPNOTLAR

- 1) Hızlı Topuz, *Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları*, İstanbul, Adam Yayınları, 1998, s.9.
- 2) Nülker Öndin, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat*, İstanbul, İncançlı Yayınları, 2003, s.84.
- 3) Hızlı Topuz, *Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları*, İstanbul, Adam Yayınları, 1998, s.28.
- 4) Zeynep Y. Yaman, 1950'li yılların sanatsal ortamı ve Temsil Sorunu, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 79, Kış 1998, s.94-131.
- 5) Mehmet Önder, *Türkiye Müzeleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1995, s.37.
- 6) TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, *Türkiye Müzeleri*, Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s.43.
- 7) Milli Eğitim Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Topkapı Sarayı Müzesi Yayını, *Fatih Müzesi*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1953, s.4.
- 8) Mehmet Önder, *Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1988, s.28.

İz Bırakanlar

"Anadolu sevdalıları":

Filiz ve Fikret Otyam

"Halkın gözü-kulağı olmaya çalıştım. Ben Orta Anadolu çocuğuyum, ama Doğu bölgemizde yaşayan yoksul, topraksız insanların dertleriyle ilgilendim. Bu çalışmalarımın hepsinde birlik olmaya, sevgi köprüsü oluşturmaya önem verdim."

Sevgili Şule Birdoğan'la bu dosyada, iz bırakan kadınlar da tanıtılın diye konuşurken onun aklına gelen ilk isim Filiz Otyam oldu.

Onu, özgün dokumaları ve fotoğraflarıyla tanıyoruz. Şiir-resim tadındaki Güneydoğu ve Doğu Anadolu söyleşilerinden tanıyıp sevdiğimiz ressam Fikret Otyam... Tabii iki Otyam'ı birbirinden ayrı düşünemedik. Zaten Anadolu halkına ve sanatına duydukları tutkulu sevdâ, ikisini birden betimliyor. "Anadolu sevdalıları" onların sergileriyle ilgili bir yazının başlığı...

Dünyanın tanıdığı bu sanat insanları öylesine de alçakgönüllü, yürekleri öylesine sevgi ile dolu ki. En zor gününüzde yanınızdadırlar. Gönül dostları, unutulmaz sohbetlerin unutulmaz insanları. Fikret ve Filiz Otyam.

Şule Birdoğan onlar için şunları söylüyor: "İkisi de Anadolu'ya sevdalı ve halktan aldıklarını yapıtlarına yansıtarak sanata dönüştürüyorlar. Dünyanın tanıdığı bu sanat insanları öylesine de alçakgönüllü, yürekleri öylesine sevgi ile dolu ki. En zor gününüzde yanınızdadırlar. Gönül dostları, unutulmaz sohbetlerin unutulmaz insanları... Fikret ve Filiz Otyam; vefa demek, insan demek, dost demek, üretmek demek... İnsanımızın onlardan öğreneceği neler yok ki... Onlar varolsunlar."

Filiz ve Fikret Otyam'la, Ankara'da, TESK salonunda, *Yüzler ve Gözler* adlı sergilerinde konuştuk. Fikret Otyam'ın resimlerindeki beyaz (kar resimleri ve diğer beyazlar) beni çarptı. Doğrusu daha önce bu kadar huzur verici kar resimleri görmemiştim. Filiz Otyam'ın hayvan yüz fotoğrafları ise, adeta konuşacaklardı...

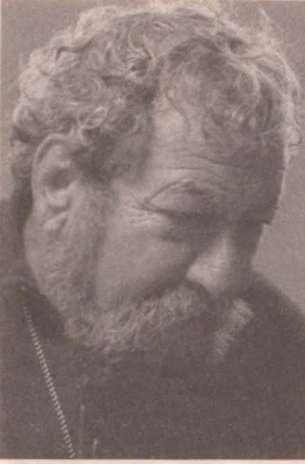
Fikret Otyam, giymiyle, konuşmasıyla bir derviş anımsatıyor, tabii çağdaş bir derviş... Filiz Otyam, ince yapılı, zarif bir giyim tarzı var; dikkatli, tedbirli bir insan olduğu anlaşılıyor. Fikret Otyam'a yönelik saygısı, sevgisi özenli korumacılığı hemen dikkati çekiyor. Birlikte üreterek, gezerek yaşadıkları yıllar, sanki onları tek bir insana dönüştürmüştü.

Sanat eserlerini birlikte üretiyorlar

Kadına öncelik vererek Filiz Otyam'ı dinliyoruz:

"Biz Fikret'le 24 saat beraberiz. Arkadaşlarımız aynı kişiler. Seyahatlere birlikte gidiyoruz, birbirimizden çok etkileniyoruz. Fikret'in çevresinde hep renkli kişiler sanatçılar, edebiyatçılar var. Yalnız ben insan gözlemede, değerlendirmede daha başarılıyım diyebilirim. Belki bunda fotoğrafçılığımın da etkisi olabilir. Fikret'i, onu üzebilecek kişiler konusunda uyarırım. Fikret insanlarla çok çabuk samimi olur. Genellikle benim dediğim çıkar. O da benim sağduyuma güvenir. Otuz yıldır beraberiz Fikret'in olağanüstü bir kişiliği ve yaşamı var. Ben vasat bir ailede yetiştim."

Filiz Otyam, Ankara doğumlu, 1963'te on dokuz yaşındayken evlenip, ilk eşinin lisans üstü eğitimi (mastır) nedeniyle Amerika'ya gidiyor. 1964'te oğlu orada doğuyor. Oğlu Ali Şefik Bilkur, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde endüst-

Şiir-resim tadındaki Güneydoğu ve Doğu Anadolu söyleşilerinden tanıyıp sevdiğimiz ressam Fikret Otyam.

ri tasarımı okuduktan sonra, Amerika'da bilgisayar animasyonu üzerine yüksek lisans çalışması yaparken, TRT'de çalışmaya başladı.

Amerika'da iç mimari eğitimi gören Filiz Otyam, 1968'de Türkiye'ye döner. İlk görevi Oran Yapı Endüstri Merkezi'ni kurmaktır; orada bir sanat galerisi işletir. Ankara'da ilk galeri yöneticisi kadın olmak keyfini yaşar. Bir arkadaşıyla birlikte gittiği *Cumhuriyet* gazetesinde, Fikret Otyam'la tanışır, "Bir fotoğrafını imzalayıp verdi. Nerede çerçeveleteceğimi bile söyledi. Bu özelliği, ne yapmam gerektiğini mola mot söylemesi şimdi de aramızda tartışma konusudur. O gün başıma geleceği tahmin edebilmişim. Bir dönem arkadaşlığımız oldu. 1974'te tanıştık, 1977'de de evlendik. Koç Holding'den ayrılıp, bir çocuk yuvası kurdum ama Gazipaşa'ya taşınırken bir arkadaşşıma devrettim. Evlendikten sonra bir yıl Ankara'da yaşayıp; Antalya'nın, Gazipaşa ilçesinin altı kilometre dışında, deniz kenarındaki evimize 27 Mayıs 1979'da taşındık."

Filiz Otyam, Ankara'da Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği'nde (AFSAD) fotoğraf çekmeyi öğretir. Çok değerli hocaları olur: Fikret Otyam'la gittiği gezilerde

de pek çok fotoğraf çeker. Röportaj fotoğrafları, kadınlarla daha rahat ilişki kurduğu için onların fotoğrafları... Gazipaşa'ya gidince orada ancak belli sayıda fotoğraf çekme imkanı olur. "Ne yapabilirim diye düşündüm, bir de benim kişiliğimde bir özellik var: burada benim yapabileceğim bir şey yok; ya da ben çok çaresizim diye düşünmem. Tarafsız bir şekilde bu koşullarda ne yapabilirim onu bulur ve uygulamam. Gazipaşa'ya taşınırken annem, kardeşlerim ne yapacaksınız o dağ başında diye çok üzüldüler. Birkaç yaşlı teyze dokuma yapıyorlardı. Kullandıkları tezgâh 'Çulfalık' -klasik halı tezgâhi değildi, makine gibi bir şey içine girerek çalıştırılıyor - ayaklarınızla pedala basarken ellerinizle de ilmek atıyorsunuz."

Ölene kadar üretiyorlar

Gazipaşa'da kadınlar, eskiden evlerinin önünde pamuk yetiştirir, onu eğirir, tezgâha gınp ailelerinin, evlerinin ihtiyaçlarını iç çamaşırı, gömlek, çarşaf, battaniye, yer yaygısı ve perdeleri kendileri dokur ve dikerlermiş. Erkekler daha çok kahvede oturur, kumar (kumbar derler) oynarlarmış. Şimdi ise, evlerin önünde seralar var; kadınlar hem ev işlerini yapıyor, çocuklarına bakıyor hem de seralarda domates, salatalık, patlıcan yetiştiriyorlar. Toprak da verimli iyi kazanıyorlar, para kadınlara ödeniyor. Kadınlar ayakla-

rına kadar gelen motorize çerçilerden makinede dokunmuş, pek de zevkli olmayan örtü ve giysileri alıyorklar. Bütün dünyada el sanatlarının başına gelen bizde de ne yazık ki daha da hızlı gerçekleşiyor.

Filiz Otyam dokuma sanatçısı oluşunu şöyle anlatıyor: "Çok yaşlı bir Cennet kadın vardı, dokumayı ondan öğrendim. O, kefeni için yaptığı dokumanın bir kısmını bana armağan etti. Bir de böyle bir gelenek var. Ölene kadar üretiyorlar; buna öldükten sonra gerekecek kefen ve bir kalıp sabun da dahil. Yaşlı bir marangozdan da tezgâhi yapmasını rica ettik. Her gün başına gittiğimiz halde altı ayda yapıp teslim etti. Bir traktörle eve getirip salona yerleştirdik. Otuz altı parçası olan bir tezgâh, bir tanesinin dengesi bozulursa dokuma yapılamıyor ya da eğri dokunuyor. İlk olarak, eskimiş kumaşların iki santimetre eninde kesilmesi ile oluşan ipi kullanarak yapılan pala denilen yaygıyı dokudum. Mimari eğitimin verdiği birikimden yararlanarak tasarımı planladığım dokumaları yaptım. Pamuk, yün, keten, kenevir gibi hep doğal malzeme kullandım. Fikret'le gittiğimiz röportaj yerlerinde, ben malzeme bakardım. Her malzeme tezgâha uymuyordu. Buna 'oturma' diyorlar. Vakko'dan Bay Vitali'nin, Fikret'le oldukça eski yıllara dayanan bir dostlukları var. Bay Vitali'nin kardeşi Alber, Varlık Vergisi uygulaması-

Gönül dostları, unutulmaz sohbetlerin unutulmaz insanları... Fikret ve Filiz Otyam.

nın olduğu yıllarda askerliğini Aksaray'da Otyam'ların evinde kalarak yapmış. İki aile arasında o yıllarda başlayan bir dostluk oluşmuş. Tabii o yıllarda İstanbul'da küçücük bir dükkânları vardır. Benim dokumalarımı gören Vitali 'birlikte çalışalım' dedi. Koşulları konuştuk ve ben yirmi yıl Vakko'nun tüm Türkiye'deki mağazalarına ev tekstili denilen perde, yatak örtüsü, minder, yastık, masa örtüsü yolladım. Tabii bunları tek başıma yapamazdım, bu dokuma çok fazla fiziki güç ve zaman istiyor. Üç yardımcı kadın buldum, onları farklı konularda uzmanlaştırdım. Onlar evlerinde benim verdiğim örneğe göre dokurdular. Ben onlardan alıp elden geçirip paketleyerek Bay Vitali'ye yolladım. Hem o kadınlara iş yaratmış oldum hem de çocuklarına okuma olanağı sağladım."

Dokumada uluslararası bir sanatçı

"Fikret'le birlikte benim dokumayla katıldığım ilk ortak sergimizi 1980'de açtık.

Polonya'nın Lodz kentinde dünyanın sayılı tekstil müzelerinden biri olan Central Museum of Tapestry'den on beş yıl önce Türkiye'den ilk kez ben çağırıldım. İşlerim müzede sürekli olarak sergilenmek üzere alındı. Orada bayrağımız dalgalandı.

Yurtdışında da birçok kez eserlerimi sergileme olanağım oldu. Polonya'nın Lodz kentinde dünyanın sayılı tekstil müzelerinden biri olan Central Museum of Tapestry'den on beş yıl önce Türkiye'den ilk kez ben çağırıldım. İşlerim müzede sürekli olarak sergilenmek üzere alındı. Orada bayrağımız dalgalandı. Tabii bunlar çok

gurur verici şeyler. İzleyen yıllarda da her üç yılda bir çağırıldım. İki defa da Türkiye'den çağırılacak sanatçının seçim jürisine danışman olarak katıldım. Üyesi olduğum Uluslararası Artemision Tekstil Derneği'nin, Avrupa'yı dolaşan tekstil sergisine katıldım. Son katıldığım karma sergi Litvanya'daydı. Macaristan ve Brüksel'den de çağrı aldım. Gazipaşa'nın bile uzağında bir dağ eteğinde başladığım dokuma uğraşı beni uluslararası bir sanatçı haline getirdi. Beni mutlu eden diğer şey ise, ülkemizde doğan ama ne yazık ki unutulmuş bir sanat dalında, bu yetkinliği gösterebilmek gençleri az da olsa teşvik edebilmektir."

Tezgâh bir jimnastik aleti gibidir. Çok yorucudur, bütün kaslarınızı çalıştırmaz gerekir. Yirmi beş yılda günde on saat çalıştığı için bazı sağlık sorunları (lif kopması, kireçlenme gibi) ortaya çıkmaya başladı. Yün, pamuk gibi ürünlere de alevişi vardır. Son yıllarda dokumayı iyice azaltır. Yurtdışındaki karma sergilere artık tek dokuma parçası ile katılır.

Son üç sergiye fotoğrafla katılan Filiz Otyam iki yıl önce Pencere'den adlı bir fotoğraf sergisi düzenler. "Şimdi Antalya'da çok güzel bir yerde oturuyoruz. Karşımızda Bey Dağları ve deniz var. Işık her an değişiyor. Üç yıl önce Gazipaşa'daki evi kapattık. Yazları, altı ay Antalya'nın Geyik Bayırı köyündeyiz, bir yayla köyü, şehirdeki evimizden 28 kilometre uzakta ve 700 metre yüksekte. Son yirmi beş yıldan az elli ortak sergimiz olmuştur. Ankara'da TESK salonundaki sergimiz Yüzler ve Gözler'e ben de çevremizdeki hayvanların portreleriyle katıldım. Şimdi sergimizde gördüğünüz gibi köpeğimiz, kedi-miz, hindilerimiz, tavuklarımız, iki özel tür keçimiz var. Bu tür keçiler bitkilerin filizlerini yemiyor, dolayısıyla bitkilere zarar vermiyorlar. Hazır yem yiyorlar, sütleri bol."

Fikret Otyam'ın kişiliğini oluşturan en önemli etken

Fikret Otyam, 19 Aralık 1926'da Aksaray'da doğar. Ona Fikret Vezin adı verilir. Babası, Vasî İbrahim (Kuruçeme) askeri eczacıdır. (Soyadının olmadığı o gün-

Birlikte üretirek, gezerek yaşadıkları yıllar, Fikret ve Filiz Otyam'ı tek bir insana dönüştürmüştü.

Babası Vasıf İbrahim ve annesi Naciye Hanım ile en önde solda Fikret Otyam.

lerde insanlar doğdukları yere göre adlandırılırlar.) Vasıf İbrahim teğmenken, genç kansını bırakıp, o zamanlar vatan toprağı olan Yemen'e gitmiş. Orada iki yıl İngilizlere tutsaklıkta geçen, on yıl kalmış. İlk karısı veremden ölünce, Beyşehirli Kolağası Osman'ın kızı Naciye Hanımla Yemen'de evlenmiştir. Naciye Hanım'ın şehit eşinden bir oğlu vardır.

Mütareke ilan edilir. Padişah silahları İngilizlere teslim edilmesi kararını kabul eder. Bu karara isyan edenler silahları saklar veya parçalar. Hüdeyde Lima'nı Almanların Baron Bek yolcu vapuru yaşar, yurda dönme vakti gelmiştir. Vapur Kızıldeniz'den geçerken Naciye Hanım, Operatör Dr. Nedim Bey'in yardımıyla bir oğlan doğurur, adını Nedim Vasıf koyarlar. Kaptan'ın itirazıyla adı Baron Bek, denizcilerin de sitemiyle Bahri eklenir, böylece bebeğin ismi Nedim Vasıf Bahri Baron Bek olur. Tarih 25 Ekim 1919. Bu bebek şimdi ünlü bir bes-teci ve orkestra şefi olan Nedim Vasıf Otyam'dır. Bursa'nın kurtuluşunda doğan oğullarına da Nusret Kemal adı verilir. Nusret Otyam eczacı olur ama aynı zamanda iyi bir şair ve oyun yazardır.

Vasıf İbrahim Bey, bir süre İstanbul'dan Anadolu'ya ilaç kaçırır, sonra Konya, 2. Ordu'da Binbaşı olarak görev yapar. Vatan kurtulunca askerlikten emekliliğini ister ve eczacı olarak Aksaray'a yerleşir. Bu arada Sevim Otyam da doğmuştur. Sevim Otyam annelerinin ölümünden sonra Fikret Otyam'a analık

Fikret Otyam, babasının bir arkadaşı tarafından "Bunlar Kızılbaşdır; kestikleri, yaptıkları yenmez mekruhtur" diyerek engellenir. Söylenileni tam olarak anlamaz ama bu tutum çocuk aklına kazınır. Ömür boyu ezilenlere, horlananlara yakın, dost olacaktır.

eder. Fikret ve son çocuk Neş'ecan da Aksaray'da doğarlar.

Babasının cephe, silah arkadaşı o yılların Sağlık Bakanı (Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekili) Dr. Refik Saydam Aksaray'a gelir, Vasıf Bey'in seçtiği Artur (sanat tavalı anlamına gelen) soyadını beğenmez, Otyam'ı (anlamı ottan ilaç çıkaran) önerir.

Fikret Otyam, altı-yedi yaşlarındadır, pazarda ak sakallı, pos bıyıklı bir köylüden yağ alması, babasının bir arkadaşı tarafından "Bunlar Kızılbaşdır; kestikleri, yaptıkları yenmez mekruhtur" diyerek engellenir. Söylenileni tam olarak anlamaz ama bu tutum çocuk aklına kazınır. Ömür boyu ezilenlere, horlananlara yakın, dost olacaktır.

Hayvanlara olan merakı, sevgisi de çocukluğuna uzanır. Evlennin bahçesi minik bir hayvanat bahçesi gibidir. Köpek, kuzu, sansar, tavşan, yaralı çaylak, kartal, tosağa türlü çeşit hayvanlarla birlikte büyür.

Eczone günleri

Baba Vasıf İbrahim Bey'in ve eczane-deki çalışmaların Fikret Otyam'ın kişiliğinin oluşmasındaki etkileri büyüktür. Tüm kardeşler altı yaşına geldi mi eczane-do çalışmaya başlarlar. Fikret Otyam'da ilaç şişelerine çeşitli renklerdeki etiketleri kesmekle göreve başlar. Beyazı dahilen, kırmızısı haricen, yeşili gargara, sarısı göz için... Çarşamba günleri köylüler, pazar için kente gelirler, Otyam'lar, köylüler beklemeden diye anneleri dahil salı gününden hazırlığa başlarlar. Uyuz salgını için merhem hazırlar eltişer, yüzer, iki yüzer gramlık geçiğen olmayan kutulara tartarak koyar, öksürük için haplar, solucan için de 6, 8, 10 miligramlık ilaç paketleri hazırlarlar. Doktorlar hep bu ilaçları yazar. Fikret Otyam, eczane-yen gelen köylülere çok acır, babasının kesesinden de olsa indirimler yapar. Ondaki halk sevgisi o yıllarda fiizlenir.

Fikret Otyam'da okuma, edebiyat sevgisi, Vakıf gazetesinin 30 kuponu verdiği Rus klasikleriyle başlar. Maksim

Orhan Kemal ile nargile keyfi, 1965.

Gorki'yi çok sever. Sonraki yıllarda Nusret Otyam şiirlerinin yayımlandığı en ciddi, ilerici dergileri ona yollar. Böylece sanat, edebiyat dünyasını tanımaya başlar. Babasını örnek alarak anı defteri tutmaya başlar, dinlediklerini, gördüklerini gününbirlik defterine yazar. 1944-1945'te bunlar *Gece Postası* gazetesinde öyküler olarak yayımlanır ve öykü başına beş-altı lira para kazanır. O günlerde Sait Faik'ten "Ulan, anlattığın gibi yazsana" öğüdünü alır.

Fikret Otyam, Ankara Atatürk Lisesi'ne başlar, yeni evli olan ağabeyi Nedim Otyam'ın Cebeci semtindeki evinde kalır. Nedim Otyam, Ankara Devlet Konservatuarı'nı bitirmiş, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nda çalışmaya başlamıştır. Fikret Otyam, Türkçe öğretmeni Fevziye Abdullah'tan 10 alarak tüm lisenin dikkatini çeker ama Hitt Müzesi'ne yapılan gezî, okulu bırakıp Aksaray'a dönmesine neden olur. Müze'de ağız açık bir aslan heykeli vardır ve aslanın açık ağız tükürükle doludur. Tarih öğretmeni: "Bunu yapan yapsan sen yaparsın pis Anadolulul" der. Suçsuz olduğu halde hakarete uğrar ve küçümsenir. Bu anının acısı yıllar boyu zihninden silinmez, ona acı verir.

Galatasaray Lisesi'ne kaydı yapılabrakken, daha ucuz ve yakın olması nedeniyle Kayseri Lisesi'nde yatılı olarak oku-

maya başlar. 2. Dünya Savaşı yıllarıdır, ekmek vesikayla verilir, öğrencilerin çoğu açlık çeker... Yatılı öğrencilerin, hepsi bitlenir, sık sık hamama giderler. Otyam hastalanır ve hastaneye kaldırılır. Aksaraylı bir tanıdık babasına haber verir 'öğlun ölüyor' diye... Aksaray'a geri döner.

Fikret Otyam o yıllarla ilgili olarak şunları anlatıyor: "Ben sıtmalıyım. Aksaray'ın en büyük belası sıtmaydı. Sıtma ilaçları Almanya'dan Leverkusen'den Bayer firmasından gelirdi. Babam, Almanca, Arapça, Fransızca bilir, 2. Dünya Savaşı sırasında Berlin ve Londra radyolarını dinler, savaş haberlerini alırdı. O zaman altı kardeşiz. Londra radyosundan 'İngiliz Kraliyet kuvvetleri tarafından Leverkusen bugün bombalandı' denince babam ağlamaya başladı: 'Eyvah ilaç gelmeyecek, insanlarımız ölecek!' Babam ağlayınca annem arkasından da biz çocuklar 'Eyvah Leverkusen bombalandı!' diyerek ağladık."

Ressam olmaya karar verir

"Bir gün Nevşehir'e gitmek için araba bekleyen Neşet Ünal'ı gördüm. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim öğrendiğini söyledi. Ben de kutu yağlı boyalarla resimler yapıyorum. Kutu yağlı boyayı ilk kez tabelacı Hasan Dörtel kullanırken görmüştüm. Babama: 'Gidece-

ğim okulu buldum!' dedim. 'Tabelacı mı olacaksın?' dedi; 'yok ressam olacağım' dedim. İstanbul'a gidip Akademi'nin orta kısmına girdim; iki yıl Çallı'nın öğrencisi oldum. Kıpır kıpır bir hoca daha var: Bedri Rahmi Eyüboğlu, öğrencileri onu çok seviyor, aynı zamanda Eczacılık Fakültesi'nde okuyan Nusret ağabeyimin şair arkadaşası... Bütün solcu gazetelerde şiirleri çıkıyor. Suat Derviş abla uzaktan akrabamız. Suat Derviş'in kocası Reşat Fuat Baraner Atatürk'ün en yakını, Üsküdar'da Paşakapı Cezaevi'nde yatıyor. Haftasonları Nusret ağabeyim, bisküvi gibi yiyecek bir şeyler alıyor. Cezaevine ziyarete gidiyor onlarla sohbet ediyoruz. Cezaevi başgardıyanı da Boyabat'tan akrabamızmış, rahat girip çıkıyoruz. Benim aklim Eyüboğlu'nun öğrencisi olmakta... Eyüboğlu 'Çallı benim de hocam, seni nasıl alırım ama o izin verirse başım gözüm üstüne' dedi. Çallı beni çok seviyor, sınıfın en küçük öğrencisi benim. Bir gün baktım hocanın ağzında hiç diş yok; 'Hocam, nasıl yemek yiyorsunuz dedim?' 'Rakıya diş istemez evlat' dedi. Hoca hep kafuru kokardı; çünkü bit, kafuru kokusuna gelmez. O yıllarda tramvay ve otobüslerde bit yaygındı. Çallı bir gün öğle paydosunda üstünde beyaz gömleği bir ağaca yaslanmış duruyor, boynumu büküp yanına gittim. 'Hocam eğer izin verirsiniz' der demez, heralde ayrılmak istediğim kulağına gitmiş 's.ktır git ulan!' dedi. Koşup Bedri Rahmi'ye anlattım, 'Tamam izin vermiş' dedi.

Çok genç acemi bir öğrenci olarak neden Çallı'nın atölyesinde başladığımı sorarsanız; ilk olarak başladığım atölyedeki hoca yirmi beş gündür çalıştığım resme bir kere bile bakmamıştı. 'Hocam benim resmime bakmadınız' deyince, çok sinirlendi. 'Ulan sen bana işimi mi öğretiyorsun' diye bağırıp hakaret ederek, beni kovalamaya başladı. Kapıda Akademi Müdürü Fevzi Çakmak'ın damadı Burhan Toprak'la karşılaştım. Hoca benim atılmamı istedi ama idare bir hafta okuldan uzaklaştırma verdi. Acemi atölyelerinden hiçbirini beni almak istemedi. İşte Çallı o zaman 'o itti bana yollayın!' demiş... Bedri Rahmi onun yanında olmamdan dolayı memnun oldu. Orta ve yüksek kısmı onun atölyesinde bitirdim."

"Kalem ve fırça adamı"

Otyam, resmin yanı sıra sanat edebiyat yazıları yazmaya başlar. 1947'de Yunus Nadi öykü yarışmasında *Saman Yüklü Kağrı* öyküsü yayımlanır, on lira telif hakkı alır. Bursa'da çalışan bir arkadaşından Nazım Hikmet'i ip alırken gördüğünü öğrenince, bu paraya üç lira ekleyip uçakla Bursa'ya Nazım'ı görmeye gider. Bu uçağa ilk binisidir. Bursa Cezaevi'nde dokuma tezgâhları vardır. Nazım Hikmet gerektiğinde çarşıya çıkıp dokuma malzemesi alabilir. İki gün Nazım çarşıya çıkmayınca onu göremeden İstanbul'a döner.

Her gün akademiden çıkınca Cihat Baban'ın *Son Saat* gazetesine gider. Bir gün adliye-polis muhabiri izin ister, o zaman; sendika, sözleşme, iş güvencesini sağlayacak hiçbir şey yoktur. Cihat Baban, Otyam'a dönüp 'Bundan böyle sen adliye-polls muhabirisin' der. Gazeteciliğe, yirmi dört lira yirmi beş kuruş ücretle başlar. Böylece İstanbul'un bir başka yüzünü görme olanağı bulur. Öyküleri *Yeditepe*, *Varlık* gibi dergilerde çıkar. Geceleri Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Balyoz sokaktaki atölyesinde, İstanbul'un kalbur üstü sınırları ile birlikte içki içip sohbet eder. Sabahları öğretmen-öğrenci ilişkisi saygılı bir şekilde devam eder. Sait Faik'i, Sabahattin Ali'yi, Aşık Veysel'i, Orhan Kemal'i orada tanır.

Akademiyi 1953'te bitirir ama bitirmeden önce Bedri Faik Akin'in yardımcılığı ve Falih Rıfkı Atay'ın onayıyla *Dünya*

gazetesine Yazı İşleri Müdür Yardımcısı olur. Adnan Benk'le birlikte gazetesinin sanat ekini hazırlar. Gazete eki olarak çıkan dergileri tutar. Haldun Taner ve diğer birçok öykü yazarı, öykülerinin Fikret Otyam tarafından resimlenmesini şart koşarlar. Hemen hemen tanınmış yazarların hepsinin kitaplarının kapaklarını ve iç resimlerini yapar.

Fikret Otyam, 1953'te Ayten Ateş'le evlenir. Ayten Ateş bankada çalışmaktadır. 1954'te Elvan ve daha sonraki yıllarda İrep, Döne isimli üç kızları olur. 1956-1957 yıllarında askere gider; Polatlı Topçu Okulu'ndaki eğitimden sonra Ankara Bando Müzikla Hazırlama Ortaokulu'na resim öğretmeni olarak atanır.

"Dünya gazetesinde çalışırken Falih Rıfkı Atay, 'Kuzum Otyat Bey (Falih Rıfkı, Otyam'ın soyadını hep böyle telaffuz eder) çok yorulunuz size vapur bileti alalım Hopa'ya kadar gidip-gelin, on beş gün dinlenin' der. Ben, Doğu'yu merak ediyorum. 'Müsaade ederseniz Doğu'ya gideyim' dedim. İzin çıkar çıkmaz Sirkeci'den kamyona atladım, kendimi Fırat kenarında buldum, daha köprü yoktu, salla geçtim ve Urfa'ya sevdalandım. Uray (belediye) oteline yerleştim. Falih Bey'in Parlamento'dan arkadaşısı eski Urfa milletvekili Osman Ağan Bey'i buldum. Uzun boylu hoş bir Urfalı adam. 'Burada ağalar varmış, köylüye zulmediyorlarmış, sömürüyorlarmış, onlarla ilgili yazılar yazacağım' dedim. İyi dedi bana bir cip ve şoförünü verdi, iki teneke de benzin al dedi. Biz başladık Harran Ova-

sı'nda dolaşmaya, her yerde aynı sözler 'Allah ağıma zeval vermesin', meğer o gezdiğimiz on yedi köy Osman Ağa'nınmış. Biz baltayı taşla vurmuşuz. *Doğu'dan Gezi Notları Gide Gide-1* otuz gün *Dünya* gazetesinde tam sayfa yayımlandı.

Ankara'da gazetecilik

Otyam, yedek subaylık döneminde, geceleri sivil giysilerini giyip Ulus gazetesinde çalışmaya başlar. Kasım Gülek, Cumhuriyet Halk Partisi adına Ulus gazetesinin sahibidir. Askerlik bittiğinde, Ankara'ya almış ve sevmiştir. Falih Rıfkı Atay'dan izin alıp Ankara'ya yerleşir ve Ulus'ta çalışmaya devam eder. 1957'den 1961'e kadar bu çalışma sürer.

27 Mayıs 1960'tan sonra Ankara radyosuna röportajlar yapar. 20-25 gün dolaşır Kürtçe türküler derler. Son program için Diyarbakır'da kampana çıkarlar "Ey bu ülkeyi idare edenler, askerlere söylüyorum) 19 gün dinlediniz halkın sesini duydunuz. Bunların üstüne sevgi kılıcıyla gideceksiniz, bunu yapmazsanız; bir gün bayrağımızın da, haritamızın da şekli değişir benden söylemesi" der. Bu radyoda yayınlanır. "Ben askerler gittikten sonra üç yıl radyonun önden bile geçemedim. MİT beni takip etmeye başladı. Şunu iddia ediyorum 'Yazdığım röportajlarda, açtığım sergilerde, yaptığım söyleşilerde söylediklerimi eğer dinleyen olsaydı, 30-40 bin insanımız ölmeyecekti.'

"31 Aralık akşamı CHP'den bir zarf geldi. 'Bugüne kadar yaptığınız hizmetler için teşekkür ederiz. Yeni görevinizde başarılar dileriz.' İsmail Rüşti Aksal Parti adına *Ulus*'ün sahibi... Daktilomla birlikte kendimi Rüzgarlı sokakta buldum.

Kendimi hemen Doğu'ya attım, ortalık kar-kış kıyamet... *Doğu'dan Gezi Notları; Dünya*'ya sattım. Fazıl Hüsni Dağlarca ile Naim Tiralı *Vatan* gazetesini çıkarıyor, onlara da tüm denizlerden *Denizleri Yiyenler* röportajını yaptım. İlhan Başgöz Amerika'ya gitti, benden yazarların kendi seslerinden röportajlarını istedi. Bu röportaj için *Cumhuriyet*'e Na-

İlk kez Harran topraklarında, 1953.

dir Nadi'ye gittim. Bu görüşmeden sonra, 2 Ekim 1962'de *Cumhuriyet*'te çalışmaya başladım. Yazım birinci sayfadana *Başkent Notları* adıyla çıkmaya başladı.

Gazipaşa yılları

"1979'da *Cumhuriyet*'te canımın içinden candan usandırıdılar. Emekliliğimi isteyip Gazipaşa'ya taşındık. İstanbul'a bir gidişimde Hasan Cemal Genel Yayın Müdürü 'Yakında ofsete geçeceğiz, İsmet Paşa senin canın çiğnerindi, bir geniş yazı hazırlasana' dedi. Tabii dedim. Yemenden babamın arkadaşı, elimde ne kadar yazı belge varsa taradım. Yetmedi... Ne zaman tanıdım İsmet Paşa'yı? 24 Temmuz 1942, Anadolu Ajansı'nın haberi var: 'Sayın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Aksaray'daki öğle yemeğinden sonra, İstanbul'a gitti'. Babam bize övünür 'İsmet Paşa'yı Yemen'de ben tedavi ettim' diye. Biz de pek inanmazdık. Aksaray'da çok güzel su böreği yaparlar, Paşa öğle yemeğinde su böreği de yedi. Babam 'Bir dilim daha yemez misiniz Paşam' deyince Paşa da 'Çok yiyip sana mı döneyim' dedi. Babam 110 kilo falan. Paşam sivil hayat hareketsizlik deyince 'Asker miydin; nerede yaptın askerliğini? Çadırda diyare-sıtma oldunuz da eczacı Mülazım evvel Vasıf İbrahim Kuruçemiş... 'Yaaa tığ gibi bir delikanlıydın!' demez mi? İnanın mısın heyecandan işedim. Babam gözümde beraat etti. Babam Halkevi Başkanıydı, Halkevi'nin sekiz

poz çeken, körüklü bir fotoğraf makinesi vardı. 'Makinayı kullanabilir miyim?' dedim. 'Bak bu halkın malı bir şey olursa kafanı kırarım' dedi. İsmet Paşa'nın ilk fotoğrafını 1942'de bu makineyle çektim."

Daha fazla araştırma yapmak için Ankara'ya gelirler. Milli Kütüphane taşınma nedeniyle kapalıdır. TBMM Kütüphanesi vardır ve o yıllarca Parlamento Muhabirleri Derneği'nin başkanlığını yapmıştır. Meclis'e Atatürk'ten sonra onun resmi asılmıştır. Yıl 1980... TBMM Kütüphanesi'nden yararlanmak isteyen sekiz bin kişi dilekçe vermiş. Müdüre 'Ben 19 yıl burada çalıştım, asker, dilekçe bilmem, sekizde gelip sekizde gideceğim ve gazeteleri tarayıp, fotokopi çekeceğim' der. Çalışırken fotokopi makinesi bozulunca, bir santinden çekim yapabilen fotoğraf makinesiyle belgeleri kopyalar.

İsmet Paşa'nın Meclis'te Menderes'e karşı sözlerini 'Halkın üstüne topla tüfekle gidersen ihtilal bir gün meşru olur.' vb. manşete çıkarak yedişer sayfadana on dokuz buçuk yazı hazırlar. Hasan Cemal on olacak deyince kesip biçerek onbir yazıya ancak düşürebilir. Yazılar yayımlanır. Son iki yazıyı aynı sayfaya koyup, ona, on bir yerine on yazı parası 650 lırayı, bir de surat ederek öderler. Devamını yine Otyam'dan dinliyoruz.

"Can karikatürist Oğuz Aral, *Günaydın* gazetesi için bir ek çıkarıyormuş. Fotoğraflı yazılar istedi ona da on yazı gönderdim. Oğuz, bize çay kahve ısmarla-

yarak bir zarfla on yazı parasını verdi. Zarftan benim altı aylık emekli maaşım çıktı. Ben bunu unuttur muyum? Oğuz Aral'ın karikatürleri çıkmıyor, hasta mısın demeye korkuyorum, 'Beni Avni'siz bırakmaya ne hakkın var?' diye bir faks çektim. Bana faksla bir Avni karikatürü geldi, 'Avni ellerinden ben gözlerinden öperim' diye yazmış. Bir gün Gazipaşa pazarında dolaşırken çok iri bir elma gördük, paketleyip, Oğuz Aral eliyle Avni'ye yolladık.

Bilerek asla yalan yazmadım. Kim için ve neden yazdığımı aklımdan çıkarmadım. Halkın gözü-kulağı olmaya çalıştım. Ben Orta Anadolu çocuğuyum, ama Doğu bölgemizde yaşayan yoksul, topraksız insanların deritleriyle ilgilendim. Bu çalışmalarımın hepsinde birlik olmaya, sevgi köprüsü oluşturmaya önem verdim. Atatürk Barajı'na ömrümü verdim helali hoş olsun. O kadar çok şey yazdım ki... Harran'da benim adıma taşıyan bir kütüphane kuruldu. Filiz'e birlikte çektiğimiz bütün fotoğrafları, kaydettiğim türkülerini hepsini oraya verdik. Kitaplarını da oraya bağışladım.

Eczanede çalışırken sıtmadan, açlıktan ölen, acı çeken insanları gördükçe kendime, önemli bir insan olursam, kendimi bu insanlara adama sözü vermişim. Bu sözü yerine getirmiş seksen yaşında bir faniyim... Cenazemin camiden kaldırılmasını istemiyorum. Neden? Gidiyoruz Allah'ın evine 'Merhum nasıl biryidi?' 'İyi-di' deniyor, 'belki de sahtekarın biryidi'. Niye Allah'ın evinde yalan söyleniyor. Doğu'ya gittiğimde Alevi, Bektaşî köylerine gittim. Cumhuriyet gazetesinde de ilk büyük röportajım Alevilerle ilgiliydi: *Yüz Dost*. Çocukluğumdan beri türkü hastasıyım. Kaydettiğim Alevi, Bektaşî türkülleri arka arkaya çalındığında 130 saati buluyor. Kendimi Bektaşîlerden biri gibi adediyorum. Aleviliğin sanata, müziğe, resme ve kadına verdiği değeri takdirle karşılıyorum. Üçüncü Hacı Bektaşî Veli Dostluk ödülünü bana verdiler."

Aydınlık bir dünya ve ülke kurmak için Filiz ve Fikret Otyam gibi sanatçılara muhtacdır. Onlara yaptıkları ve yapacakları her şey için teşekkür ediyoruz.

Eczanede çalışırken
sıtmadan, açlıktan ölen,
acı çeken insanları
gördükçe kendime,
önemli bir insan olursam,
kendimi bu insanlara
adama sözü vermişim.
Bu sözü yerine getirmiş
seksen yaşında bir
faniyim...

Filiz ve Fikret Otyam için yazılanlardan

Ünlü ressamımız Eşref Üren: Bir yazar-ressam veya ressam-yazar eshab-ı seyf-ül kalem gibi bir nitelikte, kalem ve fırça adamı. Bundan önceki sergisini de görmüştüm. O zamandan bugüne, renkler arınmış, pırıl pırıl, Türk resmine has bir cana yakınlıkta. Fikret Otyam'ın, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun bu nesli necibinin sergisi; hocanın ruhunu mutlak şad etmektedir.

Caliyetten ve sunilikten uzak durmak yapıtlarında, onu bugünkü seviyesine ulaştırdı. Hele morlu dikenli çiçekleri yok mu? Öyle çekiciler ki.

Sanatçı eşine gelince; duyarlılığı Fikret'le atbaşı beraber gitmekte ve bize dokuduğu kilimlerde alışık olmadığımız bir tadı tattırıp cömertçe vermektedir.

Turgay Gönenc: Beyazların egemenliğinde, keçi ve insan gruplarının lekeci bir anlayışla yer aldığı, son dönem resimlerinde bir Doğu-Batı sentezi belirginleşiyor. Otyam'ın giderek özgün bir resim diliyle ustalaştığını, bunun bir süreklilik kazandığını söylemek doğru olur inancındayım.

Fikret Otyam'ın eşi Filiz Otyam'ın işlerini on yıldır sürekli izliyorum. Kanımca bu süreçteki en önemli olgu; önceleri geleneksel olandan yola çıkan Filiz Otyam, şimdi kendi özgün formlarından gele-

neksele göndermeler yapıyor. Yerel tat-lardan evrensele ulaşmak; bir sanatçı-nın coşku yüklü işleridir bunlar... Bu iş-ler doğa ile insan ögesinin özgün doku-mada buluşmasıdır gerçekte... Filiz Otyam, uluslararası bir değer, ülkemizin de bu alanda tek yetkin sanatçısıdır.

O, Ooğu ve Güneydoğu insanına 'aksevdâ'lıdır

Baki Kurtuluş'un editörlüğünü yaptığı 10 ciltlik *Batı Anlayışında Türk Resim Sanatı*'nda, Prof. Dr. Gönül Gültekin, 1997 yılında, Otyam'ı ve sanatını, şöyle yorumluyor:

"Yapıtlarında sürmeli gözlü, ak poşulu kadınların egemenliği ve doğal çevre için-de işlenmeleri sanatçının Doğu ve Güneydoğu insanına olan yakınlığı, kendi deymi ile sanki bir akevdâ idi. Onlarla özdeşleşmiş, onların iç yaşam gerçekle-ri ni özümsemiş, onları anlamış ve sevmiş-ti. ... İri siyah gözbebekleri ile badem bi-çimli gözleri, burun ve ağız biçimleri belli bir şema içinde her tabloda yinelenir. Bu çocuk ve kadın figürleri, yöreyi sembolize ederler. Yüzlerindeki şematik biçimlendir-meye karşın, örtüleri ve tepelikleri, nakış-ları geleneksel süsleme ve nakış biçimle-rinin detayına işleniş ile gerçekçi bir yak-

laşımı verir. Yaşam ve yöresel nitelikler-deki ayrıntılı ve gerçekçi işleyiş, sanatçı-nın renkli lekeci anlatımında, özgün yor-umlarını ortaya çıkarır. Yüzlerdeki şema-tizm, onların genel yaşam gerçeklerinin ve iç gerçeklerin ifadesinde yetersizliğe düşmez. Yapıtlarında çarpıcı açık leke, detaydaki bir iki ayrıntıyla birlikte anlatımı güçlendirir. Yoksunluklar ve sorunları, bu yapıtların içeriğidirler. Açık lekeli geniş re-sim yüzeyleri, bazen geniş orta ve küçük koyu lekelerle oyun dramını dile getirir. Genelde bir hüznün vardır figürlerde. Atlar ise bunu tamamlayan bir duyarlılıkla ko-nuyu bütünlerler."

İlhami Soysal, -ki o, Türkiye basını-nın bir döneminde, güvene aramadan gerçekçi savunma cesaretiyle tanınır, se-vilirdi- 11 Ocak 1964'te *Akis* dergisinde, Fikret Otyam'ı günümüzün Evliya Çele-bisi olarak tanımlıyor.

Topraksızlar bir büyük eserdir. Öyle palavrası, gürültüsü, patırtısı olmayan ama olayların gözüne vuran, gerçekleri yerinde, bizzat kahramanlarının ağzın-dan onların diliyle, onların özelliklerini belirterek ortaya koyan bir eser.

27 Mayıs 1960 Devrimi'nin önderle-rinden Suphi Karaman, Cumhuriyet ga-zetesinde, 21 Nisan 1968 tarihli, Otyam'ın *Gide Gide* 8 kitabını tanıtan, 1960 Anayasası'nı ve köylüler için topra-ğın önemini vurgulayan yazısında; "Otyam'ın gezi notları, Türkiye'nin belki de en renkli, en fırlaklı gezi notlarıdır. Fırat kenarında, Harran Ovası'nda, Erzu-rum'un Tekman ilçesinde, hudut boyla-rında, kavruk Anadolu bozkırında, Kara-deniz kıyılarında yapılmış gezilerin ve incelemelerin notlarıdır. Bunlar zehir zık-kım acı Anadolu gerçekleri. Anadolu hal-kının gerçekleriyle yüklü ihbar mektupla-rıdır. Üstelik bir fotoğraf makinesi sada-katiyle tespit edilmiş, bir sanatçı gazete-ci eliyle renklendirilmiş..."

Alıntıların kaynağı: Fikret Otyam, *Gazeteci-ressam, Türkiye Halk Bankası Kültür Sanat Yayınları*, Ankara, 1997.

Arkeo / Söyleşi

Uluslararası Mozaik Restorasyon Komitesi (AIEMA) Türkiye Şubesi'nin çalışmasıyla

Türkiye'deki antik mozaikler, oluşturulacak veri bankasında toplanacak

AIEMA'nın en büyük hedefi 10 yıl içerisinde Türkiye'deki bütün mozaikleri bir araya getirecek bir veri bankasının oluşturulmasıdır. Bu bilgiler aynı zamanda yaklaşık 22 ciltten oluşacak bir corpus altında yayımlanacaktır. Bu nedenle projenin adı Türkiye Mozaik Corpusu'dur.

Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mustafa Şahin, Atatürk Üniversitesi, Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'ndan 1985 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını 1988, doktora tezini ise 1994 yılında tamamladı. 1990 yılında S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak, 1996 yılında ise yine aynı bölüme öğretim üyesi olarak atandı. 1997 yılında doçent, 2003 yılında da profesörlüğe yükseltildi.

Derya Şahin, Konya Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden 1997'de mezun oldu. Aynı üniversitede 2001'de yüksek lisansını tamamladı. Halen Uludağ Üniversitesi, İznik Meslek Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi.

Diğer önemli bir hedef 11. Dünya Mozaik Kongresi'ni yurdumuzda yapmaktır. Türkiye Mozaik Araştırmaları Merkezi bu kongreyi Türkiye'ye almayı başardı. Kongreye 2009 yılında Uludağ Üniversitesi ev sahipliği yapacak.

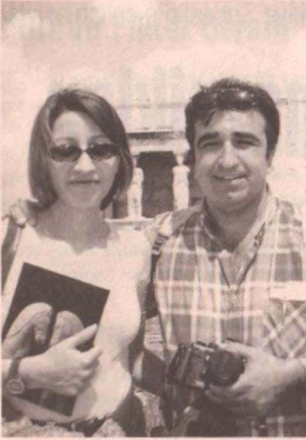
- Sayın Derya Şahin, tarihte mozaik sanatı ne zaman ortaya çıktı?

- En erken örnekler Sümer İnnana Tapınağı duvarlarında bulunan kaplamalar olarak anılır. Ancak Anadolu'da bilinen en erken örnek İÖ 8. yüzyılda Gordion'da bir evin tabanında bulunan mozaiktir. Rasgele seçilmiş geometrik motifler üç ayrı renkteki tesseralarla (mozaik yapımında kullanılan küçük küpler şeklinde biçimlendirilmiş taşlara verilen isim) oluşturulmuştur. Genellikle eşkenar dörtgen ve birbiri-ne kenetli üçgenlerin oluşturduğu bir kompozisyon söz konusudur.

- Daha sonra nasıl bir gelişim izledi?

- Devam eden yüzyıllar içinde (Gordion'dan sonra) İÖ 5. yüzyıl sonlarına

kadar bir boşluk söz konusu. Daha sonra Kıta Yunanistan'ında Olynthus gibi antik yerleşimlerde çakıl taşlarından yapılan mozaiklere rastlıyoruz. Roma, mozaik sanatının doruğa ulaştığı dönemdir. Bu dönemde Roma'da eyalet düzeninin var olduğunu düşünecek olursak, genellikle merkezde (Roma şehrinde) usta sanatçılar tarafından oluşturulan kompozisyonlar tüm imparatorluk eyaletlerinde kullanılmış olmalıdır. Roma kentinde muhtemelen bir model kitabı vardı ve bu kitap tüm Roma eyaletlerini dolaşarak olmalıdır. Bu nedendir ki, genellikle renk ve kompozisyonlarda tüm eyaletlerde benzer örnekleri görüyoruz; ancak değişik ustaların farklı stilleri ve katkılarının kaynaklanan farklar söz konusudur.

Prof. Dr. Mustafa Şahin ve eşi Derya Şahin.

Ama temelde, günümüzdeki gibi ortaya çıkan dekorasyon moda eğilimlerin tüm antik dünyada benzer şekilde etkili olduğunu görüyoruz.

- Bizans mozaik sanatının yerini bu tarihsel süreçte nasıl değerlendirebiliriz?

- Zemine döşenen mozaik geleneği Bizans'ta da devam etmiştir. Mozaikler üzerinde yer alan betimler sonraki dönemlerle birlikteleşmiş ve yassılaştırılmış formlardan oluşmaya başlamıştır. Ayrıca profil ve üçte bir görünümlerin de

sık kullanıldığı dikkat çekicidir. Ayrıca önemli kiliselerde değerli metallere (altın) oluşturulan tesseraların duvar mozaiklerinde kullanıldığına şahit oluyoruz. Bizans Dönemi'nde genellikle yer döşemelerinde daha sade geometrik ve bitkisel motiflerin (sıkça hayvan figürleri de rastlanır) kullanıldığını, duvar mozaiklerinde ise İnci'den alınan konuların zengin figür kompozisyonlarıyla uygulandığını görürüz.

- Antik Dönem'de ünlü mozaik okullarından bahsedilebilir mi?

- Mozaik yapımı Antik Dönem'de bir zanaat olarak karşımıza çıkmaktaydı. Genellikle usta-çırak eğitimi ile bu meslek öğrenilmekteydi. Ve antik kaynaklar araştırıldığında, bu meslekle uğraşanların köle kökenli oldukları da tespit edilmiştir. Ancak mozaik ustalarının siparişe göre gezici olarak çalıştıkları göz önüne alınırsa, bir okul ya da atölye adından bahsetmek ve bunu belli bölgelerle sınırlamak doğru olmayacaktır.

- Antik Dönem'de ünlü mozaik sanatçıları var mıydı?

- İskenderiye'de bulunmuş bir mozaik üzerinde sanatçı "Sophilos'un adı geçmektedir. Ayrıca yine benim çalıştığım Amisos (Samsun) mozaikindeki yazıtta, "Ben Orentes bu mozaığı yaptım" der. Bunun yanında son dönemlerde oldukça popüler olan Zeugma mozaiklerinden bilinen iki mozaik üzerinde "Zosi-

Amisos Mozaığı

Derya Şahin

Amisos Mozaığı 1958 yılında Samsun'da bulunup Arkeoloji Müzesi'ne kaldırılmış bir mozaik. Amisos antik kentinin bulunduğu Toroman

Tepe 1954 yılında Amerikan radar tesislerinin yapımı sırasında dozer ile düzeltilmiş olduğundan pek çok tarihi kalıntı yok edilmiş. 56 m2 büyüklüğündeki mozaik, 10 panodan oluşuyor. Mozaığın ortasındaki merkez panoda Akhilleus ile Thetis konu edilmiş. Derya Şahin'in kitapta yer alan incelemesi, aynı zamanda yüksek lisans tezinin de konusu. Şahin, merkez pano dışında Mevsimler, Nereidler, Kurban Sahnesi panolarının yanı sıra mozaikte yer alan geometrik motifleri de inceliyor.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2004, 86 s.

mos" adı geçmektedir. Ancak teknik ve stil açısından bu iki mozaığı karşılaştırdığımızda, aslında hiç de aynı usta elinden çıkmış gibi görünmediğini tespit edebiliriz. Ancak Antik Dönem'de de marka isimlerin taklit edilmesi söz konusu olabilir veya aynı ustanın atölyesinde farklı bir kişi tarafından yapılmış olabileceği de unutulmamalıdır.

- Geometrik bezemeli mozaiklerin hali veya kumaş desenlerinden etkilendikleri söylenebilir mi?

- A. Ovadia, Geometric and Floral Pattern in Ancient Mosaics (Roma 1966) adlı eserinde, mozaik desenlerini araştırmış ve çoğunun kökeninin temelde neye dayandığını açıklayabilmiştir. Burada tüm desenleri ayrı ayrı irdelemek mümkün olmadığından, genel olarak desenlerin tekstil ve mimari kaynaklı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

III. Türkiye Mozaik Corpusu toplantısı yapıldı

Türkiye Mozaik Merkezi tarafından Uludağ Üniversitesi rektörlük binasında düzenlenen III. Türkiye Mozaik Corpusu Toplantısı 8-10 Haziran 2006 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Toplantıya 9 ülkeden ve Türkiye'den 6 üniversiteden toplam 50 civarında temsilci katıldı. Toplantıda 8 yabancı ve 11 Türk uzman tarafından toplam 19 bildiri sunuldu.

Türkiye mozaik zenginliğinin ortaya çıkartılması ve envanterinin saptanmasını hedefleyen çalıştayda, bildirilerin yanı sıra bu konuda yapılacak çalışmaların ICOMA (Uluslararası Antik Mozaik Araştırmaları Kurumu) standartlarına uygun olarak yürütülmesi için biçimsel kurallar da ele alındı. Bu kuralların uygulanmasında doğabilecek sıkıntılar ve çözüm önerileri üzerinde duruldu.

Çalıştayın yanı sıra katılımcılar Bursa, İznik ve Orhanlı'da müzeler ve ören yerlerine de ziyarette bulundular.

Prof. Dr. David Parrish ve AEMA Genel Sekreteri Helene Morlier.

- Konulu mozaiklerde konu-mekan arasında bir ilişki var mı? Mozaiklerde daha çok tercih edilmiş bir konudan bahsedilebilir mi?

- Genellikle daha önceden de söylediğimiz gibi olası bir patron kitap vardı, ancak çeşitli sanatsal amaçlarla veya sipariş üzerine bir kalıpların da dışına çıkılıyordu. Fakat her zaman olduğu gibi genel olarak Antik Dönem'de de dini konular ön plana çıkmış, önemli mitolojik anlatımlar sıkça tercih edilmiştir (Neptün ve deniz canlıları, çoğunda günlük hayattan alınmış Nil sahneleri), halk arasında Şarap Tanrısı olarak bilinen Dionysos konulu anlatımlar, kişileştirmeler (örneğin mevsim veya nehir kişileştirmeleri) gibi örnekleri görmekteyiz.

- Sayın Mustafa Şahin, Türkiye'de AEMA ne zaman kuruldu ve programı nedir?

- AEMA-Türkiye'nin kurulmasını şöyle bir öyküsü var: Gaziantep ili sınırları içinde bulunan Zeugma'da çok sayıda mozaik bulunduğu haberleri basında sık sık çıkmaya başlayınca eşim Derya ile Zeugma'yı ziyaret etmeye karar verdik. Giderken bu konuda dünyaca ün sahibi Prof. Dr. David Parrish'i de davet ettik. Yolda sohbet ederken Sayın Parrish, "Türkiye'nin mozaik konusunda çok zengin bir ülke olduğunu, ancak bunların belli bir format altında yayımlanacağı bir corpusa hâlâ sahip olmadığını" söyledi. Bu konuda daha önceleri birkaç girişimin olduğunu, ancak süreklilik göstermeden sonlandığından bahsetti. Bunun üzerine biz neden yapmayalım diye bir soru yöneltince, David bana bakarak sadece güldü. Çünkü sonuçta benim ilgi alanım mozaik değildi. Bundan dolayı da o gülüşün altında belki benim deli olduğum düşün-

cesi vardı. Ancak bugün geldiğimiz mesafe, bu deliliğin aldığı yol konusunda çok iyi bir göstergedir ve şimdi böylesine bir çılgınlığa ön ayak olduğum için mutluluğumu ifade etmem mümkün değil. Çünkü 3 yıl içinde Türkiye mozaiklerinin yayınlanması konusunda hem çok ciddi adımlar atılmaya başlandı, hem de bu konuda bir merkez kurularak konunun kurumsallaşması sağlandı.

AEMA-Türkiye için ilk adımlar 2004 yılında American Research Institut of Turkey'nin (ARID) İstanbul bürosunda düzenlenen bir çalışmaya geri gitmektedir. Daha sonra Balıkesir Altınoluk Belediyesi'nin sponsorluğunda yapılan ikinci toplantı bu konuda ne kadar kararlı olduğumuzu ortaya koymuştur. Uludağ Üniversitesi Senatosu'nun 6 Ocak 2006 tarih ve 1 sayılı oturumu ile Mozaik Araştırmaları Merkezi kurulmuş ve bu projenin kurumsallaşması yönünde çok önemli bir adım atılmıştır. Bu merkezin uluslararası mozaik araştırmaları birliği tarafından şube olarak kabul edilmesi de ayrıca anlamlıdır. Bu konuda ilgili web sayfasına atıfta bulunulabilir (<http://www.archeo.ens.fr/aema/02-AIEMA-pres-web.htm>).

Merkezinin en önemli amacı, Türkiye mozaiklerini belirli bir format içerisinde toplayarak bunları bir veri bankası altında

toplatmaktır. Daha sonra elde edilen veriler bölge bölge, gerekirse kent kent olmak üzere bantlar halinde yayımlanacak ve bu bantlar en sonunda Türkiye mozaiklerinin bir corpusunu oluşturacaktır.

Diğer bir hedef, merkez bünyesinde Türkiye mozaikleri konusunda geniş bir kütüphane kurmaktır. Böylece yerli ve yabancı bilim insanlarının merkezimizde çalışması için en önemli alt yapılardan birisi hazırlanmış olacaktır.

Elbette yerli ve yabancı bilim adamlarının bizimle çalışmak gibi bir mecburiyeti yoktur. Ancak terdi olarak elde edilen bilgiler bir kütülay içerisinden yayımlanmak istenirse, çok çeşitliliği ortadan kaldırmak düşüncesi ile bizim belirlediğimiz formata uygun olması gerekmektedir. Bu konuda oluşturduğumuz bilimsel komitenin kararı önemlidir. Belirlenen formata uygun olmayan çalışmalar Türkiye Mozaik Corpusu kapsamında yayımlanmayacaktır. Bundan dolayı mozaik konusunda çalışmakta olan veya çalışacak bilim insanlarının merkezimizle vakit geçirmeden irtibata geçerek çalışmalarına yön vermeleri kendi çıkarları açısından önemlidir.

Türkiye mozaikleri çok önemli olmalarına karşın bugüne kadar hak ettikleri oranda tanıtılmamışlardır. Mozaik konusunda bilinmezlerin açıklanabilmesi

III. Mozaik Corpusu Toplantısı katılımcıları İznik gezisi sırasında.

için bunların mutlaka belirli bir standart içerisinde kaliteli yayınlarla tanıtılması gerekmektedir. Söz konusu yayınlar bugüne kadar özellikle mozaik ikonografisi, kronolojisi ve atölyeleri konusunda öne sürülen savları değiştirebilir. Eğer söz konusu proje gerçekleştirilebilirse, yurdumuz da mozaik envanterini tamamlanmış ülkeler arasına katılmış olacaktır.

Önümüzdeki en önemli hedef Türkiye mozaiklerini çalışacak yerli ve yabancı bilim insanlarına alt projelerle maddi destek veya burs sağlamaktır. Bu amaçla birçok uluslararası fona başvurulmuş durumdadır. Elde edilecek kaynaklarla hem Türkiye'de mozaik konusunda büyük bir kütüphane oluşturulmaya çalışılacak, hem de mozaik konusunda çalışacak bi-

Zeugma mozaiklerinden Dionysos ve Nike.

lim insanlarına destek sağlanacaktır. Böylece 10 yıl içerisinde bütün Türkiye'deki mozaikleri bir araya getirecek bir veri bankasının oluşturulması hedeflenmektedir. Bu bilgiler aynı zamanda yaklaşık 22 ciltten oluşacak bir corpus altındaki yayımlanacaktır. Bu nedenle projenin adı Türkiye Mozaik Corpusu'dur.

Diğer önemli bir hedef 2009 yılında yapılacak 11. Dünya Mozaik Kongresi'ni yurdumuzda yapmaktır. Bu konuda daha önce 2 defa daha girişimde bulunulmuş, ancak başarılı olunamamıştır. Türkiye Mozaik Araştırmaları Merkezi geçtiğimiz yıl onuncusu Portekiz'de yapılan kongrede bu konuda davette bulunarak 11. kongreyi Türkiye'ye almayı başarmıştır. Kongreye 2009 yılında Uludağ Üniversitesi ev sahipliği yapacaktır.

Mozaik nedir?

Mozaik, çeşitli renklerde doğal çakıl taşlarının, metal, cam çini ya da doğal deniz kabuklarının bir desen oluşturacak biçimde yan yana getirilmesi ile oluşturulan döşeme, duvar, tavan kaplamasıdır.

Mozaığın temel malzemesi, özellikle dere yataklarında ve eahil kıyılarında rahat şekilde bulunabilecek çakıl taşlarıdır. Bunun yanında cam ve pişmiş toprak da kullanılmıştır. Bağlayıcı malzeme olarak da döşeme mozaiklerinde kireç harcı; duvar ve tonoz mozaiklerinde ise alçı tercih edilmiştir. Mozaik serme teknikleri çeşitli farklılıklar gösterse de, işlem aşamaları prensipte aynıdır. Bir yüzey mozaikle kaplanmadan önce, harcin yüzeyi daha iyi tutabilmesi için, zemin temizlenerek havalandırılır. Bu işlem duvar ve tonoz mozaiklerine göre zemin mozaiklerinde daha az önem taşımaktadır. Mozaik yapılacak yerde önce alana bir avuçtan küçük olmayan moloz taşlardan blokaj yapılır ve bu taşların arası da ezilmiş kiremit kırıkları ve kireç harcı ile tesviye edilir. Bu sayede sert bir zemin elde edilmiş olur. Bunun üzerine düz bir alçı tabaka çekilerek, bu yüzeyin üzerine modelin taslağı çizilir. Daha sonra kireç, ince kum ve kiremit tozu karışımından elde edilen bağlayıcı malzeme ile tesseralar döşenir.

Konu ile ilgili kullanılan Latince terimler

Calcis coctor: Alçı veya sıvayı yapan kişi.

Emblema (-ata): Çeşitli malzemelerden yapılmış büyük nesnelerin içine konmuş, küçük nesnelere denir. Roma Dönemi'nde mozaiklere konulan taşıcılara verilen ad olmuştur.

Isola sacra: Hayvan eşliği. Kapıların hemen girişlerine birbirlerine paralel olarak yerleştirilen koruyucu figürler.

Lapidarius structor: Mozaik atölyesindeki taş ustası.

Musearius: Tesseraları zemin üzerine yerleştiren kişi.

Musearius (mushvarius): Duvar ve tonoz mozaikçilerine verilen isimdir.

Nucleus: 7-8 cm'yi geçmeyecek pişmiş toprak karışımıyla oluşturulan harç, tessera katmanı.

Opus: Latince "emek, eser" olarak çağdaş yazarlar tarafından sık kullanılır. Zanaat tekniğini tanımlamada kullanılan bir tür sıfattır.

Opus museum: Duvar ve tonoz mozaikleri için kullanılan terimdir.

Pictor imaginarius: Mozaik atölyesinde idare eden taslak ve tüm işlerden so-

rumlu usta başına verilen isim.

Pictor parietarius: Mozaik atölyesinde taslağı yapan ve çizimi zemine taşıyan kişi.

Rudus: Mozaik döşeme için hazırlanan hemen molozun üzerindeki 10 cm'yi geçmeyen sıkıştırılmış harç tabakası.

Sectile: Literatürde genellikle "opus sectile" olarak geçer. Yüzey dekorasyonunda taşların geometrik veya başka şekillerde kesilerek kullanılmasıdır.

Statumen: Mozaik döşeme için hazırlanan harç yatağı altındaki moloz kısım.

Stucco: Yüzey süslemesi veya rölyef çalışması için hazırlanan ince, zarif alçı sıva.

Tessellarius: Özel tessellatum sıvası.

Tessellatum: "Opus tessellatum", zemin mozaiklerini duvar mozaikleri ve opus sectileden ayırmak için kullanılan terimdir.

Tessera (-ae): Mozaik yapımında kullanılan küp şeklindeki taş, cam veya pişmiş toprak parçalar.

Vermiculatum: Literatürde "worm-like" solucan benzeri olarak geçer. Yaygın olarak resimli mozaiklerde kullanılan küçük tesseraların yaptığı kavis ce dalgalı tanımlamak için kullanılır.

Bilim ve Teknoloji Güncesi

Beyin iki dil arasında nasıl geçiş yapıyor?

Bir daha Beatles'ın "Michelle" şarkısını dinlediğinizde beyninizin sol kuyruk olarak adlandırılan bölgesine teşekkür etmelisiniz. Londra Üniversitesi araştırmacılarına göre, bu bölge, şarkının sözleri İngilizce'den Fransızca'ya geçtiğinde sizin takip edebilmenizi sağlıyor.

Daha önceki beyin araştırmaları beynin bir dilden diğerine geçiş yapmasından sorumlu bir bölge bulamamışlar, değişik dillerin nöron devrelerinin birbirleriyle sıkıca örtüşebileceğini düşünür olmuşlardı.

Ama şimdi, Cathy Price ve ekibinin, beyin taramaları ve davranış testlerini birleştirerek yaptığı çalışma sonucunda, beynin sol kuyruk bölgesinin dil geçişlerinin sırasında daha etkin olduğu bulundu. Bu bölge beynin bir başka yapısı olan talamus ile birlikte sözcükleri seçmemizi sağlıyor.

Araştırma ekibi, iki dil konuşan 35 denek kişiyle çalıştı. Bunlardan 25'i Almanca ve İngilizce, 10'u ise Japonca ve İngilizce konuşuyordu. Bu deneklere sözcük çiftleri okutulurken beyinleri pozitron emisyon tomografisi (PET) ya da işlevsel manyetik rezonans (fMRI) ile görüntüldü.

Çift anlamlılık

Denekler, eş anlamlı iki sözcüğü farklı dillerden, ya da ilgisiz iki sözcüğü aynı dilden okuduklarında; beyinlerinin sol kuyruk bölgesi, aynı dilde eş anlamlı iki sözcük okurkenki duruma göre daha etkin çalışıyor. Bu gözlem her iki dil grubu için de geçerli.

"Bulgularımıza göre beynin sol kuyruk bölgesi, kullanılan dili gözlemliyor ve bir dil değişikliği durumunda etkinliğini artırıyor. Demek oluyor ki bu bölge dil değişikliğinin işaretini vermekle yükümlü," diyor Price.

Temel davranış

Sol kuyruğun rolü hakkındaki düşünce, denekler üzerinde yapılan davranış

testleri ile desteklendi. Sözcük çiftlerinden; ilk sözcük eğer ikinci sözcük ile ilişkiliyse yanıt verme süresi kısalıyor. Örneğin ilk sözcük "kaşık" iken; ikinci sözcük "kepçe" ise kaşık tanımının yapılması çok kısa oluyor. Oysaki ikinci sözcük "banyo süngeri" ya da başka bir dilde yine "kaşık" ise yanıt verme süresinin görece uzun olduğu gözlemlendi.

Sol kuyruğun rolüne ilişkin diğer bir kanıt da, beyninin sol kuyruk bölgesi zedelemiş, 3 dil konuşan bir kişinin, konuşurken istemsi olarak diller arasında geçiş yaptığının farkedilmesi ile elde edildi.

Fakat, San Diego Üniversitesi'nden Robert Kluender'e göre çalışma çok sınırlı bir yönüyle dil-beyin ilişkisini inceliyor, bu nedenle daha fazla araştırmaya gereksinim var. Kluender şu soruları soruyor: "Bu sonuçlar daha yüksek düzeyden dilbilim araştırmalarına da elde edilebilecek mi? Örneğin tümceler üzerinde bir araştırma yapılsa sonuç nasıl olurdu?"- R. Khamsi.

[9 Haziran 2006, New Scientist]

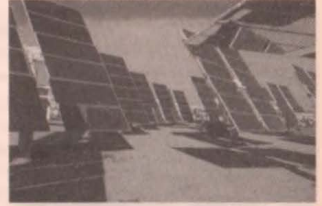
Çev. Alper Yavuz

Dünyanın en büyük güneş enerjisi üretici Portekiz'de yapılıyor

Dünyanın en büyük güneş enerjisi istasyonunun yapımına 6 Haziran günü Portekiz'de başlandı.

11 megavat gücündeki üreteç, Lizbon'un 200 km güneydoğusundaki Serpa kentine kurulacak. Burası Avrupa'nın en fazla güneş alan yerlerinden biri. Bölgedeki bir tepenin güneye bakan yamacında, 60 hektar alan üzerine kurulacak istasyon için toplam 52.000 fotovoltaik panel kullanılacak. Toplam yatırımın ise 61 milyon avro olacağı öngörüldü.

İstasyonun yapılacağı tepede, elektrik üretiminin başlayacağı 2007 yılına kadar tarım üretimine devam edilecek. Güneş panelleri çayırın 2 metre üstüne inşa edileceği için, koyun sürüleri daha sonra da otlamaya devam edebilecekler.

İstasyon 8.000 evin elektriğini karşılayacak ve bunun sonucu olarak 30.000 ton sera gazının açığa çıkmasının önüne geçilmiş olacak. Yapım şirketi Catavento'dan Bay Dal Maso'ya göre, gelecekte yenilenebilir enerji türlerinin -rüzgar, güneş, su ve dalga- birlikte kullanılması gerekecek. "Bu proje küçük bir katkı sayılır, ama Portekiz'in petrol sorunlarından uzaklaşabilmesi ve dış enerjiye bağımlının azaltılması yolunda önemli bir adım olduğu kesin."

[7 Haziran 2006, BBC]

Çev. Alper Yavuz

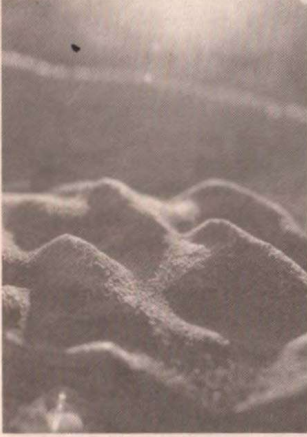
Karmaşık ekosistemler erken gelişti

Dünya üzerindeki en erken canlı yaşamın şekillendiği kaya oluşumlarını inceleyen araştırmacılar bu oluşumların pek çok farklı mikrobu barındırdığı düşüncesindedir. Bilim adamlarına göre, en eski fosillerden olduğu düşünülen bu kayalar bugünkü mercan kayalıklarına yakın karmaşıklıkta bir "mikrop kayalığı" ekosisteminin varlığını kanıtlıyor

Jeologlar Batı Avustralya'nın Pilbara bölgesindeki Strelley şist birikintisinde bulunan ve stromatolit adı verilen kaya oluşumlarının canlı organizmalarca oluşturulup oluşturulmadığı konusunda görüş ayrılığındalar.

Kayalar pek çoklarının eski mikrop kolonilerinin kalıntısı olarak değerlendirildiği noktali ve dalgali izler taşıyor. Kimilerince de, 3,4 milyar yıldan daha yaşlı olan bu oluşumlar, ortaya çıkışı bile birkaç yüz milyon yıl önceye dayanan canlı yaşam içinde oluşamayacak kadar eski.

Araştırmayı yürüten, Sydney Macquarie Üniversitesi'nden Abigail Allwood,

Strelley stromatolitleri üzerine yapılan yeni çalışmaların bunların canlı organizmalar tarafından şekillendirildiği izlenimini verdiğini söylüyor; "Canlı yaşam bu aşamada yeni ortaya çıkmıyordu, çoktan yerleşmişti".

Araştırma ekibinin *Nature* dergisinde ifade ettiğine göre, stromatolitlerin üzerindeki farklı izlerin çeşitliliği üzerlerinde pek çok farklı türde mikrobun yaşadığının göstergesi. Ve ekibin görüşüne göre eğer canlı hayat bu kadar kısa sürede çeşitlenibildiyse belki de Mars gibi elverişsiz gezegenlerde de gelişmiş olabilir.

Allwood ve meslektaşları 10 kilometrelik bir çizgi üzerindeki kayalardan örnek topladılar ve dalga, sırt ve yumurta kartonu şekillerini içeren yedi farklı oluşum buldular. Bu bulgular çok çeşitli ilkel organizmaların varlığına işaret ediyor.

Araştırmacıya göre en dikkat çekici olan, herhangi bir yerbilimsel süreç içerisinde gelişmesi mümkün olmayan koni şekilli oluşumların bulunması. Allwood, bu oluşumların ışığa doğru ilerlerken birbiri üstünden süzülen iplikli organizmalar tarafından yaratıldığını öne sürüyor. Yol boyunca dolan mineral depoları sonunda koni şekilli kayalar ortaya çıkarmış olabilir.

Allwood'un düşüncesine göre, Strelley birikintisindeki stromatolitler, çok eski kayalık bir sahil hattının kalıntısına benziyor. Bu organizmaların sıg, güneş-

li sularda yaşamış olması gerektiğini söylüyor.

Bu keşif en erken canlı yaşamın tarihini geriye çekmiş olmamasına rağmen farklı yapıların dağılımı, araştırmacıya göre, çeşitliliğin biyologların önceden tahmin ettiğinden çok daha hızlı ortaya çıkabileceği fikrini veriyor

Ustelik Allwood'a göre bu bulgular diğer gezegenlerde canlı yaşam olma olasılığını da destekler görünüyor; "Eğer Mars geçmişte kısa süre için bile yaşanabilir bir yerdise, canlı yaşam gelişmiş olabilir."

Dünya ve Mars'ın 3.4 milyar yıl önceki koşulları geniş ölçüde birbirine benzer olarak düşünülüyor; çünkü ikisinde de sıvı halde su ve çoğunluğu karbon dioksitten oluşan bir atmosfer vardı. "Bu koşullar altında dünya üzerinde canlı yaşam görüldüğüne göre, Mars'ta da görülebileceğini düşünmek oldukça mantıklı," diyor Londra'daki Birkbeck Üniversitesinden gezegen bilimi kan Crawlford. "Ancak ileride yapılan araştırmalar Mars hakkında yapılan tahminlerin doğru olup olmadığını gösterecek", diye de ekliyor. "Çok eski stromatolit-tipi yapıları aramak, ilkeri araştırmaların stratejileri arasında öncelikli bir yere sahip olmalı."

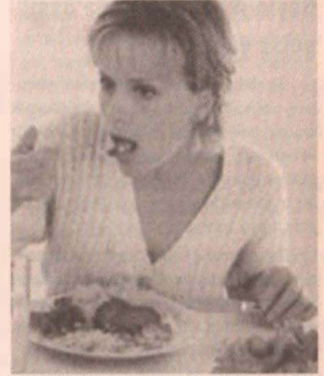
[7 Haziran 2006, *Nature*]

Çev: Güney Öztürk

Şişmanlık beyinde mi başlıyor?

Şişmanlık nörobiyolojik bir sorun. Aşırı kilolu insanların beyinlerinde, nöroileti serotoninine karşı alıcılarının sayısı, normal kilodaki insanlara göre daha fazla. Dolayısıyla, şişmanlık sadece yanlış beslenme alışkanlıklarından değil, beyin kimyasından kaynaklıyord olabilir.

Danimarka'daki Kopenhag Üniversitesi Hastanesi, Nörobiyoloji Araştırma Birimi'nden David Erritzoe ve ekibi; pozitron emisyon tomografi kullanarak, 47 normal kilolu ve 29 aşırı kilolu insanın beyinlerini incelediler. Serotonin alıcısı 5-HT2A'yı engelleyen ilaçların kilo almaya neden olduğu hayvanlarda ise bu alıcının uyarılmasının kilo kaybına neden

Şişmanlık beyinde mi başlıyor?

olduğu biliniyordu. Araştırmacılar şişman insanlarda bu alıcıdan yüksek oranda bulunduğunu tespit ettiler.

Alıcı oranının az veya çok oluşunun, aşırı kiloların sebebi mi yoksa sonucu mu olduğu pek belirgin olmasa da, beden ağırlığının düzenlenmesinde rol oynadığı düşünülüyor.

"Bana göre aşırı kilolu insanların, olayın bir de nörobiyolojik yönü olduğunu bilmeleri, önemli," diyor Erritzoe.

[10 Haziran 2006, *New Scientist*]

Çev. Alper Yavuz

Bir şey nasıl görünmez yapılır?

Harry Potter'ı ve "görünmezlik pelerini" unuttun. İngiltere ve ABD'deki teorik fizikçiler bir şeyi görünmez yapmanın zekice bir yolunu ortaya koydular. Bu yol maddenin etrafını bir "metamaterial" -alışılmışın dışında elektromanyetik özelliklere sahip bir çeşit bilesik malzeme- ile sarmayı gerektiriyor. Araştırmacılar göre, malzemenin üzerine düşen ışık ışınları; sadece diğer tarafta, başladıkları yönle tamamen aynı yönde ortaya çıkmak üzere maddenin etrafında bükülecekti. Çalışmaların sadece teorik olmasına rağmen, araştırmacılar radyo dalgalarına görünmeyen malzemenin beş yıl içinde üretileceğini tahmin ediyorlar. Küçükçük çubuklardan, metal halka grupla-

ından vs. oluşan metamaterialler, ilk kez, Smith Duke Üniversitesi'nde olan David Smith ve çalışma arkadaşları tarafından 2000 yılında yapılan, suni yapı bileşik malzemelerdir. Onları olağan dışı yapan negatif bir kırılma oranına sahip olmaları. (Işığın olağan malzemelerin ters yönünde büküyorlar) Bunların elektromanyetik özelliklerine, kusursuz yapılarında oynama yapılarak düzen verilebilir.

Smith'le ve onun Duke Üniversitesi'nden çalışma arkadaşı olan David Schurig'le birlikte çalışan, Londra'daki Imperial Yüksek Okulu'ndan John Pendry, metamateriallerin, içinde kendilerinin de bulunduğu bir boşluğun etrafında ışığı yol gösterebileceğini kanıtladı. Bu boşluğun içine herhangi bir madde yerleştirildiği zaman "gizlenmiş" oluyor, çünkü ışık ona ulaşmıyor ve madenin arkasını orada yokmuş gibi görüyorsunuz. Bir yönden gelen bütün ışık ışınları boşluğun etrafından yayılacak ve daha sonra orada hiçbir şey yokmuş gibi yeniden birleşecekler; biraz, suyun bir kayanın etrafından akarak dolaşması gibi. İngiltere'deki St. Andrews Üniversitesi'nden Ulf Leonhardt da, bağımsız olarak çalışarak aynı sonuca ulaştı.

Yeni hesaplamalar, bir boşluğu bir malzemenin içine koymayı ve daha sonra Maxwell'in denklemlerini kullanarak malzemenin, ışığı kendi etrafında başka yöne çevirmesi için hangi özelliklere sahip olması gerektiğini hesaplamayı içeriyor. Bunun gerçekleşmesi için malzeme öyle bir tasarlanmalı ki, ışık boşluktan uzakta nispeten yavaş ve yanından geçenken daha hızlı hareket etsin. Metamaterialler bu hayalin gerçekleşmesini sağlayabilir, çünkü kırılma oranı ve ışığın hızı, noktadan noktaya değişecek şekilde tasarlanabilir.

Yeni sonuçların hesaplamadan ibaret olmalarına rağmen, araştırmacılar başka araştırmacıların metamaterialleri, ışık hızının gerekli varyasyonlarını üretebilecek hale getirebileceklerini umuyorlar. Bu kulağa geldiği kadar zor olmayabilir, çünkü fizikçiler radyo dalgaları karşısında bu özelliklere sahip metamaterialleri nasıl tasarlayacaklarını zaten çoktan biliyorlar. Ekip: elektromanyetik

spektrumun bu bölümü için "perdeleme" aletleri, gerçekten beş yıl gibi kısa bir zamanda ortaya çıkabilir, diyor. Bu aletler, savunma ve kablosuz iletişim alanına bütünüyle uygulanabilir.

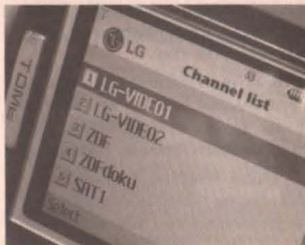
Leonhardt, "Bu araştırma, malzemelerin elektromanyetik ve optik özelliklerinde sınırların olmaması halinde, elektromanyetik ve optikle ilgili aygıtların neler yapabileceğini kanıtlıyor" diyor. "Uygulamada, elbette sınırlar var. Bu araştırma muhtemelen metamateriallerle ilgili yeni bir araştırma dalgasına ilham verecek." Schurig, bu yeni çalışma hakkında aynı derecede heyecanlı. "Elektromanyetik dalgalarla etkileşime giren aletleri tasarlama konusunda önümüzde yeni bir örneklerimiz var." diyor. "Bunlar için ortaya çıkacak bütün uygulama alanlarını hayal etmek imkansız"

[26 May 2006, PhysicsWeb]

Çev: Ümit Kaplan

Dünyanın 3G TDMB teknolojisine sahip ilk televizyonlu telefonu

Mobil televizyon teknolojisinde dünya lideri LG Electronics, dünyanın 3G UMTS (WCDMA) TDMB teknolojisine sahip ilk televizyonlu cep telefonunu geliştirdi. LG-V9000 adını taşıyan televizyonlu cep telefonları, 2006 Dünya Kupası karşılaşmaları boyunca Almanya'da test edildi. LG Electronics, testlerle ilgili olarak 400 adet V9000'i Bavaria Ticari Yayınlar Düzenleme Kurulu'na teslim etti. Cihazlar, kupa süresince Dünya Kupası Komitesi üyeleri ve uluslararası medya temsilcileri tarafından denenecek.

LG Electronics Avrupa Başkanı James Kim, "V9000, LG'nin tüketicilerin günlük hayatlarında daha fazla eğlence ve konfora ulaşmalarını sağlamak üzere yaratıcılığının ve olağanüstü teknolojisinin bileşimiyle ortaya çıkmış olduğu bir üründür; Dünya Kupası süresinde V9000'i deneyenler maçları, hareket halindeyken de çok yüksek görüntü kalitesi ile izleyebilecekler," dedi.

GSM (2G), GPRS (2.5G), UMTS(WCDMA) (3G) ve TDMB'yi destekleyen LG-V9000, tüketicilere, TV yayınlarını yüksek görüntü kalitesi ile izleyebile olanağı sunar. 2,2 inç'lik geniş dönüştürülebilir ekranı ile TV yayınlarını 3 saate kadar kesintisiz olarak izleyebilme ve 1 saate kadar da kayıt yapabile imkanı sağlayan V9000, DMB chip taşıyan yüksek çözünürlüklü ekrana ve 3D ses sistemine sahip bulunuyor.

Filmler iTunes'ta

Apple bilgisayar şirketi, internetteki popüler müzik indirme sitesi iTunes'dan film satışı için Hollywood'un önde gelen stüdyolarıyla görüşüyor.

Gösteri dünyasının iş gazetesi Daily Variety'nin Hollywood kaynaklarına dayanarak bildirdiğine göre, eğer film başına fiyatta anlaşılırsa iTunes'dan bu yıl sonuna doğru film indirmeye başlanabilecek.

Görüşmelerde tek sorunun fiyat olduğu belirtilirken, Apple CEO'su Steve Jobs'ın film başına 9 dolar 99 cent satış fiyatı teklif ettiği, stüdyolarının düşünmeden bunu reddettiği bildiriliyor. Hollywood stüdyolarının iTunes'dan satılacak filmlerin, 19 dolar 99 cent olan perakende satış fiyatına yakın olmasını istedikleri, ancak iTunes gibi popüler bir şarkı ve video indirme sitesinden online film satışına sıcak baktıkları, bu nedenle fiyatlarını düşürebilecekleri belirtiliyor.

Dünya dijital müzik pazarının lideri Apple'ın Ekim 2005'te popüler dijital müzik çaları iPod'un videolu versiyonunu çıkarmasından bu yana, iTunes'da televizyon dizileri, video klipler veya Disney'in çizgi filmleri 1 dolar 99 cente satılıyor.

Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülleri sahiplerini buldu

Bu yıl dördüncüsü düzenlenen Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı ödülleri sahiplerini buldu. Elektrik Mühendisleri Odası, Bilim ve Ütopya Kooperatifi ile ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği tarafından düzenlenen Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülleri'ne, bu yıl Dr. Zeynep Akalın Acar ve Dr. Cüneyt Berkdemir değer görüldü.

4. Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödül Töreni, 24 Nisan 2006 Pazartesi günü ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi A Salonu'nda gerçekleştirildi. Genç yaşta yitirdiğimiz değerli bilim insanı Serhat Özyar'ın anısını yaşatmak ve ülkemizde bilimi maddi bir güç haline getirmek için düzenlenen Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödül Töreni'nin açılış konuşmasını ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Melek Yücel yaptı. Yücel, konuşmasında ülkemizdeki bilim anlayışını ve bilimsel araştırmalardaki olanaksızlıkları eleştirirken, "Ülkemizde bilimsel araştırmanın kurumsallaştırılması ve bilim gücümüzün inşası için üniversitemizdeki doktora programlarının desteklenmesi ve ülkemizin bilim gündemiyle ilişkilendirilmesinin son derece önemli olduğu kanısını ve Serhat Özyar Ödülü'nün bu amaca hizmet etmekte olduğu umudunu taşımaktayız" dedi.

Yücel, anısına ödül töreni düzenlenen Serhat Özyar'ı ve bilim anlayışını şöyle anlattı:

"24 Nisan 2002 tarihinde, henüz 37 yaşındayken yitirdiğimiz Dr. Serhat Özyar, bilimin ülke yaşamında maddi bir güç haline getirilmesine kendini adanmış genç bir bilim insanıydı. Araştırmacı bilim adamı ve aydın kimliği, toplumsal sorunlara duyarlılığı, hiç doymayan merakı ve üretkenliği ile 37 yıllık yaşamına pek fazla ürün sığdırdı. Parlak bir öğrencisi olduğu ODTÜ Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora çalışmalarını büyük bir başarıyla tamamladı. Yaşamını yitirdiğinde aynı bölümde öğretim üyeliği yapmaktaydı.

Dr. Serhat Özyar bilimsel çalışmayı yalnızca uzmanları ilgilendiren teknik bir

uğraştan ibaret görmeyen, bilimsel yaklaşımın düşünsel yaşamın tüm alanlarına egemen kılınmasının gereğine ve önemine inanmış bir aydınlanmacıydı. Bilim ve Ütopya Dergisi ve Kooperatifi ile Orta Doğu Öğretim Elemanları Derneği'nin kuruluşlarındandı ve yaşamının sonuna kadar, gerek bu kuruluşların, gerekse Elektrik Mühendisleri Odası'nın en etkin üyelerinden biri olarak faaliyet gösterdi. Bilimi tüm yönleriyle ülke hizmetine sokmayı hedefleyen bütünsel bakış açısını hiçbir zaman terk etmedi. Şurası bir gerçektir ki, Dr. Serhat Özyar, ürettikleriyle hâlâ aramızda yaşamayı sürdürüyor."

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğretim Elemanları Derneği'nin kuruluş amaçlarını anlatan Yücel, "Kurucu üyemiz Dr. Serhat Özyar'ın ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği'nin kuruluşu sırasında ve sonrasındaki değerli emeklerinin unutulabilmesi mümkün değildir." diyerek konuşmasını bitirdi.

Doç. Dr. Melek Yücel'in açılış konuşmasını mini şan konseri sunumu takip etti. Konserin ardından gerçekleştirilen ödül töreninde Elektrik Mühendisleri Odası adına Seçici Kurul Üyesi Haşım Aydınca, Bilim ve Ütopya Kooperatifi adına Prof. Dr. Semih Koray ve ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği adına da Doç. Dr. Melek Yücel konuşmalarını yaptılar. Haşım Aydınca, EMO'nun meslek alanına yönelik çeşitli çalışmalarını yanı sıra bilimsel-teknik ağırlıklı faaliyetler sürdürdüğünü anlatırken, "Bu etkinliklerimiz, üyelerimizin, meslektaşlarımızın, üniversitelerin, bilim ve akademik çevrelerin, sanayinin ortak buluşma zeminleri olarak işlev görmektedir. Çoğu kez farklı sektör kuruluşları, değişik üniversiteler, TUBİTAK gibi kuruluşlarla ortaklaşa gerçekleştirdiğimiz etkinliklerin kurumlaşmasında önemli mesafeler aldık" dedi.

Bilim ve teknolojinin insan yaşamına yansıtılmasının önemine ve meslek alanındaki sorunlara sahip çıkmanın gereğini dikkat çeken Aydınca, şöyle konuştu:

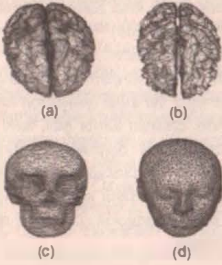
"Ulusal kalkınma, bilim-teknoloji ve sanayileşme politikalarının belirlenmesi ve gerçekleştirilmesi, halkımızın ve mü

hendislerin refah düzeyinin yükseltilebilmesi için de önemli bir hedeftir. Bu nedenle EMO, meslek alanımızdaki sorunlara sahip çıkmamızın, ülkemizdeki demokrasi mücadelesine katkı koyacağını, ülkemizdeki demokrasi, barış, bağımsızlık ve insan haklarından yana gelişmelerin ise akademik-mesleki çalışmalarını daha sağlıklı yürütülmesine destek oluşturacağını gözetin bir diyalektik bütünlüklü çalışma ve mücadele hattı izlemektedir. Bütünüyle emperyalizme-küreselleşmeye endekslenmiş yönetim anlayışlarıyla ülkemizdeki bilimsel çalışmaların ve AR-GE çalışmalarının giderek düğüleştirdiği ve etkisizleştirildiğine tanık olmaktayız. Bunu kendi alanımızda mühendislerimizin giderek üretim süreçlerinden, yaşamımızı ve geleceğimizi planlama süreçlerinden koparılması bu konudaki bizim ve benzeri kaygıları paylaşılan çevrelerin uyarıları, bilindiği gibi emperyalizme-küreselleşmeye biat etmeyi varlık nedeni gören güç odaklarına duyulmuyor ve bastırılmaya çalışılıyor."

Prof. Dr. Ali Gökmen de, ödül kazanan çalışmaları ve ödüle değer görülmeye gerektirileni Seçici Kurul adına aktardı. Ardından Serhat Özyar'ın meslektaşları, arkadaşları ve yakınları söz alarak, anılarını ve özlemlerini izleyicilerle paylaştılar. Serhat Özyar'ın babası Aydın Özyar da, oğlunun anısını yaşatanlara, bilime ve böyle bir organizasyona katkı koyanlara yönelik bir teşekkür konuşması yaptı.

Ödülü Dr. Zeynep Akalın Acar (ODTÜ) "Gerçekçi İnsan Kafası Modelleri ile Elektromanyetik Kaynak Görüntüleme", Dr. Cüneyt Berkdemir de (Erciyes Üniversitesi) "Nadir Toprak-Katkılı Tek-Modlu Fiber Kuvvettlendiricilerin Tasarımı ve Optimizasyonu Sıcaklığın Etkisi" başlıklı doktora teziyle kazandı. Kazananlara ödülleri ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Ural Akbulut verdi. Ödülü kazanan Dr. Zeynep Akalın Acar ve Dr. Cüneyt Berkdemir'e para ödülü, plaket ve sertifikalar verildi. Ödülleri alan Dr. Zeynep Akalın Acar ve Dr. Cüneyt Berkdemir, ödüle değer görülen tez çalışmalarının özel sunumunu yaptılar.

şimi aynı fonksiyonlarla gösterilmektedir. Şekil 2'de gri madde, beyaz madde, kafatası ve kafa yüzeyi için oluşturulan ağ yapıları gösterilmiştir. Kafatasının orbita çukuruna oturan gözleri modele ekleyebilmek için kafatasının gözlerle temas ettiği ağ yapıları parçaları birleştirilerek tek bir ağ yapısına dönüştürülmüş ve ilk defa SEY ile kesişen dokular modellenmiştir. Tüm kafa için oluşturulan ağ yapısı Şekil 3'te gösterilmektedir

Şekil 2: (a) Gri madde, (b) beyaz madde, (c) kafatası, (d) kafa yüzeyi için oluşturulan ağ yapıları.

Şekil 3: Tüm kafa için oluşturulan ağ yapısının kesit görüntüsü.

Geri problem

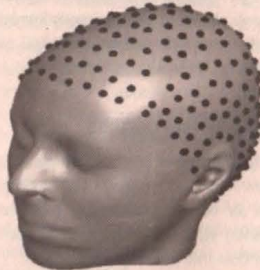
İleri problem çözümlerini hızlı ve yüksek hassasiyetle çözebilen bir uygulama ve çözümler için kafa modelini oluşturduktan sonra sıra beyin içerisindeki kaynakların bulunmasına yani geri problemin çözülmesine gelmiştir. Bu çalışmada geri problem çözümü için global bir optimizasyon yöntemi olan genetik algortma (GA) kullanılmıştır.

Üretilmiş verilerle yapılan denemelerde konumlandırma hatası, yedi böl-

meli gerçekçi bir modelde sinyal gürlüğü oranı (SGO) 10 alındığında, EEG için 1.1 mm, MEG için ise 1.2 mm olmaktadır. Gerçekçi bir kafa modeline yerleştirilen tek bir kaynak gerçekçi modele en iyi uyacak bir küresel model ile araştırıldığında, konumlandırma hataları EEG ve MEG için 8.5 ve 7 mm'ye yükselmiştir. Benzer testler birden fazla kaynak yeri ile de gerçekleştirilmiş ve gerçekçi kafa modellerinin küresel modellere göre daha doğru sonuç verdiği kesin olarak gözlenmiştir.

Deneyler

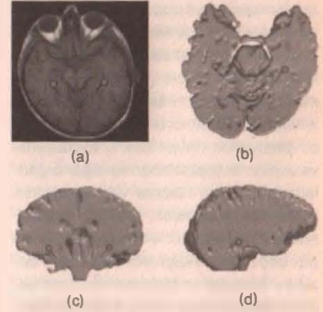
Bu çalışmada gerçekleştirilen EMKG yaklaşımı bir duyma deneyi ile elde edilen EEG ölçümlerinden kaynakları bulmak için de kullanılmıştır. Bu ölçümleri kafa modeli ile birlikte kullanabilmek için EEG ve MR görüntülerinin birleştirilmesi gerekmektedir. Manyetik bir işaretleyicinin yardımı ile önce kafa üzerindeki elektrotların yerleri işaretlenir daha sonra da bir optimizasyon algoritması ile kafa modeli ile elektrot pozisyonları aynı koordinat sisteminde birleştirilir. Şekil 4'de 256 kanallı bir EEG başlığının kafa yüzeyindeki elektrot noktaları gösterilmektedir. Bu son aşamadan sonra sistem kafa üzerinden alınan EEG verilerini işlemeye hazır hale gelmiştir.

Şekil 4: 256 kanal EEG başlığının kafa yüzeyinde işaretlenmiş elektrot noktaları.

Hacettepe Üniversitesi Biyofizik Bölümünde Dr. Pekcan Ungan ve Dr. Süha Yağcıoğlu ile yapılan çalışmalarda aranan kaynaklar, doğru olarak Heschl gyrusunda tespit edilmiştir. Şekil 5'te, elde

edilen kaynakların beyin görüntülerinde nereye karşılık geldiği gösterilmektedir. Sonuç olarak bu tez, gerçekçi kafa modelleri kullanarak EMKG ileri ve geri problemlerinin çözülmesi için komple bir platform oluşturmaktadır.

Şekil 5: İştisel uyarı sonucu toplanan EEG verilerinden elde edilen kaynak görüntüleri. (a) MR görüntüsünde aksiyel kesitte, (b), (c), ve (d) beyin bölünmüş MR görüntüsünde çeşitli açılardan kaynak görüntüleri.

Sonuç

Bu tez çalışması güncel ve aktif bir konuda yapılan, tıp bilimi, matematik, nümerik analiz, modelleme, veri toplama gibi birçok konuyu bir araya getiren, multi-disipliner bir çalışmadır.

Bilimsel yönden alanına özgün katkıları şu şekilde sıralanabilir:

- 1) MR verilerinden T1, T2 ve PY kulanan hibrit bir bölütleme algoritması geliştirilmesi,
- 2) Sınır elemanı yönteminin (SEY) daha gerçekçi kafa modelleri ile kullanımının sağlanması,
- 3) Gerçekçi kafa modelleriyle ileri problem çözümünün çok kısa sürelerle indirilmesi,
- 4) Beyin içinde farklı doku(lar) olduğunda BEM için yeni formülasyonun önerilmiş olması,
- 5) Sayısal deneylerde, beyin bölgesindeki dıpal etkinliğinin yerinin oldukça yüksek duyarlılık tanımlanmış olması,
- 6) Geliştirilen EMKS yazılım altyapısının özgünlüğü.

Nadir toprak-katkılı tek-modlu fiber kuvvetlendiricilerin tasarımı ve optimizasyonuna sıcaklığın etkisi

Dr. Cüneyt Berkdemir

Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümü
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sedat Özsoy

Haberleşmeden algılamaya, askeri uygulamalardan tıptaki uygulamalarına kadar geniş bir uygulama alanı olan fiber optik teknolojisine yönelik olarak yapılan deneysel ve teorik araştırmalarda son yirmi yılda önemli atılımlar gerçekleşmiştir. Günümüzde, özellikle verimlilik ve optimizasyon çalışmaları önem kazanmıştır. İsbetli öngörülerle bulunmayı sağlayacak uygun teorik modeller kurmak ve geliştirmek bu yüzden önemli bir çalışma alanı olmuştur.

Dr. Cüneyt Berkdemir, ödüle layık görüldüğü doktora çalışmasında, nadir toprak elementlerinden erbiyum ve praseodimyum'un ışımaya karışan enerji seviyelerinin sıcaklığa bağımlı yarımlarını da hesaba katarak, literatürdeki mevcut çalışmalarda sadece yayınım ve soğurum tesir kesitlerinin sıcaklığa bağımlılığına dayandırılan verim analizlerindeki eksikliği gidermiş ve teorik sonuçların deneyle uyumundaki farklılıkları azalttığını göstermiştir. Çalışmalarını üst düzeydeki uluslararası dergilerde yayınlamayı başarmıştır.

Fiber kuvvetlendirici veriminin analizi için pek çok teorik çalışma yapılmıştır. Kuvvetlendirme mekanizmasında yer

alan kazanç, gürlüktü faktörü, "kuvvetlendirilmiş kendiliğinden yayınım" (KKY; Amplified Spontaneous Emission, ASE) ve "uyarılmış durum soğurumu" (UDS; Excited State Absorption, ESA) üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, genellikle, fiber boyunca katkılama konsantrasyonunun ve alan dağılımlarının düzgün olduğu kabulü yapılmıştır. Düzgün olmayan katkı dağılımları ve fiber içerisinde ilerleyen modların şiddet dağılımları sadece küçük sinyal şartlarında göz önüne alınan durumlardır. Burada, erbiyum iyonlarının enerji seviye doluluklarının indüklenen sinyal ile değişimi ihmal edilmiştir. Bu durumda, oran denklemlerinin nümerik olarak çözülmesiyle incelenmektedir. Erbiyum katkılı fiber kuvvetlendiricilerde (EKFK) kazancı modellemek için yapılan çeşitli analitik çalışmalarda, giriş güçleri ve fiber uzunluğu cinsinden fiber kuvvetlendiricinin kazancının tanımlanması yoluna gidilmektedir. Analitik ya da matematiksel bir tanımlama için başta gelen zorluk, fiber kuvvetlendiricinin enine özelliklerinin, yani mod alan profilleri ve erbiyum dağılımının, tam olarak üst üste getirilememesinden kaynaklanmaktadır. Yine de bazı yaklaşımlar ile bu zorlukları aşmak mümkündür. Oran denklemleri yaklaşımı ile, maksimum kazancı elde etmek için en azından fiber uzunluğu üzerine sinyal ve pompa güçlerinin bağımlılığı araştırılarak optimum fiber kuvvetlendirici uzunluğu belirlenebilmektedir. Ancak, tam bir analiz için maksimum kazanç üzerinde sıcaklığın da etkisinin olduğunu hesaba katmak gerekmektedir.

EKFK'ler fiber-optik haberleşme sistemleri için üçüncü pencere olarak adlandırılan 1550 nm dalga boyunda genişbantlı (yaklaşık 30 nm) bir ışıma kuvvetlendirimi sağlarlar. Bu çalışmada, 1480 nm ve 980 nm'de pompalanan bir EKFK'nin sinyal kazancının sıcaklığa bağımlılığı için analitik bir ifade, kuvvetlen-

dirilmiş kendiliğinden yayınının (KKY) eklendiği sıcaklık-hassasiyetli yayınım denklemlerini çözerek elde edilmiştir. Bu ifadede, EKFK'lerin sıcaklık-bağımlı kazanç karakteristiklerinin sadece tesir kesitlerindeki değişimden değil, aynı zamanda Stark etkisi ile yarı kararlı seviyedeki (4I13/2) iyon doluluklarının sıcaklık-bağımlı dağılımlarından meydana geldiği gösterilmiştir. Bu dağılımın Boltzmann yasası ile yayınım denklemlerinin içerisine eklenmesi sağlanmıştır. Nümerik hesaplamalar, -20°C'dan +60°C'a kadar değişen sıcaklık bölgesi ve çeşitli fiber uzunlukları için yapılmıştır. Kazancı, 1480 nm pompalama için 24 m'lik ve 980 nm pompalama için 13 m'lik fiber uzunluğu içerisinde sıcaklığın artması ile azaldığı görülmüştür. Diğer, ilgi çekici nadir toprak katkılı fiber kuvvetlendirici, dalga boyları ikinci pencerede ve hemen hemen tüm uzun mesafeli optik haberleşme ağlarında kullanılan 1300 nm iletim sistemlerinde başlıca cihaz olan praseodimyum-katkılı fiber kuvvetlendiricilerdir (PKFK). Fluorid konakçıya katkılanan Pr3+'nın enerji seviyeleri sıcaklık-hassasiyetli oran denklemleri aracılığı ile modellenmiştir. 1017 nm'de pompalanan bir PKFK'nin sinyal kazancının sıcaklığa bağımlılığı için analitik ifadeler oran denklemlerini çözerek elde edilmiştir. Kazancın sıcaklığa bağımlılığının 3F3-4F3 seviyelerindeki Pr3+ iyonlarının doluluk dağılımına kuvvetlice bağımlı olduğu gösterilmiştir. Nümerik sonuçlar 0°C, 20°C ve 40°C için verilmiştir.

Yüzyılımızın teknolojisi olarak görülen fotonün önemli bir elemanı olan fiber kuvvetlendiricilerin sıcaklık bağımlı tasarımı ve optimizasyonunun incelendiği bu çalışmanın ödüllendirilmesi ile aday ülkemiz bilim hayatına katkıda bulunacak daha başka benzer nitelikte çalışmalar yapmaya özendirileceği ümit edilmektedir.

Ödül Töreni sonrası kokteylden bir görünüm: soldan Prof. Dr. Ramazan Sever (ÖDTÜ Fizik), ÖDTÜ Rektörü Prof. Dr. Ural Akbulut, Dr. Cüneyt Berkdemir ve Aydın Özyar (Dr. Serhat Özyar'ın babası).

Kemalist Devrimin Düşünsel Kaynakları Sempozyumu gerçekleştirildi

Cumhur Utku

30 Mayıs 2006, Salı. Ortaadoğu Teknik Üniversitesi'nin Mimarlık fakültesi dersliğindeyiz. Sempozyumun konusu "Kemalist Devrimin Düşünsel Kaynakları" Saat 10.00. İki gün kendi alanında söz sahibi birçok öğretmeni dinleyeceğiz. Onlar bize Kemalist devrimin milli ve uluslararası kaynaklarını, etkilerini, Kemalizm'in bugünkü anlam ve önemini anlatacaklar. Prof. Dr. Seçil Akgün (ODTÜ Tarih Bölümü Başkanı), Ertuğrul Kazancı (Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Başkanı) ve Prof. Dr. Semih Koray (Bilim ve Ütopya Kooperatifi Başkanı) açış konuşmalarını yaptılar. Salonun yarısı dolu. Arkadaşlarla sempozyumun Türkçe'deki karşılığının "bilgi şenliği" olduğundan, bu önemli konuya ilginin azlığından ve üniversitelerdeki bahar şenliklerinden falan söz ediyoruz...

Yrd. Doç. Dr. Birten Çelik'in başkanlığında ilk oturumda Mehmet Ulusoy; Yusuf Akçura'nın milliyetçiliğinin saldırgan milliyetçilik olmadığını, onun için Tutan'ın bir ideal olduğunu, onun milliyetçiliğinin halkçı milliyetçilik olduğunu, İttihat ve Terakkiye katılmakla örgütçü yanını, 1904'te yazdığı "Üç Tarz-ı Siyaset" başlıklı makalesi, Türkçülüğün, İslamcılığın ve Osmanlıcılığın boyutlarıyla birlikte Osmanlı'dan sonra neyin, nasıl olması gerektiğini anlattığını, bu makalenin etkilerinin derin olduğunu ve Mustafa Kemal ile kader birliği içinde olduğunu ve 1930'larda Akçura'nın Türk Tarih Kurumu Başkanı olmasının Mustafa Kemal'ine ona nasıl güvendiği ve ondan nasıl etkilendiğinin belirtisi olduğunu anlattı.

Prof. Dr. Ergun Aybars; Türk Devrimi'ni hazırlayan etkenlerin 1820 Mora İsyanı'na kadar uzandığını, 1860'da yapılan meşhur Tersane Konferansı'nın kararlarının etkilerinden söz etti. 101 yıllık bir nefsi müdafaanın neticesinde Türk Devriminin doğduğunu belirtti. Memaliki

Devleti Osmaniye'nin 1876'daki Kanunî Esasî ile devrime hazırlanmanın devam ettiğini, Balkan Savaşlarında iki milyon Türk'ün öldüğü veya Balkanları terke zorlanmasından sonra artık çöküşün bitişi ve yeniden kuruluşun başlamasının olağan bir süreç olduğunu izah etti. Yapılanın, Atatürk'ün önderliğinde bir Türk Kültür Devrimi olduğunu vurguladı. Ulusal Egemenlik ve İnsan Hakları kavramlarının bütünleşmediği, birbirini desteklemediği süreçte daha çok sıkıntılı günler göreceğimizi ve yaşadığımız yılın bu konuda çok sıcak geçeceğini söyledi.

Avukat Ünsal Aktaş; Kuzey Türklüğünün (Şimal Türklüğü, Kıpçak Türklüğü) Kemalist Devrime olan fikri etkilerini anlattı. Bunlardan Yusuf Akçura dışında, Gaspıralı İsmail Bey ve Sultan Galip'in 20. yüzyıl başlarındaki Osmanlı aydınlarında büyük etkiler yarattıklarını, düşüncelerini şekillendirdiklerini, Şefika Gaspıralı hanımın kadın hakları konusunda yaptığı mücadelenin etkilerinin devrim kanunlarında etkisinin görüldüğünü anlattı. Bu üç isme günümüz aydınlarının da çok şeyler borçlu olduğunu, bu borcun karşılığı olarak bu üç ismin üniversite ya da enstitülere verilmesi ile onların saygı gösterilmesi gerektiğini belirtti. Hayatının hiçbir döneminde gölge savaşçısı olmayan Mustafa Kemal'in cephe savaşçısı olduğunu, Türk Dilini geliştirme savaşında da en önde yer alarak, Kırım ve Azerbaycan Türk dili bilginlerinden istifade edilmesini sağladığını vurguladı.

Yrd. Doç. Dr. Recep Boztumur ise Kemalist Devrim'in örgütsel kaynaklarından söz etti. Daha çok dinsel, ırksal ve yurtsal etkenlerin neler olduğunu anlatan Boztumur, 20. yüzyıl başlarında bu kadar badiyeler atlatmış Anadolu topraklarında yaşayan insanlarda yurtseverliğin ve ulusal bilincin ve devamında devletin ortaya çıkmasının gayet doğal olduğunu vurguladı. Boztumur'a göre, Alman bilim adamlarının dediği gibi kader ve kvançta ortak olan bir toplum, yaşanan yurdun sınırları-

nın belirgin hale gelmesi ile kendine özgü özerk bir programın ortaya çıkması ve bütün bunları savunacak meşru bir gücün (ordu) öne çıkmasıyla devletin oluşması kaçınılmaz olmuştur.

İkinci oturum öğleden sonra Doç. Dr. Çağatay Keskinok başkanlığında başladı. Salon biraz daha kalabalıktı. Sabah oturumuna kıyasla gençler daha çoktu...

Dr. Ali Nejat Ölçen; Kemalizm'in akıl yürütme yönteminin (diyalektik) olduğunu, dokuz çelişmeye çözüm getirdiğini anlattı. Ölçen'e göre Kemalizm, emperyalizmle ulusalcılık çelişmesine, inançla akıl çelişmesine, özel sektör ile kamu çelişmesine, kazançla toplumsal yarar çelişmesine, ekonomikle hukuk çelişmesine, cumhuriyetle oligarşi çelişmesine, halk ve bürokrasi çelişmesine, yoksullukla varıllık çelişmesine ve son olarak savaşla barış arasındaki çelişkiye cevap verdiğine göre bir ideolojidir. Bu ideoloji; ulusalcı, akılcı, kamucu, cumhuriyetçi, halkçı, yoksuldan yana ve barışçıldır. Kemalizm'de temel hak ve özgürlüklere dokunulamaz, devlet ne dine karşıdır ne de yanındadır. Kemalizm'de bütün ekonomi şirket kazançlarına feda edilemez. Sağlık ve eğitim, özel sektörün kâr marjı içinde yer alamaz diyor Sayın Ali Nejat Ölçen.

Prof. Dr. İhsan Güneş; Atatürk dönemi Türkiye'sinde demokrasi uygulamalarından güzel örnekler verdi. Sayın Güneş, Kemalist Devrim'de demokrasinin halkçılık uygulamalarında belirgin olduğunu, Büyük Millet Meclisi'nin Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hep milletin onuru olduğunu ve Mustafa Kemal'in seçilmiş ilk meclisten itibaren her dört yılda bir genel seçimlerin yapılmasında titiz davrandığını açıkladı. Ancak demokrasinin varlığı ile siyasal partilerin oluşmasını ve çoğalmasında demokrasinin varlığı ile bir tutmanın yanlış olduğunu belirten Güneş, Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde örgütlü bir siyasal muhalefetin de devamı var olduğunu belirtti. Çünkü Sayın İhsan Güneş'e göre demokrasinin temel dayanakları;

adalet. özgürlük ve eşitlikler ve devrim uygulamalarında bu kavramlar hep göz önünde bulundurulmuştur.

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt Akalın; Atatürk Devrimi'nin Sovyetler Birliği ile ilişkiler konusunu fotoğraflı ve belgeli bilgilerini sundu. Sayın Akalın, Sovyet Devrimi'nin Türk Devrimi'ne, Türk Devrimi'nin Sovyet Devrimi'nin sürdürülmesine olan etkilerini anlattı. 16 Mart 1920'de imzalanan Türk-Sovyet dostluk antlaşmasının uzun süre yürürlükte kalması, Mustafa Kemal Paşa'nın 4 Ocak 1922'de Lenin'e gönderdiği mektubu, Lozan'daki açık Sovyet desteğinin olması, 1927 Ekim'inde Sovyet elçiliğindeki kutlamaları, 1932 Mayıs'ındaki Sovyet heyetinin karşılanışı gibi olayların her iki ülke yöneticilerinin batıya karşı tam bir kader birliği içinde olduklarının kanıtı olduğunu belirtiyordu. Akalın, Lenin'in ünü generali Vasiyevich Frunze ile Mustafa Kemal Paşa'nın sınıf arkadaşları Ali Fuat Paşa'nın (Cebesoy) aynı yıllarda karşılıklı ziyaretlerini anımsatarak, kurtuluş ve kuruluşta yani Kemalist Devrim yıllarında iki ülkenin önderlerinin batılı emperyalizme karşı tam bir dayanışma içinde olduklarını anımsattı.

Oturumun son konuşmacısı Dr. Doğu Perinçek'di. Sayın Perinçek, Kemalist Devrimin milletlerarası kaynaklarını şemalarla anlattı. Ona göre Kemalizm, Türk Devrimi'nin yaptığı işlerin tümüne verilen isimdi. Kemalizm cennette Tuba ağacı değildi ve eleştirilmeden anlaşılmasa diyordu. Mustafa Kemal bir taraftan savaş meydanlarındayken bir taraftan da Hakimiyeti Milliye gazetesinde savaş nedenlerini yazıyordu. Doğu Perinçek, Tıbbiyeli Hüseyin Zade Ali Bey gibi, Gaspıralı gibi, Yusuf Akçura gibi aydınların halkçı ve devrimci olduklarını, 23 yaşındaki Mustafa Kemal'in not defterine "Önce sosyalist olmalı, maddeyi tanımalı" notunu düştüğünde ise daha Sovyet devriminin olmadığını anımsatıyordu. 1937'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına koyduğu altı ok umdesinin Fransız ve Sovyet devrimlerinden esinlendiğini, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve

Laikliğin Fransız Devrimi içinde bulunduğunu, Halkçılık ve Devletçiliğin ise Sovyet Devrimi'nde varolduğunu bu iki devrimin etkilerinin elbetteki Kemalist Devrim'e ve altı oka yansıtacağını söylüyordu. Mustafa Kemal'in devrimi milli dinamikler üzerine kurulmuş ve onlardan devamlılığını sağlıyordu, taklitçi ve kopyacı olsaydı devam edemez ve devrim niteliğini kaybederdi. Oysa bu hareket 1945 yılına kadar sürmüş o tarihten sonra da Türkiye, günümüze kadar "Küçük Amerika" sürecine girmişti. Perinçek, geleceğe umutla baktığını, çünkü Türk halkının çok yakın zamanda Kemalist Devrim'in pratiklerini ve dinamiklerini yakalayacağına inandığını vurgulayarak sunumunu bitirdi.

Bu arada dışarıdaki 40-50 kişilik eli taşı ve sopalı, bazıları da kara mendil maskeli grubun bağışmaları devam ediyordu. Jandarma Komutanı vali yardım-cısından emir bekleyene kadar maskeliler öğretmenleri ve öğrencileri ablukaya alma cesaretini nereden almışlardı? Yüzlerini saklayıp ODTÜ'yü temsil etmek bu zavalı çocuklara mı kalmıştı? Jandarma eli taşı ve sopalıları, maskelileri görür görmez neden müdahale edememişti?

Sayın Doğu Perinçek sunumunu bitirdikten sonra şu sözlerini de konuşmasının sonuna ekledi: "İşte dışarıdaki bu sesler 1945'den beri emperyalizmin uygulanmakta olduğu operasyonların sonucudur. Bu çocuklara ne Kemalizm ne de bildiklerini sandıkları Sosyalizm öğretilmemiş, öğrenmeleri bu operasyonlarla engellenmiştir. Küçük Amerika süreci devam etmektedir."

Onlar, Yusuf Akçura'lardan, Gaspıralı İsmail Bey'den ve Sultan Galiyef'den korkuyorlar. Esin kaynağı Anadolu halkı olan Büyük Türk Devrimi'nden yani Kemalizm'den korkuyorlar. Gençlerin emperyalizme karşı omuz omuza ve büyük bir hızla birer Mustafa Kemal olmasından korkuyorlar. Korkanlar, korkasalar! Korktuklarını bu gün bir kez de bir zamanların devrimci mücadelenin kalesi

olan ODTÜ'de gördük. Tetikçileri de, ağa babaları da onların uşakları da bugün Kemalist öğretmenlerden ve Kemalist öğrencilerden korktular! Çünkü, bugün hem tetikçilerinin hem de onları yönlendirenlerin yüzlerinde maske vardı...

Saat 16.00'da yapılacak üçüncü oturum yapılamadı ve ertesi günkü iki oturum da iptal edildi. Şimdi biz, dinleyemediğimiz öğretmenlerimizi ne zaman dinleyebileceğiz? Prof. Dr. Şerafettin Turan ne zaman "Ulus Devlet Anlayışı" konulu sunuşunu yapacak? İlder Ertuğrul, "Kemalist Devrim ve Devletçilik" konusunu, Prof. Dr. Ünsal Yavuz: "Düşünür Yönlüyle Atatürk'ü, Prof. Dr. Gencay Şaylan: "Türkiye'nin AB Üyeliği ve Kemalizm'i, Prof. Dr. Alpaslan Işık: "Kemalizm ve Devlet Sosyalizmi"ni yarın anlatabilecekler mi? Emekli Vali Mahmut Yılbaş; "Müdafaa-i Hukuk ve Mustafa Kemal'i, Prof. Dr. Sina Akşin; "Atatürk Devriminin Bütün Kapsamı ile Kavranması"nı, Dr. Yıldırım Koç; "Atatürk Döneminde Türk Ulusunun Oluşturulması Açısından Devletçilik" konusunu, Doç. Dr. Hüner Tuncer; "Atatürk'ün Dış Politika'yı, Prof. Dr. Mustafa Türkeş; "Hegemonya Projeleri Karşısında Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın Yeri"ni, Prof. Dr. Abidin Kumbasar; "Küreselleşmenin İki Yüzü ve Kemalist Düşünce"yi, Prof. Dr. Özer Ergenç; "Türk Devriminin anlamını" ne zaman anlatabacak bizlere?

Ama biz Kemalizm'i öğrenmeyi ve devrimi sürdürmeyi yarım bırakmayacağız. Bu halk, bu gençlik, bu öğretim görevlisi öğretmenlerim ve bu saygı değer bilim adamları ve de bu büyüyen siyasal irade Kemalist Devrim'i yarım bırakmayacaktır! Kemalist Devrimin düşünsel kaynaklarını öğrenmek istemeyenler Cumhuriyet'ten olacaklar, milliyetlerinden olacaklar, devletinden, halkından, bağımsızlıklarından ve de özgürlüklerinden olacaklardır. Her şeylerini kaybedeceklerdir! Onlar kaybedecek, biz kazanacağız... Dinleyemediğimiz öğretmenlerimizi elbette bir gün dinleyeceğiz. Kemalist Devrim yarım kalmayacaktır!

Ulusal Bağımsızlık için Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı İnönü Üniversitesi'nde gerçekleştirildi

Yeni bir Ulusal Kurtuluş Savaşı için birleşme çağrısı

Prof. Dr. S. Kemal Kartal
İnönü Üniversitesi Öğretim Üyesi

İnönü Üniversitesi'nde, 13-16 Haziran 2006 tarihlerinde, dört gün süren ulusal düzeyde bir etkinlik daha gerçekleştirildi. Atatürk'ün "Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir" sözünün "kapsam çerçevesi" olarak seçildiği Ulusal Bağımsızlık için Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı, Malatya'da İnönü Üniversitesi'nin görkemli Kongre ve Kültür Merkezi'nde toplandı. Dört gün süren ve 11 oturumda 44 bildirinin sunulduğu Kurultay'a, naklen canlı yayın yaparak Malatya'nın yerel televizyon kanalları, yerel yazılı basın, Malatya halkı, üniversite öğretim elemanları ve öğrenciler ile her kesimden kamu ve özel kuruluş mensupları yoğun ilgi gösterdi.

Kurultay'a sunulan bildiriler, somut bilimsel bilgilere ve belgelere dayandıkları, çözüm önerileri de sundukları için büyük beğenilerle karşılandılar. Her oturumdan sonra dinleyicilerin sordukları sorular, yaptıkları öneriler ile bunlara konuşmacıların verdikleri yanıtlar da en az bildiriler kadar değerliydi. Bildirilerin ve oturum sonlarında dinleyicilerin yaptıkları söz konusu katkılarının en kısa zamanda kitap olarak yayımlanacağı açıklandı.

Kurultay, Prof. Dr. Halil Çivi'nin ve Prof. Dr. Fatih Hilmioğlu'nun açış konuşmalarıyla başladı. Türkiye'nin AB ve ABD tarafından nasıl kuşatıldığı, 1919'daki koşullara benzer koşullar altında olduğumuz, Türkiye'nin "tam bağımsız" konumdan, böyle "bağımlı" bir konuma nasıl düşürüldüğü ve bu durumdan çıkış yollarının neler olabileceğinin uzmanlarca tartışılmasının Kurultay'ın ana gerekçesi olduğu açış konuşmalarında vurgulandı.

"Küreselleşme ve Ekonomik Bağımsızlık" başlıklı birinci oturumda sunulan bildirilerin ana fikri şuydu: Küreselleşme, bir olgu değil, bir öngörüdür. Bir olguymuş gibi emperyalist ülkelerce Türkiye ve benzer ülkelere dayatılan küreselleşme, günümüz emperyalizminin sömür-

yü uygulama aracıdır ve özelleştirmeler ile ulus-devlete saldırılar ise aynı düzeyin parçalarıdır.

"Avrupa Birliği ve Ulusal Ekonomi" başlıklı ikinci oturumda sunulan bildirilerin özeti şuydu: AB, Türkiye'yi, kolları sınırsız bağlı, sömürüye açık biçimde kapısında bekletmek istemektedir. "Büyüktür" diyerek parçalamak, "yoksuldu" diyerek daha çok sömürmek ve yoksullaştırmak, "ordusu çok etkindir" diyerek güçsüzleştirmek istemektedir.

"Yabancı Sermaye ve Borçlanma" başlıklı üçüncü oturumda şu ana fikir vurgulandı: Dış borçlanma ve Türkiye'ye yabancı sermaye girişi, ülkemizi tamamen bağımlı duruma tutarak yüksek karlar elde ederek sömürmek amacına yöneliktir.

"Sanayileşme ve Ulusal Sanayileşme Politikaları" başlıklı dördüncü oturumda özellikle şu vurgulandı: Türkiye'de sanayileşme Atatürk döneminin çizgisinden çıktığı tarihlerden bu yana önemli ölçüde dışa bağımlılığı arttıran, coğrafi eşitsiz gelişmeye neden olan ve rekabet gücünden yoksun bir çizgi izlemiştir.

"Tarımsal Gelişme ve Ulusal Tarım Politikaları" başlıklı beşinci oturumun vurgusu şu oldu: Tarımsal üretimde kendine yeterli duruma olan, tarımsal üretim gücünü (potansiyeli) oldukça yüksek bulunan, iklim ve toprak yapısı bakımından eşine az rastlanır özellikler taşıyan Türkiye, 1980'li yılları başlarından bu yana dış telkinli uygulamalar nedeniyle önemli ölçüde tarımda çökertilmiştir ve midesinden bağımlı duruma getirilmiştir.

"Enerji Güvenliği ve Ulusal Enerji Politikaları" başlıklı altıncı oturumda şu fikirler belgeleriyle birlikte sunuldu: "Kendi doğal kaynaklarını ihmal ederek Türkiye'yi enerji konusunda en bağımlı duruma getiriniz" diye bir yarışma açılarsaydı, Türkiye bugünkü perişan durumuna ancak getirilebilirdi. Veya, "Türkiye'ye öyle ihanet ediniz ki, enerji konusunda dışa bağımlılığı ve akılsızlığı acınacak

duruma gelsin" denseseydi, ancak Türkiye'nin bugünkü durumu yaratılabiliirdi. Kötü yönetim bir yandan, ihanet bir yandan ve özel çıkar sağlamak öte yandan, Türkiye kullanmadığı dış kaynaklı (doğalgaz) için 33 milyar doları boşuna harcamada durumunda bırakılmıştır.

"Ulusal Finans Politikaları" başlıklı yedinci oturumda dışa bağımlılığı arttıran ve stratejik olarak Türk ekonomisini istenen anda çökertmenin eşik noktasına getiren finansal gelişmeler belgeli biçimde açıklandı.

"Özelleştirmenin Ekonomik ve Toplumsal Sonuçları" başlıklı sekizinci oturumda sunulan bildirilerde, küresel soygun düzeneğinin ve sonsuz kar hırsı ile mazlum ulusların ellerindeki sınırlı ekmeği almanın bir uygulama aracı olan özelleştirme değişik yönlerden belgelerle tartışıldı. "Yönetişim" ve "özelleştirme" gibi yakışıklı kavramlarla yerli işbirlikçilerin kullanıldığı vurgulandı ve "Tilki vaaz veriyorsa, kazlarına dikkat et" atasözü anımsatıldı. Ayrıca, yerli işbirlikçilerin yaptıkları hataların geri dönülemez zararlarını gelecek kuşakların çekeceğini vurgulamak için şu özlü söz sıkça söylendi: "Silgi kullanmadan resim yapma sanatına hayat denir."

"Sosyal Devlet ve Sosyal Politika" başlıklı dokuzuncu oturumda, 1970'li yıllarda kapitalizmin bunalımlarına çözüm olarak on dokuzuncu yüzyılın vahşi kapitalizminin neoliberalizm adı altında yeniden uygulamaya konulduğu vurgulandı.

"Ulusal Bilim Politikası" başlıklı onuncu oturumda Prof. Dr. S. Kemal Kartal yönetti. Bu oturumda şu sorulara yanıtlar üretildi: Bilimsel bilgi evrensel olduğuna göre, ulusal bilim politikası olur mu? Genç kuşaklara son 50 yıldır bir yolunu bulup "kapağı yurt dışına atmalarını" ve böylece kendilerini kurtarmalarının önlenildiği Türkiye'de ulusal bilim ve eğitim politikası olabilir mi? Akademik yükselmelerin yurt dışı yayına bağlandı-

ğı ve kendine özgüvenin böylece çökerildiği Türkiye'de ulusal bilim politikası olur mu? Bazı üniversitelerin, yurt dışı doktora olmayanları öğretim elemanı olarak almadıkları Türkiye'de ulusal bilim ve eğitim politikası olabilir mi? Yabancı dilde eğitime öncelik verilmesiyle Türkiye'ye yabancılaşmış kuşaklar yetiştirilerek ulusal bilim ve eğitim yapmak olanaklı mıdır? Yabancı dilde eğitimle anadilinden, sanatından, kültüründen, edebiyatından ve öteki ulusal değerlerinden soğutulmuş kuşakların yetiştirildiği Türkiye'de ulusal bilim politikasından söz edilebilir mi?

Kurultay'ın "Ulusal İktisat Çözümü" başlıklı on birinci ve son değerlendirme oturumuna Rektör Prof. Dr. Fatih Hilmi-oğlu başkanlık yaptı.

Prof. Dr. Fatih Hilmi-oğlu değerlendirmeye oturumunu şu sözlerle açtı: "Biz bu coğrafyada "tam bağımsız bir ülke" olarak yaşamak istiyoruz. Çünkü biz Atatürk'ün önderliğinde Ulusal Kurtuluş Savaşı yaparak Türkiye'yi kurduk. Ancak bizim tam bağımsız olarak yaşamamıza fırsat vermek istemiyorlar. Afganistan'da, Irak'ta, Balkanlarda, Kafkaslarda yaptıklarını Türkiye'de de, yerli işbirlikleriyle dayanışarak yapmak istiyorlar. Bu Kurultay, Türk ulusunun buna izin veremeyeceğini, gerekirse yeni bir Ulusal Kurtuluş Savaşı yapabileceğimizi ortaya koymak için düzenlenmiştir."

Kurultay'ın değerlendirme oturumunun sonunda, oturum başkanı Prof. Dr. Fatih Hilmi-oğlu Sonuç Bildirgesini okumuştur. Bundan sonra Onuncu Yıl Mar-

ş'ının coşkusuyla hep birlikte söylenmesiyle Kurultay sona ermiştir.

Ulusal Bağımsızlık için Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı Sonuç Bildirgesi

13-16 Haziran tarihlerinde Malatya İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından düzenlenen Ulusal Bağımsızlık için Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı aşağıdaki hususları tespit etmiştir:

- Dünya bugün bir özgürlük, eşitlik ve adalet döneminden değil, uluslararası sömürü düzeninin yarattığı baskı, terör ve işgaller döneminden geçmektedir.

- İnsan haklarını genişletme ve özgürlük getirme bahanesi ile çeşitli ülke ve haklara yapılan saldırılar, hepsi bir bütün oluşturan ABD'nin, AB'nin ve uluslararası şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir.

- Küreselleşme, toplumların ve bireylerin yaran yerine, uluslararası sermayenin çıkarlarını korumaktadır.

- Özelleştirme, sermayenin küreselleşmesinin aracıdır.

- Türkiye'de 1980'den bu yana uygulanan politikalar toplumunuzu değil, böyle bir dünya düzenine hizmet etmektedir.

- Özelleştirme, ulus devleti tasfiye etmekte, ülkenin üretim yapısını ve ticaretini yabancılaştırmakta; KİT'lerin, ve özel teşebbüslerin yabancılara satılması önce ekonomik, ardından siyasal bağımsızlığı, sonuçta Cumhuriyetimizin varlığını tehlikeye sokmaktadır.

- Hantal devlet yapısını düzelterek ve "iyi yönetim" yaratacak şifirli bir formülüş gibi sunulan yönetim anlayışı, ülkenin yönetim yapısını, küreselleşmenin siyasal ve ekonomik özemleri doğrultusunda değıştirme aracıdır.

- Türkiye'yi 1980'den bu yana yöneten tüm iktidarlar enerjiden madene, tarımdan sanayiye, eğitimden sağlığa, sosyal güvenliklen bilim-teknolojiye bir "tek parti iktidarı" gibi, aynı politikaları izlemiştir.

- Neoliberalizmin dünyada tek doğru siyasal düşünce, küreselci piyasacılığın dünyada geçerli tek politika olduğu tezinin sahiplerinden aracıdır;

- IMF ve DB'nin dayattığı istikrar programlarıyla kaıkınmış tek bir gelişmekte olan ülkeyi,

- Yine varsa, özelleştirmenin tek bir başarılı örneğini göstermeleri istenmelidir.

Bugüne kadar izlenen bu politikalar;

Tarımda, Türkiye'yi pancar, tütün, pamuk, buğday üretmez, yem bitkileri ekemez, hayvancılık yapamaz bir yapıya dönüştürmüştür. Tarımsal girdi, kredi ve temel ürünlerdeki fiyat desteklerinin kaldırılması, tarımsal ürün ithalatındaki koruma oranlarının düşürülmesi, Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri gibi kuruluşlara, devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerine, yardımların düşürülmesi, tarımda sözde doğrudan gelir desteğine geçilmesi, çiftçimizi yıkıma sürüklemiş, AB ve ABD'de tarım yüksek oranda desteklenirken, tarım sübvansiyonlarının kaldırılması, Türk tarımını yok olmanın eşiğine getirmiştir.

Enerjide, ülkemiz Dünya Bankası ve IMF tarafından dayatılan "enerji yatırım modelleri"nin uygulanması sonucunda, abartılı gaz talep tahminlerinin ve Yap-İşlet Devret, Yap-İşlet gibi sorunların sarmalında bırakılmıştır.

Türkiye'nin tüketmesi bile parasını ödemek zorunda olduğu uzun erimli gaz anlaşmalarının ve pahalı elektrik üreten yerli-yabancı özel şirketlere ödenen yüksek elektrik bedellerinin Türkiye'ye 2019 yılına kadar ek maliyeti 30 milyar doların üzerinde.

Özelleştirmede Cumhuriyetimizin ilk yıllarında kurulan KİTler özelleştirilerek önemli bir bölümü üretimden çıkarılmış ve yabancılaştırılmıştır. Bankaların % 26'sı

Onursal başkanlığını İnönü Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Fatih Hilmi-oğlu'nun yaptığı kurultayın başkanı İİBF dekanı Prof. Dr. Halil Çivi, yardımcı ise iktisat bölümü başkanı Prof. Dr. Çetin Doğan idi. Kurultay, şu kişilerin danışmanlığında gerçekleştirildi: Prof. Dr. Bırgül Ayman Güler, Prof. Dr. Alpaslan Işık, Prof. Dr. Tükel Minibaş, Prof. Dr. İzzettin Önder, Doç. Dr. Aziz Konukman, Doç. Dr. Cem Somel, Dr. Seyhan Erdoğan.

Kurultay'a bildiri sunarak veya oturum başkanlığı yaparak katılan bilim insanları şunlardır: Prof. Dr. Korkut Boratav, Prof. Dr. Cihan Dura, Prof. Dr. Oktay Türel, Prof. Dr. Nur Serter, Doç. Dr. Yaşar Hacısalıhoğlu, Prof. Dr. Sinan Sönmez, Prof. Dr. Halil Seyidoğlu, Prof. Dr. Erinc Yeldan, Nazif Ekzen, Prof. Dr. Uğur Eser, Mustafa Sönmez, Doç. Dr. Ahmet Haşim Köse, Doç. Dr. Ahmet Öncü, Oktay Küçükiremitçi, Prof. Dr. Zeynel Dinler, Prof. Dr. Cengiz Çakır, Prof. Dr. Tayfun Özkaya, Yrd. Doç. Dr. Bahadır Aydın, Doç. Dr. Yücel Çağlar, Necdet Pamiş, Gültekin Şahinlioğlu, Doç. Dr. Tunay Sıtkı Uyar, Kemal Uslualer, Dr. Öztin Akçüç, Yiğit Bulut, Dr. Serdar Şahinkaya, Yrd. Doç. Dr. Ali Koçyiğit, Yıldırım Koç, İlater Ertuğrul, Doç. Dr. Ahmet, A. Dikmen, Doç. Dr. Kayhan Pala, Prof. Dr. S. Kemal Kartal, Prof. Dr. Aydın Köksal, Prof. Dr. Mustafa Kaymakçı, Yrd. Doç. Dr. H. Hüseyin Doğan, Aykut Göker.

yabancı sermayenin eline geçmiştir, Halk Bankası'nın özelleştirilmesi durumunda bu oran % 50'nin üzerine çıkacaktır.

Kamu yatırımları önemli ölçüde azaltılmıştır.

ORÜS, EBK, SEK, TDİ Limanları, POAŞ, Seydişehir Alüminyum, Eti Maden, İSDEMİR, ERDEMİR, TÜPRAŞ, TÜGSAŞ, Türk Telekom, vb gibi yapılan ve PETKİM, THY, TEDAŞ gibi 2006 yılında tamamlanması düşünülen özelleştirmelerle Devletin ekonomi içindeki gücü ve buna bağlı olarak da ekonomik yatırımları azalmıştır.

Temel insan hakkı olan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik bile piyasanın insafına bırakılmaktadır.

Başka bir özelleştirme olan yabancılarla toprak satışı ile ülkenin coğrafyası dahi ipotek altına alınmaktadır.

Ekonomimiz sadece borçlanmayla ve dışardan ülkemize giren ve üretime yönelik olmayan sıcak para ile ayakta durabilen kırılgan bir yapıya ulaşmıştır. Dış odakların kontrolündeki bu ekonomik yapı, her tür siyasi ödüne açıktır.

Türkiye, bilim politikalarında, inovasyonda umudunu, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıyla geleceği hayal edilen araştırma-geliştirme katkılarına bağlamıştır.

Üniter devlet ve toplum yapımızı, Cumhuriyetimizin temel niteliklerini tehdit eden dış ve iç odaklara karşı net tavır almak, uluslararası ilişkilerde bağımsız bir siyaset izlemek, bu ulusal özelliğini kaybetmiş ekonomik yapı ile mümkün değildir.

Yukarıdaki tespitleri yapan Kurultay,

Atatürk Devrimlerinin yarattığı laik, demokratik, toplumsal, bilimsel düşünce birikiminin savunucuları olarak; karanlığa, karartmalara, saptırmalara, akıl ve bilim dışı çözümlere karşı örgütlü biçimde karşı çıkılmasının yolunu açmak üzere, Emperyalizmi reddeden, başka uluslarla dostça ve eşitlik temelinde ilişkiler kurmayı amaçlayan Atatürkçü bağımsızlık anlayışı çerçevesinde;

Ulusal bağımsızlık için;

- Cumhuriyetin 83 yıllık tarihi içinde en yüksek hızla kalkındığı ve Atatürk'ün başta olduğu 1923-1938 döneminde olduğu gibi, karma ekonomi temelinde

devletçi bir politikanın izlenmesini,

- Sektörler ve bölgelerarası kaynak tahsislerini uzun vadeli bir iktisadi kalkınma stratejisi doğrultusunda yönlendiren adil ve eşitlikçi bir ulusal plan anlayışının uygulanmasını,

- Mali kesimin bütün aktörleriyle ülkenin bağımsızlığını hedeflemiş iktisat politikaları arasında tutarlı bağlar kurulmasını,

- Diğer alanlarda olduğu gibi, enerji alanında da sanayi politikamızla, ulaştırma politikamızla ve dış politikamızla entegre ulusal bir politika saptanmasını,

- Bağımsız düşünmenin ve bağımsız yaşamının koşulu ulusal dilde eğitimidir; evrensel bilim dünyasının üyesi olmanın koşulu, ulusal gerçeklik ve sorunlara duyarlı duruştur. Bilim dünyasını, bu zemin üzerinde yürümeyi sağlayan ilkelere yükseltmek için ulusal bir bilim politikası oluşturulmasını,

- Halkçı devlet ilkesinin uygulanmasını istemektedir.

Ve bağımsızlıkçı kadroların bu ortak amaç etrafında birleşmeleri için çağrıda bulunmaktadır.

TÜBA, Akademi Günü'nü gerçekleştirdi

Türkiye Bilimler Akademisi 2 Haziran Cuma günü Akademi Günü düzenledi. Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası Mimar Kemaleddin Salonu'nda gerçekleştirilen etkinlikte bilim, hizmet ve teşvik ödülleri kazananlar ile üstün başarılı genç bilim insanları açıklandı.

Etkinlik, Akademi Başkanı Prof. Dr. Engin Bermek'in, Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kadri Yamaç'ın ve Cumhurbaşkanlığı Ahmet Necdet Sezer'in açılış konuşmalarıyla başladı. Ardından Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) yeni akademisyenleri açıklandı. TÜBA'nın yeni akademisyenleri Prof. Dr. Carter V. Findley, Prof. Dr. Fuat Sezgin, Prof. Dr. Yaman Arkun, Prof. Dr. Manfred Osman Korfmann, Prof. Dr. Ahmet Gül ve Prof. Dr. Alphan Sennaroğlu oldu. Yeni akademisyenlerin çalışma alanları ve faaliyetleri kısaca şöyledir. Ohio State Univer-

sity'de görevli bulunan Prof. Findley Osmanlı yönetim reformu konusunda kapsamlı incelemeleri bulunan bir bilim adamı. Sık sık Türkiye'ye gelerek ve uzun süreler kalarak çalışmalarını yürüten Prof. Findley'nin kitaplarının pek çoğu Türkçeye çevrilmiştir. Dünyanın önde gelen bilim tarihçilerinden Prof. Dr. Fuat Sezgin ise İslam bilimi alanında çalışmalarını sürdürmektedir. İslam dünyasındaki belli başlı kütüphaneleri tarayarak pek çok el yazma eseri gün ışığına çıkaran Prof. Sezgin, bunları derleyerek ve bu kaynaklardan yola çıkarak yazdığı çok sayıda eser ile evrensel bilime önemli katkılarda bulunmuştur. Kimyasal süreçlerin dinamik modellenmesi ve denetimi konularında araştırmalarda bulunan Prof. Dr. Yaman Arkun karmaşık büyük ölçekli sistemlerin kontrolü, protein katlanması dinamiği gibi alanlarda yeni yöntemler geliştirmiş ve bunları çeşitli kimyasal süreçlere uygulamıştır. Prof. Arkun halen

Koç Üniversitesi'nde Rektör Yardımcılığı görevinde bulunmaktadır. 3 Ağustos 2005 tarihinde yaşamını yitiren Prof. Dr. Manfred Osman Korfmann da TÜBA Asli üyeliğine Haziran 2005'te seçilenlerdendi. Prof. Korfmann özellikle Troia'da yaptığı kazı çalışmaları ile Anadolu tarihine önemli katkılarda bulunmuş, alışlagelmış kuramları zorlayan yeni bir bakış açısı getirmişti. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Anabilim Dalı'nda görev yapan Prof. Dr. Ahmet Gül'ün çalışma alanı ise Behcet ve Alevi Akdeniz Ateşi hastalıklarıdır. Prof. Gül, Behcet hastalığı konusunda sürdürdüğü çalışmalar ile evrensel bilime önemli katkılarda bulunan temel araştırmalar yapmaktadır. TÜBA'nın diğer bir akademisyeni ise Prof. Dr. Alphan Sennaroğlu'du. Koç Üniversitesi Fizik ve Elektrik Mühendisliği bölümünde görev yapmaktaki olan Prof. Sennaroğlu, lazer fiziği ve fotonik konularında araştırmalarını sürdürmektedir.

TÜBA'nın bu yılki Bilim Ödülü'nü iki bilim adamı aldı. Massachusetts Ins-

titute of Technology İktisat Bölümü'nde görevini sürdürmekte olan Prof. Dr. K. Daron Acemoğlu, Avrupa sömürge yönetimlerinin farklı ülkelerde oluşturdukları kurumların uzun dönemli etkileri örneğinden yola çıkarak, iktisadi gelişme ve büyüme sürecinde kurumların rolü üzerine yaptığı katkılar nedeniyle Bilim Ödülü'ne layık görülmüştü. Bilim Ödülü'nü alan diğer bilim adamımız ise Prof. Dr. Semih Tezcan oldu. Prof. Tezcan Almanya'da Bamberg, Otto Friedrich Üniversitesi Türk Dili, Tarihi Ve Kültürü Kürsüsü'nde görev yapmaktadır. Türk dilinin problematikleri ve çözüm yollarına uluslararası katkıları nedeniyle Bilim Ödülü'nü alan Prof. Tezcan, Göktürk ve Uygur dönemlerinden başlayarak zamanımıza kadar bütün Türk lehçeleri üzerine dünyaca kabul edilmiş araştırmalar ve metinler yayınlamıştır.

TÜBA Hizmet Ödülü, Hacettepe Üniversitesi Tarih bölümü ile Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün kuruculuğunu yapan, yetiştirdiği genç bilim insanlarının gelişmesine örnek olan bağımsız kişiliği nedeniyle Prof. Dr. Erçüment Kuran'a verildi. TÜBA ayrıca üç genç bilim adamımıza da teşvik ödülü verdi. Teşvik Ödülü Yrd. Doç. Dr. Zeynep Akşın Karamen'e çağrı merkezi sistemlerinin tasarım ve yönetimlerini konu alan rassal modellerin genişletilmesine ve çözümlemesine yaptığı katkılar nedeniyle, Doç. Dr. İpek Özkal Sanver'e eşleşme probleminin çözümlemesine yaptığı katkılar nedeniyle, Doç. Dr. S. Arzu Wasti'ye ise cinsel taciz ve örgüte bağlılık konusundaki çalışmalara getirdiği kültürel boyut ve örgütsel davranış literatürüne yaptığı katkılar nedeniyle verildi. Yrd. Doç. Dr. Zeynep

Akşın Karamen Koç Üniversitesi İşletme bölümünde, Doç. Dr. İpek Özkal Sanver Bilgi Üniversitesi Ekonomi bölümünde, Doç. Dr. S. Arzu Wasti ise Sabancı Üniversitesi Yönetim Bilimleri Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevlerine devam etmektedirler.

TÜBA ayrıca Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanlarını Ödüllendirme Programı (TÜBA-GEİP) kapsamında 30 genç bilim adamımızı ödüllendirdi. Bu ödülle Türkiye'de tüm bilim alanlarındaki araştırmaları, bilimsel kişiliğini ve araştırmacılığı özendirme ve gençleri bilim ve araştırma alanına yönlendirmek hedeflenmektedir. TÜBA-GEİP, tüm bilim dallarından, sağlık bilimlerinde uzmanlık, diğer bilim dallarında doktora derecesine sahip, Türkiye'de çalışan veya Türkiye'de çalışma kararını vermiş, 37 yaşını doldurmamış genç bilim insanlarını kapsamaktadır.

İstanbul Ulusal Eğitim Kurultayı Sonuç Bildirgesi 21 Mayıs 2006

İstanbul Eğitimciler Derneği, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi tarafından 20-21 Mayıs 2006 günü İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Ord. Prof. Dr. Cemil Bilsel Konferans Salonu'nda düzenlenen "Küreselleşme ve Ulusal Eğitim" konulu kurultay, beş oturum halinde yapılan iki günlük yoğun bir çalışma sonunda, aşağıdaki sonuç bildirgesini eğitim dünyasına ve kamuoyuna ilan etmeye karar vermiştir:

Türkiye'nin 150 yıllık bağımsızlık, özgürlük ve halkçılık mücadelesinin ürünü olan Türk ulusal eğitimi küreselleşme adı verilen emperyalizmin ve gericiğin yoğun bir saldırısı altındadır.

Avrupa Birliği'ne giriş süreci bahanesiyle Türkiye'nin ulusal eğitiminden vazgeçmesi, halkımızın çok uluslu şirketlerin çıkarlarına göre eğitilmesi istenmektedir. Küreselleşme, vatani ve halkı yerine küresel güçlere bağlı, insanlığın sorunları karşısında ilgisiz, bireyci, bencil insan tipi yetiştirmek istiyor. Birlerce yıllık tarihi bulunan ve dünyanın en işlek dillerinden birisi olan Türkçe İngilizce'nin baskısıyla bozul-

maktadır. Bilim ve eğitim dili her eğitim kademesinde Türkçe olmalıdır. Ulusal kültürün yaratılması, Türkçe'nin korunup gelişmesi konusunda basın-yayın araçlarını büyük bir görev beklemektedir.

Ulusal köklerden ve değerlerden beslenmeyen bir sanat ve edebiyat hareketinin tüm insanlığın dünyasına katkı yapması mümkün değildir. İlk ve orta öğretimde Avrupa Birliği'nin dayatmalarıyla hazırlanan yeni öğretim programlarında cumhuriyet devrimine, ulusal simgeleri yapılan vurguların azaltılması ve piyasacılık vurgusu kaygı vericidir. Bu girişimlerden dönülmelidir.

Eğitim dünyanın her yerinde kamusal bir görevdir. Türk devletinin kamu eğitim kurumlarını destekleyecek ve geliştirecek yerde, eğitimi özelleştirmesi hem sosyal adaletsizliği derinleştirecek hem de eğitimin yabancıların ve cumhuriyet düşmanı cemaatlerin eline geçmesine sebep olacaktır. Türk öğretmen hareketi tarih boyunca ulusal bağımsızlığı, aydınlanmayı ve halkçılığı savunmuştur. Eğitimi ve öğretmenler bugünkü öğretmen hareketinin, sendika ve derneklerinin de yabancı fonlarla beslenerek tarihsel mirasından koparılmasına izin vermemelidir. Türk ulusal eğitiminin gelişmesi

ve güçlenmesi için devlet bütçesinden eğitime yeterli kadar kaynak ayrılmalıdır. Eğitim bütçesi yerli kaynaklarla karşılanmalıdır. Eğitimin kalitesi yükseltilmelidir. Eğitim fakültesi yalnız öğretmen yetiştirmekle değil, eğitimin niteliği ile de ilgilienmelidir. Türkiye öğretmenleri yurtsever, meslek bilinciyle donanmış, kendini halka adanacak biçimde yetiştirilmeli, öğretmenlik statü bakımından yükseltilmelidir. Türkiye uzun vadeli eğitim politikaları hazırlamalı, zorunlu eğitim süresi 12 yıla çıkarılmalı ve her kademede eğitim parasız olmalıdır. Ülkemiz gerekli istihdam yaratarak, yatırıma yaptığı beyinlerin emperyalist merkezize kaçışına engel olmalı, beyin göçü önlenmelidir. Öğretim Birliği Yasası'nı titizlikle uygulamalı, eğitimi parçalamaya çabalarından vazgeçilmelidir. Danıştaya yapılan silahlı saldırı Türkiye'de Batı destekli irticanın ne yapmak istediğini göstermektedir. Bu olay bütün ulusu uyardırmalı ve birliğe sevk etmelidir.

Bölgemizdeki gelişmeler karşısında bütün çocuklarımız ve gençlerimiz Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nde belirttiği gibi ülkenin bağımsızlığını ve Cumhuriyeti koruma bilinciyle, aklı ve bilimi kılavuz edinmiş, halkının mutluluğu için çalışacak, topkara bütünlüğümüzü ve ulusal birliğimizi savunacak biçimde yetiştirilmelidir. Aileler ve öğretmenler de bu konuda tarihi bir sorumluluk altındadır.

EEG Okulu ikinci hızlandırılmış eğitim programını tamamladı

İkinci hızlandırılmış EEG Okulu katılımcıları.

Bilim ve Ütopya Kooperatifi tarafından kurulan EEG (Elektroensefalografi) Okulu 17-25 Haziran 2006 tarihleri arasında ikinci hızlandırılmış eğitim programını gerçekleştirdi. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Atilla Altunel ve Prof. Dr. Erbil Gözükırmızı'nın verdiği eğitimler sonucunda Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen toplam 13 nörolog sertifikalı aldı.

EEG Okulu'nun eğitimlerinde erken çocuk EEG'sinden başlayarak yaşlılık EEG'sine kadar her yaşta uyanıklık,

uyku ve çeşitli davranış durumlarındaki kalıp görüntüler ile patolojik aktiviteler anlatıldı. Yılı içerisinde iki dönem eğitim vererek dördüncü eğitim yılını tamamlayan EEG Okulu'nun yeni dönem kayıtları için *Bilim ve Ütopya* dergisi ile irtibat kurulması gerekiyor.

BAŞSAĞLIĞI

Çalışma arkadaşımız Şinasi Gökçe'nin babası Şahin Gökçe'yi 10 Haziran 2006 günü kaybettik.

Gökçe ailesine ve yakınlarına başsağlığı diliyoruz.

KAYNAK YAYINLARI

BAŞSAĞLIĞI

Kaynak Yayınları çalışanlarından, arkadaşımız Şinasi Gökçe'nin babası Şahin Gökçe'yi 10 Haziran 2006 günü kaybettik.

Gökçe ailesine ve yakınlarına başsağlığı diliyoruz.

BİLİM VE ÜTOPYA

BAŞSAĞLIĞI

Dergimiz yazarlarından Ayşegül Yılmaz'ın babası Yüksel Yılmaz'ı 17 Haziran 2006 günü kaybettik.

Yılmaz ailesine ve yakınlarına başsağlığı diliyoruz.

BİLİM VE ÜTOPYA

2007 Ümit Kaftancıoğlu Öykü Ödülleri

1- Eser sahipleri yayımlanmamış ve ödül almamış 2'şer öykü ile katılacaklardır.

2- Öyküler iki aralıklı olarak (bilgi sayarda yazılmış) en az 2 en çok 10 sayfa olacaktır.

3- Öykülerin yazılı olduğu dosyanın sağ üst köşesine büyük harflerle rumuz yazılacaktır. Kesinlikle gerçek ad ve soyadı belirtmeyecektir.

4- Katılımcılar öykülerini 6 kopya olarak gönderecekler ve gönderinin içine ayrı bir dosyada kısa özyaşamı, adresi ve telefon bilgilerini belirteceklerdir. Aksi durumda öyküler değerlendirilmeye alınmayacaktır.

5- Değerlendirme 1., 2., 3. şekilde olacak, ilk 10'a giren öyküler kitap olarak yayımlanacaktır. Dereceye giren katılımcılar plakette ve kitap seti ile ödüllendirileceklerdir.

6- 30.11.2006 son katılım tarihidir. Gecikmelerden ve kaybolmalardan düzenleyen kurum sorumlu değildir. Öykü yarışması sonuçları 15 Mart 2007'de basın yolu ile açıklanacak ve Ümit Kaftancıoğlu'nun öldürülüşünün 27. yılı olan 11 Nisan 2007 günü yapılacak anma töreni ile ödüller sahiplerine verilecektir.

Jüri Üyeleri

Adnan Özyalçınar, Osman Şahin, Mehmet Güler, Öner Yağcı, H. Hüseyin Yalvaç.

Teslim Adresi: Ümit Kaftancıoğlu 2007 Öykü Ödülleri Yalın Ses Edebiyat Dergisi Hüdâvendigar Cad. Saffeti Paşa Sok. No:14/101 SİRKEÇİ/İSTANBUL

Bilgi için: Öztürk Tatar

Tel: (0 212) 512 58 56 (0 555) 254 27 26 www.umiitkancioğlu.com

Arkeoloji Haberleri

28. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen "28. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu" 29 Mayıs-2 Haziran tarihleri arasında Çanakkale'de yapıldı.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (ÇOMÜ) Terzioğlu Kampüsü Troya Kültür Merkezi'nde düzenlenen sempozyum için yurtiçi ve yurtdışından yüzlerce bilim insanı, akademisyen ve öğrenci Çanakkale'ye geldi. 5 gün boyunca bu insanlar, bildirilerin sunulduğu 5 ayrı salon arasında, 274 bildiriyi izleyebilmek için mekik dokudu. Bildirilerden 129'u kazılara, 84'ü yüzey araştırmalarına, 30'u arkeometri çalışmalarına ve 31'i de müze araştırmalarına ait idi. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'nun bir söyleşimizde belirttiği gibi, söz konusu olan tam bir "arkeoloji şöleni" idi. Şölenin sunulan değişik lezzetlerden tadabilmek için yüzlerce insan salonlar arasında gidip geliyor, tattıkları lezzetlere ilişkin değerlendirmelerini kahve molalarında veya akşamları verilen kokteyllerde birbirlerine aktarıyorlardı. 90 yaşını deviren Prof. Halet Çambel'i bastonuna dayanarak buralara getiren, bildirileri dinlemek için salonlardan salona sürükleyen güç ne idi? Peki ya diğer bilim insanlarını ve öğrencileri? Türkiye'nin dört bir yanından ve dünyanın çeşitli ülkelerinden kalıp buraya gelmişler, üstelik yol ve konaklama masraflarını kendi ceplerinden karşıla-

Arkeologlar Gelibolu turunda.

mışlardı. Bu güç tümüyle arkeoloji bilimine duyulan sevgi, bilgiyi paylaşma ve yeni çalışmalar için güç toplama arzusu. Bu sempozyuma ilginin her geçen yılla artmasında, hem kalitenin giderek yükselmesinin hem de dünyada benzeri olmayan uluslararası arkeolojik bir toplantı olmasının payı vardı.

Toplantıya katılanlar her yıl olduğu gibi bu yıl da sempozyum mekanına kurulan kitap stantlarından, arkeologlar için yapılan yüzde 30-50 arasında değişen indirimlerden yararlanarak alışveriş yapma imkanına sahip oldular. Yayınevi-leri çok sayıda yeni kitap çıkarmıştı ve stantların önünden hiç kalabalık eksilmedi. Toplantının Çanakkale'de yapılması nedeniyle bu yıl bir tam gün Gelibolu Barış Parkı gezisine ayrıldı. Çanakkale Savaşı'nın geçtiği mekanlara yapılan gezi hem heyecan verici hem de yetenekli rehberimiz Kenan Çelik nedeniyle oldukça bilgilendiriciydi. Üstelik bu yorucu geziye Halet Çambel'in o yaşına rağmen hiç ara vermesiz eşlik etmesi, gezinin unutulmayacak görüntülerinden bir başkasıydı.

Şüphesiz toplantıyı yetersiz bulup eleştiri yöneltenler de vardı. Uzun yıllar

toplantı Ankara'da yapılmıştı ancak son 3 yıldır sempozyum değişik şehirlerde toplanmaktaydı. Buna karşı çıkanlar kadar destekleyenler de vardı. Ben kendi payıma saptamalarımı şöyle sıralamak istiyorum. Öncelikle bazı bilim insanlarının, yeni bir kazı çalışması yapmamış olmalarına rağmen eski bildinlerinin tekrarı olan sunumlar yapması hoş değildi. Her kazıdan bir sunum yapılması için bir zorunluluk bulunmamaktaydı; bildiri sunacakların söyleyecek yeni şeyleri olmayı-
lıydı. Ayrıca bir makale konusu olabilecek konular, sempozyumda kazı ve araştırma sonuç bildirisi olarak sunulma-
malıydı. Özellikle klasik arkeologların Eski Yunanca veya Latince sözcüklerin okunuşlarını bilmeleri mesleki bir zorunluluk. Oysa bazı klasik arkeologlar bil-
hassa çift sesli harflerin okunuşlarına uymamaktaydılar; örneğin Aigai (okunu-
şu Aygay) sözcüğünü Aigai, bouleutirion (okunuşu bulevteryon) sözcüğünü bule-
terion gibi söylemekteydiler. Yabancı bi-
lim insanlarından birçoku sunumlarını Türkçe olarak yaptılar ve anlatımlarında ne "data base" gibi sözcükler ne İngilizce zaman kavramının Türkçe söylenişi olan İsa'dan Önce veya Sonra (İÖ -İS) gibi kısaltmalar vardı. Temiz bir Türkçe

Sempozyumun yapıldığı Troia Kültür Merkezi.

kullanmakta, zaman kavramını M.Ö. ve ya MS kısaltmalarıyla ifade etmekteydiler. Oysa bazı Türk bilim insanları ise özentili bir dil ile sık sık İngilizce sözcüklere başvurmaktaydılar. Ancak tüm bunlar, bütün içinde önemsiz bir yer işgal etmekte, sempozyumun üstün başarısını zedelememektedir.

Toplantılarda en fazla alkış toplayan sunum Halet Çambel'inikiydi. Çambel, bastonuna dayanarak çıktığı kürsüde "Karatepe-Aslantaş ve Domuztepe 2005" başlıklı bildirisini sundu. Alliano kazı başkanı Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yavaş tarafından sunumun yapıldığı salon da yoğun ilgi nedeniyle tamamen dolmuş, ayakta duracak yer dahi kalmamıştı. Sempozyum katılımcıları adeta, kazı ödeneği kesilen Alliano'yun içinde bulunduğu durumu protesto edercesine salonda doldurarak Ahmet Yavaş'a desteklerini ifade ettiler.

Sempozyumun açış konuşmasını Bilim Kurulu Başkanı Kutlu Emre yaptı. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Orhan Düzgün ise "2005 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla 63 Türk, 37 yabancı kazısı, 30 müze kazısı, eski eser ve müze kaçakçılığının önlenmesi amacıyla da

acil müdahale gerektiren 85 kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Bunların yanı sıra karayolu ve baraj etkileşim alanlarında yer alan 23 alanda acil kurtarma kazısı ve 4 alanda da yüzey araştırması yapılmıştır. Yine 2005 yılında ülkemizde 665 Türk, 31 yabancı bilim adamı tarafından yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Böylece 2005 yılında 238 adet kazı, 101 adet yüzey araştırması olmak üzere toplam 339 adet bilimsel araştırma gerçekleştirilmiş, 2004 yılına göre yüzde 14 oranında bir artış göstermiştir. 2006 yılı için bakanlığımıza yapılan başvurulardan bu sayının gittikçe artacağı beklenmektedir" şeklinde bilgi verdi.

Bütün organizasyonu üstlenen, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (ÇOMÜ) Arkeoloji Bölüm Başkanı Doç. Dr. Aslı Erim Özdoğan ve ekibi idi. Ekip tüm sorunların üstesinden gelerek başarılı bir çalışma sergiledi. Kendilerini kutlarız.

Sempozyum katılımcıları ne diyor?

Sempozyum sonrası, her kesimden katılımcıya "Arkeoloji Sempozyumu'nun eksisi ve artısı nasıl görüyorsunuz?" sorusuna yönelttik. İşte aldığımız yanıtlar:

Özgen Acar (Gazeteci)

Böyle bir toplantının yapılması için başında en önemli bir adımdır. 28.si bu yıl yapıldı. Eskiden Amerika Arkeoloji Enstitüsü başkanı olan ve Türkiye'de de

kazılar yapan John Russell'in Amerikan Arkeoloji Dergisi'nde bir başmakalesi vardı. Orada bu sempozyumu övüyordu ve diyordu ki: 'Keşke bütün dünyada her ülke her yıl bir arkeoloji sempozyumu düzenlese. Bundan dolayı Türkleri kutlarız.' Bu nedenle çok önemli. İkinci olarak gerek tarihin dikeyinde, gerek coğrafyada yatay olarak buraya katılan arkeologların ne olup bittiğinden haberleri oluyor; kendilerini ilgilendiren konularda başka yerlerdeki kazılarda ne gibi buluntuların ele geçtiğini dinleyip öğrenmekle kalmıyor, koridorlarda bilgi alışverişi de yapıyorlar. Diğer bir önemli nokta ise genç arkeoloji öğrencilerinin derslerde gördükleri teorik eğitime burada sunulan görsel malzemeler katkıda bulunuyor, ki bu genç kuşakların yetişmesi açısından çok önemli. Dolayısıyla bir Türk arkeoloji öğrencisi bir Fransız arkeoloji öğrencisinden daha şanslı bir bakımdan. Artıları bunlar. Eksilerine gelince; nedense bazı Türk arkeologlar son birkaç yıldır kazı yaptıkları halde, bu toplantılara gelip bir sunum yapmıyorlar. Böyle bilim olmaz, bu bilim insanları için bir ayıptır. Hem kazı yapacakсын hem hesap vermeyeceksin; bu toplantıların bir eksikliğidir. Çünkü burada arkeologlar bir bakıma 'ben şunu yaptım'ın hesabını vermiş oluyorlar. Bunun dışında eksi olarak söyleyebileceğim bir nokta da şu: Yıllar geçtikçe sunulan bildiri sayısı artıyor. Mesela bu yıl 274 bildiri sunuldu. Eskiden daha az bildiri vardı ve toplantı 2 salonda yapılıyor. Şimdi ise 5 salonda aynı anda yapılıyor, dolayısıyla birisini izlerken aklın öbür salonda kalıyor. Bu sorunun çözülmesi lazım.

28. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu izleyicileri.

Yrd. Doç. Dr. Birol Can
(Erzurum Atatürk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü)

Ben yaklaşık 10 yıldır bu sempozyumlara düzenli olarak katılıyorum. Hem bizzat katıldığım hem de ilgilendiğim bazı çalışmalarını takip etmek için geliyorum. Birçok hocamızın

her sene yaptığı gözlemleri burada canlı izlemek kitaplardan okumaktan çok farklı tabii. Aynı zamanda son birkaç yıldır toplantıların böyle değişik şehirlerde yapılması hem o bölge için hem de öğrenciler için çok faydalı oluyor. Yıllardan beri bilinen büyük, köklü kazıların yanı sıra son zamanda genç araştırmacıların başlattığı kazılarda da bir artış gözleniyor. Ayrıca yabancı arkeologların burada sunumda bulunmaları da çok güzel. Bir de bildirilerin kazı, yüzey araştırması, arkeometri, müze araştırmaları gibi ayrı başlık altında ayrı salonlardaki oturumlarda sunulması iyi. Bu toplantıların aynı zamanda arkeoloji biliminde teknolojinin ne kadar iyi kullanıldığını görüyoruz; jeoarkeoloji çalışmalarıyla, laboratuvar analizleriyle bugün geline noktada eskiye göre çok daha kesin sonuçlar elde edilmesi mümkün.

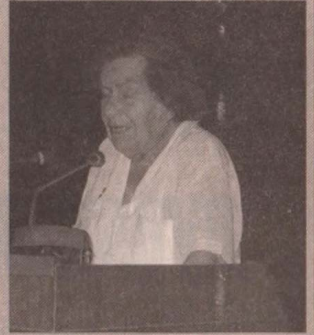
Ejder Doğan
(Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Arkeoloji Bölümü 3. Sınıf Öğrencisi)

Kitaplarda gördüğümüz hocaları burada görmek çok güzel. Bir de toplantının Çanakkale'de yapılıyor olması ayrı bir avantaj bizim için. Eksi olarak bir şey görmedim. İlk kez bir sempozyuma, üstelik de uluslararası bir sempozyuma katıldım.

Sempozyuma katılan asırlık çınar: Prof. Dr. Halet Çambel

Cumhuriyet'in ilk kuşak arkeologlarından Prof. Halet Çambel'in 90'ı aşan yaşına rağmen sempozyuma gelmesi, bildiri sunması ve 5 gün boyunca bütün oturumları izlemesi, Gelibolu Barış Parkı'na yapılan geziye katılıp bunaltıcı güneş altında Kilitbahir'den Conkbayırı'na uzanan gezi güzergahını ilgi ve azimle dolaşması, sempozyum ertesinde Assos ve Troia'ya düzenlenen geziye katılması bu yılki sempozyumun unutulmayacak görüntülerindendi. Kaybolmayan mesleki heyecan ve yaşam sevincinden dolayı kendisini kutlar, daha nice sempozyumlarda kendisini görmeyi dileriz.

Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar
(İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü)

Bu yıl da sempozyum her yıl olduğu gibi çok yararlı, çok yönlü, çok başarılı oldu. Ben kendi adıma çok şey öğrendiğimi söyleyebilirim. Ayrıca yurtdışın-

dan gelen birçok meslektaş da burada görmek bizim için çok büyük bir avantaj. Bu toplantıyı organize edenlere çok teşekkür ediyorum. Salonlar arasında konuşulmakta çok zorlanırlar olmuş olabilir. Ancak burada şuna dikkat etmek lazım: Bir insan beyninin bir olaya tam olarak odaklanabileceği süresi 26 dakikaya sınırlı. Hadi bunu 2 katına çıkaralım. Bu açıdan baktığımızda 274 bildirinin hepsini dinlememiz zaten mümkün değil. O nedenle bir seçme yapmak zorunda kalıyoruz. Tabii gönül ister ki, aynı anda aynı konuyu içeren bildiriler farklı salonlarda sunulmasın ama onu engellemek de mümkün değil. Bir kısmını canlı dinleyeceğiz bir kısmını da yayımlandığında okuyacağız artık. Her yıl 'keşke şunu da dinleyebilseydim' diyerek buradan ayrılacağız; bu da bu işin bir özelliği olsa gerek.

Dr. Winfried Held
(Würzburg Üniversitesi-Almanya)

Başka bir ülkede böyle bir sempozyum yoktur; sadece Türkiye'de var bu. Her sene arkeolojik araştırma yapan birçok arkadaş bir araya geliyor ve yaptıkları işleri anlatıyorlar. Bu çok değerli bir şey. Bu toplantıları çok destekliyorum ve her sene geliyorum, kendi araştırmalarımı da sunuyorum. İtalya'da, Yunanistan'da çalışanlar keşke bizde de böyle bir sempozyum olsaydı diyorlar.

Doç. Dr. Aslı Erim Özdoğan
(Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Arkeoloji Bölümü Başkanı)

Sempozyum bu yıl umduğumuzdan daha iyi gitti. Sadece benim fikrim değil bu, birçok insandan olumlu görüşler aldık. Bir iki ufak tefek aksilik oldu ama hiçbir şey mükemmel değildir. Burada tabii arkamdaki üniversitenin de desteği çok önemliydi. Onlara da sonsuz teşekkür ederim.

Dr. Hafız Cemal Lokmanhekim'in biyografisi

Kıbrıslı bir Jön Türk'ün aydınlanma savaşı

Kıbrıs'ı atla gezen, hastalarını Rum doktorlardan çok daha az paraya tedavi eden Doktor Hâfız Cemal, Kıbrıs'ta kendi mesleğiyle yetinmedi. Türk halkını sosyal bakımdan kaldırmak, eğitim-öğretim düzeyini yükseltmek için Lefkoşa'da ilk meslek okulu olan Kıbrıs Sanayi Mektebi ile Gece Mektebi'ni açtı. Okulun yayın organı olarak *İslâm* gazetesini yayımladı.

Ben bir hekim misyoneriyim vesselâmi

(Doktor Hâfız Cemal)

Kıbrıslı Türklerin yetiştirdiği önemli değerlerden biri olan Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim'in (1857-1967) biyografisi 95 yıl sonra araştırmacı Harid Fedai tarafından günümüz Türkçesine uyarlanarak *Anı-Yaşantı* adı ile yayımlandı. Kitabı, Dr. Hafız Cemal Lokmanhekim ve Eşi Sabiha Lokmanhekim Vakfı çıkardı. Bir zamanlar çok tanınan ve sevilen Hâfız Cemal'in kimliği ne yazık ki, bugün, genç kuşaklar tarafından pek bilinmemektedir. Kendine özgü kişiliği olan Lokmanhekim gençlere esin kaynağı olur düşüncesiyle tanıtım istedim.

Bundan elli yıl önce Sultanahmet'ten Çemberlitaş'a giderken Divanyolu'nda büyükçe bir doktor tabelası göze çarpar: Doktor Hâfız Cemal Lokmanhekim. Lokman Hekim(1) bitkilerin dilinden anladığına, her türlü hastalığı iyileştirdiğine inanılan ve İslamlıktan önce yaşadığı kabul edilen efsane hekim. Evet, Doktor Hâfız Cemal, efsanelerin bu ünlü heki-

mini kendisine örnek almış olacak ki, "Lokmanhekim" soyadını kendisine uygun görmüştü. (Lokmanhekim takma adının kendisine soyad olarak Ömer Besim Paşa tarafından verildiğini daha sonra bir yazısında açıklayacaktır. Hâfız Cemal'in Lokman Hekim olarak anılması onu diğer doktorlardan ayırıyor, adına bir parça efsane de katıyordu. Herhalde Doktor Hâfız Cemal, diğer meslektaşlarının bilmediği bazı gizli bilgilere sahipti. Doktor Hâfız Cemal, İstanbul'da çok tanınmış ve sevilmiş bir kişiydi. Yaşam tarzı günlük basında sık sık konu ediliyordu. İstanbul'da yayımlanan gazetelerde, dergilerde kendisi ile söyleşiler yapılıyor, çeşitli hastalıkların tedavisi üzerine görüşleri yayımlanıyordu. Divanyolu'ndaki 104 numaralı, iki katlı kliniği ve antika Fort, 923 numaralı, herkesinkinden farklı boyanmış arabasıyla kendisini tanımayan hemen hemen yok gibiydi.

İlk tanışma

Doktor Hafız Cemal'e ben de muayene olmuştum. Gençliğimde uzun yıllar mide rahatsızlığı çektim. Bu nedenle o doktor, bu hastane şifa aradım dedim. Gördüğüm tedavilerden pek olum-

Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim

ANI-YAŞANTI

Türkiye'ye Uyarlayan
HARİD FEDAİ

Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim'in (1857-1967) biyografisi 95 yıl sonra araştırmacı Harid Fedai tarafından günümüz Türkçesine uyarlanarak Anı-Yaşantı adı ile yayımlanan kitabın kapağı.

bu bir sonuç alamadığım için bir de Lokmanhekim'e muayene olmaya karar verdim. Divanyolu'ndaki Kıbrıslıların işlettiği Çukurova Doğumevi'nin hemen yanındaki muayenehanesini bugün siyah-beyaz bir fotoğraf gibi anımsıyorum. Doktor Hâfız Cemal, zayıf, uzunca boylu, esmer bir adamdı; kısa kesilmiş beyaz saçları, ince bir sesi vardı. Yaşı hayli ilerlemiş olduğu halde sağlıklı görünüyor, kalın camlı gözlükleri arkasından canlı canlı bakıyordu. Gösterişsiz eski muayenehanesinde beyaz doktor önlüğü de giymeden tek başına oturuyordu. Sarıırım sekreteri de yoktu ya da ben görmedim. Şikayetimi dinledi, muayene etti. Daha önce de kullandığım, eczanelerde yıllardır satılan bızmutlu toz ilaçtan (Bismomagnes) yazdı. Geçmiş zaman, muayene ücreti de on liraydı.

Evet, o zamanlar Doktor Hâfız Cemal Lokmanhekim'in Kıbrıslı olduğunu, salt bir hekim değil, eskilerin deyimi ile nev'i şahsına münhasır bir kişi olduğunu, Kıbrıs'ta bir sanayi okulu kurduğunu, kitaplar yayımladığını, yabancı dil okulu açtığını, Jön Türklerle ilişki kurduğu için tutucu Kıbrıslıların çekememezlikleri-en-

gelleri ile karşılaştığını, İstanbul'da içki-sigara karşıtı Saniy Cemiyeti'ni kurduğunu, halk sağlığı ile ilgili *Lokman Hekim* adlı bir dergi ile *Afiyet* adlı bir gazete çıkardığını; *Besleyici Yiyecekler*, *Abaza Çeken Gençleri* ve *Kızları Bu Belâdan Nasıl Kurtarmalı*, *Solucan Ah Solucan Ne Kan Bırakır Ne Can*, *İnkıbazdan Peklikten Kurtulmanın Çareleri...* adlı kitapçıklar yayımladığını, becerikli bir işadamı olarak Kıbrıs'tan harup (keçiboy-nuzu) pekmezi getirip İstanbul'da kuvvet şurubu olarak sattığını da biliyordum.

Kıbrıs'ta yetim kalan bir çocuk

Kıbrıs'ın yetiştirdiği önemli tıp ve kültür adamlarından birisi olan Doktor Hâfız Cemal, Kıbrıs'ın Baf Kazası'na bağlı Stavrokono Köyü'nde 1878 yılında doğdu. Annesi Kıbrıslı olan Doktor Hâfız Cemal'in babası, Kıbrıs'a Osmanlı hükümeti tarafından kadı olarak gönderilmiş ve çeşitli köy ve kasabalarda kadılık yapmıştı. Hâfız Cemal, ilkokulun birkaç yılını köyünde okuduktan sonra Baf Kasabası'na nakletti ve orada ilkokul ile Darü'l-İrfan Medresesi'ni birincilikle bitirdi. Sesinin güzelliğine ek olarak *Kur'an-ı Kerim*'i küçük yaşlarda ezberlemesinden dolayı adının önüne "Hâfız" unvanı eklendi. Anne ve babasının ölümü ile çocuk yaşta yetim kalan Hâfız Cemal, onlardan kalan 75 kadar altından toplanan günde 60 para gibi çok az bir gelirle yaşamını sürdürmek zorunda kaldı. Baf Medresesi'nden sonra eniştesinin ısrarı üzerine Limasol'a gitti. Köprü Camii Medresesi'nde Hacı Hâfız ile Hacı Mustafa Efendilerden ders aldı. Kız kardeşinin beklenmedik ölümüyle evi terk etmek durumunda kalan Hâfız Cemal çocuklara kalfalık etmenin yanı sıra, ayrıca bu caminin müezzinliğini de üstlenerek maddi sıkıntılar içinde bir yaşam sürdürdü.

Beyrut'ta değişen yaşam

Bu sıralarda dayısı Süleyman Efendi hastalandı, tedavi için Beyrut'a gitmeye karar verdi. Genç Hâfız Cemal hasta halinde dayısının kendisine bakacak bir adama ihtiyacı olduğunu ileri sürerek onunla birlikte gitmeyi önerdi ve bir gün kendisini apansız Beyrut'a buluverdi.

Nebi Yahya Camii'nde sesinin güzelliği ve okuduğu *Kur'an-ı Kerim* Beyrut Başkadısı'nın dikkatini çekti. Kadı Efendi'nin vaktiyle İstanbul'da tahsilde iken Hâfız Cemal'in babası Nuh Naci Efendi'nin sınıf arkadaşı olduğunun anlaşılması, bu kimsesiz çocuğa yardım elinin uzatılmasına yetti. Kadı Efendi onu Beyrut Valisi Aziz Efendi'ye götürdü ve onun aracılığı ile Beyrut İdadisi'ne (lisesine) parasız-yatılı olarak kaydını yaptırdı.

Daha sonra İstanbul'a giderek Çengelköy Tıbbiye İdadisi'ni, ardından Askeri Tıbbiye'yi bitiren (1901) Doktor Hâfız Cemal, bir süre Gülhane Tıbbikât Hastanesi'ne devam etti. Açılan sınavı kazanarak Tıbbiye-i Şahane Emraz-ı Dahiliye ve Etfal Muallim Muaviniği'ne tayin edildi.

Genç Doktor Hâfız Cemal artık rahattı ama, kendisini Jön-Türk cereyanına kaptırmış bulunuyordu. Onu Yemen'e göndermek istemeleri üzerine Avrupa'ya kaçtı. Bir süre kentten kente başıboş dolaşıktan sonra çaresizlik içinde önce Konya'ya gitti. 1904 sonbaharında doğduğu topraklara, Kıbrıs'a döndü.

Kıbrıs'a dönüş

Kıbrıs o yıllarda, araştırmacı Harid Fedai'nin de belirttiği gibi; (Önsöz, s.1) "(...) toplum ikiye bölünmüş, kişisel çıkarların ağır bastığı kısır döngüler içinde aydın sayılan kesim, birbirleriyle uğraşp duruyorlardı. Kalkınma açısından Rum toplumuyla aradaki farkın hızla büyümesi de moral çöküntüsünün bir başka vesilesiydi. Osmanlı İmparatorluğu ise kendi dertlerini aşp Kıbrıs'a bakacak halde olmadıgı gibi Ada'nın eğitim düzeyi çok düşüşük, gerçek anlamda aydın sayısı ise parmakla gösterilecek denli azdı. Hastalıklar alıp yürümüş, halkımız Rum doktorları ile eczacılarının insafına kalmıştı."

Doktor Hâfız Cemal, Kıbrıs'ta kendi mesleğiyle yetinmedi. Türk halkını sosyal bakımdan kaldırmak, eğitim-öğretim düzeyini yükseltmek için bir dizi etkinliklere girişti; Lefkoşa'da ilk meslek okulu olan Kıbrıs Sanayi Mektebi ile Gece Mektebini açtı. Okulun yayın organı olarak *İslâm* gazetesini yayımladı. Kurduğu okulun yayınlığının yanı sıra 18 Nisan 1907 yilgününde okulun basım evini de kurarak sınıflar için

Dr. Hafız Cemal Lokmanhekim,
İstanbul 1953.

hazırladığı kitapları burada bastı.

Doktor Hâfız Cemal, açtığı Sanayi Mektebi'nde sanat-okuma konularında pek geri kaldıklarını gördüğü Kıbrıslı Türk çocuklarına Türkiye ve Almanya'dan getirdiği öğretmenlerle, kunduracılık, kilim dokumacılığı, demircilik, kalyonculuk, şapkaçılık, marangozluk, tenekeçilik, ciltçilik ve şemsiye tamirciliği mesleklerini öğretmiştir.

İlk yazısı 17 yaşında iken Derviş Paşa'nın *Zaman* (Kıbrıs) gazetesinde yayımlanan Doktor Hâfız Cemal, kendi deyimi ile tam bir okuma ve yazma tirakisiydi. Onun, haksız yere suçlanıp sonra kaçarak dağa çıkan ve halk arasında ef-saneleşen Hasan Bulli (Bulli Kardeşler) için yazdığı, *Hâfız Cemalettin* adı ile yayımlanan *İngiliz İdaresinde Kıbrıslı Eşkiya* adlı günümüzde bile ilgi uyandıran manzum eseri (Lefkoşa, 1896) yoksulluğun, açlığın, cahilliğin, asayişsizliğin... yarattığı Kıbrıs'ın o dönemdeki sosyal bir yarasını işlemektedir.

Dr. Fazıl Küçük'ün kaleminden Hafız Cemal

Kıbrıs Türk liderlerinden Doktor Fazıl Küçük, Doktor Hâfız Cemal'in faaliyetleri ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır.

"Köy köy dolaşarak halkın diliyle on-

lara konuşuyor, aynı zamanda hastalarını da tedavi ediyordu. Gün geçtikçe toplum arasında sanatın sönüğünü ve her nedense sanata karşı bir antipati doğmakta olduğunu görmesi onu çok üzüyor, buna çare arıyordu. O güne kadar kazandığı servetini feda etmek kararını alarak, şimdiki Genel Hastaneden Kuruçeşme'ye giden, hâlâ ayakta duran fakat bugün yıkılmaya yüz tutmuş büyük evi kiralayarak, orasını yatılı okul haline getirdi. Köy ve kasabalardan öğrenci kabul ediyordu. İlk günlerde hiç de kolay olmadı. Babaları, anneleri inandırmakta müşkülât çıkıyor, yine de yılmıyor, bıkmıyordu. Başlatılan her hayırlı işin karşısında "fisebu" [Fisebillillah: Allah yolunda; karşılık beklemeksizin] çıkan baltalayıcıların ortada dolaştığını görür görmez, işe daha da azimle sarılmanın kaçınılmaz olduğunu takdir ederek, mesai saatlerinin bir kısmını da okula vermiş, öğrencilerle bir arada bulunuyordu.

Eskiden, Cuma günleri kurulan 'Cuma Pazarları' vardı. Buraya her köyün ürünleri, yaptıkları el işleri getirilir ve satılırdı. Doktor Hâfız Cemal de hem öğrencilere okulu daha da sevdirmek, hem de halka cesaret vermek, onları teşvik düşüncesiyle okulda yapılan işleri öğrencilerle birlikte omzuna atarak Pazar yerine gelirdi. Daha okul kapısından çıkar çıkmaz, peşlerine mahut kişiler küçük çocukları takarak 'Deli Doktor, deli doktor gidiyor', diye tempo tuttururlar, başına domates atırlardı. Uzun zaman tahammül ve sabır gösterdi. Muayenehanesinden okula bisikletle gider gelirdi. Bu defa da kapının önünde bıraktığı bisiklet lastiklerini içerden çıkıncaya kadar ya parçalanmış ya da çalınmış olarak buluyordu. Daha da ileri giderler, evinin kapısına pis yağlar sürerek okulu kapatması için her çareye başvurmışlardı.

Her insanda olduğu gibi Doktor Hâfız Cemal'de de gün geldi, sabır taşları çatladı. Tahammülü bitmişti artık. Yaptığı fedakârlıkların karşılığını bu kadar bayağı hareketlerle alması onu hasta düşürdü. Çalışamaz hale gelmişti. Dört yüzü yakın usta yetiştirdi. Her sanat dalından elemanları vardı." (*Halkın Sesi*, 8 Haziran 1974)

Tutucuların savaşı açtığı Jön Türk

Kıbrıs'ta atla gezen, hastalarını Rum doktorlardan çok daha az paraya tedavi eden, değil yalnız Lefkoşa'da Kıbrıs'ın hiçbir kasabasında bulunmayan bir Türk eczanesinin açılması, eczacı yetişmesi için girişimlerde bulunan Doktor Hâfız Cemal'in bu konuda yazdıklarına da bir göz atalım:

"Bundan başka Kıbrıs'ta yine o tarihlere bir de 'gece okulu' açtım, halkı okuttum. Bir matbaa kurarak İslâm adli haftalık bir gazete çıkardım. Bir klinik ve köylülere mahsus küçük bir hastane tesis ettim. Birçok broşürler çıkararak halka dağıttım ve uyandırmaya çalıştım. Türk çocuklarının tahsil işlerini himaye etmek üzere 'Kıbrıs Cemiyet-i Hayriyesi' isimli bir cemiyet kurdum; birçok doktor, eczacı, ebe, avukat, öğretmen yetiştirdim." (*Yeni Tarih Dünyası*, 15 Ocak 1954).

Kıbrıs'taki tutucu çevrelerin –Jön Türk damgalı olduğu için– çekememezliklerinin sonucu olarak, özellikle basın yoluyla da açılan kampanya nedeniyle okulu iki yıl sonra kapatmak zorunda kalan Doktor Hâfız Cemal, ağır bir ruhi çöküntü yaşadı, tedavi gördü. Bir süre sonra Türkiye'ye döndü. 1. Büyük Savaş günlerinde hocası Ömer Besim Paşa'nın maiyetinde Hılâl-i Ahmer Cemiyeti'nde görev aldı ve 650.000 göçmenlik doktorluğunu yaptı. İstanbul'da Saray Cemiyeti'ni kurdu. Ününe yaraşır uzun sayılabilecek bir ömürden sonra, geride hatırı sayılır bir servet bırakarak 19 Nisan 1967'de 89 yaşında öldü.

Kıbrıs'ın Şahin hocası

Doktor Hâfız Cemal, Harid Fedai'nin de vurguladığı gibi kendisini iyi yetiştirmiş, yurt sevgisi ile dolu, enerjik, girişimci, teşkilâtçı birisi olup iz bırakacak büyük işler yapmak kararında bir insan; genç kuşaklara esin kaynağı olacak bir kişi. Hani şu Tanzimat'tan beri yetiştirmeye çalıştığımız insan tipi...

Kurduğu Sanayi Mektebi ve diğer faaliyetleri nedeniyle Kıbrıs'ın tutucu aydın

çevrelerinin kendisine karşı başlattıkları kampanyada yenik düşen Doktor Hâfız Cemal, Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece adlı romanının başkışısı Şahin Hoca'dan çizgiler taşıyor. Şahin Hoca, Sarıova Kasabası'nda gerici çevrelerin adamı Eyüp Hoca ile Yeni Mektep için mücadele eder fakat yenik düşer. Yeşil Gece'deki Eyüp Hoca'yı iyi tanımak gerek; Yeşil Gece'deki Eyüp Hoca, yeniliğe, inkılaplara karşı olduğu halde cumhuriyet kurulunca başındaki sarığı çıkarıp, sakalını keser, başına melon şapka- yı giyer, yeni düzenin önde gelen kişilerinden birisi olur.

Doktor Hâfız Cemal'in 1907 yılında Kıbrıs'ta açtığı Sanayi Mektebi (Teknik Okul) Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik ve sosyal gelişmesi için çok önemli bir olay. Kıbrıslı araştırmacı-yazar Harid Fedai, kitaba yazdığı önsözde bu önemi vurguluyor. Bugün Rum kesiminde milli gelirin kişi başına 16 bin dolar, Türk kesiminde ise 2 bin 500 dolar olduğu düşünülürse gen kalmışlık daha da iyi anlaşılır.

1960 yılına kadar doğduğu yer olan Kıbrıs'ta, yerleştiği İstanbul'dan gelip ziyaret eden ve içinden çıktığı toplumun gerek sosyal-siyasal ve gerekse sağlık sorunlarıyla ilgilenmeyi sürdüren Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim'in Kıbrıs'a karşı büyük bir sevgisi vardı. Daima yurdunun hasretini çekirdi. Bu özlemi nedeniyle zaman zaman Kıbrıs'ı ziyaret edip, hem hastalarına şifa dağıtır, hem de hasret giderirdi.

Doktor Hâfız Cemal'in *Anı-Yaşantı'sı* iki kitaptan oluşuyor:

1. kitap: Kıbrıs Osmanlılarına Mahsus Son Hediye-i Acizanem veyahut Kıbrıs'ta Geçen Dört Senelik Tarih-i Hayatım. Adından da anlaşılacağı gibi, Doktor Hâfız Cemal'in Kıbrıs'taki faaliyetlerinin bir dökümü olan bu kitap Doktor Hâfız Cemal'in Kıbrıs'ta neler yaptığını, neler yapmak istediğini, ne gibi engellerle karşılaş- tığını belgelerle anlatıyor.

2. Kitap: Kıbrıs Osmanlılarına Mahsus Parlak İstikbal Programı adını taşıyor, 23 sayıdan oluşuyor. Doktor Hâfız Cemal, bu kitapçığında 102 maddelik bir programla Kıbrıs Osmanlılarına, göz-

lemlerine dayanarak bir reçete sunuyor ve Kıbrıslı Türkleri şu sözlerle eleştiriyor:

"En alt düzeyde bile iktisat bilmedik- lerinden aile bireylerinin son derece savurgan olmaları."

"Dayanışma ve birlik beraberlik içinde olma eksikliği ve çok kıskanç olmaları."

Son olarak 102. maddede şöyle söy- lüyor:

"İşte muhterem Ada Türklerinin ger- çek ilerleme ve kalkınmalarına büyük ölçüde yarayan, dünyada ve ahirette gü- venlik ve mutluluklarına rehber olan işbu mütevazı programımız uyarınca Türkler el ve gönül birliğiyle milli hedefleri gözle- yerek gece ve gündüz sürekli çalışmakta devam edecek olurlarsa, 5 ila 20 sene sonra kalkınma ve gelişmenin en üst dü- zeyine ulaşmış bulunacaklardır. Ama, aksine, şimdiki gibi bilgisizlik, becerisiz- lik, sanaysizlik, bölünmüşlük, tembellikle vakit geçirip işbu programda öngörül- düğü gibi hareket etmeyecek olurlarsa Ada Türklerinin karanlık gelecekleri, çökmüş hayatları ve yakın tarihlerinin sayıları için şimdiden birer hazin Fâtîha okumak- lığımız gerekecektir, inancındayım.

Yüce Tanrı bütün İslamları koruyup muhafaza buyursun-âmin!"

Kıbrıs'ta istemedikleri kişileri kaçır- maktaki usta olan çevreler açtıkları kam- panyayla Doktor Hâfız Cemal'in kurduğu Sanayi Mektebi'nin yaşamasına engel olmakla neleri kaybettiklerini aradan ge- çen yüzyıl içinde anladılar mı acaba?

Ne diyor Doktor Hâfız Cemal: "(...) o zamanki saltanat hükümetinin cahille baskısı yüzünden okulun kapatmak zo- runda kalmıştım. Kalsaydı bugün Kıbrıs Sanayisi tamamen Türklerin elinde bul- nacaktır."

Yüzyıl sonra bugün, Kıbrıslı Türkler Doktor Hâfız Cemal'i şöyle değerlendir- yiyor:

"(...) Kıbrıs Türkleri için övünç kay- nağı olacak bir aydın, ileriyi görebilen bir düşünür ve öğretmen olduğunu söyle- mek kaçınılmazdır. Eğitim davamızda önemli katkıları olan Lokmanhekimi say- gı ile anarız."(2)

DİPNOTLAR

1) Mitolojideki Lokman Hekim büyük olasılıkla bir şamandı. "Anadolü'nün çeşitli yörelerinde Lokman Hekim'e ilişkin birçok efsane vardır. Yörelere göre ayrıntılarda kimi farklılıklar görülürse de, efsanenin ana motifi değişmez. Lokman Hekim, her türlü has- talığı iyileştiren bir hekimdir ve bitkilerin dilinden an- lar. Değişik bitkiler bulabilmek ve ölüme çare ara- mak üzere dünyanın dört bir yanını dolaşır. Sonun- da ölümsüzlük otunu bulur; ilacın formülünü öğrenir ve o güne değin yaptığı ilaçları not ettiği deftere ila- cı yazmaya başlar. Tanrı tamamlanacakken defter sayırlıp dağılır ve yapırları bir akarsuya düşer. Böylece ölümsüzlüğün sırrı da sonsuza değin saklı kalır. Defterin kıyıya ulaşabilen yapırlarından Hik- met-ül Lokman kitabı ortaya çıkar.

Lokman Hekim efsanesinde değişik inanışların et- kisine üç ayrı motif olmuştur; bazı Arap kaynakla- rı Lokman Hekim'i uzun ömürlü, bazıları hekimliğin, bazıları da yiğitliğin atası sayarlar." (Büyük Larou- se Sözlük ve Ansiklopedisi)

Lokman Hekim Anadolu'da alternatif tıbbın bir tem- silcisi olarak görülür; bugün bahaatçılarda, pazar- ları, isportada kırk derde deva diye ilaç niyetine satılan şeyler hep Lokman Hekim'e atfedilir.

"Günümüzde alternatif tıp olarak adlandırılan tüm yöntemleri tarımsal ve mistik bir temeli var. Büyük, muska gibi yöntemler ilkel şamana, meditasyon ve akupunkturun kökları ise eski Hint ve Çin inanışları- na dayanır.

Sosyal harcamaların azalması, tıbbi yöntemlerin pa- halılığı, çoğu durumda çağdaş tıbbın yetersiz kal- ması gibi etkenler, ödeme gücü düşük bir insan to- puluğunda yeni sağlık arayışlarına neden olmaktadır." (Dr. Mustafa Başoğlu, Karşı Tıp Ne Vaat Ede- yor? Cumhuriyet, Bilim-Teknik eki, no: 839, İstan- bul, 19 Nisan 2003).

Bu arada şunu da belirtelim, Doktor Hâfız Cemal, geleneksel tedavî yöntemlerinden de yararlanmış ve birlikte bilimsel tıbbın yolunda yürüyen bir hekimdir.

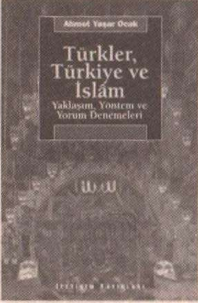
2) Ali Nasim, Balmayan Eğitim Güneşlerimiz, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları: 6, Lefkoşa, 1987, s.69.

KAYNAKÇA

- 1) AN, Ahmet. Kıbrıs Türk kültürü Üzerine yazılar, Lefkoşa: Kıvılcım Yayınları No: 5, Ağustos 1999.
- 2) AN, Ahmet, Kıbrıs'ın Yelıştirdiği Osâğeler (1782- 1899), Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- 3) DOKTOR HÂFİZ CEMAL, Kıbrıs Osmanlılarına Mahsus Parlak İstikbal Programı, Mirat-ı Zaman Gazetesi, 31. 5-28. 6.1909, 334-338 sayılar.
- 4) FEDAI, Harid Kıbrıs Sanayi Mektebi, Ankara: KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 40, 1997.
- 5) HÂFİZ CEMALETTİN, İngiliz İdaresinde Kıbrıs'lı Eğitici, Lefkoşa: Zaman Matbaası, 21.6.1896, 16s (3 Kuruş, 600 Adet)
- 6) HAKERİ, Bener Hakkı, Kıbrıs Türk Ansiklopedisi, cilt:1, Lefkoşa: 1992
- 7) LOKMANHEKİM, Doktor Hâfız Cemal, Kıbrıs Os- manlılarına Son Hediye-i Acizanem veyahut Kı- brıs'ta Geçen Dört Senelik Tarih-i Hayatım, Lefkoşa: İslâm ve Mirat-ı Zaman Matbaaları, 1909, Günü- müz Türkçesine uyarlayan: HARİD FEDAI, Anı-Ya- şantı, İstanbul: Dr. Hâfız Cemal Lokmanhekim ve Eşi Sabiha Lokmanhekim Vakfı Yayını, 2001.
- 8) NESİM, Ali, Balmayan Eğitim Güneşlerimiz, Lef- koşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayın- ları: 6, 1987.
- 9) YAŞIN, Özker, Nevzat ve Ben, İstanbul: Yeşilada Yayınları, 1997.

Türkler, Türkiye ve İslâm

Yaklaşım, Yöntem ve
Yorum Denemeleri
Ahmet Yaşar Ocak

Türkler'in kendileri üzerine düşünme gayretlerinin gerçekte son yıllarda ideolojik ve hatta akademik cendereden kurtulmaya başladığını, zaman zaman popülerleşebilen bir ilgi alanına dönüştüğünü görüyoruz. Yine de, yılların dağınıklığında, hangi kaynağın yöntemimsel olarak sağlam ve tarihsel gerçekliğe yakın yorumlar içerdiğini kestirmek güç. Niye? Çünkü bu alan, birbirine tamamen zıt hipotezlerin dile döklüğü, dahası her iki tarafında ateşli taraftarlar bulduğu bir karışıklık içinde.

Bu karışıklık içinde, konuya (ve kendi ulusal geçmişine) meraklı olanlar için bazı adlar öne çıkıyor. Ahmet Yaşar Ocak bunlardan biri. Türklerin inanç evreninin tarihsel gelişimi üzerine yazdıkları, her türlü fikri sabitten uzak bakışıyla yol açıcı... Onun *Türkler, Türkiye ve İslâm* çalışmasını okuyanlar görecektir ki, bu ve benzeri konularda ulaşılan cevaplardan daha çok soruların nasıl sorulduğu önemlidir. Ancak böyle bir yaklaşım ile birlikte, Türklerin yaklaşık bin yıllık macerasında köşe taşlarından biri olmuş "Türkler ve İslâm" ilişkisi, bugünü de aydınlatacak biçimde işlenebilir. Türk inanışları tartışıldığında hemen akla gelen kavramların, şamanizmin, Gök Tengri'nin, eski kadim dinlerin, İslamiyet'in, "Ortodoks İslâm"ın, Alevilik'in... gerçek mecalarını, birbirleriyle ilişkilerini ve bugüne yansımalarını merak eden her zihin için heyecan verici bir çalışma...

İletişim Yayınları, 2002, 200 s.

Çingeneler Ganj'dan Thames'e

Donald Kenrick

Bilim adamları yüzyıllar boyunca Çingenelerin, aramızda yaşayan bu koyu tenli esrarengiz yabancıların kökeni üzerine tartıştılar. Donald Kenrick, bu kitapta Çingenelerin öyküsünü anlatıyor. Onların Hindistan'dan İran'a göçlerinin, Ortadoğu'da Arap egemenliği altındaki yaşamalarının ve Konstantinopolis'e varışlarının izini süren Birinci Kısım ilk kez

1993'de basılmış ve Çingenece dahil, on iki dile çevrilmiştir.

Bu yeni kitaba ise, Çingenelerin kökeni hakkında tartışılan pek çok teoriyle başlıyor yazar. Birinci Kısım'da Çingenelerin Hindistan'dan Konstantinopolis'e yaptığı yolculuğu içeren ilk anlatımını güncelleştirdikten sonra, Osmanlı döneminde Balkanlara uzanan yollarını ve kısa süren bir altın çağ boyunca kendilerini hacı ve tövbe olarak kabul ettirdikleri, feodal topluma egzotik bir hava getiren yetenekli müzisyenler, akrobatlar, maden işçileri olarak buyur edildikleri orta ve batı Avrupa da ki yolculuklarını izliyor. 15. yüzyılın sonunda Londra'da "Mısırlı" bir falcı kayıtlara geçiyor, 1715 yılında ise bir "çingene" kulakları kesilerek Virginia'ya sürgüne gönderiliyor.

Yazar sözünü bitirirken, Çingenelerin Hindistan'da kalan ya da batıya giderken yollarda konaklayıp, İran ve komşu ülkelerde hâlâ göçebe bir hayat süren uzak akrabalarına göz gezdiren. Son bölümde de Avrupa'nın son göçbeleriyle bugünkü Hindistan arasında nasıl bağ kurulduğu açıklanıyor.

Biri Çingene dilini konu alan, diğeri de Çingenelerin Ganj kıyılarındaki ilk yurtlarından Kannauc'u Çingene dili uzmanı ve eylemci Marcel Courthiade'in ilgi çekici bir anlatısını içeren iki ek bölümde, Hindistan'dan gelen ilk göçmenlere ilişkin bu eşsiz öykü tamamlanıyor.

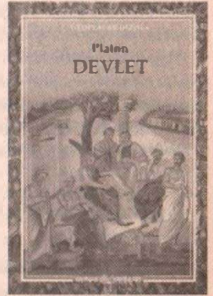
Çev. Bahar Tırnakçı, Homer Kitabevi, 2006, 144 s.

Devlet

Platon

Arap dünyasında ve Türkçede Eflatun adıyla da bilinen büyük Yunan filozofu Platon, daha 20'li yaşlarında Sokrates'in en parlak öğrencisidir. Sokrates'in ölümüne mahkûm edilmesi ve baldıran zehri içerek idam cezasını bizzat infaz etmesi, genç filozof Platon'u derinden etkiler ve o tarihten sonra bütün enerjisini, felsefe ile politika arasında ilişkiyi, iyi insanı, adalet kavramını ve ideal devlet düzenini araştırmaya adanır. "Sokrates'leri öldürmeyecek bir devlet düzeni" arayışı ona *Devlet'i* yazdırır. Platon'un *Devlet'i*, sadece "ideal" bir devletin ilk modeli değildir. Platon, insanın mutluluğu ile de aynı yoğunlukta ilgilenir. Ama *Devlet'in* önemi, biraz da ondaki düşünce zenginliği, düşünce üretme, üretilen düşünceleri gerekçelendirme, sorular sorarak adım adım kanıtama, karşındakini adım adım ikna etme ya da gerçeği ona buldurma yöntemleridir. Yani Platon'un, hocası Sokrates'ten öğrendiği ve bütün diyaloglarında kullandığı, soru-cevap esasına dayanan o ünlü tartışma yöntemi *Devlette* zirveye ulaşır.

Platon otuzdan fazla felsefi diyalog yazmıştır. Yunanca

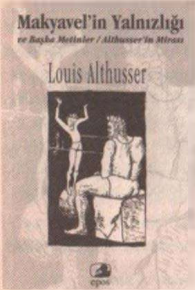
başlığı *Politeia* olan *Devlet*, bu diyalogların en önemlisi, en kapsamlısıdır.

Devlet, ütopya kitapları dizisinin olmazsa olmazıdır. Platon'un amacı kuşkusuz bir ütopya yazmak değildi. Yine de *Devlet*, yazarının amacından bağımsız olarak, birçok araştırmacı tarafından "ütopyaların ilk örneği" olarak kabul edilmektedir. Kimine göre bütün ütopya kitaplarının babasıdır.

Çev: Işık Soner, Kaynak Yayınları, Nisan 2006, 443 s.

Makyavel'in Yalnızlığı ve Başka Metinler / Althusser'in Mirası

Louis Althusser

Makyavel'in Yalnızlığı, Althusser'in kuramını oluşturan önemli çalışmalarını ya da *Althusser'in Mirasını* bir araya getiriyor. Bu kitap Althusser'in türkçe'de şimdiye kadar yayımlanmamış bazı temel çalışmalarını da okura sunuyor. Althusser'in doktora savunusu (*Marx İçin ve Kapital'i Okumak* adlı kitaplarını temel alan) *Amiens Savunusu* ile *Makyavel'in Yalnızlığı* yayımlanmamış olan temel çalışmalarından ikisi...

Marksizmin eyleycilerinin/öğretmenlerinin sadece iyi bir öğrencisi olduğunu beyan eden ve fiilen mevcut olan kuram dünyasında adeta Makyavel kadar yalnız olan Althusser, hedefinin/girişiminin Marx'ın anlaşılabilceği temelleri göstermek olduğunu söylüyordu:

"Benim kuşağım...Çağdaş tarihin büyük sınıf mücadeleleri-ne yakalanmış bir halde, işçi Hareketinin kavgalarını yükümlenmiştik ve Marksist olmak istiyorduk. Oysa, Marksist olmak ve kendini Marksist kuram içinde bulmak, kolay değildi, çünkü daha önceki dogmatizm kendi varlığını, insan (hümanizm) üzerine yapılan 'Marksist' felsefi gevezeliklerle sürdürüyordu. Ve bu gevezelikler, genç Marx'ın yapıtlarının lafzına dayanan tarihin sınavlarıyla bulanıklaşmış bir düşünceyi bir parça aydınlık bir şekilde görebilmek için Marx'a geri dönmek gerekiyordu. Girişiminin siyasî anlamı üzerinde durmuyorum: Bu girişim, dogmatizmi hümanist ideolojinin saçıcılığı üzerinden değil, ama kuramsal hümanizma-karşıtlığının, ampirizm-karşıtlığının ve ekonomizm-karşıtlığının solculuğu üzerinden eleştirmek gibi ve hiç affedilmeyen bir özgünlük sunuyordu. Marksist dogmatizm ve hümanizm tarafından, tahrif edilmiş olan Marksist kurama, kuram ve devrimci kuram kimliklerinin bir kısmı geri vermek gerekiyordu. Marx'ın, *Kapital*'in önsözünde, 'kendi

kafalarıyla düşünen okurlar' temenni etmişti. Marx'ın düşünmüş olduğu şeyi düşünmeye kalkışmak için, asgariden yapılması gereken, onun düşünmüş olduğu şeyi 'kendi kafamızla düşünmekten' ayrılmaksızın ona geri dönmektir.

"Marx'ın düşüncesinin maruz bırakılmış olduğu yıkıcılıklara karşı, şöyle basit bir düşünce üzerinde direklemek bana kaçınılmaz göründü: Marx'ın düşüncesinin duyulmadık ve devrimci niteliği üzerinde direklemek. *Duyulmadık*, çünkü Marx, ... tarih bilimi diye adlandırılabilir olan (devrimci) 'bilimi' kurmuştu. *Devrimci*, çünkü proletaryayı mücadeleleri içinde silahlandıran bu bilimsel keşif, felsefede bir altüst oluşa yol açıyordu.

"Benim yalnızca hissettirmek değil, ama ayrıca algılatmak ve eğer mümkünse kavratmak istediğim şey, Marx'ın, kuramda da pratikte de devrimci olan bu yeniliği, bu radikal farklılığıydı, çünkü işçi hareketi ve onun müttetikleri için, bu farklılığın düşünülmüş olmasının, siyaseten ve kuramsal yönden yaşamsal olduğunu düşünüyordum ve hâlâ düşünüyorum."

Çev. Turhan Ilgaz, Alaeddin Şenel, Seda Çarmık, Epos Yayınları, Nisan 2006, 394 s.

Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu

Emel Esin

Emel Esin'in Toplu Eserleri dizisinin bu cildi de ilk defa bir kitapta toplanan makalelerden oluşuyor. Türk kültürü ve sanat tarihi alanında müstesna bir yere sahip olan Dr. Emel Esin'in çalışmaları, yazımlarının üzerinden kırk yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına karşın öneminden hâlâ bir şey yitirmiş değil.

Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu'nun ilk makaleleri, Türklerin göçebe tarzı yaşamdan yerleşik hayata geçişlerinin maddi kültürlerindeki izlerini araştırıyor. Bu çerçevede çadır mimarisiyle tapınak ve hükümdar meskeninin mimarisi arasındaki ilişkileri inceliyor. Surlu yerleşimlerin düzenini ve arındaki simgeselliği, şehrin, sarayın ve tapnağın mimarisiyle kozmosun mimarisi arasındaki bağlantıları ortaya koyuyor.

Ev ve mezar; ölümler ve savaşçılar, karamanlar ve tanrılar, mezar taşları ve dikilitaşlar, göksel hayvanlar ve kağan damgaları gibi temaların ele alındığı bu yazılar, hiç kuşkusuz eski Türk toplumunun az bilinen kültürel dokusuna nüfuz etmemizi sağlayacak güçte.

Kabalcı Yayınevi, Mart 2006, 346 s.

Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi Dünyasından

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin
Üretken Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü'nün çalışmaları

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü öğretim üyelerini kutlamak gerekiyor, çünkü bu bölümdaki tüm öğretim kadrosu doğrusu pek üretken. Hem peş peşe klasik eser çevirileri yapıp yayımlatıyorlar hem de öz-
gün makale çalışmalarını çeşitli dergilerde her ay okuyabiliyo-
ruz. Bu ay sizlere bu çalışmalardan bazılarını tanıtacağız.

Başkalaşım (Altın Eşek)

Apuleius

Çev. Çiğdem Dürüşken

MS 123 veya 125'te Numidia'da bir Ro-
ma kolonisinde varSil bir ailenin oğlu olarak
doğan Lucius Apuleius, iyi bir eğitim alır ve
çeşitli eserler yazar. Ancak en önemli ese-
ri 'Başkalaşım'dır (Metamorphoses).
"Roma İmparatorluğu'nun eyaletlerinde ya-
şayan sıradan insanların sıradan yaşama-
larının çarpıcı yanlarının alaycı ve eğlendir-
ci bir ifadeyle sunulduğu bu yapıtın temel
içeriğı, yanlış bir büyü sonucu eşeğe dö-
nüşmüş bir insanın gözünden, insanoluğ-
nun gizemli dünyasının ortaya dökülüştü-
r". Latince den ilk kez Türkçeye çeviren
yapıtın çevirmeni Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken aynı zamanda İÜ
Latin Dili ve Edebiyatı Bölümü başkanı. Kitapta aynı zamanda
Latince özgün metne de yer veriliyor. Kabalcı Yayınevi'ni, "HU-
MANITAS Yunan ve Latin Klasikleri" başlığıyla yeni bir seri ya-
yımlamaya başladığı için kutlarız.

Kabalcı Yayınevi, 2006, 689 s.

Gramerciler ve Retorik Ustaları
Üzerine /

Şairler Üzerine

Gaius Suetonius Tranquillus

Çev. Bedia Demirş

Suetonius'un MS 77-130 yılları ara-
sında yaşadığı düşünülüyor. Hitabet ça-
lışmış ve "grammaticus" eğitimi almış
olan Suetonius, tarih ve biyografi, antike,
doğa tarihi ve gramer alanlarında eserler
kaleme almış. Suetonius'un Gramerciler
ve Retorik Ustaları Üzerine kitabı, bütü-
nüyle Roma eğitim tarihine ayrılmış ve
günümüze ulaşmış tek eserdir. Yazarın
gramerciler ve hatipler ile şairler üzerine
olan eserleri, onun geniş kapsamlı eseri
De Viris Illustribus'un birer bölümüdür.

Suetonius'un gramer ve retorik ustalarının yaşamlarını anlat-
tığı bölüm, hitabet sanatı ile dili kullanma kurallarını veren gra-

mer arasındaki bağlantıları ortaya koyuyor, Roma'da bu konuda
yapılan çalışmalar ile bu çalışmaları yapanlar hakkında bilgiler
veriyor. Diğer bölüm ise, Eski Roma'nın tanınmış şairlerini ve
yazarlarını daha yakından tanımamıza olanak sağlıyor.

Homer Kitabevi, 2006, 128 s.

Çiftçilik Sanatı (Georgica)

Publius Vergilius Maro

Çev. Çiğdem Dürüşken

Roma'nın uçsuz bucaksız bir imparatorluk olduğu dönemde
Manua şehri yakınlarında bir köyde, pek de geniş topraklara sa-
hip olmayan bir çiftçinin oğlu olarak dün-
yaya gelen Vergilius bu kitabında esas
olarak hayvan bakımı, bağcılık, zeytinci-
lik, arıcılık gibi konularda öğütler verirken
özünde 'Latin Ruh'u'nu oluşturan iki er-
demden birini (öteki askerliktir) Romalıla-
rın unutmaması gerektiğini anlatmak is-
ter. Vergilius, Çiftçilik Sanatı'nda ayrıca,
doğal olaylarla ilgili görüşlerini belirtirken,
zengin bir Roma folkloru bilgisi de aktar-
maktadır.

Vergilius, Roma'nın kuruluşunun neredeyse resmi tarihi ka-
bul edilen Aeneis'in de yazarıdır.

Yapı Kredi Yayınları, 2006, 126 s.

Klasik Filoloji Seminerleri III

Ekin Öyken (yay. haz.)

İstanbul Üniversitesi Latin Dili ve Ede-
biyatı Bölümü tarafından 4 yıldır düzen-
lenmekte olan "Klasik Filoloji Seminerle-
rinde sunulan bildirler daha sonradan
Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü tarafın-
dan yayımlanıyor. Bu yıl çıkan 3. kitabın
konusu Eski Çağ'da müzik. Kitapta yer
alan üç makaleden ilkinde Prof. Dr. Belkis
Dinçol "Eski Önsay'da Müzik Aletleri'ni
ele alıyor. Günümüzden 5 bin yıl öncesin-
den başlayarak 2 bin yıl boyunca bu to-
pumlarda kullanılan müzik aletlerini teli çalgılar, derili çalgılar, üf-
lemeli çalgılar, idfonlar başlıkları altında inceliyor. Dr. Sedef Ço-
kay-Kepçe ise "Antik Yunan Vazo Rasimlerinde Müzik Aletleri"
kapsamında Hellen dünyasında kullanılan müzik aletlerini değ-
lendiriyor. Araştırma görevlisi Ekin Öyken konuyu arkeolojik ve
yazılı kaynaklara dayanarak, günlük yaşantıda müziğin yeri,
mitolojik ve müzik, eğitim ve müzik, müzik ve felsefe, müzisyenlik
mesleği bağlamında irdeliyor.

TEBE Yayınları, 2006, 56 s.

Matematiğin B & Ü'sü

Bin yılların emeği matematik 07
Mustafa Uslu

Biz küçük bir grup aramızda iş bölümü yaptık.

1) Mehmet Ali İrmak ağabeyimiz dilin matematiğini irdeliyor, örnekliyor.

2) En gencimiz Mustafa Saka "Matematik öğrenimi" üzere bazı düzeltmeler yapmaya, bazı örnekler getirmeye çalışıyor.

3) Ben, binlerce yılda oluşturulan matematikten örnekler seçerek hem insanlığın bu büyük çabasını, bu büyük eserini (parça parça da olsa) Bilim ve Ütopya okurlarına sunmaya, hem de buradan günümüze dersler çıkarmaya çalışıyorum.

4) Manfred Kaestner (çok değişik örnekler boyunca) *Matematik ne?* sorusuna yanıt arıyor.

5) Karahan Keskinli (henüz hiçbir yazısı yayımlanmadı ama) toplumuzuzu (matematikten hiç ayrılmadan) tanımlamaya, değerlendirmeye uğraşıyor.

Hiçbirimiz son sözü söylemek istemiyoruz. Amacımız tezler ortaya atmak, tartışma başlatmak ve sonuca çok sayıda aydınımız ile birlikte ulaşmak. Ama başarılı olamıyoruz, ne olumlu, ne olumsuz tepki alamıyoruz. Benim bu yazımın no.su 030. Aramızda haberleşiyoruz, hatta görüşüyoruz ama (Matematik'ten uzaklaşmama koşuluyla) yeni bir düşünce de geliştiremiyoruz. Biz de sabırla devam ediyoruz; hep umutla katılım bekliyoruz.

Birkaç satırla grubumuzun ortak derdine ben de değinmiş oldum. Şimdi özel ödevime döneyim:

Son birkaç yazımın konusu Coss, (ön kapitalizmin buralarda filizlenmesiyle birlikte) matematiğin merkezinin Orta Avrupa'ya kayışının, *yalın hesaplama sanatı ile ilk matematik simgelerinin de kullanıldığı, gelişmiş cebirselleştirme arasındaki ara dönemin öyküsü*. Bundan önce iki konuyu ele aldık, 1) logaritma hesabının oluşumu (*Bilim ve Ütopya*, Şubat 2006), 2) Polinomik denklemlerin çözümü (*Bilim ve Ütopya*, Şubat 2006) Bu yazımda ise matematik simgelerinin bugünkü yapısına ulaşışını öyküleyeceğiz.

COSS ③ veya cebir simgelerinin tarihesi

Ana başvuru kaynağımız Wussing (*Vorlesungen zur Geschichte der Mathematik*) *Rönesans: Trigonometri, Hesap yöntemleri, Cebirselleştirme* başlıklı 6. dersinde bu dönemi sıra ile şöyle anlatmış: 1) Ekonomi-politik alt yapıyı oluşturan ön kapitalizmin 14. ve 15. yüzyıllarda Güney, Batı ve Orta Avrupa'da gelişimini ve buna bağlı bilimlerin yeni toplumsal konumunu, matematikten yeni toplumsal beklentileri öykülemiştir. 2) Trigonometrinin bağımsız bir matematik dalı halinde yapılmasını, 3) kilise okullarının çözümleyemediği yeni gereksinimlere yanıt bulan hesap uzmanlarının yeni hesap yöntemlerinin oluşumunu anlatmış.

Bu üçüncü alt bölümden özetleyerek bazı alıntılar yapmamız yazımıza renk katacaktır.

Alman hesap uzmanlarından Adam Ries o denli büyük bir ün kazandı ki, bugün bile "Adam Ries'in dediği gibi, iki kere iki dört eder," sözünde adı anılmaktadır... Ries, eğitimsel üstünlüğü ve halkın yaygınlığı yakın bağı nedeniyle 17. yüzyıla kadar etkisi canlı kalan, üç kitap yazdı: Doğru üzerinde Hesap (1518). Doğru üzerinde ve kalemle ayrıntılı Hesap (1550). Buradaki "doğru üzerinde" terimi Abaküs ile hesabı "kalemle" terimi Hint-Arap harfleriyle hesabı simgelemektedir. Bu iki hesap yöntemi arasındaki savaş yüzyıllar sürdü. Her iki hesap yönteminin diğerine üstünlükleri vardı ve hesap uzmanlarının her ikisi de öğretiliyordu. Abaküs hesabı okuma-yazma bilmeyenlerce de yapılabiliyor; o zamanlar az bulunan ve çok pahalı olan kâğıt gerekmiyordu. Ayrıca bin yıllık alışkanlık, töre ve inançlar da Hint-Arap harfleriyle hesabın karşısında bir engel oluşturunuyordu. 1299'da Floransa'da Hint-Arap harfleriyle hesap dinsizlerce kullanılıyor, hatta şeytan işi sayılarak yasaklanıyordu. Matematiksel engelleri de buna eklemek gerek; rakamların konumu ve sıfırın kullanımının ve Hint-Arap harfleriyle bölmenin bugünkü basılılığına ulaşması pek kolay sağlanmadı. (Bugün dahi Rusya içlerinde alışveriş satıcılar için bir kolaylık ve hızla abaküs kullanmakta.)

Türklerin Avrupa ortalarına kadar ulaşmalarıyla o zamana kadar doğu ülkelerince kullanılan ondalık sayıların "Türk sayıları"nın kullanımına buralarda da rastlanmaya başlandı. Ayrıca bu ülkeden bağımsız bazı merkezlerde, örneğin Viyana *Astronomi Okulu*'nda aynı düşünce oluşturuldu. Ama ondalık sayıların kesin yerleşimi Hollandalı mühendis ve çok yönlü doğa bilimcisi Stevin'in 1585'te yayımladığı küçük kitapçığı "De Thiende" ile oldu. Stevin ondalık kısmın her bir rakamını ayrı ayrı belirtiyor, örneğin 63, 75: 63③7①5② biçimde yazıyordu.

4) Hesap yöntemlerinin son alt bölümü Logaritma hesabı.

5) Son bölüm cebirselleştirme. Alt bölümleri: Coss, Üçüncü ve Dördüncü derece denklemlerin çözümü ve Vieta.

Bizim elimizde, ama şimdi Florian Cajori'nin "A History Of Mathematical Notations" (Matematik Simgelerinin Tarihi) var. Elemanter Matematiğin Simgeleri ve Yüksek Matematiğin Simgeleri diye iki cildin birleşimi 841 sayfalık bir kitap. Bu kısa yazımız için çok geniş, çok ayrıntılı bir kaynak. Ama önce sınırlama yaparak (İkinci cildi tümüyle ve birinci cildin 1) Giriş, 2) (Laplace'ın Hint-Arap sayıları üzerine bir notu dışında) sayıların simgelenişini, 3) Geometri simgelerinin atlayarak, sonra da 3) Aritmetik ve Cebir simgelerinden seçmeyle çok sayılı, çok işlemlili bazı örnek yazımlar aracılığıyla gelişimi somutlaştıracak, hem bugüne ulaşmamıza temel oluşturan büyük emeği okurlarımıza aktarmış olacak, hem de Cajori'ye saygımızı kuruyacağız. Ek olarak birkaç işlemin tarih boyunca simgelenişini özetleyeceğiz. Cajori, aritmetik ve cebir simgelerine 330 sayfa ayırmış; önce tek tek yazarlarca bir grup öge, işlem ve bağıntıların simgelenişini araştırmış, irdelemiş. (~160 sayfa),

sonra da (toplama ve çıkarma sembolleri, çarpım semgesi, bölüm ve oran semgesi, orantının semgelenişi, eşitlik semgesi, adıyla olan kesirlerin semgelenişi, üs semgesi, kök semgesi, bilinmeyen semgesi, gruplama semgesi (şimdi bu amaçla parantez kullanıyoruz) diye simgelemeyi tek tek ele almış (~1700 sayfa). Simgelemede ileri bir adım atmış matematikçileri anlatırken de kitaplarından sayfaları kopyalayarak bu bölümü göstermişler. Acaba bu tür ayrıntılı matematik tarihi çalışmaları bizim yüksek lisans ve doktora tezlerine konu oluşturamaz mı?

Laplace, Hint-Arap rakamlarının ve sayı gösteriminin keşfine taktirini aşağıdaki şekilde ifade ediyor. (Exposition du système du monde): "Tüm sayıları, on rakamla ve onlara birer mutlak ve konum değeri vererek belirleme gibi dahiyane bir yöntem bize Hintlilerden geliyor; bu çok değerli ve çok önemli bir düşünce, üstelik de gerçekten o denli basit görünüyordu ki önemini yitirince değerlendirmiyoruz. Ama bu aşırı basitlik ve bu yöntemin tüm hesaplamalara sağladığı büyük olanaklar, bu aritmetik sistemimizi yaratan buluşların ilk sırasına yerleştiriyor. Böyle bir yöntemi bulmanın ne denli zor olduğunu anlamak için, ilk çağların en büyük iki matematikçisi, Archimedes ve Pergalı Apollonius'un da bunu düşünemediklerini hatırlamak yeterlidir."

Bugün $5x^2 + 4x - 1 = 0$ diye yazdığımız bir bilinmeyenli ikinci dereceden denklemin bu yazıma hiç de kolay ulaşmamışız. Denklemleri, hatta çok daha karmaşık denklemleri, matematik problemlerini çözmüşüz ama (bu çok basit gibi görünen) simgelemeyle uzun zaman uğraşmışız. Bunu, Cajori'den çıkardığımız (bazı bazı yanlışlıklarla bile içermesi olanaklı bir biçimde) örneklerimizle sunalım:

1) 3. yüzyılda *Diophantus* bunu,

$$\Delta^Y \in \zeta \bar{\delta} \wedge \overset{\circ}{M} \bar{\alpha} \iota^{\delta}.$$

diye yazacaktı. Çünkü o zamanlar sayıları Grekler α [1], β [2], γ [3], δ [4], ϵ [5], ι [10], κ [20], ρ [100], σ [1000], μ [10 000], ν [20 000] diye harflerle simgeliyorlar ve bilinmeyenlerden ayırdetmek için üstlerine tire koyuyorlardı. Bizdeki bilinmeyen x 'in karşılığı Diophantus'un "Arithmetica"sında ζ , ama x^2 Δ^y idi. (Burada Cajori not düşmüş: *Modern yazılmadık x , x^2 ilişkisi Diophantus'un ζ , Δ^y içinde yok ama bu Fazelî'â kadar devam etmiş. O da yukarıdaki denklemleri $5Q+4N-1=0$ diye yazıyormuş.* (Q: Quadratus (kare), N: Numerus (Numara, bilinmeyen). Bunun nedeni önceleri karenin (x^2 'nin) ayrı bir kavranması, ayrı bir zorluk olarak görülüp farklı simgelemesi, sonra da bu alışkanlığın sorgulanmadan devam ettirilmesi olmalı.) Diophantus'un $+$ ayrı bir simgesi yokmuş, onun eksisi ise $\wedge$ imiş. Diophantus tüm eksli terimleri s ya alıp başlarına bir tane $\wedge$

koyuyormuş; $\wedge$ aynı zamanda parantez oluyormuş. Diophantus'un sıfırı bir nokta, eşiti ise iz. Diophantus katsayıları bilinmeyenlerden sonra yazdığından x 'in katsayısı ile sabit terimi ayırt etmek için, sabit terimin başına $\overset{\circ}{M}$ yazıyormuş. Anlaşılmı-

yı kolaylaştırmak için katsayıları bizim kullandığımız Hint-Arap rakamlarına dönüştürsek Diophantus'un yazımı $\Delta^Y 5 \zeta 4 \wedge M$ $\wedge L^5$ oluyor.

2) 7. yüzyılda Brahmagupta'nın yazımı çok daha sistemli, çok daha basitmiş. (Rakamları bizim yazıımıza, kısaltmalarını abc'mize çevirerek):

ya V5 ya 4 ru t

ru rupa'nın (mutlak sayının) kısaltılmışı, ya yâvat-tâvat'ın ([ilk] bilinmeyenin); sonra da ca: calaca (siyah, ikinci bilinmeyen yerine): ni: nilaca (mavi, üçüncü bilinmeyen yerine), . . . ; V: Varga (kare sayı; C : Carani karekök) Eksi sayılar üstüne konan nokta ile, eşitlik alt alta yazımla belirleniyor; sıfırın karşılığı nokta.

3) *Chu Shih-Chien*'in 1303'de yayımladığı *Szu-yue Yü-Chien* de (Dört ögenin değerli aynası'nda) bu,

*
4
5

biçimini alıyor. Burada ㊦: 'tai (büyük doruk), bunun altı, üstü, sağ, solu farklı genel sayılar (Chu Shih-Chien'in adlandırmasıyla "gök, yer, insan, nesne"), dıştaiki ikinci kutular bunların kareleri, çaprazlar çarpımı, katsayılar kutuların içinde, karşılıklı genel sayıları çarpımı, birinin kutusuna sıfır yazıp katsayıyı alt sayı ile belirterek. Örneklersek,

1	0	*
	-2	0
		1

 $x^2 + y^2 - 2xy = 0$

	0 ₂	*	1
4	0	3	
		1	

 $3x + z + 2xz + x^2 + 4xy^2 = 0$

Bizim denkleminiz de basit gibi ama genelde pek de kullanışlı değil. Sabit sayılara kutularda yer yok; eşit işareti yok. ... (Sanırız Çajori de, onun yararlandığı Mikami de tam çözümlememiş. Bu nedenle bizim yazdıklarımız da yanlışlar içerebilir.)

4) 15. yüzyılda *Al-Qalasâdi Raising of The Veil The Sience of Gubar* (Yeryüzü Biliminin Örtüsünün Kaldırılması) adlı kitabında denkleminizi,

ص ٥٤

diye yazacaktı. (Belki de 1'i artı olarak sola alacaktı.) Çünkü Al-Qalasâdi eşittir büyükçe bir $\frac{1}{2}$ ile, çıkarmayı $\frac{1}{2}$ ile, x , x^2 , x^3 'ü kat sayıların üzerine yazdığı $\frac{1}{2}$ ve $\frac{1}{3}$ harflerile simgeliyordu. (Arapça'da sağdan sola okunduğunu unutmayı. Anlaşılmayı kolaylaştırmak için $\frac{1}{2}$ rakamları yerine 1 4 5'i biz yazdık.) Örneğimizden görüldüğü gibi Al-Qalasâdi'nin denklem yazımı da oldukça basit ve sistemli.

5) İlk basımı 1494'de ikinci basımı 1523'de yapılan ve 16. yüzyılın ilk yarısında İtalya'da Matematığa Giriş'in ana kitabı kabul edilen, ünü Avrupa içlerine de yayılan Luca Pacioli'nin *Summa de Arithmetica Geometria Proportioni Proportionalita*'sında (Aritmetik, Geometri, Oran ve Orantının Özet Anlatı-

m'inda) denklemimiz herhalde,

$$5. \text{ce. } \tilde{p}. 4. \text{co. } \tilde{m}. 1. \text{nu} \text{ ————— } 0$$

diye yazılacaktı. Pacioli, İtalyanca piü (artı), meno (eksi) sözcüklerini $\tilde{p}$ ve $\tilde{m}$ ile beliriyor; bilinmeyen cosa (şey) diye adlandırıp co ile simgeliyor (Almanya ve İngiltere'deki Coss terimi de bundan türeme); x^2 ve x^2 'ü ise ce (censo), cu (cubo) biçiminde kısaca yazıyordu, nu ise numero'nun kısaltılmışı. Pacioli, eşit yerine uzunca bir çizgi çiziyor ve tüm simgeler arasında nokta koyuyordu. Oldukça basit bir yazım ama aynı Summa'da Pacioli, x^0 , x , x^2 , ... yi $R_2 P^a$ (radix prima [ilk kök]), R_x 2^a (radix secunda [ikinci kök]), R_x 3^a (radix terza [üçüncü kök]), ... diye kök almayla da karışan başka bir biçimde de simgeliyordu. (Cajori, bunu Pacioli'nin değişik simgelemeleri okurların seçimine sunmak için yapmış olabileceğini söylüyor.)

6) Hieronymo Cardan'ın 1545'de yayınlanan *Ars Manga* (Büyük Sanat) adlı kitabında, 1539'daki *Practica arithmeticae generalis*'de (Genel aritmetik uygulamalarında) kullandığı Pacioli'nin nu, co, ce, cu simgelerini kullanmıyor. Denklemimizi büyük olasılıkla,

$$5. \text{quad. } p : 4. \text{pos. } m : 1. \text{aeq. } 0$$

diye yazacaktı. Ayn Magna'da positionibus (yerine geçen) x yerine, quadr (kare) x^2 yerine, aequalia (denk) = yerine kullanıyor. Pacioli'nin $\tilde{p}$ si p ., $\tilde{m}$ si m .: oluyor.

7) Heinrich Schreiber'in 1518 ve 1535'de iki defa yayımlanan *Ayn new Kunstlich buech* (Yeni Bir Sanat Kitabı) adlı kitabında denklemimizin karşılığı,

$$5 \text{ se. } + 4 \text{ pri.} - 1 \text{ N.} \text{ ————— } 0$$

olabilirdi. Schreiber bizim + ve - mizi kullanıyor. Sabit sayıyı N. (numero) ile, x , x^2 , x^3 , ... yi pri (prima: birinci), se. (seconda: ikinci) veya 2a, ter (terza: üçüncü) veya 3a, ... ile simgeliyor. Eşit yerine bir simge veya kısaltması yok; iki polinomun toplam veya çarpımını gösterirken bunları alt alta yazıp altına bir çizgi çiziyor. (Bu nedenle biz Pacioli'nin tresini kullandık.)

Bugünkü yazımımıza oldukça yaklaştık. Bu nedenle denklemimizin yazımına Schreiber ile son verelim ve seçme bazı simgelerini tek tek ele alarak gelişimi bir de bunlar aracılığıyla izleyelim.

1) Eşitlik: - 1550'de yazılmış Ahmes Papirüsünde eşittir (veya verir) anlamında bir sözcük buluyoruz. _ Diophantus'un eşit için özel bir simgesi var: $L^{\sim}$. (8. ~10. yüzyılda yazılmış) Bakshshali manuskriptinde bha da eşit karşılığı. _ Regiomontanus'un 1471'den önce yazdığı mektuplarda eşit karşılığı çok soyut bir simge: uzunca bir çizgi görüyoruz. Pacioli ve bazen Cardan da bunu tekrarlıyor. Al Qalasâdî'nin eşit için özel bir simgesi var: J . _ Cardan eşit yerine genellikle uzunca bir boşluk bırakıyor. _ Eşiti yazarak veya anlama gelen bir sözcüğün kısaltmasını (örneğin aeq. kullanarak) belirleme uzun süre uygulanmış. Kepler, Galileo, Torricelli, Pascal, Napier, Briggs, Fermat, ... gibi tanınmış birçok bilim insanı bu yöntemi kullanmış. Bunlardan çok önce Diophantus'un simgesi $L^{\sim}$ da $L^6 O$ (eşit)

sözcüğünden türetme. * = simgesini ilk defa Recorde 1557'de kullanıyor. (Uzunca iki çizgi biçiminde). Ama buna 1618'e kadar bir daha bir yayında rastlamıyoruz. Örneğin Napier bir çalışmada = i kullanıyor ama bu yazısı 1839'a kadar yayımlanmıyor. 1618'de Edward Wright'ın Napier'in ünlü "Description"unun İngilizce çevirisinin (büyük olasılıkla Oughtred'e ait) bir ekinde = i tekrar buluyoruz. Ama asıl 1631'de üç etkin eserde birden, Thomas Herriot'un "Artis Analyticae praxis", William Oughtred'in "Clavis mathematicae" ve Richard Norwoods'un "Trigonometria"ında bu simge kullanılıyor =, İngiltere'de genel kabul görüyor. _ Recorde'nin bu eşit simgesi, Avrupa'da bundan sonra da başka amaçlarla kullanılmaya devam ediyor. Örneğin Vieta 1591'de = i aritmetik fark, Descartes 1638'de + yerine kullanıyor. Ayrıca eşit yerine [, || veya > gibi farklı simgeler de kullanmaya devam ediyor. Özellikle Recorde'nin = i ile Descartes'in > i arasındaki savaş uzun sürüyor ve hem Newton, hem de Leibniz'in ikini seçmesi Recorde'nin simgesi nin üstünlük kazanmasında önemli rol oynuyor.

2) Genel sayılar: - 16. yüzyıla kadar bilinmeyenlerin simgeleşimini denklemimizi yazarken örnekleddik. Buna bazı ekler yapalım: Michael Stiefel (1544, 1545 ve 1553'de yayımlanan "Arithmetica Integra"ında (Tüm Aritmetik'inde) sabit sayıyı başkaca bir simge kullanmadan yazıyor ve x , x^2 , x^3 'ü χ , $\square$ ve Δ . ile simgeliyordu. (Böylece denklemimizi $5\square + 4\chi - 1 \text{ aeq. } 0$ diye yazacaktı.) Simon Stevin 1634'de yayımlanan "L'arithmétique"de sabit sayıları da, genel sayıları da yuvarlak içine yazılan sayılarla beliriyor. (Böylece onun elinden denklemimiz $5(2) + 4(1) - 1(0) \text{ egal } 0(0)$ olacaktı.) _ Bilinmeyenler için x , y , z , ... yi ilk René Descartes 1637'de "La Géométrie"de kullanıyor. Descartes abc'nin ilk harfleriyle de bilinileri simgeliyor. (Denklemimizin Descartes yazımı $5x^2 + 4x - 1 = 0$ olmalı.)

3) Artı, eksi ve çarpı: _ Babillilerin toplama ve çıkarma için özel terimler (tab ve Lal) kullandığını önceki bir yazımızda yazmıştık. Mısırlılar da öne giden iki bakakla artıyı, geri giden çiftle eksiye simgelemişler. Denklemimizin değişik yazımlarında toplama ve çıkarma için farklı simgelerin kullanımı izleyebiliyoruz. _ Bizim kullandığımız + ve - bir arada basılı olarak ilk defa J. Widman tarafından 15. yüzyılın son yirmi yılında kullanılmış ve Almanya'da rağbet bulmuş ama genelde + ve - p ve p ve m arasındaki savaş 16. yüzyılda da sürmüş. Bu arada + ve - nin farklı amaçlarla kullanımı da devam etmiş. ... + ve - nin Widman öncesi üzere ise, hepsi de kesin kanıtı olmayan birçok görüş söz konusu. _ Çarpıya gelince, Babillilerin "a_du" yu, Mısırlıların "wshtp"ı bu amaçla kullandığını biliyoruz. Diophantus'un çarpı için bir simge veya kısaltması yok. Stiefel 1545'de "Deutsche Arithmetica"da çarpı yerine M kullanıyor. Örneğin $3xy22\text{yi } 3(1) \text{ M sec } 1(1) \text{ M ter } 2(2) \text{ diye yazıyor. (sec: ikinci, ter: üçüncü genel sayı) Vieta } A^{\sim} B^{\sim} \text{ yi } A \text{ in } B \text{ diye yazıyor. } \times \text{ simgesinin ilk kullanılışı ise oldukça belirsiz. Oughtred'in 1631'de "Clavis mathematicae"de çarpı yerine bu simgeyi kullandığını biliyoruz. Öncesi üzere ise görüşler farklı. Oughtred'den sonra da çarpı için değişik simgeler öneriliyor: } , \square , \text{ (İbrani harfi "mem"). } , \dots \text{ _ G.W. Leibniz 1698'de John Bernoulli'ye yazdığı mektupta, } \times \text{ ile karıştığı için } \times \text{ yi sevmediğini, bunun yerine bir nokta [.] kullanmayı yeğlediğini, böyle veya oran belirleme de ise iki nokta [:] kullandığını söylüyor. Leibniz'den önce de Herriot, Gibson çarpı simgesi olarak nokta kullanıyor.}$

S a h a f

Son günlerde, 'âmâların fili' yapısı taşıyan bir sözcüğün sürüklediği cümleler karşılığında bakıyoruz: Ahlâk! Ahlâk'ın bir sözlükteki anlamı: "Bir toplumsal bilinç, davranış ve ideolojik ilişki biçimi". Bir başka sözlükte: "Özü, kökeni, Tanrı aşkında, önsüz sonsuz ve mutlak iyilik düşüncesinde, insan doğasında ya da insanın biyolojik dürtülerinde aranması gereken bir olgu." Maddecî felsefe ise: "Ahlâkın gerçek kökeninin, belirli bir toplum düzenindeki maddî, en önce de ekonomik ilişkilerde yattığı; tarihsel, somut ve sınıfsal özellikte olduğu" görüşündedir. Neredeyse bütün feylesoflar, bilim adamları ahlâk kavramının peşinde! Birkaç örnek daha verelim: "Bilim en büyük ahlâk mektebidir. Dinî ahlâk, menfaat kayıtları ile bağlıdır. Bütün dinler ahlâkı, kendi taraflarına yontarlar. Sonra dinde birlik yoktur, tarikatlar vardır! / Ahlâk, mücerret bir sistem olmayan ameli emirlerden ibarettir ve bunlar, muayyen içtimâî şerait altında tarihî bir surette teşekkül etmişlerdir!" Örnekleri burada keselim. Görüyoruz ki, ahlâk kavramının hal ü hazır bu 'fil' durumunu sergilemek bitecek gibi değil! Ne var ki, bu durum bugüne de özgü değil! Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren işeleride sürüp gidiyordu ki, Cumhuriyet'in Kültür Bakanlığı bu karmaşaya son vermek üzere, elimizdeki kitabı işlelere yardımcı olarak göndermiş!

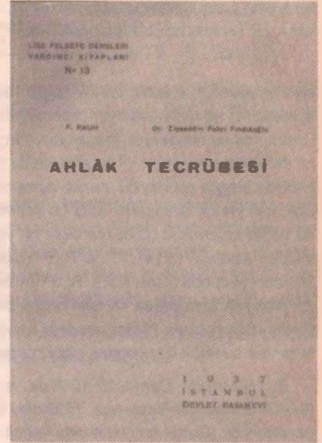
"Türkiye'de gençliğin ahlâkî tefbiyesi için mühim istifadeler temin etmek seciyesini taşıyan" bu eserin yazarı, Fransız Frederic Rauh. 1861'de Saint Martin le Vinoux'da doğmuş. 1909'da Paris'te ölmüş. Sorbon'da felsefe öğretmenliği yapmış. Yaşamının ilk yıllarında metafizikçi iken, sonradan bilim ile, bilim gibi düşündüğü ruhiyat ve ahlâk ile ilgilenmiş. 1899'da "Hisler Ruhiyatının Usulü Hakkında" adlı eseri, 1903'te de, sunduğumuz

eseri *Ahlâk Tecrübesi*'ni yazmış. Mütercim Dr. Ziyaeddin Fındıkoğlu kitabı: "Millî kültür tarihimizin son devir halkalarından birini aydınlatacak, bilhassa memleketimizde, o da idrak edilmemiş ve kavranılmamış bir şekilde yayılmış olan içtimaiyyat ahlâkı telâkkisine karşı atık lâzım gelen tenkitçi ve mütefekkir vaziyetin takınılmasına yardım etmek üzere" 1932'de 'İstirazburg'ta tercüme etmiş. 1937'de Kültür Bakanlığı'nın emriyle İstanbul Matbaası'nda basılan kitabın, döneme egemen olan Osmanlıcanın yanı sıra, deyim yerindeyse, 'çetrefil' yapısıyla, kimi yerlerde, 'anlaşılmazlık'lar taşıyor! Nitekim mütercim de "Rauh'un lisânı canlı ve bundan dolayı tercümeyle de az elverişli bir lisandır. Üslubunu muntazam bulmayanlara karşı esasen kendisi 'sunî' olmadığını" söylerdi. Bunun için ihtisas sahipleri, çeviren aleyhine hayli izler bulacaklardır. Fakat biz bundan endişe etmiyoruz. Gayemiz eserin ruhunu okuyucuya hissettirmek oldu. Neticede kafalarında, kendilerini düşündürecek bir tefekkur unsurunun kaldığını hissedelerse, kendimizi bahtiyar hissedeceğiz." diyerek bizi 'teyid' ediyor. Amma, mütercim kendini bahtiyar hissedebilir! Çünkü ve gerçekten bu kitapla, kafamızda bir değil, bir hayli 'tefekkur unsuru' kaldı!

Evet, kitap bir hayli çarpıcı görüşler taşıyor. Ahlâk kavramını doğrudan tanımlamaktan çok, ahlâkı, başka açılardan 'kovalıyor!' Bu kovalamayı da 'beklenmeyen' bir sonucu ortaya koymak üzere, aşağıdaki başlıklar altında sürdürüyor:

1) Ahlâk tecrübesi; 2) Ahlâk nazariyelerinin ruhiyatça kullanılışı; 3) Ahlâkî iş; 4) Ahlâkî düşünce; 5) Kendiliğinden düşünce, düşünülmüş düşünce; 6) Düşünülmüş düşüncenin muhtelif şekilleri; 7) Hayat formülü; 8) İlim ve vicdan; 9) Ahlâkî izâfîcilik; 10) İlmî olan ahlâkî davranış.

Rauh, bütün bu başlıklar ve ahlâk kavramı çerçevesinde bize "İyi Adam"ı tanımlıyor! Mütercime göre: "Nazarî

ahlâkın şekli ile; hayatiyat, ruhiyat ve içtimaiyyat ahlâklarının gösterdiği 'madde'yi geniş ve ilmî bir tecrübe mefhumu altında birleştiriyor. Ona göre, ahlâkî adam, iyi ve iyi işi hakkındaki bir nazariyeyi, ona ait bir inancı, şer'î şartların icapları ile yorececek davranışını bu suretle idare edecektir. Başka bir tâbirle, ahlâkta tecrübe yapmalıdır. Bu tecrübe unsurlarını tabiatın ve ferdî şuurdan alacaktır. İyi Adam'ın seciyesini teşkil eden nokta, herkesin istediğinden fazla bir şey istemek ve istediğini de bilmektir. Başka bir ifâdeyle, İyi Adam, arzuları, itiyatları arasında bir silsile, mefkûrevî bir nizam kurar. Hareket etmek istediği her anda, şu veya bu işi terih eder; düşüncesinde, ona geçirir. Demek ki İyi Adam, hayatını ve hayatının her işini önceden düşünür. Fakat kelime ile değil, heyecanlar ve iş hayalleri ile düşünür. Dil, hayatıdır ve hayatı da bir formül halinde serpilir. Amellerinin mefkûrevî gâyesini tâyin ile iktifa etmez; hareket denemelerinde bulunur!... İşte, İyi Adam!"

Bu uzun alıntıdan da görüyoruz ki kitap, "memleketimizde yayılmış olan içtimaiyyat ahlâkı telâkkisine karşı atık lâzım gelen tenkitçi vaziyetin takınılmasına yardım edecek", mutlaka okunulması gereken bir kitap!

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında, zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan üç okurumuza Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Zeki Sarıhan'ın *Kurtuluş Savaşında Türk-Afğan İlişkileri* adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Temmuz 2006 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık Sorusu

Üç kıskanç koca ile eşleri hep birlikte bir geziye çıkarlar. Yolculuk sırasında bir nehrin kenarına gelirler. Karşıya geçmenin yollarını ararken kıyıda bağlı, ancak iki kişi taşıyabilecek kadar ufak bir

kayık bulurlar. Hiçbir koca karısının kenarından başka bir erkek ile kayıkta olmasını istememektedir.

Bu durumda herkesi karşı kıyıya kayıkla nasıl geçirebilirsiniz?

Kalfalık Sorusu

Akrep ve yelkovanlı büyük bir meydan saati tam saat 5'i gösteriyor. 6'ya kadar olan bir saatlik sürede;

1) Akrep ve yelkovan ne zaman tam tamına üst üste gelir?

2) Akrep ve yelkovan ilk kez ne zaman birbirlerine dik olurlar?

3) Bir noktada, akrep ve yelkovan arasında, yelkovan akrepten yukarıda olmak üzere, 30 derecelik bir açı olmaktadır. Daha sonra yelkovan akrebi geçerek

bir noktada aralarında 60 derecelik bir açı oluşmakta. Bu iki olay arasında geçen zaman ne kadardır?

Ustalık Sorusu

Askeri Müze'de bulunan farklı boyutlarda, aynı malzemeden yapılmış, dört top güllesinin çapları santimetre (cm) cinsinden birer tamsayıdır. Çaplar arasında birer cm fark vardır. Bu güllelerin toplam ağırlığı, aynı malzemeden yapılmış ve en küçük güllemin çapından 1 cm küçük çaptaki bir top güllesinin çapının iki katında çapı olan, yine aynı malzemeden yapılmış bir top güllesinin ağırlığına eşittir.

Acaba dört güllemin çapları kaçar santimetredir?

Haziran ayı cevapları

Çıraklık Sorusu

Sayıları X ve Y ile göstereyim. Sorudaki verilerden yola çıkarak aşağıdaki denklemleri yazabiliriz:

$$100X + Y = 58 + 9$$

$$Y + X = 176X$$

Bu denklemlerden de

$$100X - 57Y = 9 \quad (1)$$

$$100Y - 175X = 0 \quad (2)$$

elde edilir. İkinci denklemden,

$$Y = 175X/100 = 7X/4$$

elde edilir. Y'nin bu değerini (1) eşitliğinde yerine koyarak

$$X = 36 \text{ bulunur.}$$

$$\text{Dolayısıyla } Y = 63 \text{ olur.}$$

Kalfalık Sorusu

Sorunun 4 ve 5 numaralı verilerinden birinci ve ikinci stajyerin Perşembe, 4 ve 6 numaralı verilerden birinci ve üçüncü stajyerin Pazar günleri izinli olduklarını anlıyoruz. Dolayısıyla, 3 numaralı veriden, ikinci stajyerin Pazar ve üçüncü stajyerin Perşembe günleri nöbetçi olduklarını çıkarırız.

4 numaralı veriden birinci stajyer Salı günleri izinli olduğu anlaşılmaktadır. Böylece, 3 numaralı veriden de, ikinci ve üçüncü stajyerin Salı günleri nöbetçi olduklarını anlamaktayız.

Bu N ile nöbetçi stajyeri, İ ile de izinli stajyeri temsil ederek yukarıdaki bilgileri bir çizelge şeklinde sunabiliriz:

	Pazar	Pzt.	Salı	Çarş.	Perş.	Cuma	Cts
1. Stajyer							
2. Stajyer	N	N					
3. Stajyer			N		N		

2 numaralı veriden, 2. stajyerin Pazartesi ve 3. stajyerin ise çarşambaları izinli olduklarını çıkarmaktayız.

5 numaralı veriden ise ikinci stajyerin cumartesi günleri izinli olduklarını anlamaktayız. Böylece, 1 numaralı veriden, üç stajyerin de nöbetçi olduğu günün Cuma günü olduğunu buluruz.

Yukarıdaki çizelgeyi şu şekilde tamamlayabiliriz:

2 numaralı veriden 1. stajyerin Pazartesi, Çarşamba ve Cumartesi günleri nöbetçi olduğunu, 2. stajyerin çarşambaları ve 3. stajyerin ise pazartesi günleri nöbetçi olduklarını çıkarmaktayız.

Ustalık Sorusu

Üçgenin içinde tam 64 üçgen var!

Üçgen sayısını kolayca hesap etmek için üçgenin AB kenarını yok farzedelim. Böylece elde edilen yeni şekildedeki üçgenlerin herbirinin tepesi ya A ya da B noktasında olacaktır. A noktasından geçen iki çizgi seçer, B noktasından geçen bir çizgiyi de, böylece oluşan üçgenin tabanı olarak düşünelim. Benzer şekilde, B noktasından geçen iki çizgi seçer, A noktasından geçen bir çizgiyi de, böylece meydana gelen üçgenin tabanı olarak alabiliriz.

A noktasından geçen iki çizgi 6 farklı şekilde, B noktasından geçen "taban" ise 4 farklı şekilde seçilebilir. Dolayısıyla, bu şekilde toplam 24 üçgen elde edilir. A ile B noktalarının rollerini değiştirince de yine 24 üçgen elde edilir. Şimdi başlangıçtaki ABC üçgenini AB tabanını yerine koyalım. A noktasından geçecek herhangi bir çizgi (4 seçenek) ile B noktasından geçecek herhangi bir çizgi (4 seçenek) AB tabanı ile üçgenler meydana getirecektir. Böylece toplam üçgen sayısı

$$4 \times 4 + 24 + 24 = 64 \text{ olur.}$$

Satranç

Değerli satranç severler, bu ayki köşemiz Hür Yasin ve Pınar Akdağ'ın katkıları ile hazırlanmıştır.

Aşağıda eski milli oyuncumuz ve aynı zamanda eğitmen olan Sayın Hür Yasin'in güzel bir yazısını bulacaksınız.

Satranç ve hayat

Bugüne kadar satranç ve hayat üzerine "satranç hayatın küçük bir modelidir" gibi varsayımlarla, fazla düşünmeden, sadece benzer olgulara bakarak çıkarsamalarda bulunmuşuzdur. Neden satranç hayatın minyatür modeli olarak algılanıyordu? Birtakım benzer olgular bu varsayımı yapmaya yeterli miydi?

Dünyada ve Türkiye'de satrancın yaygınlaşmasına çok büyük katkısı olan, B. Fisher-B. Spassky arasında 1972'de oynanan Dünya Satranç Şampiyonluğu maçını herkes anımsayacaktır. Gerçekten bu karşılaşma dünya basını ve TV'lerinin de yoğun ilgisine, iki süper ülkenin iki süper satranççısının karşılaşması olarak her yönüyle bir savaş arenasına dönüştürülmüştü. "En büyük beynlerin çarpışması" niteliendirmesiyle, 7'den 70'e satranç bilen bilmeyen herkesin büyük ilgisini çekti. Benim gibi birçok kimseyi de savaşların satranç tahtasında hallolmasında ne büyük yararlar olacağı gibi ütöpic düşüncelere daldırmıştı. Maçlar başlamadan önce B. Fisher ve B. Spassky'nin satranç ve hayat üzerine söyledikleri ilimizi çekmişti. B. Spassky "satranç hayat gibidir" derken B. Fisher "satranç hayattır" diyerek karşılık veriyordu. Her iki görüşte ayrı bir bakış açısı getirmesine rağmen birbirlerinin tamamlayıcıydılar.

Yalnız B. Fisher'in sözüne bir ekleme yapmak gerek; "satranç hayattır ama hayat satranç değildir..." 1982 yılında Satranç Dünyası'nda yazdığım bu yazıya burada bir ekleme daha yapmak istiyorum. "Hayatta, Satrancın Bütün Kuralları Geçerlidir!" Satrancın hayatın küçük bir modeli olduğunu varsayarken satranç, insan hayatının karmaşık, belirsiz ve sonsuz alternatifleri ağındaki değişimlerle aynı olgulara sahip olduğu söylenemeydi. Bu özdeşleşme oldukça iddialıydı, çünkü bu özdeşleşmenin yapılabilmesi için hayat ve satrançtaki gelişim

dinamiklerinin 'başlangıç ve son' kavramı çerçevesi içinde açıklanması gerekiyordu. Amacım, satranç ve hayatın arasında yapılan bu özdeşleşmenin gerçekten var olduğu iddiasından yola çıkarak, satrancın gelişim dinamiklerini örnekleyerek bir tablo çizmektir. İnsanlar yaşamda genellikle bir düzen kurmak isterler. Kurulacak düzen öyle bir düzen olmalıdır ki, insanı huzura ve mutluluğa ulaşırsın. Öncelikle soracağımız sorular; bu düzeni kurmak insan açısından kolay mıdır? Ya da bu düzeni kurmak için neler gereklidir? İnsan yaşamdan neler beklemelidir? Bu tür sorular insanı genelde pragmatizme götürmekle beraber, yaşam kavramları açısından önemli ve yönlendirici sorulardır. Çünkü herkesin bir yaşam amacı olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda, insan yaşam kavramlarını saptar ve yaşam olgularını hayatın gerekçesiyle bağlaştırmaya çalışır. Burada anlatılmaya çalışılan; insan yaşamının sistemi bir kavramsal bütünlük içinde olması gerekliliğidir. Bu ise yaşam gerçeğinde huzur ve mutluluğun yakalanması için en önemli unsurdur. Nitekim bu sistemi kuramayan insanlar, okyanusta kendi kaderine terkedilmiş düzensiz gemilere benzer. Motor çalışır ama nereye gittiği belli olmadığı gibi, ne zaman batacağı veya hangi kayaya çarpacağı belli olmaz. Dolayısıyla ilk çıkarsamamız, insanın sistemli bir kavramsal bütünlük içinde yaşamına yön verme gerekliliğidir. İnsanın yaşam sistemini belirleyen sonsuz alternatifler olmasıyla beraber her insanın kendi yaşam pratiğine göre şekillenmiş kendine özgü sistemi vardır. Çünkü hiçbir kimse başka birinin hayatını yaşamamakta, doğumdan itibaren farklı bir aile kültürü, farklı bir eğitim ve farklı toplumsal ilişkiler çerçevesinde insan karakterini, davranış biçimini, genel olarakta sosyo-psikolojik konumunu belirlemekte ve özgün birey oluşmaktadır. Aklımıza hemen şu soru gelmekte. Her insanın ayrı bir sistemi olduğuna göre insan yaşamındaki huzur ve mutluluğu yakalayabilesi için nasıl bir sistem oluşturmamızdır? Öncelikle huzur ve mutluluk kavramlarını açıklamamız gerekir. Her iki kavram da birbirine bağlı ve birbirleriyle iç içedir. Bu iki kavram herkese göre değişeceği için, göre-

ce (rölatif) gerçekliğe sahiptirler. Herkes mutluluğu ancak kendi gerçekleri ile bulabilir. Genelde ise insanların mutsuzluğa iten olaylar, insanların kendi gerçeklerini kabullenmemesinden meydana gelmektedir. İrdelenmesi gereken diğer bir olgu ise, insan toplumsal varlıktır ve diğer insan ilişkilerinden bağımsız bir mutluluğun olmayacağı görülmelidir. Dolayısıyla ikinci çıkarsamamız, toplumsal belirlenme olmakta, toplumsal kimliğin ve bu kimliğin yarattığı toplumsal imaj, insanın yaşam tarzını belirlemektedir. Tüm bunlardan çıkardığımız sonuç; toplumsal varlık olan insanın sistemli bir kavramsal bütünlük içinde kendi gerçeklerini kabullenmesi halinde mutlu olabileceğidir. Fakat bu noktada gözden çıkarılan çok önemli bir çıkarsama da gelişmedir. Bilim, teknoloji, kültür gibi toplumsal yapı öğeleri, zaman süreci içerisinde gelişmekte, birbirine bağlı zincirleme etkileşim içinde yeni kavramlar üretmektedir. Eğer insan bu gelişime ayak uyduramazsa, değişen toplumsal şartlar ve ilişkileriyle çatışma içerisinde girecek ve sonuçta mutsuz bir insan tablosu hasıl olacaktır. Dolayısıyla insanın yaşam sistemi dinamik ve gelişime açık olmalı ve gelişim yenileşim sürecinde kendi sistemini yeniden üretebilmelidir. Ölüm kavramı ise belirli bir zaman içinde yaşamda yapılacak görevin (yaşamsal misyonun bitmesi) olarak tanımlanır, kendini sürekli gelişen süreçte adapte edemeyen varlıklar yok olma sürecine girerler. Reenkarnasyon gibi, ruhun yeniden bedenleşmesi gibi teorilerle oldukça soyut konularda fikir üretmek tabii ki bizim konumuz olmayacaktır. Fakat sonuç olarak bir tekâmül sürecinde olan insanın kendine verilen görev çerçevesinde sürekli gelişmek zorunda olduğunu veri olarak kabul etmemiz gerekir. Aksi takdirde insanın kendi gerçeğini çözülmesi imkânsız hale gelecektir. Yaşam amacını kısa ve öz olarak anlatan Yunus Emre'nin şiirinde;

İlim ilim bilmektir
İlim kendini bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır.

(Okumak; insanın kendini okuması, öğrenmesidir. Dolayısıyla tüm ilimlerin amacı insanın kendini öğrenerek yaşam

Ö d ü l l ü S ö z c ü k B u l m a c a s ı

SOLDAN SAĞA:

1) Kentleşme Politikası isimli betiğinde; "Yeniden üretilmesi hiçbir zaman söz konusu olmayan kentsel toprakların duyarlılıkla kullanılması, imar politikamızın baş ereği olmalıdır" diyen, "Yerinden Yönetim ve Siyaset", "İnsan Çevre Toplum" isimli betikleri ürettiği, aynı zamanda Avrupa Konseyi'nde Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın izlenmesiyle görevli bağımsız bilim kurulunun üyesi olan bilim insanımız. - İki ses ya da çalgı için düzenlenmiş müzik parçası.

2) Kilimanjaro Dağı'nın yerli dillerde özgülük anlamına gelen adı. - "Geleneksel Türk Tiyatrosu", "Kavuklu Hamdiden Üç Ortayolu" betiklerini ürettiği deneme, tiyatro ve bale konularında yaptığı eleştirilerle tanınmış araştırmacımız.

3) Türkiye'nin plaka imi. - 101 kez milli formayı giymiş, 1967 doğumlu basketbolcu. - Küçük erkek kardeş.

4) "... Mektupları" (Oya Baydar'ın bir betiği). - Kaba ılık üzerine ince ibnişim sarılarak yapılan nakış şekli.

5) Üstünlük sağlayan şey, kazanç. - Bedence zayıf, güçsüz.

6) Çin felsefesinde yaşamın bütün yönlerini, varoluşu, değişimi ve olguları kapsayan birbirini tamamlayıcı iki karşı ilkedir. - İlave. - Görünüşe göre olacağı; sanılan, mümkün. - Eski Mısır'da güneş tanrısı.

7) Bir ilimiz. - "... Smith Papirüsü" (İÖ 1600 yılına tarihlenen ve İÖ 3000 yılı tarihli bir yapının kopyası olduğu sanılan eski Mısır tip risalesi).

8) "Derviş..." (Tabutta Rövaşata", "Filler ve Çimen" filmlerinin 1964 yılı doğumlu yönetmeni). - Birinin ölümünü haber veren. - "...Kardeşler" (Halk şarkıları ve "Uyuyan Güzeli", "Külkedisi" gibi tanınmış halk masalları derlemeleriyle tanınan Alman kardeşler).

9) Halk dilinde; birikinti, toplanti. - Tümör. - Genellikle taş kırıkları üzerine kum dökülerek yapılan karayolu.

10) Aydınlık, ışık. - Osmanlılar döneminde, Tanzimat'a değin, sarayların ve devlet yapılarının bakımına, harem giderlerine ve aylık

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1															
2															
3															
4															
5															
6															
7															
8															
9															
10															
11															
12															

işlerine bakmakla yükümlü devlet görevlisi. - Kripton'un simgesi.

11) Devlet Su İşleri'nin kısa yazılışı. - Yeni Gine'de bir liman kenti. - Küme.

12) Marmara Bölgesi'nde bir göl. - Hayvanların beğenmeyerek yemedikleri ri saman.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) "Zengin Mutfak", "Sakıncalı Piyade" oyunlarındaki başarılı yönetimiyle 1978 yılında Ankara Sanatseverler Derneği'nin verdiği en başarılı yönetmen ödülünü kazanan, 1947 yılı doğumlu, "Sis", "Gizli Yüz" filmlerinde de oynadığı tiyatro yönetmeni ve oyuncusu.

2) Öreki dünya ile ilgili. - Bulaşmış, bulaşık.

3) Saka Türkleri'nin ünlü destanı. - Argoda; düzme, uydurma. - Stronsiyum'un simgesi.

4) Morinden elde edilen uyuşturucu bir madde. - Halk dilinde; sût kardeş.

5) Amanos Dağları'nın diğer adı. - "Ölür ise ... ölür/ canlar ölesi değil" (Yunus Emre). -

Bir soru sözü.

6) Latin şairi Ovidius'un sümbül çiçeğini anlattığı öykünün kahramanı.

7) Avustralya'da yaşayan bir devekuşu türü. - Afrika'nın orta kesiminde bir ülke.

8) Asya'da bir ırmak. - Nijer Irmağı'nın bir kolu. - Anadolu'da yaşamış eski bir uygarlık.

9) Bitkibilimde, meyveyaprakta yumurtacıkların bağlı bulunduğu bölümü olan. - Çare.

10) Halk dilinde; dikişli, ökçeşiz ayakkabı. - Bir renk.

11) Alaturka müzikte bileşik bir makam. - Eski dilde; ekmek.

12) Rusçada "evet". - Alt ve üst çenenin iki yanında beşer tane bulunan, yiyecekleri öğütmeye yarayan dişlerin ortak adı.

13) Birleşmiş olma durumu, birlik. - Dünya Meteoroloji Teşkilatı'nın kısa yazılışı. - Litvum'un simgesi.

14) Eski dilde; aşağılık, pek aşağı, pek alçak. - "Nikolay... - Korsakov" (Rus besteci, öğretmen ve yayımcı)

15) Nazım Hikmet'in soyadı. - İyi bir şeye erişme durumu.

Haziran sayımızın bulmaca yanıtları

Haziran ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okuramızdan Numan Sandal (Antalya), Sema Özgen (Antalya), Hatice Dinç Sansoy (Ankara) Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Osman Şahin'in Kollar Bağlı Doğan adlı kitabını kazandı.

Temmuz ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğiz 3 kişi. Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Erol Bilbilik'in Dünyayı Yöneten Gizli Örgütler adlı kitabını kazanacaklar.

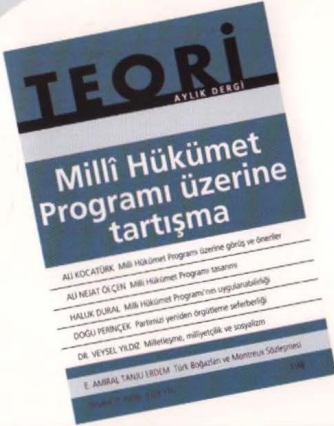
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	E	R	O	L	M	A	N	I	S	A	L	I	K	B	
2	L	I	M	A	N	L	A	R	I	A	S	E	L	I	
3	I	K	O	S	A	R	I	F	K	A	P	T	A	N	
4	A	K	O	T	D	E	A	R	K	A	I	K			
5	K	A	N	E	B	E	R	T	A	N	K	E			
6	A	T	E	Z	I	N	A	L	A	L	A	T	I		
7	Z	I	L	E	K	E	L	T	K	I	L				
8	A	B	B	A	R	A	S	A	T	S	U	A			
9	N	A	S	Ö	Z	E	K	I	N	S	E	L	V		
10	B	E	Y	Z	A	O	N	A	M	I	N	E			
11	S	A	N	A	L	S	N	K	R	I	K	E	T		
12	A	Ç	S	Ü	K	Ü	T	I	Ö	K	F				

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ VE EZİLEN ULUSLAR BİRLEŞİN

TEORİ

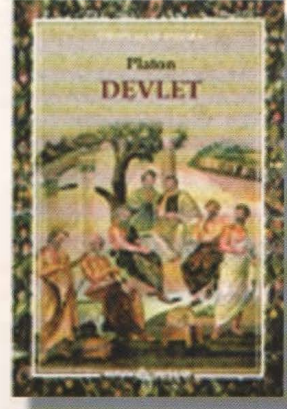
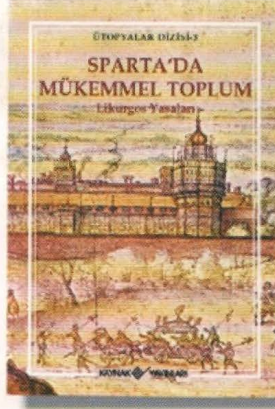
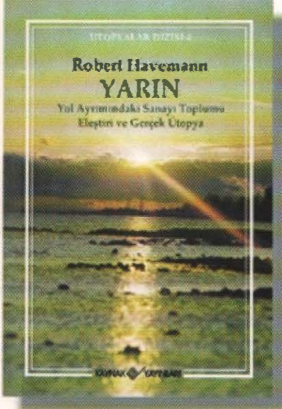
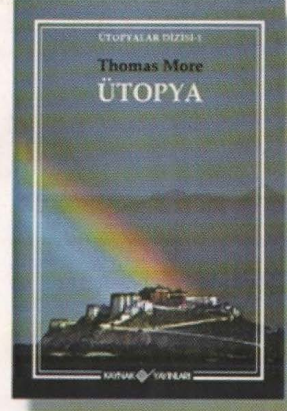
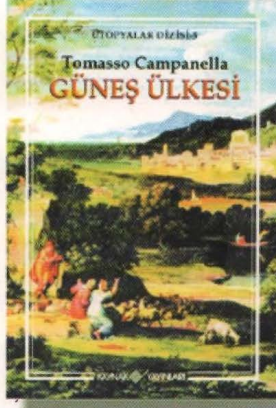
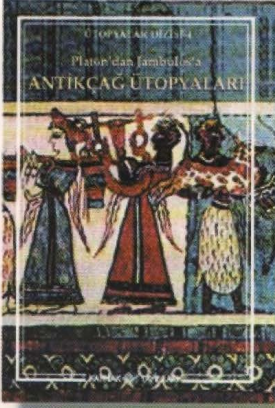
AYLIK DERGİ

Milli Hükümet Programı üzerine tartışma

- Ali Kocatürk / Milli Hükümet Programı üzerine görüş ve öneriler
 - Ali Nejat Ölçen / Milli Hükümet Programı tasaramı
- Haluk Dural / Milli Hükümet Programı'nın uygulanabilirliği
- Doğu Perinçek / Partimizi yeniden örgütleme seferberliği
 - Dr. Veysel Yıldız / Milletleşme, milliyetsizlik ve sosyalizm
- E. Amiral Tanju Erdem / Türk Boğazları ve Montreux Sözleşmesi

Ütopyalar Diyarına Yolculuk...

KAYNAK YAYINLARI'NDAN YAZ KAMPANYASI

6 kitap

Toplam: 61.00 YTL

Peşin Alımlarda: % 30 indirim

NOT: Siparişlerde kargo ücreti alıcıya aittir.

İsmet Öğütücü 655239 no.lu Posta Çeki Hesabına TL yatırdım. Fotokopisi ilişiktir.

İsmet Öğütücü İş Bankası Galatasaray Şb. 700991 no.lu hesaba TL yatırdım. Fotokopisi ilişiktir.

KREDİ KARTI BİLGİLERİ:

Adı Soyadı :

Tel :

Adresim : İmza:

Kredi Kartı Cinsi : ☐ VISA ☐ MASTERCARD/ EUROCARD

Kredi Kartı No :

Son Kullanma Tarihi : Güvenlik No :

Kredi kartına % 20 İndirim
ve 3 taksit yapılır